Луцький інститут розвитку людини Університету "Україна"

на правах рукопису

Пасічник Володимир Романович

УДК: 371.13(438)(09):736:37.037

Підготовка вчителів фізичної культури у Польщі (друга половина XIX-початок XXI століття)

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Дисертація
на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

Науковий консультант
дійсний член АПН України,
доктор педагогічних наук, професор
Євтух Микола Борисович

Луцьк - 2010

Зміст

Перелік умовних скорочень.....5
Вступ.....6
Розділ 1 становлення і розвиток системи фізичного виховання у польщі в період xvi – початку xx століть.....23
1.1. Польська педагогічна думка у галузі фізичного виховання від XVI до початку XX століття.....23
1.2. Фізичне виховання в школах Польщі в період XVIII – початку XX століття.....50
1.3. Підготовка спеціалістів фізичної культури у Польщі у XIX та на початку XX століття.....63
Висновки до I розділу.....75
Розділ 2. стан фізичного виховання у польських школах та підготовка спеціалістів фізичної культури у 1918 – 1939 рр..... **78**
2.1.Фізичне виховання школярів у міжвоєнний період
(1918 – 1939 рр.).....78
2.2. Теоретичне обґрунтування системи фізичного виховання дітей та молоді Польщі у 20 – 30-х роках XX століття.....89
2.3. Професійна підготовка вчителів фізичної культури у міжвоєнний період (1918-1939 рр.).....95
Висновки до 2 розділу.....130
Розділ 3. розвиток фізичного виховання школярів та професійно-педагогічна підготовка фахівців фізичної культури і спорту у 40-60 роках xx століття
..... 133
3.1. Становлення системи фізичного виховання дітей та молоді у Польщі після Другої світової війни (40–60 роки).....133
3.2. Основні тенденції у підготовці вчителів фізичної культури у Польщі в 40-60 роках XX століття.....147
Висновки до 3 розділу.....169
Розділ 4. особливості фізичного виховання підростаючих поколінь та стан підготовки спеціалістів фізичної культури у польщі в 70–90-х роках xx століття.....172
4.1. Стан фізичного виховання дітей та учнівської молоді у Польщі в 70–80-х роках XX століття 172

4.2. Особливості підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту у Польщі в 60–70-х роках XX століття 188

4.3. Професійно-педагогічна підготовка вчителів фізичної культури у Польщі в 1980–1990 роках 216

Висновки до 4 розділу..... 233

Розділ 5. реформування фізкультурної освіти у польщі наприкінці хх та початку ххі століття..... 237

5.1. Сучасний стан фізичного виховання дітей та молоді у Польщі.....237

5.2. Особливості підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у польських вищих навчальних закладах наприкінці XX та початку XXI століття.....264

Висновки до 5 розділу.....304

Розділ 6. порівняльний аналіз підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах польщі та україни.....308

6.1. Оцінка власної професійної підготовки студентами-випускниками ВНЗ фізичного виховання та спорту Польщі й України.....308

6.2. Порівняння змісту навчальних планів підготовки фахівців фізичного виховання у вищих навчальних закладах Польщі і України.....328

6.3. Професійні компетенції майбутнього вчителя фізичної культури.....357

Висновки до 6 розділу.....391

Загальні висновки.....395

Додатки..... 404

Список використаних джерел..... 445

Перелік умовних скорочень

АФВ – Академія фізичного виховання
АСС– Академічний спортивний союз
BSPO – Бути підготовленим до праці і оборони
ВНЗ – Вищий навчальний заклад
ВВК – Вищі вчительські курси
ГРФВМ – Головна рада фізичного виховання молоді
ГКФК – Головний комітет фізичної культури
ГКФКіТ – Головний комітет фізичної культури і туризму
ГРФВіВП – Головна рада фізичного виховання і військової підготовки
ДКФВ – Державні курси фізичного виховання
ДКФВіВП – Державний комітет фізичного виховання і військової підготовки
ДДІФКіС – Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту
EUPEA – Європейське товариство фізичного виховання
ICSSPE – Міжнародний комітет спортивних наук і фізичної культури
КМіФК – Комітет молоді і фізичної культури
КНО – Комісія народної освіти
КрАФВ – Краківська академія фізичного виховання
МОіВШ – Міністерство освіти і вищої школи
ПОРП – Польська об’єднана робітнича партія
ПСХ – Польський союз харцерів
SPO – підготовлений до праці і оборони
ШСС – Шкільний спортивний союз

Вступ

Нова парадигма освіти переважної більшості європейських країн скерована на всебічний розвиток, формування комплексу стійких гуманістично-демократичних цінностей, життєво-важливих знань, умінь та навичок особистості, її підготовку до саморозвитку та неперервної самоосвіти. Реалізація цих завдань тісно пов’язана з якістю підготовки

вчителя XXI століття, його здатності удосконалюватися та розвивати систему освіти.

В останнє десятиліття посилюється тенденція до інтеграції західноєвропейських держав у сфері освіти. Керівництво Європейського Союзу вважає, що розробка єдиної освітньої стратегії є обов'язковою умовою економічного об'єднання Європи і соціальної стабілізації країн ЄЕС. Йдеться про формування конкретного, більш чіткого механізму політики інтеграції у даній сфері й, перш за все, про уніфікацію і стабілізацію національних систем освіти. Важливим завданням інтеграції є також сприяння духовному зближенню європейських народів, подолання ще існуючих у наш час взаємних образ, недовір'я та неприязні.

Серед основних напрямків підвищення якості освіти у різних країнах світу виділяються наступні: методологічна і теоретична переорієнтація школи на особистість учня; визначення базового рівня змісту загальної освіти обов'язкової для всіх; створення сприятливих педагогічних умов для досягнення визначеного рівня знань, умінь та навичок; модернізація технології навчання, підвищення рівня професіоналізму вчителя (М.Євтух [25], В.Кремень [37], О.Куц [42], Т.Левовицький [248], Н.Ничкало [51], В. Оконь [278], С.Сисоєва [206], Б.Шиян [205], Ф.Шльосек [268] та ін.).

Вихід вітчизняної освіти на загальноєвропейський рівень, гуманізація й демократизація навчально-виховного процесу у загальноосвітніх школах України, застосування нових педагогічних технологій, пошук оптимальніших концептуальних підходів до розвитку національної освіти, зумовлюють зростання наукового і практичного інтересу до вивчення зарубіжного досвіду підготовки вчителів у вищих навчальних закладах. Успіху вітчизняної освітньої реформи у складних сучасних економічних умовах сприятиме вивчення зарубіжних систем освіти (перш за все європейських), об'єктивний аналіз і пошуки освітніх зразків та досягнень, з одночасним врахуванням національних особливостей і власних наукових здобутків у цій галузі. Слід зауважити, що близькою нам за географічним розташуванням, культурою, багатовіковими історичними зв'язками та слов'янським менталітетом є Польща. Ця країна має цікаві традиції та великий досвід у розвитку системи фізичного виховання дітей і молоді. Однією з основних навчальних дисциплін польських та українських загальноосвітніх шкіл, яка вивчається з першого класу, є "фізична культура". Потужний потенціал цієї навчальної дисципліни полягає в тому, що він не лише сприяє покращенню здоров'я учнів, їхньому фізичному розвитку та руховій підготовленості, але й позитивно впливає на їх духовні, моральні, вольові та соціальні якості.

Однак оздоровчі, виховні та освітні завдання цієї навчальної дисципліни можуть бути реалізовані лише за умови якісної фахової підготовки вчителя фізичної культури. У різних країнах світу педагог, який викладає цей предмет у загальноосвітній школі, має свою дефініцію: вчитель фізичної культури, фізичного виховання або педагог спорту. В основному, це

залежить від назви навчальної дисципліни у навчальному плані школи. В Україні викладача такої навчальної дисципліни традиційно називають вчителем фізичної культури. Тому ми, виконуючи дисертаційне дослідження, притримувались цієї позиції.

Жодну концепцію подальшого удосконалення системи фізичного виховання підростаючих поколінь неможливо реалізувати у повному обсязі без добре підготовлених спеціалістів цієї галузі, які виконують головну роль в організації та проведенні навчально-виховного процесу і позакласної роботи з фізичної культури та спорту в школі. Вчитель є носієм загальнолюдських і національних цінностей. Відповідно до завдань фізичного виховання і професійних функцій він здійснює конструктивну, організаційну та комунікативну діяльність з учнями різних вікових груп (Я. Бєльський [110], Е.Вільчковський [11], Л.Волков [18], О.Дубогай, [23], А. Конох [36], О.Куц [42], Л.Сущенко [81], О.Тимошенко [82], Б.Шиян [85], А. Цьось [87], З.Яворський [207] та ін.). Аналіз української науково-педагогічної та спеціальної літератури виявив, що проблема професійно-педагогічної підготовки спеціалістів фізичного виховання у Польщі не досліджувалась вітчизняними вченими.

Ретроспективний аналіз літературних джерел та архівних матеріалів свідчить про певну етапність в розвитку системи фізичного виховання підростаючих поколінь та підготовку спеціалістів із цієї галузі у Польщі. Саме історично-педагогічний підхід у вивченні означеної проблеми дає можливість глибше зрозуміти закономірності поступового розвитку системи фізичного виховання дітей та молоді, їх зумовленість суспільним, економічним, соціально-культурним та іншими чинниками, виявити зв’язки між ними і об’єктивно оцінити сучасний стан навчально-виховного процесу з цього предмету й напрями його подальшої еволюції, дозволяє з’ясувати не тільки характерні особливості розвитку системи професійно-педагогічної підготовки вчителів фізичної культури у Польщі, а й загальні тенденції, можливості і перспективи її модернізації.

Починаючи з 1999 року, у Польщі розпочалася глибока та всеохоплююча реформа освіти, важливим елементом якої є удосконалення системи професійно-педагогічної підготовки вчителя фізичної культури, що зумовлено змінами науково-методичних вимог до його професійної діяльності, які стосуються організації навчально-виховного процесу на засадах раціонального врахування умов функціонування школи, інтегративного навчання учнів у молодших класах, поступового введення щоденних уроків з фізичного виховання у всіх класах основної школи, гімназії та ліцею. Реформування системи шкільної освіти обов’язково передбачає модернізацію системи підготовки педагогічних кадрів, без яких, за думкою вчених багатьох країн (Вол.Бондар [7], М.Євтух [25], В.Кремень [37], Н.Ничкало [52], Ч.Куписієвич [240], Т.Мащак [258], В.Оконь [278], С. Сисоєва [76], С.Суліш [365], Яворський [191] та ін.), жодна реформа не може

бути успішно реалізована.

Значні суспільно-економічні перетворення, які відбулись у Польщі за останнє десятиріччя, їх динамізм суттєво вплинули на підвищення вимог до вчителя, як високо кваліфікованого спеціаліста, здатного мобільно та ефективно реагувати на стрімкий зміни, що відбуваються у суспільному житті. Відповідно до вимог польського суспільства сучасний вчитель повинен мати необхідні професійно-педагогічні компетенції (ґрунтовні знання, відповідні уміння та навички), бути активною особистістю, яка володіє новими педагогічними технологіями, зорієнтована на творчість у своїй професійній діяльності та постійне удосконалення педагогічної майстерності. У процесі становлення й розвитку системи підготовки вчителів фізичної культури у ВНЗ Польщі накопичений цінний досвід, об'єктивне вивчення і переосмислення якого з позиції сучасних поглядів на цей процес, може сприяти прискоренню модернізації професійно-педагогічної підготовки спеціалістів з цієї галузі в Україні.

Актуальність даного дослідження зумовлена цінністю польського досвіду підготовки майбутніх вчителів фізичної культури та необхідністю використання його позитивних компонентів у національній системі підготовки фахівців цього профілю у ВНЗ України. Слід підкреслити, що такі дослідження є основою для широкого порівняльно-історичного вивчення загальних й специфічно національних явищ в європейській педагогіці вищої освіти. Враховуючи соціально-педагогічну значущість та актуальність проблеми підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у польських ВНЗ і використання позитивних аспектів цього досвіду з метою застосування його в системі вищої освіти у підготовці спеціалістів фізичного виховання в Україні, темою дисертаційного дослідження було обрано – "Підготовка вчителів фізичної культури у Польщі (друга половина XIX – початок XXI століття)".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану наукових досліджень Кєльцінського гуманітарно-природничого університету ім. Яна Кохановського, філія в м.Петрков-Трибунальський (Польща), BN № 28 (p) 2004-2009 рр. У межах теми розроблено модель професійних компетенцій (праксеологічних, комунікативних, креативних, інформаційних та моральних) випускників польських вищих навчальних закладів, які навчалися за освітньо -кваліфікаційним рівнем "магістр фізичного виховання", визначено основні історичні етапи розвитку системи підготовки вчителів фізичної культури у Польщі у період XIX- початок XXI століття.

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Інституту вищої освіти АПН України .(протокол № 4 від 30.04.2004 р) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 9 від 23.11.2004 р.).

Мета дослідження полягає у визначені особливостей, тенденцій і напрямів розвитку професійної підготовки вчителів фізичної культури у Польщі з другої половини XIX – початок XXI століття в контексті змін, які відбувались у системі фізичного виховання дітей та молоді за цей історичний період.

Завдання дослідження:

1. Вивчити еволюцію системи професійної підготовки вчителів фізичної культури у Польщі (друга половина XIX - початок XXI століття).
2. Охарактеризувати особливості розвитку системи фізичного виховання дітей і молоді у Польщі з XVI до початку XXI століття, встановити її обумовленість якістю підготовки фахівців цієї галузі.
3. Розкрити організаційну структуру та зміст професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури на сучасному етапі реформування освіти у Польщі.
4. Визначити стан фахової підготовленості випускників польських та українських вищих навчальних закладів до виконання функціональних обов'язків вчителя фізичної культури у загальноосвітній школі.
5. Теоретично обґрунтувати та розробити модель професійних компетенцій щодо теоретико-методичної та спеціальної підготовленості майбутнього вчителя фізичної культури, які повинні бути сформовані у нього в процесі навчання у вищому навчальному закладі.
6. Здійснити порівняльний аналіз систем підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах Польщі і України, виявити перспективні можливості творчого використання корисного польського досвіду в цій галузі освіти у практиці вітчизняних ВНЗ.

Об'єкт дослідження: процес педагогічної освіти фахівців фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах Польщі.

Предмет дослідження: зміст та організаційні засади професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у Польщі в другій половині XIX - початок XXI століття.

Концепція дослідження. Формування польської системи підготовки спеціалістів фізичного виховання у Польщі відбувалось на кожному історичному етапі з врахуванням попереднього досвіду, який використовувався при її подальшій модернізації. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури у польських навчальних закладах була зумовлена соціально-історичними, військово-політичними, економічними,

загально-освітніми та соціокультурними чинниками. Вона формувалась і удосконалювалась у тісному взаємозв'язку з розвитком шкільної освіти загалом. ЇЇ розвиток відображений у науково-методичному доробку польських вчених з цій галузі науки, які в комплексі впливали на організаційні та змістові аспекти підготовки педагогічних кадрів з фізичної культури для загальноосвітніх шкіл.

Зміст підготовки фахівців цієї галузі зумовлений, у першу чергу, характером і особливостями їхньої майбутньої професійної діяльності. Тому при їхній підготовці необхідно обов'язково враховувати всі ті зміни, які відбуваються у період модернізації системи фізичного виховання дітей та молоді й обумовлені реформуванням шкільної освіти у країні.

Сучасна система підготовки майбутніх вчителів фізичної культури повинна базуватись на взаємозв'язку і залежності при засвоєнні студентами комплексу знань, умінь та навичок із суспільних, природничих, психолого-педагогічних наук, спеціальних предметів та спортивних дисциплін, які в комплексі й забезпечують професійну підготовленість випускників ВНЗ до виконання своїх функціональних обов'язків у різних типах шкіл. Для її удосконалення необхідно розробити модель професійних компетенцій випускника ВНЗ з обов'язковим врахуванням при цьому думки студентів щодо якості їх теоретико-методичної підготовки з різних предметів, передбачених навчальним планом, а також педагогічної практики. Це дозволить внести певні корективи в організації і змісту дидактичного процесу на факультетах фізичного виховання ВНЗ та академій фізичного виховання.

Вивчення досвіду організації підготовки вчителів фізичної культури в Польщі буде корисним для творчого використання його у системі підготовки спеціалістів фізичного виховання в українських ВНЗ. До деяких аспектів його досвіду відносяться: двоступенева структура вищої освіти (ліцензіат і магістратура), надання майбутньому вчителю фізичної культури другої педагогічної спеціальності (біологія, географія, валеологія тощо), обов'язкове проведення літніх та зимових табірних зборів для студентів стаціонарної та заочної форм навчання, широке застосування технічних засобів навчання й комп'ютерних технологій у дидактичному процесі, можливості для використання міжнародних освітніх проектів (грантів) та ін.

Методологічну основу дослідження становлять: теорія наукового пізнання, основні положення системного підходу як методології пізнання педагогічних явищ, фактів, процесів; діалектичний принцип взаємозв'язку та взаємообумовленості закономірностей і явищ соціальної дійсності; діяльнісний, структурно-функціональний, прогностичний підходи до системи професійної освіти майбутніх вчителів фізичної культури; принципові положення нормативних документів у галузі реформування освіти, фізичної культури і спорту у Польщі та Україні наприкінці XX - початку XXI століття.

Теоретичну основу дослідження складають положення та висновки, що стосуються питань філософії освіти (І.Зязюн [30], В.Кремень [38], та ін.); професійної підготовки вчителя (Вол.Бондар [7], В.Волошин [411], М.Євтух [24], Т.Котарбинський [232], В.Кузьміна [41], Т.Левовицький [248], Н. Ничкало [52], В.Оконь [276], С.Сисоєва [76], Л.Сущенко [81], А.Конох [36], Б .Шиян [84], Ф.Шльосек [268], З.Яворський [191] та ін.); теорії і методики фізичного виховання дітей та молоді (Я.Бєльський, [106, 108], Ч.Банах [104], М.Булатова, [8], Л.Волков [18], Е.Вільчковський [12, 14], О.Дубогай [23], А. Куц [43], Т.Круцевич [40], І.Муравов [49], М.Станкін [78], Р.Тжесневський [381, 382], З.Кравчик [236, 237], І.Копчинська-Сікорська [228], Р.Пшевенда [317, 318] та ін.); організації дидактичного процесу у фізкультурних вищих навчальних закладах (С.Арасимович [92], С.Балбенко [3], М.Віленський [9], С.Волошин [412], М.Данілко [22], В.Завацький [26, 27], С.Жуковська [437], І .Йонкіш [215, 217], З.Гілевич [164], В.Маслов [47, 48], В.Платонов [71], О. Тимошенко [82], А.Цьось [87], Ю.Шкребтій [86] та ін.); історії фізкультурно-спортивної освіти (О.Вацеба [21], М.Герцик [21], І.Гай [158, 159], І.Гондек [168], Л.Сущенко [81], І.Хелмецький [127, 128] та ін.); порівняльної педагогіки (Н.Абашкіна [1], Т.Машчак [258], Л.Пуховська [73], Р. Пахоцінський [288], З.Яворський [191, 193] та ін).

Джерельна база дослідження. У процесі наукових досліджень було використано 441 джерело, з них 28 архівних. Здійснено історико-педагогічний аналіз 32 справ із фондів історичних архівів мм. Варшави, Кракова, Познані, Національної біобліотеки України ім. В.І.Вернадського. Проаналізовано законодавчі та нормативні акти, які регламентували на різних історичних етапах (починаючи з XIX - початку XXI століття) організацію системи підготовки фахівців фізичного виховання та спорту; узагальнюючи наукові праці з проблем історії розвитку системи фізичного виховання школярі та підготовці вчителів фізичної культури у Польщі; сучасні дисертаційні дослідження, монографії, статті полських, російських та вітчизняних учених, які досліджували проблеми підготовки фахівців фізичної культури та спорту, фізичного виховання дітей і молоді; довідково-енциклопедичну літературу; навчальні плани та програми 12 вищих навчальних закладів, 3-ох педагогічних училищ (колегії) Польщі та України, які здійснювали підготовку вчителів фізичної культури.

Методи дослідження. Для розв'язування означених завдань та досягнення мети дослідження використовувався комплекс загальнонаукових методів: метод концептуально-порівняльного аналізу, за допомогою якого зіставлялись опубліковані у педагогічній та спеціальній (з проблем фізичного виховання) літературі теоретичні підходи до визначення й обґрунтування концепцій, моделей професійної підготовки спеціалістів фізичної культури і спорту, модернізації системи фізичного виховання дітей і молоді, визначення особливостей у підготовці майбутніх вчителів фізичної культури в польських та українських ВНЗ; метод історико-педагогічного аналізу архівних джерел з

історії та педагогічної літератури, законодавчих актів, циркулярів, документів для встановлення характерних особливостей історичних періодів розвитку професійної підготовки вчителів фізичної культури у Польщі; методи масового збору інформації – анкетування, опитування, аналіз навчальної документації (плани, програми), дискусії, обговорення, бесіди, спостереження для розробки моделі професійних компетенцій випускників польських фізкультурних ВНЗ; моделювання професійних компетентностей випускників ВНЗ – майбутніх вчителів фізичної культури; метод теоретичного узагальнення для формулювання загальних висновків і рекомендацій з питань підготовки вчителів фізичної культури; методи математичної статистики із застосуванням комп'ютерної технології для об' єктивного аналізу кількісних показників та якісної інтерпретації отриманих результатів дослідження.

Експериментальна база та основні етапи дослідження. Дослідження проводилось впродовж 2001-2009 рр. і здійснювалось у три етапи.

На першому етапі (2001-2004 рр.) було визначено наукову проблему та стан її розробки в теоретичному і практичному аспектах, аналізувалась філософська, історична, педагогічна та спеціальна література з теми дослідження, вивчався досвід професійної підготовки вчителів фізичної культури в польських та українських вищих навчальних закладах; проводився аналіз навчально-методичної документації ВНЗ, які здійснювали підготовку фахівців фізичного виховання і спорту. Було теоретично обґрунтовано концепцію, сформульовано об’єкт, предмет, мету та завдання дослідження, розроблено програму подальшої дослідницької роботи.

На другому етапі (2005-2006 рр.) тривало вивчення літературних джерел з питань фізичного виховання дітей та молоді, підготовки вчителів фізичної культури у польських вищих навчальних закладах в історичному плані; аналізувались архівні документи, проводилось анкетування учнів ліцеїв, а також випускників польських та українських ВНЗ, які здійснювали підготовку вчителів цієї спеціальності.

На третьому етапі (2007-2009 рр.) було узагальнено теоретичні і практичні результати досліджень, розроблено модель професійних компетенцій випускників польських ВНЗ, які навчались за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр фізичного виховання”; зроблено порівняльний аналіз підготовки вчителів фізичної культури у ВНЗ Польщі та України; сформульовано основні висновки і рекомендації, оформлено текст дисертації.

Дослідно-експериментальна робота провадилась у Кєльцінському гуманітарно-природничому університеті ім.Яна Кохановського (філія в м. Петрков-Трибунальський), Варшавській (філія в м.Біла Підляска), Катовицькій, академіях фізичного виховання, Гданській академії фізичного виховання і спорту, Львівському державному університеті фізичної культури, Харківській державній академії фізичної культури, Волинському

національному університеті ім. Л.Українки, Тернопільському національному педагогічному університеті ім.В.Гнатюка. В експериментальній роботі взяло участь 329 студентів випускників польських та українських ВНЗ, а також 305 учнів загальноосвітніх ліцеїв Лодзинського воєводства (Польща).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- вперше на основі історико-педагогічного аналізу архівних джерел, літератури та законодавчих актів і документів визначено і обґрунтовано історичні етапи становлення і розвитку системи підготовки вчителів фізичної культури в Польщі; етап створення перших інституцій, в яких здійснювалась підготовка вчителів гімнастики для шкіл, починаючи з другої половини XIX століття до 1918 р. (початок розбудови незалежної Польщі); етап формування польської системи освіти 1918-1939 рр. (міжвоєнний період); післявоєнний етап, який мав свої специфічні періоди (40-50, 60-70, 80-90 роки); етап реформування шкільної та вищої освіти у Польщі наприкінці XX-XXI століття;
- виявлено взаємозв'язок організації підготовки фахівців цієї педагогічної галузі з розвитком системи фізичного виховання дітей та молоді у загальноосвітніх польських школах;
- зроблено порівняльний аналіз змісту підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у ВНЗ Польщі та України;
- розроблено модель професійних компетенцій випускників польських ВНЗ, які навчались за освітньо-кваліфікаційним рівнем "магістр фізичного виховання", щодо теоретико-методичної та спеціальної підготовленості;
- уточнено понятєво-термінологічний апарат, що стосується таких дефініцій як "компетенція", "компетентний", "компетентність", "професійні компетентності" (праксеологічні, комунікативні, креативні , моральні, інформаційні), "професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури";
- введено до наукового обігу 28 архівних джерел, нові факти й теоретичні ідеї, що стосуються модернізації системи підготовки фахівців фізичного виховання й ґрунтуються на результатах дослідження;
- подальшого розвитку набули положення щодо вдосконалення структурування змісту професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури з урахуванням вимог реформування освіти у Польщі та інтеграції її у Європейське співтовариство.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у науковому обґрунтуванні професійних компетенцій майбутніх вчителів

фізичної культури при комплексної реалізації оздоровчих, навчальних і виховних завдань у процесі фізичного виховання дітей та учнівської молоді, засвоєння яких повинно враховуватись у дидактичному змісті системи підготовки педагогів цього фаху. Розроблено і впроваджено навчальний план підготовки вчителів фізичної культури та валеології (pedagogiki zdrowia) із фахової кваліфікації – ліцензіат (3 роки навчання) і магістр (2 роки навчання після закінчення ліцензіатського курсу) у Кєльцінському гуманітарно-природничому університеті ім. Яна Кохановського (філія в м.Петрков-Трибунальський); робочі програми з наступних навчальних дисциплін: "Теорія і методика фізичного виховання", "Історія фізичної культури", "Історія, теорія і методика педагогіки здоров'я", "Методика профілактики захворювань та шкідливих звичок у школярів", "Рекреація і туризм"; розроблено й впроваджено у навчальний процес програми педагогічних практик у різних типах шкіл, літніх та зимових табірних зборів студентів.

Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах, в яких здійснюється підготовка за кваліфікаційним рівнем "ліцензіат" та "магістр", у лекційних та семінарських заняттях з професійно-орієнтованих дисциплін у студентів, а також при моніторингу їх знань; в системі післядипломної освіти фахівців цієї галузі.

Впровадження результатів дослідження. Теоретичні положення та практичні напрацювання, які розкрито у дисертаційному дослідженні, використані в процесі професійної підготовки вчителів фізичної культури Волинського національного університету імені Лесі Українки (акт № 3/1539 від 14.04.2010 р.), Кєльцінського гуманітарно-природничого університету імені Яна Кохановського, філія в Петрков-Трибунальський (акт № 8 від 16.06 .2009 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (акт № 25 від 15.01.2009 р.), Луцького інституту розвитку людини Університету "Україна" (акт № 182 від 5.11.2008 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (акт №12 від 10.12.2009 р.), Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту (акт № 6/105 від 14.05.2009 р.).

Особистий внесок здобувача полягає в системному історико-педагогічному аналізі та узагальненні теоретичних, методологічних і методичних положень щодо професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у польських навчальних закладах (протягом другої половини XIX – початок XXI століття); становленні та розвитку системи фізичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл (в період XVI – початок XXI століття); у вивченні і аналізі сучасного досвіду професійної підготовки фахівців фізичної культури та спорту у ВНЗ Польщі і України; науковому обґрунтуванні й впровадженні навчальних програм з окремих предметів, педагогічної практики, літніх та зимових табірних зборів студентів; розробці моделі професійних компетенцій випускників польських вищих навчальних

закладів, що здійснюють підготовку вчителів фізичної культури. У матеріалах конференцій і статтях підготовлених у співавторстві (Е. Вільчковський, А.Вільчковська) автору належать: обґрунтування підходів до інтенсифікації професійної підготовки вчителів фізичної культури та в досконалення системи фізичного виховання школярів, порівняльний аналіз різних зарубіжних моделей функціонування обов'язків фахівців фізичної культури, загальні висновки.

Вірогідність отриманих результатів дослідження та висновків забезпечено методологічною і теоретичною обґрунтованістю його вихідних положень, використанням комплексу взаємопов'язаних методів дослідження, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження; ретроспективним логіко-системним аналізом значного обсягу публікацій, архівних матеріалів і документів; поєднанням кількісного і якісного аналізу одержаних результатів дослідження, їх обговоренням на міжнародних та всеукраїнських наукова-методичних конференціях, а також позитивними наслідками їх впровадження.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї, положення та результати дослідження викладено у доповідях на 29 наукових та науково-практичних конференціях, зокрема, міжнародних: "Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві" (Луцьк, 2002 р.), "Педагогічні технології у фізичному вихованні" (Петрков-Трибунальський - Польща, 2004 р.), "Актуальні проблеми розвитку руху – спорт для всіх на тлі європейської інтеграції України" (Тернопіль, 2004 р.), "Актуальні проблеми теорії і методики фізичного виховання" (Львів, 2004 р.), "Культурні і виховні цінності олімпійського руху" (Петрков-Трибунальський - Польща, 2004 р.), "Напрямки підготовки вчителів – проблеми і перспективи" (Плоцьк - Польща , 2005 р.), "Сучасні тенденції і напрямки фізичного виховання у школі на тлі освітніх вимог Європейського Союзу" (Петрков-Трибунальський - Польща, 2005 р.), "Фізичне виховання і спорт в сучасному суспільстві" (Луцьк, 2005 р .), "Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми" (Вінниця, 2006 р .), "Теоретичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність , творчість, технології " (Київ, 2007 р.), "Актуальні проблеми розвитку руху "Спорт для всіх": досвід, досягнення, тенденції" (Тернопіль, 2007 р.), "Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту та фізичної реабілітації" (Дніпропетровськ, 2007 р.), "Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві" (Луцьк, 2008 р.), "Фізичне виховання та спортивне вдосконалення студентів: сучасні інформаційні технології" (Одеса, 2008 р.), "Современная семья и проблемы семейного воспитания" (Могилів - Білорусь, 2008 р.), "Фізична культура і здоров'я сучасної людини"(Лодзь - Польща, 2008 р.), Международные чтения, посвященные памяти академика С.Я.Батышева (Миколаїв, 2008 р.), "Сучасні біомеханічні технології у фізичному вихованні дітей та молоді" (Луцьк, 2009

р.), “Фізична культура, спорт і здоров’я нації” (Вінниця, 2009 р.), “Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійно педагогічної підготовки різних верств населення; всеукраїнських: “Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні” (Рівне, 2006 р.), “Актуальні проблеми фізичного виховання та спорту на сучасному етапі” (Чернігів, 2008 р.), “Теоретико-методичні основи організації фізичного виховання молоді” (Львів, 2008 р.); всепольських: “Сучасні проблеми фізичного виховання в школі” (Петрков-Трибунальський - Польща, 2005 р.), “Підготовка сучасних педагогів – стратегії, концепції, ідеї” (Плоцьк - Польща , 2007 р.), “ІІІ наукова конференція. Підготовка сучасних педагогів — стратегії, концепції, ідеї” (Плоцьк -Польща, 2009 р.).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано в 60-ти наукових та науково-методичних працях, з них 26 праць – одноосібні зокрема: монографія, 26 статей у наукових виданнях Польщі та провідних наукових фахових виданнях України, 8 статей у збірниках матеріалів міжнародних, всеукраїнських і всепольських науково-практичних конференціях.

Кандидатська дисертація на тему “Система підготовки вчителя історії у Польщі (80-90-ті роки XX століття)”, захищена в 2001 році, її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел 441 найменування, з них 352 – іноземні публікації. Загальний обсяг дисертації – 490 сторінок. Робота містить 18 таблиць, 25 рисунків і 5 додатків (на сторінках 404-444).

РОЗДІЛ 1
Становлення і розвиток системи фізичного виховання у Польщі в період XVI - початку XX століть

1.1. Польська педагогічна думка у галузі фізичного виховання від XVI до початку XX століття

Пробудження інтересу суспільства до фізичного виховання, як складової частини всебічного розвитку людину у Польщі, можна віднести до епохи Відродження. В цей історичний період (з XVI століття) починається поступовий перехід світової спільноти до капіталістичних стосунків у суспільстві.

Вивчення людини, її тілобудови почалось завдяки розвитку теоретичної і практичної медицини, яка стала активно досліджувати анатомічну будову і таємниці функціонування людського організму, а образотворче мистецтво представляло його красу (живопис, скульптуру та ін .). Еталон гармонії людини, який був закладений ще у Стародавній Греції, відповідав поглядам освіченої частини населення різних країн Європи. Він знаходить своє зображення також в працях та діяльності польських педагогів, громадських діячів і мислителів, які розглядали використання засобів фізичної культури як обов'язкову умову всебічного розвитку, зміцнення здоров'я та виховання позитивних рис характеру підростаючих поколінь.

Епоха Відродження характеризується також тим, що в цей історичний період педагоги, лікарі, гуманісти Польщі виявляли значний інтерес до охорони, збереження та зміцнення здоров'я, а також фізичного виховання підростаючих поколінь, намагаючись виховати здорових та активних людей. У польських громадян виявляється все більше потреби у піклуванні про власне здоров'я, зовнішній вигляд, гігієну тіла, добру поставу та зграбні рухи. Одним з перших пропагандистів фізичного виховання дітей та молоді на польських землях був лікар і філософ, професор Ягеллонського університету в м. Кракові С. Петрици (1554-1626). У своїй праці “Додаток до політики Аристотеля” (1605 р.) вчений обґрунтував необхідність систематичного застосування фізичних вправ для зміцнення здоров'я й покращення розвитку людини, підкреслюючи, що відповідний фізичний розвиток особи також впливає на її інтелект. Він вважав, що в фізичному вихованні підростаючих поколінь, від наймолодших років, слід застосовувати рухливі ігри, плавання, біг, стрибки, метання, боротьбу (для юнаків) та інші вправи, але одночасно відзначав важливість оптимального дозування фізичних навантажень, вказував на необхідність дотримання гігієнічних засад і раціонального

харчування дітей та молоді [296].

Відповідно до поглядів грецького філософа Аристотеля, щодо гармонійного фізичного та розумового розвитку молоді, С.Петрици підкреслював, що виконання фізичних вправ повинно бути підпорядковане також вимогам морального виховання (формування дисциплінованості, взаємодопомоги). Для проведення занять з фізичного виховання у школах, писав С.Петрици, повинен бути відповідно підготовлений спеціаліст в цій галузі – вчитель, який, має враховувати вік учнів, особливості фізичних вправ, їхнього харчування, а головне, знати мету, для реалізації якої ці засоби застосовуються. Слід констатувати, що ця позиція вченого, щодо необхідності спеціальної підготовки вчителя, який би забезпечував фізичне виховання учнів в школі, була в ті часи новаторською у Польщі. Погляди С. Петрици на фізичне виховання дітей та молоді можна вважати найбільшим досягненням польської педагогіки епохи Відродження [296].

Певне значення для створення польської системи фізичного виховання мали погляди видатного письменника, публіциста і реформатора А.Ф. Моджаєвського (1503-1572). Автор книги “Про поліпшення Речі Посполитої” (1551 р.) вважав фізичне виховання одним з найважливіших чинників протиставлення доктринерському, схоластичному підпорядкуванню школи інтересам консервативної частини суспільства (до них відносилось також духовенство). Він писав, що тільки добра школа може забезпечити державі належне функціонування. В змісті навчання нової гуманістичної школи, на думку А.Моджєвського, обов’язково повинні бути заняття з фізичного виховання учнів. Він підкреслював також важливість цих занять у підготовці юнаків до військової служби. Рекомендуючи застосовувати у фізичному вихованні дітей та молоді різноманітні і цікаві для них вправи він писав про розумний підхід щодо дозування цих рухів. “Не треба, щоб хлопці занедбали їзду на конях або такі вправи, як біг. Стрибки, метання каменів, ігри з м'ячем або диском та інші вправи, щоб були вони в міру. Тому, що помірні рухи та вправи зміцнюють і покращують здоров'я, силу та тіло. Якщо навантаження занадто велике, то навпаки, воно ослабляє і шкодить йому” [263, с. 94].

Аналізуючи діяльність А.Моджєвського, польський історик Л. Курдибаха підкреслює, що письменники-гуманісти часто звертали увагу на необхідність фізичного виховання для молоді. Однак, рідко хто з них розумів , як А.Моджєвський значення фізичної підготовленості для інтелектуального розвитку підростаючих поколінь. “Тому, він заслуговує на те, щоб в Польщі всі вчителі фізичної культури ґрунтовно ознайомились з його працею, яка значно випередила свою епоху” [241, с. 92].

Про необхідність фізичного виховання, як важливого засобу зміцнення здоров’я і покращення фізичної підготовленості молоді писав М.Рей (1505-1569). В книжці “Життя порядної людини” він наголошує на тому, що обов’язком молоді є систематичне виконання фізичних вправ, починаючи з дитинства. М.Рей вважав, що кожний юнак повинен мати фізичну підготовку

і обов'язково вміти їздити на коні. В його публікаціях є поради про правильне харчування матерів, які мають малих дітей, про необхідність проведення рухливих ігор з дітьми [328].

Відомий гуманіст і лікар В.Очко (1537-1599) у монографії “Про різні недомагання людського тіла” (1581 р.) обґрунтував значення фізичних вправ та правильного харчування не тільки як засобів профілактики, а й лікування більшості хвороб. Посилаючись на праці відомого римського лікаря Гелена, він пропагував його погляди про роль фізичних вправ для всебічного розвитку людини. Підкреслюючи оздоровче значення фізичних навантажень на організм В.Очко рекомендував для молоді наступні засоби фізичного виховання: рухливі ігри, боротьбу, піднімання вантажів, фехтування, їзду на конях, танці. Він також вважав за необхідне поступово підвищувати фізичні навантаження при виконанні вправ, оскільки великі навантаження можуть негативно впливати на розвиток молодого організму. В.Очко вважається засновником лікувальної фізкультури в Польщі [275].

Професор права академії в м. Вільно А.Олізаровський у своїй монографії “Про політичність суспільства” (1651 р.) підсумував теоретичну та політичну думки польського Відродження. У тій частині публікації, яка стосується виховання дітей і молоді, він аргументовано показав роль фізичного виховання в системі освіти підростаючих поколінь, а також важливе значення фізичних вправ для зміцнення їх здоров'я й гармонійного розвитку [279].

Таким чином, в епоху Відродження польські вчені та лікарі вважали фізичне виховання складовою частиною всебічного виховання дітей і молоді. Вони обґрунтовували його вплив на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток та виховання моральних якостей, розробили цінні практичні рекомендації. Щодо аспекту застосування фізичних вправ, вони заклали підвалини теорії і методики фізичного виховання дітей та молоді, як нової педагогічної галузі. Слід констатувати, що в цей історичний період, особливо серед польської інтелігенції, значно поширилась думка про необхідність застосування фізичного виховання для гармонійного розвитку підростаючого покоління, яка відповідала концепціям педагогів-гуманістів Західної Європи (А.Паре, Еразма Ротердамського, Т.Мора, Т.Еліота та ін.). Водночас в окремих позиціях думка польських вчених була більш конструктивною ніж у європейських педагогів та орієнтувалась на майбутній розвиток цієї педагогічної галузі. Як приклад, можна посилатись на погляди С.Петрици, про необхідність підготовки вчителя з цієї навчальної дисципліни та А. Моджєвського, щодо обов’язкового введення фізичного виховання в польських школах.

Гуманістичні концепції освіти і виховання дітей та молоді того часу відводили фізичному вихованню одне з провідних місць у гармонійному психофізичному розвитку людини, але набули більш реалістичного втілення у наступному XVIII столітті, коли розпочався новий період розвитку

європейської культури, який отримав назву – епохи Просвітництва. В ті часи у всіх країнах Європи значно пожвавилась наукова діяльність, особливо у галузі біології, хімії та фізики. Так наприклад, у Франції була видана Велика енциклопедія (1751-1780 рр.) і вчені енциклопедисти почали активно атакувати феодалізм та його консервативну ідеологію.

Ситуація зі станом здоров'я населення Європи у XVIII столітті була дуже складною, що пов’язували з інтенсивним розвитком промисловості і важким економічним становищем пролетаріату. Значно погіршився санітарний стан води, землі та повітря, дуже тяжкими були побутові умови робітників фабрик, заводів, шахт та інших промислових підприємств що сприяло поширенню інфекційних хвороб (віспа, туберкульоз, холера, грип та ін.). За рік вимирало більше населення (переважно, з найбіднішої її частини) ніж за роки війни.

В цьому столітті відбулись певні позитивні зміни в охороні здоров’я населення, вчені та практикуючі медики почали боротьбу за поліпшення гігієнічних умов жителів міст, в лікарнях, школах та інших закладах. Почала розвиватись нова галузь науки – гігієна (екологічна, комунальна, шкільна, харчування та ін.). Слід зазначити, що в епоху Просвітництва були розроблені нові гуманістичні концепції освіти і виховання дітей та молоді. Вони передбачали обов'язкове застосування фізичного виховання, якому відводилось одне з провідних місць у гармонійному психофізичному розвитку людини. В педагогічній літературі цього історичного періоду ширше теоретично обґрунтувалась необхідність впровадження засобів фізичної культури для підростаючих поколінь в системі освіти.

Прогресивні ідеї щодо необхідності застосування фізичної культури в повсякденному житті людей різних вікових груп були розроблені відомим педагогом Г.Пірамовічем (1735-1801). У своїй праці “Обов’язок вчителя” (1777 р.) він вказував на важливість реалізації оздоровчих і виховних функцій фізичного виховання дітей та молоді. Об'єднуючи фізичне виховання з розумовим розвитком і моральним вихованням, він підкреслював суспільну цінність здоров’я людини, його значення для продуктивної праці та військової служби. Г.Пірамович один з перших звернув увагу на необхідність фізичного виховання жінок. Він вважається одним з ініціаторів шкільного гігієнічного виховання у Польщі [305].

Серед найважливіших рис вчителя фізичної культури Г.Пірамович відзначав: ретельність у підготовці до уроків, проведення щоденного аналізу своєї праці в школі, самооцінку, щирість, скромність та доброзичливість до своїх учнів. На його думку, вчитель повинен постійно турбуватись про покращення умов життя дітей, дотримання ними вимог гігієни, гартування організму і зміцнення їх фізичних сил, а також підтримувати і опікуватись хворими дітьми. Важливою рисою вчителя, на його думку, мала бути його особиста загальна культура. Г.Пірамович підкреслював необхідність формування у вчителя таких професійних умінь, які б давали йому

можливість не тільки ефективно працювати в школі, але й за її межами. До умінь, які потрібні вчителю для успішної педагогічної діяльності поза школою він відносив: спілкування з батьками, встановлення безпосереднього контакту з представниками шкільних та освітніх (регіональних) влад, суспільно-культурним середовищем [305].

Особливо важливу роль в розвитку польської шкільної освіти, в тому числі і фізичного виховання дітей та молоді, відіграла Комісія Народної Освіти (КНО), яка почала свою реформаторську діяльність в 1773 році. КНО була створена з ініціативи авторитетних представників польського Просвітництва, які були в оточенні короля Польщі Станіслава Понятовського . Це був перший в Європі державний орган, який здійснював у країні контроль над всіма навчальними закладами від елементарних (початкових) шкіл до університетів. Діяльність КНО була новаторською не тільки для Польщі, а й для інших західноєвропейських країн, в яких в ті часи не було державних організаційних структур, що проводили подібну роботу з освіти та виховання дітей і молоді [399].

Слід зазначити, що на зміст та виконавчі функції Комісії Народної Освіти значний вплив мав доробок польських вчених і педагогів, які обґрунтували необхідність введення фізичного виховання до навчальних закладів. Серед них можна назвати С.Конарського (1700-1773), який широко застосовував фізичні вправи і засоби гігієни в школі лицарів С. Понятовського, реалізуючи авторську програму фізичного виховання, спрямовану на підготовку офіцерів польської армії [227].

Значення засобів фізичної культури для всебічного розвитку підростаючих поколінь обґрунтували в своїх працях організатори та співробітники Комісії Народної Освіти: А.Каменецький (1737-1784) в книзі “Освіта громадянина” (1774 р.); А.Поплавський (1739-1786) в проекті “Про розпорядження та удосконалення громадянської освіти” (1774 р.); Г. Пірамовіч (1735-1801) в книзі “Обов’язки вчителя” (1777 р.) та ін. Всі вони вказували на оздоровчі та виховні функції фізичних вправ, а також на тісний взаємозв’язок фізичного виховання з розумовим розвитком і моральним вихованням, підкреслювали придатність здорової та сильної людини, як до суспільної праці, так і до захисту своєї Батьківщини [169, 305, 307, 416].

А.Поплавський в проекті “Про розпорядження та удосконалення громадянської освіти”, визначаючи важливість фізичного виховання дітей, писав: “Фізичне виховання, яке спрямоване на формування тіла та розвиток сил, повинне бути найпершим, що стосується двох інших видів виховання морального і розумового, їх у дітей формують трохи пізніше” [307, с. 23].

А.Каменецький, один з перших членів КНО, підкреслюючи оздоровче значення фізичного виховання, писав: “щодо виховання дітей, найголовніше, що повинно починатись від самого народження, то збереження і зміцнення здоров'я, як й зміцнення сил та тілобудови” [226, с. 93].

Комісія Народної Освіти перетворила єзуїтські колегіуми в народні школи (з 1773 р.), провела реформу структури шкіл та змісту навчальних програм, розробила Постанови (устави), щодо функціонування навчальних закладів; підготувала перший в Європі Шкільний Кодекс, який регулював роботу шкіл в тому історичному періоді. В полі зору проблем навчання та виховання дітей і молоді, які розглядались і реалізувались КНО, значне місце відводилось питанням фізичного виховання.

З перших кроків своєї діяльності Комісія Народної Освіти визначила провідні функції фізичного виховання і його роль у загальному вихованні та навчанні школярів. Воно розглядалось, як інтегральний компонент інтелектуального, морального та суспільного виховання дітей і молоді. В XXV розділі Постанов КНО, який мав назву – "Виховання фізичне" було сформульовано мету фізичного виховання підростаючих поколінь: "Постійною турботою про дитину від перших днів її життя повинна бути турбота про її здоров'я, розвиток сил, намагання збільшувати їх з віком, завжди мати на меті зробити людину щасливою, готувати її до виконання своїх обов'язків, такою є основа фізичного виховання" [399, с. 135]. Реалізація мети була обов'язком не тільки педагогів, а й батьків. В кінці цього розділу було вказано, що нероздільним є взаємозв'язок виховання морального з вихованням фізичним, що дає суспільству порядну людину, а Вітчизні доброго громадянина. На думку істориків педагогіки, цей розділ, опрацював переважно Г. Пірамовіч, який тривалий час був відповідальним секретарем Комісії Народної Освіти.

Турбота про зміцнення здоров'я, гармонійний фізичний розвиток, покращення рухової підготовленості дітей та молоді в концепціях освіти КНО виникали з об'єктивних причин. В другій половині XVIII століття, в період розвалу феодального ладу, повставали потреби суспільства в модернізації системи освіти та розвитку різних галузей науки, в тому числі педагогіки.

Комісія Народної Освіти не обмежувала свою діяльність лише обґрунтуванням та ствердженням важливості і потреби виконання фізичних вправ дітьми та молоддю. Вона здійснила організаційні заходи, орієнтуючи педагогічну громадськість на впровадження фізичного виховання у всі школи , які були їй підпорядковані, а також рекомендувала широко застосовувати засоби фізичної культури в інших навчальних закладах. Фізичне виховання школярів, яке раніше трактувалось як добровільна їх участь в рекреаційних позаурочних заняттях, було визначено однією з основних форм навчально-виховного процесу і разом з іншими навчальними дисциплінами підлягало контролю з боку КНО [399].

За фізичне виховання в школах відповідальними перед КНО були так звані – директори, які організовували та проводили з учнями рухливі ігри, різноманітні фізичні вправи у залежності від матеріальної бази школи, наявності гімнастичного майданчика, кліматичних умов, регіону її

розташування та ін. Перед призначенням на роботу в школі директором кандидат на цю посаду повинен був довести представникам комісії свої спеціальні знання, які відносились до методики виховання учнів та навчання їх фізичних вправ. Можна вважати, що це були перші польські вчителі фізичної культури в загальноосвітній школі [398].

У програмі навчання фізичних вправ, яка пропонувалась КНО, були узагальнені засоби, що рекомендувались в попередньо виданих публікаціях С .Конарського [227, 270], Е.Кітовича [223], Г.Пірамовіча [275] та ін. Фізичні вправи (біг на швидкість та витривалість, метання предметів, вправи з гантелями, стрибки через перешкоди та ін.) та рухливі ігри проводились, переважно, на свіжому повітрі і були спрямовані на комплексний розвиток рухових якостей учнів. Їм також пропонувалось фехтування, їзда на конях та плавання. Рекомендовані засоби фізичної культури повинні були не тільки забезпечити дітям та молоді всебічний фізичний розвиток, зміцнити їх здоров 'я, а й підготувати юнаків до військової служби.

В Постановах КНО є рекомендації такого змісту: “Щоб кожного навчального дня було визначено час на рухливі ігри, а під час рекреацій (в позаурочний період) та канікул, вправи для розвитку сили, спритності, швидкості, виховання дисципліни, мужності, відваги, рухливі ігри повинні забирати цілий час” [399, с. 94].

Щоденні рекреаційні форми, основним змістом яких були рухливі ігри, проводились на свіжому повітрі восени, весною та влітку, коли погодні умови сприяли цьому. Організовували їх з учнями після обіду. В підрозділі Постанов КНО “Час вільний від навчання” було записано, що рекреаційні форми повинні організовуватись два рази на тиждень, а кожного дня директори з учнями повинні обов’язково виходити на прогулянки, не зважаючи на погодні умови. Були також розроблені рекомендації щодо проведення рухливих ігор під час рекреацій, визначені найбільш корисні з них, які сприяють розвитку спритності, швидкості, сили та мужності у школярів.

Велику увагу Комісія Народної Освіти приділяла проведенню шкільних екскурсій (одноденних туристських походів) вважаючи, що вони мають значну цінність для учнів з позиції рекреаційної, оздоровчої та пізнавальної. Застосування в школах таких екскурсій знайшло багато прихильників серед педагогів та лікарів, які підтримували ініціативу вчителів в організації цих оздоровчо-пізнавальних заходів з учнями різних вікових груп [158].

У своїй діяльності КНО приділяла значну увагу вирішенню гігієнічних проблем та застосування засобів гігієни для покращення здоров'я школярів. В цьому зв'язку здійснювались заходи щодо поліпшення гігієни шкільних будинків та класних приміщень (провітрювання, освітлення, забезпечення учнів столами та стільцями відповідно до їх зростових параметрів тощо), а також дотримання правил особистої гігієни кожним учнем. До навчальних

планів шкіл було введено предмет “Про збереження здоров'я,” а в Постановах КНО подавались рекомендації для вчителів і батьків щодо вимог гігієни у навчально-виховному процесі в школі, а також їх реалізації в домашніх умовах. Вчителі були зобов'язані контролювати побут своїх учнів.

Комісія Народної Освіти не обійшла увагою і виховання дівчат, оскільки в цей історичний період їх навчання в Польщі було занедбане, загальноосвітніх шкіл для них не було. Навчання й виховання проводилось у приватних будинках заможних сімей індивідуально запрошуваними педагогами та під опікою матерів, а також в костелах. Від другої половини XVIII століття серед заможних громадян (переважно шляхти) стало модним віддавати дівчат на навчання в пансіони (типу шкіл-інтернатів). За рекомендацією КНО в цих навчально-виховних закладах фізичне виховання мало характер гігієнічно-рекреаційний і було скероване, переважно, на охорону та зміцнення здоров'я вихованок. До рекреаційних занять входили прогулянки, а також рухливі ігри на свіжому повітрі. У більшості пансіонів обов’язковим було навчання дівчат бальним танцям (мазурка, краков’як та ін .) [410].

Узагальнюючи діяльність Комісії Народної Освіти, можна визначити наступні основні позиції щодо фізичного виховання школярів, які були розглянуті в її Постановах:

1. Сформульовано мету, конкретизовано завдання та визначено місце фізичного виховання в загальному навчально-виховному процесі школярів.

2. Визначено оптимальні засоби фізичної культури для дітей та молоді, які б забезпечували їх всебічний фізичний розвиток, сприяли зміцненню здоров'я, а також впливали на виховання позитивних рис особистості.

3. Обґрунтовано важливу для суспільства функцію фізичного виховання – підготовку юнаків до захисту Батьківщини.

4. Реалізація системи фізичного виховання передбачала тісний взаємозв’язок тіловиховання з моральним, розумовим та суспільним вихованням.

Ці позиції було покладено в основу всіх наступних концепцій про подальше удосконалення системи фізичного виховання школярів, які розроблялись у майбутньому.

Велика заслуга КНО в розвитку галузі фізичного виховання полягала не тільки в обґрунтуванні важливості обов’язкового виконання дітьми та молоддю фізичних вправ і впровадження їх до польських шкіл, а також в новаторському, на той історичний період, підході до цієї виховної системи, з позиції всебічного виховання громадянина-патріота своєї Вітчизни.

Постанови Комісії Народної Освіти не були повністю реалізовані в XVIII столітті. Перший в Європі уряд шкільної освіти був джерелом творчих ідей для подальшого розвитку теорії і практики фізичного виховання в XIX – початку XX століття. Спадщина КНО в галузі фізичного виховання дітей та молоді понад 100 років позитивно впливала на розвиток науки про фізичне

виховання підростаючих поколінь. В історії польського шкільництва є багато прикладів, коли після завершення діяльності КНО (1794 р.) фізичне виховання залишалось в школах одним з головних складових навчально-виховного процесу учнів. Прикладом цього може бути Волинська гімназія в м. Кременець, програма якої передбачала значний обсяг фізичних вправ у навчальному режимі учнів.

На переломі між XIX і XX століттями до спадщини Комісії Народної Освіти в галузі фізичного виховання дітей та молоді звертались майже всі вчені-педагоги, які обґрунтовували свої концепції з цього розділу навчально-виховної роботи школи і видавали методичні публікації: Г.Йордан, Я.Давид, С.Карпович та ін. Навіть на з'їзді вчителів в 1919 році, коли Польща вже отримала незалежність, мали місце посилання на Постанова КНО щодо фізичного виховання школярів й в його рішеннях було зафіксовано обов’язкове проведення двічі на тиждень рекреаційних занять після обіду зі всіма учнями шкіл різних типів [235].

Педагогічні ідеї щодо виховання підростаючих поколінь епохи Просвітництва, соціальні, економічні і культурно-освітні зміни в суспільстві, зокрема, можливість частини заможного міщанства перейти до шляхти (привілейованого класу), призвели до розвитку зацікавленості засобами фізичної культури і застосування їх у повсякденному житті; сприяли пропаганді необхідності впровадження до польських шкіл фізичного виховання. Тому, коли в XIX столітті фізична культура стала соціальним явищем, суттєвими чинниками, які вплинули на її подальший розвиток були теоретико-методичні і організаторські досягнення в галузі фізичного виховання дітей та молоді епохи Просвітництва.

В XIX та на початку XX століть інтенсивно розвивалось фізичне виховання школярів в Західній Європі. На початку цього періоду повстали різні гімнастичні системи: німецька, шведська, швейцарська та ін., які були спрямовані на створення програм для шкіл, щоб поліпшити загальний фізичний розвиток та рухову підготовленість дітей і молоді. В їх основу були покладені динамічні рухи, які не тільки впливали на удосконалення функцій організму та покращення фізичного розвитку школярів, а й сприяли виховуванню моральних та вольових якостей дітей. В другій половині XIX століття серед учнівської та студентської молоді були поширені різні види спорту.

Наприкінці XVIII століття Польща втратила свою незалежність й була поділена на три частини. Втрата незалежності значно загальмувала подальший розвиток освіти і особливо розбудову загальноосвітніх шкіл на польських землях. Кожна з держав (Росія, Австро-Угорщина, Прусія) насаджувала в цих регіонах свої вимоги щодо шкільної освіти, намагаючись зробити школу інструментом своєї ідеології. В таких умовах важко було створювати нові концепції модернізації системи освіти, реформувати її, а також розвивати теорію та методику фізичного виховання. Проте, не

дивлячись на ці труднощі, прогресивні педагоги, лікарі, філософи, публіцисти ініціювали розвиток національної освіти, продовжували підтримувати новаторські ідеї, які були сформульовані їх попередниками, а також закладені в Постановах Комісії Народної Освіти щодо системи фізичного виховання школярів.

Одним з найбільш відомих представників теоретичної думки польського фізичного виховання кінця XVIII та початку XIX століття був лікар-педіатр, біолог і педагог Е.Снядецький (1768-1838), який вважається послідовником Г.Пірамовича та інших реформаторів фізичного виховання. Він не тільки як лікар, що уболіває за здоров'я дітей, а також як педагог, гуманіст та громадський діяч все своє свідоме життя намагався допомогти суспільству у гармонійному розвитку духовних і фізичних сил молодих громадян Польщі. У своїй популярній книжці "Про фізичне виховання дітей" (1805 р.) він обґрунтував виняткове значення засобів фізичної культури, а також розробив рекомендації, щодо їх застосування в психофізичному розвитку дітей та молоді. "Фізичне виховання створено для щастя людини й повинно бути таким, щоб кожний мав можливість ним користуватись" [373, с . 9].

Метою фізичного виховання, на думку Е.Снядецького, "є таке виховання людини, щоб всі частини його тіла були гармонійні і міцні, всі почуття добрі, всі тілесні органи досконалі" [373, с. 7]. Його праця розглядає педагогічні аспекти фізичного виховання. Він першим в Польщі сформулював основні засади, якими належить керуватись у психофізичному розвитку дітей і переконливо довів необхідність застосування фізичних вправ у процесі освіти і виховання підростаючих поколінь.

Е.Снядецький вважав, що в навчанні та вихованні не може бути будь-якого постійного зразка чи ідеалу. "Людина не може бути постійно однією і тією ж. Природа любить різноманітність. Тому, коротко говорячи, кожна людина повинна бути досконала сама по собі і своїм шляхом досягнути досконалості для себе, а також для суспільства в якому народилась" [373, с. 8]. Зважаючи на це, він вказує на необхідність пізнання фізичних і психічних особливостей дітей. "Майстер, який хоче займатись вихованням повинен, перш за все знати цей сирий матеріал, ті першооснови людини, з котрих повинен народитись твір його мистецтва" [373, с. 8].

Е.Снядецький підготував першу програму фізичного виховання згідно вікових етапів розвитку дітей та молоді: немовля (до 1 року), раннє дитинство (1-3 роки), дошкільний вік (4-6 років), шкільний вік та етап психофізичного дозрівання, юність (до 21 року). До речі, ця класифікація не втратила своєї актуальності до наших часів [373]. На його думку на етапах раннього дитинства, у дошкільному та молодшому шкільному віці дитина має значну потребу в руховій активності. Тому, в родині і в школі необхідно широко використовувати різноманітні фізичні вправи та рухливі ігри, а для їх проведення створювати відповідні умови. Систематичні заняття з фізичного

виховання Е.Снядецький пропонував проводити в школі з дітьми, починаючи з 12 років. Крім цих занять він рекомендував для зміцнення здоров'я широко застосовувати загартовуючи процедури, а також забезпечувати тісний контакт дітей з природою [373].

Януш Корчак, у вступі до чергового видання публікації Е.Снядецького у 1920 році писав, що ця книжка ще чекає на свого рецензента, а ми ще не доросли до того, щоб належним чином оцінити цю публікацію, а прихилити перед ним коліна не маємо а ні часу, а ні сил. Якщо Джон Локк хотів виховати джентльмена, то Е.Снядецький мріяв виховати лицаря без щаблі, але сильного духом [229].

Відомий польський вчений М.Демель, який написав передмову до перевидання цієї книжки (у 1956 році), справедливо зазначає, "можна стверджувати, що з ідей Е.Снядецького сучасна методика фізичного виховання підростаючих поколінь буде брати багато корисного для себе. Зокрема про застосування індивідуального підходу у фізичному вихованні, необхідність виконання фізичних вправ дітьми, які мають вади в стані здоров 'я та ін." [142, с. 11-12].

Цікаві дослідження на стику історії фізичної культури та етнографії, узагальнені у книжці " Ігри і забави різних соціальних прошарків" (1831 р.), були проведені Л.Голенбіовським. Матеріал для цієї публікації автор збирав під час особистих спостережень в різних регіонах Польщі, а також аналізуючи журнальні статті з цієї проблеми. Книжка ця мала енциклопедичний характер. В першій її частині подано зміст рухливих ігор, які були найбільш популярні серед дітей, молоді та дорослих. Вони проводились, переважно, на свіжому повітрі в різні пори року. Автор описує ігри періоду середньовіччя, значна частина з них була вже забута, втратила з часом свою популярність і не застосовувалась в ігровій практиці [167].

Рухливі ігри були найбільш популярним засобом фізичної культури серед дітей та молоді різних регіонів Польщі. Вони віддзеркалювали економічну структуру країни, в якій сільське господарство було основним предметом праці більшості населення, а також джерелом доходу у привілейованого класу. В 1820 році понад 80% всього населення Польщі працювало в сільському господарстві. Це певним чином впливало на загальну культуру суспільства, в тому числі й на фізичну культуру, зокрема на зміст рухливих ігор. Ці особливості відмічає в своїй публікації Л. Голембієвський, посилаючись на те, що в різних регіонах Польщі склались свої традиційні ігри, сюжет яких (особливо у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку) часто пов'язано з імітацією природних явищ, тварин, птахів, працею селян та ін. [158].

Поряд з описом змісту та правил проведення різноманітних ігор Л. Голембіовський розробив їх класифікацію, а також спробував оцінити їх виховну цінність. Автор поділяє великий практичний матеріал на два розділи: ігри та музика і танці. Серед ігор він виділяє: дитячі (для дітей

дошкільного та шкільного віку), для студентської молоді, а також, азартні ігри. Однак, слід констатувати, що запропонована автором класифікація не була ідеальною і викликала критичні зауваження з боку вчителів. Це була одна з перших праць, де узагальнено великий практичний матеріал, який був цінним не тільки для методики фізичного виховання дітей та молоді, а й для історії фізичної культури і етнографії [167].

Значний вклад у розвиток польської теорії фізичного виховання зробив професор хірургії Ягеллонського університету Л.Берковський (1801-1860), який у своїй праці “Декілька слів про важливість, необхідність і користь гімнастики” (1837 р.) звернув увагу вчителів на значне зростання навчальних навантажень учнів, які більшу частину перебування у школі сидять за столом . Тому, підкреслює він, інтелектуальні навантаження повинні чергуватись з фізичними вправами, що дозволить компенсувати однобічні розумові навантаження. Водночас, як вказував автор, заняття з фізичного виховання з учнями мають епізодичний характер. У більшості шкіл були відсутні спеціалісти з фізичної культури, а також належні умови для повноцінного проведення уроків фізичного виховання і позакласних рекреаційних занять, а їх керівництво відносилось до фізичного виховання учнів скептично, вважаючи, що цей навчальний предмет не є обов’язковим [113].

Л.Берковський підкреслював істотне значення гімнастики в житті підростаючих поколінь, необхідність виконання гімнастичних вправ для їх гармонійного розвитку та покращення психічного здоров'я, а також практичну прикладність цих засобів у суспільному житті. Відповідальність за психофізичний розвиток дітей та молоді, на думку Л.Берковського, повинні нести не тільки школа, але й батьки. В той час школа має знаходитись під постійним контролем держави щодо організації фізичного виховання учнів, а система шкільного фізичного виховання повинна спиратись на досягнення теорії та практики у цій галузі [113].

Він був засновником першої школи гімнастики в Польщі (1838 р.), в якій працювали відділення гімнастики: для малих дітей (4-7 років), для хлопців (8-12 років), для дівчат (8-12 років), ортопедичної гімнастики та вольтижування (маніпулювання різними предметами). Пізніше, у 1840 році було відкрито відділення плавання, де дітей навчали впевнено триматись на воді (в літній період), а взимку проводились заняття з лижної підготовки. Керівником цієї школи був Л.Берковський, який також сам проводив заняття з гімнастики. Однак школа існувала лише чотири роки (з 1838 по 1841 рік), у зв’язку з фінансовими проблемами (оплата за навчання учнів була символічною) вона була закрита [158].

Багаторічні дослідження проблеми взаємозв’язку між виконанням фізичних вправ та станом здоров'я проводились доктором медицини А. Бароцем, який працював ординатором лікарні в Лодзі з 1860 по 1870 рік. На підставі зібраного емпіричного матеріалу він написав книгу “Гімнастика з погляду її впливу на збереження та повернення здоров’я” (1858 р.), в якій

рекомендує обов’язково враховувати особливості організму та фізіологічних процесів, які відбуваються в ньому під час виконання фізичних вправ. Він розподіляє гімнастику на таки види: педагогічну, військову та лікувальну, якій приділяє найбільшу увагу [416].

А.Бароц підкреслює, що фізичні вправи корисні не тільки для дітей та молоді, а також для дорослих людей. Він був також прихильником фізичного виховання жінок і в своєї праці обґрунтував обов’язковість виконання ними гімнастики. Його книжка “Домашня гімнастика для жіночої статі” (1858 р.) була прикладом навчально-методичної праці тих років. Ця публікація мала популярність у гімназисток та молодих жінок з інтелігенції, які самостійно виконували гімнастичні вправи для покращення особистого фізичного розвитку (добра постава та фігура) і для зміцнення здоров'я, спираючись на методичні поради доктора А.Бароца.

Серед авторитетних громадських діячів Польщі першої половини XIX століття слід назвати педагога і публіциста Е.Естковського (1820-1856), редактора першого педагогічного журналу “Школа польська” (1848-1853 рр .). Він активно займався популяризацією фізичного виховання та ролі вчителя в його практичній реалізації в школі. Його діяльність мала важливе значення для обґрунтування ролі фізичного виховання у процесі всебічного розвитку молодого покоління [158]. Важливою професійною якістю учителя фізичної культури, на думку Е.Естковського, є його потреба у постійному підвищенні своєї педагогічної майстерності. Характерною рисою особистості педагога є етичний аспект, який передбачає відкритість вчителя для учнів, батьків, своїх колег, а також суспільна активність. На шпальтах журналу “Школа польська” Е.Естковський опублікував чисельні статті з питань фізичного виховання дітей та молоді, він був активним популяризатором педагогічних поглядів Я.Снядецького [154].

Проблеми фізичного виховання дітей та молоді, які розглядались в працях Е.Снядецького, Л.Берковського, А.Бароца, Л.Голенбовського, Е. Естковського та інших авторів вище розглянутих публікацій, були систематизовані і розвинуті у подальших дослідженнях та педагогічних працях з даного напрямку всебічного виховання підростаючих поколінь. Друга половина XIX століття у Польщі дала можливість значно поширити практику застосування системи фізичного виховання учнів шкіл, а також поглибити дослідження теоретико-методичних аспектів цієї галузі. Зокрема, були проведені емпіричні дослідження, присвячені впливу фізичних вправ на онтогенетичний розвиток людини.

Однією з перших праць методичного характеру була книга Е. Супінського “Про гімнастику” (1867 р.). Головне завдання фізичного виховання, як вважав автор, є його протидія негативному впливу цивілізації, що обмежує рухову активність людей різного віку, включаючи дітей та молодь, що призводить до ослаблення їхнього здоров’я. Він рекомендував систематичне виконання гімнастичних вправ не тільки дітям та молоді, а

також й дорослим людям, як “засіб, що протидіє старінню нашого тіла зниженню почуттів, а часто виступає проти ослаблення розуму” [366, с. 258].

Е.Супінський вважав гімнастику універсальним засобом фізичного виховання. Систематичне виконання гімнастичних вправ позитивно впливає не тільки на фізичний, а також і на психічний розвиток людини. Гімнастика охоплює різноманітні вправи, які корисні для розвитку сили, спритності, гнучкості, а також мужності, співчуття іншим, швидкості реакції тощо. Застосування засобів гімнастики є, на його думку, одним з чинників всебічного розвитку особистості людини [366].

Подібне значення мали праці лікаря, педагога та пропагандиста гімнастики Е. Мадейського (1832-1906), найбільш популярна серед них в той час була його монографія “Раціональна гімнастика з позиції лікарського історико-критичного оцінювання” (1871 р.). В ній автор розглядав оздоровчі аспекти гімнастики, засоби якої рекомендував раціонально застосовувати, тобто враховувати вплив цих вправ на організм, біологічні потреби організму людини в руху (особливо у дітей), характер виконаної праці [254].

Гімнастика, на думку Е.Мадейського, корисна для людей різного віку, зокрема, учнівської молоді, вона також необхідна тим робітникам, які працюють цілі дні в позиції, коли тулуб тривалий час похилений в один бік або вперед. Для них гімнастичні вправи потрібні як “хліб щоденний”. У своїй раціональній гімнастиці та в інших методичних публікаціях він розвивав концепцію про необхідність поширення рухової активності дітей та молоді. Публікації Е.Мадейського для тих часів мали новаторський характер, тому що автор переконливо обґрунтував з позиції лікаря оздоровчо-розвиваючу функцію фізичних вправ, а також показав тісний зв'язок фізичного виховання з всебічним розвитком особистості людини. Він віддавав пріоритет шведській гімнастиці і критикував німецьку гімнастику, яка, на його думку, не відповідала потребам дітей та молоді, що навчаються у школах [254].

В цей період значний інтерес у польських педагогів викликала проблема фізичного виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Активно працювала в цій галузі М.Верихо-Радзіміловічова (1858-1914), автор методичної праці “Гімнастика для дітей 4-9 років” (1887 р.). Вона приділяла значну увагу розвитку основних рухів (ходьба, біг, стрибки, метання тощо) дітей цього віку. На її думку, в цьому віковому періоді рухливі ігри є для дитини не тільки засобом, що задовольняє її біологічну потребу в рухової діяльності, а є й чинником, який дає можливість виховувати певні правила поведінки дітей в оточувальному середовищі [158].

Проблематика фізичного виховання учнівської молоді знайшла широке наукове обґрунтування в працях Я.Давіда (1859-1912) та С.Карповича (1864-1921). Потреби в рухової активності дітей та молоді Я.Давід пов’язував з прогресом цивілізації і інтенсивним процесом урбанізації населення Польщі, визначаючи необхідність спорудження спеціальних спортивних комплексів (стадіонів, залів, басейнів) та майданчиків для оздоровчої рекреації, занять

фізкультурою та спортом людей різних вікових груп на свіжому повітрі. Відчутний вплив на розробку однієї з перших в Європі моделей вчителя фізичної культури мав запропонований Я.Давідем перелік вимог до професійних якостей педагогів цього профілю. На його думку, головною передумовою ефективної діяльності вчителя є його високий рівень загальної культури та моралі, вміння орієнтуватись в різноманітних педагогічних ситуаціях й приймати при цьому правильні рішення, покликання до професії педагога [132].

Відомий польський педагог С.Карпович у своєї книжці “Ігри і забави, як виховний засіб” (1905 р.) обґрунтовуючи різноманітні засоби фізичного виховання, вважав рухливі ігри найбільш корисними з них, підкреслюючи, що вони позитивно впливають не тільки на зміцнення здоров'я, а й на психіку дітей, формують спостережливість, увагу, швидкість реакції тощо. Рухливі ігри, писав С.Карпович, є важливим засобом формування товариськості і колективізму. Діти в процесі цих ігор вчаться співпрацювати разом, реалізувати спільні завдання, набувають досвіду, що в колективній ігровій діяльності часто треба позбутися власних амбіцій і претензій, навчаються шанувати точку зору своїх ровесників [221].

Значним досягненням наприкінці XIX століття мало створення в різних містах Польщі парків ігор і забав для дітей та молоді з метою їх рекреації на свіжому повітрі. Цю ініціативу започаткував професор Ягеллонського університету Г.Йордан (1842-1907), який відкрив такий парк в м. Краків у 1889 році. Аналогічна роль в цей самий період відводилась паркам ігор і забав ім. В.Рауа в м. Варшава, де діти, незалежно від їх віку та соціального положення батьків, мали змогу відвідувати ці парки (особливо в дні вільні від навчання у школі) і брати участь в рухливих та спортивних іграх зі своїми однолітками. Організація рухової діяльності у таких формах була втіленням в практику ідей Г.Йордана про єдність психофізичних якостей людини і середовища де вона перебуває. Це, на його думку, створювало найбільш оптимальні умови впливу різноманітних фізичних вправ та ігор, які виконувались дітьми у природі, на їх організм і психіку [158].

Найбільш чутливим інструментом, який оперативно реагував на соціальні, освітні, політичні та економічні перебудови у польському суспільстві, була преса. Одним з найвидатніших публіцистів того часу був Б. Прус (1847-1912). В його “Хроніці щотижневій” розглядались найповажніші актуальні питання, серед яких була проблематика фізичного виховання та спорту. Підставою інтересів Б.Пруса до цієї проблематики було його переконання в тому, що однією з важливих умов сили та життєдіяльності польського суспільства є міцні і здорові діти. “Через виховання здорових дітей створюється сильна нація, як просто і як пізно ми про це подумали” [315, с. 96].

Розвиток теорії та методики фізичного виховання знайшов своє віддзеркалення у статтях надрукованих в педагогічних та методичних

журналах, а також у книжкових виданнях. Видання різноманітних публікацій у галузі фізичного виховання у Польщі в XVI-XIX століттях можна умовно поділити на два етапу. Перший етап (XVI-XVIII століття), на якому видавались популярні книжки, де обґрунтовувалось значення різноманітних засобів фізичної культури для зміцнення здоров'я, профілактики захворювань та активного відпочинку людей різних вікових груп. На другому етапі (XIX-початок XX століття) розпочинається певна спеціалізація публікацій. Крім популярних видань, методичних посібників почали видаватись теоретичні праці, а серед фахових видань можна було виділити три групи: науково-методична література, інформаційно- методична і спортивні публікації.

Видані в цей період книжки і спеціальні журнали характеризували стан теоретико-методичної та практичної думки у галузі фізичного виховання різних верств населення Польщі. Серед фахових видань, які приділяли значну увагу проблематиці фізичного виховання, слід відзначити: “Огляд педагогічний” (1882-1902 рр., Варшава), “Здоров’я” (1885-1914 рр., Варшава), “Огляд гімнастичний”(1897-1901 рр., Краків), “Сокіл” (1902-1913 рр., Познань), “Рух” (1906-1914 рр., Варшава) [158].

Вище названі фахові видання на своїх шпальтах розглядали проблематику пов'язану з історією, теорією, методикою та організацією фізичного виховання, шкільною гігієною, фізіологією та методикою навчання різних фізичних вправ, а також популярних в той час спортивних дисциплін (боротьба, гімнастика, плавання, лижі, футбол та ін.). Вони не тільки популяризували різноманітні засоби та організаційні форми фізичного виховання серед вчителів, лікарів та ентузіастів фізкультури і спорту, але також відігравали важливу роль у розробці наукових основ фізичного виховання у Польщі, формуванні міцних його зв'язків з іншими науковими галузями.

Особливу роль у розробці національної системи фізичного виховання відіграв часопис “Рух” засновником і відповідальним редактором якого був В .Козловський (1866-1915). Він працював старшим інструктором парку рухливих ігор і забав ім. В.Рауа в Варшаві і викладачем в школі шведської гімнастики та масажу Х.Кучальської. Головним завданням часопису він вважав популяризацію засобів, форм і методів фізичної культури та спорту серед польського суспільства, а головне, впровадження фізичного виховання, як обов'язкової навчальної дисципліни, у різні типи шкіл. Журнал “Рух” порушував найважливіші на той час проблеми фізичного виховання: його національні традиції, науково-методичні основи фізичного виховання; оздоровчі, освітні та виховні аспекти фізичних вправ та їх вплив на всебічний психофізичний розвиток дітей і молоді; методику навчання деяких спортивних дисциплін. В цьому напрямку розглядались питання про місце та роль фізичного виховання в школі, про зміст програм з фізичної культури для школярів, лікарський контроль та шкільну гігієну, спортивне обладнання, фізкультурний інвентар для шкіл тощо. Часопис був ініціатором широкого

обговорення проблем модернізації чинної системи фізичного виховання дітей та молоді. Він критикував німецьку систему гімнастики і популяризував більш ефективну шведську гімнастику, а також пропагував широке використання національних рухливих ігор. Вперше на сторінках часопису було почато обговорення національних засобів та форм фізичної культури, які спирались на місцеві традиції та регіональні особливості. Позитивної оцінки заслуговують систематичні публікації статей з актуальних проблем методики фізичного виховання школярів, необхідних вчителям в їх педагогічній діяльності [158, 269].

Поряд з теоретичними та методичними статтями часопис подавав інформацію для читачів за такими рубриками: "З життя школи", "Новини методики", "Огляд нових публікацій", "Джерело руху", які свідчили про широке коло інтересів редакції двотижневика. В "Руху" публікувалась інформація про найповажніші події з фізичного виховання в країні і за кордоном: про створення спортивних клубів, різних організацій (секцій, товариств) з фізичної культури та спорту, про спортивні змагання, про видання методичної літератури з фізичного виховання і спорту, гігієни дітей і молоді тощо.

Навколо цього журналу згуртувались найкращі на ті часи спеціалісти фізичного виховання м. Варшави та інших регіонів Польщі. На сторінках "Руху" з цікавими публікаціями виступали не тільки відомі в Польщі педагоги: Е.Пясецький, С.Кончинський, Т.Драбчик, М.Верихо-Родзівіловічова, С.Карпович та ін., але й спеціалісти з інших європейських країн: К.Полтгрен, Ф.Садолін, К.Кнудсен та ін. [269].

Таким чином, можна констатувати, що журнал "Рух" був важливим джерелом розвитку наукової думки з теорії фізичного виховання та популяризації фізичної культури і спорту в Польщі. Він був своєрідною енциклопедією фізичної культури наприкінці XIX та початку XX століть. Про популярність журналу свідчить те, що його читачі були не тільки в Польщі, а й в інших країнах Європи. Це давало змогу редактору В. Козловському використовувати журнал для поєднання різних організаційних структур з фізичної культури та спорту з усіх регіонів підневільного краю, до презентації в Європі своїх досягнень у галузі фізичного виховання на міжнародній арені [158].

В останніх роках XIX століття в різних містах Польщі почали друкуватись спеціальні журнали, які були присвячені окремим, популярним в той час видам спорту, що мали безпосереднє відношення до фізичного виховання дітей та молоді. До них відносились: "Коло" (1895-1899 рр., Львів), "Спортивна газета" (1900-1901 рр., Львів), "Мандрівник" (1911-1914 рр., Львів), "Інформативний спортивний тижневик" (1914 р., Краків), "Варшавська спортивна газета" (1902-1904 рр., Варшава), "Спорт" (1910-1914 рр., Варшава) та ін. Для любителів мандрівок видавались: "Пам'ятник РТТ" (1876-1914 рр.), "Щорічник польського товариства краєзнавчого" (1907-1916 рр.), "Татрчанин" (

1907-1914 pp.) [158, 416].

Аналізуючи проблеми історії, теорії та методики фізичного виховання, шкільної гігієни, фізіології фізичних вправ, методики навчання гімнастики, рухливих ігор, вивчаючи публікації того часу з питань фізичного виховання (книжки, журнальні статті) слід констатувати, що їх зміст був спрямований не лише на популяризацію цього важливого педагогічного напрямку серед вчителів та лікарів, вони також відіграли важливу роль в розвитку теорії та методики фізичного виховання, створенні наукових основ фізичної культури в Польщі та в формуванні зв'язків між фізичним вихованням та іншими науковими дисциплінами.

Польська теорія і практика фізичного виховання розвивалась у складних політично-економічних умовах підвладності польських земель іншим державам (Росії, Австро-Угорщини, Прусії). Вирішальним в цьому історичному процесі було XIX століття, коли були визначені основні напрямки, щодо створення системи фізичного виховання дітей та молоді. Ця система спиралась, у першу чергу, на засоби та форми німецької і шведської шкіл гімнастики, але одночасно враховувала національні традиції у застосуванні різноманітних засобів фізичної культури.

Таким чином, можна констатувати, що протягом XIX та на початку XX століття у Польщі були закладені основи національної системи фізичного виховання дітей та молоді. У XIX столітті, дякуючи зусиллям педагогів, лікарів, письменників, журналістів (Е.Снядецький, Л.Берковський, Е. Естковський, Г.Йордан, В.Козловський, Я.Давід та ін.), яких можна віднести до групи ентузіастів фізичної культури та спорту, значно активізувалась пропаганда серед широких верств населення, а особливо учнівської та студентської молоді, інтелігенції різних організаційних форм і засобів фізичної культури, їх користі для здоров'я людини, а також необхідності впровадження уроків фізичної культури різних типах шкіл, створення сприятливих умов для занять фізкультурою і спортом дітей і молоді.

Однак розв'язати проблему введення обов'язкових занять з фізичного виховання у школах та вищих навчальних закладах можна було лише за умовою створення системи підготовки спеціалістів з фізичної культури, які б могли кваліфіковано викладати цей предмет.

1.2. Фізичне виховання в школах Польщі в період XVIII – початку XX століття

В епоху Відродження фізичне виховання дітей та молоді було визначено як необхідний чинник всебічного розвитку людини й зайняло важливе місце в педагогічних теоріях і освітніх системах наступної епохи Просвітництва. В Західній Європі в цей історичний період найбільшу

популярність мали концепції видатних педагогів: Я.А.Коменського, Д.Локка, Ж.Ж.Руссо, Й.Г.Песталоцці та ін., які вважали, що в системі навчально-виховного процесу підростаючих поколінь певне місце повинно посідати фізичне виховання. Вони відіграли значну роль в його розвитку та становленні у навчальних закладах європейських країн, в тому числі й в Польщі.

Видатний чеський педагог Ян Амос Коменський (1592-1670) прийшов до висновку про необхідність фізичного виховання дітей у педагогічному процесі школи та в сімейному вихованні. У педагогіці Я.А.Коменського значне місце відводилось засобам фізичної культури (фізичним вправам, рухливим іграм, правильному харчуванню дітей та ін.). Однак він не обґрунтував роль фізичних вправ та рухливих ігор як засобів, спрямованих на покращення здоров'я та фізичної підготовленості підростаючих поколінь. Вони, на його думку, повинні впливати переважно на духовне та естетичне виховання особистості дитини [33].

Про значення фізичного виховання, як складової частини всебічного розвитку дітей писав англійський філософ і просвітитель Джон Локк (1632-1704). У відповідності з його теоретичною концепцією, стосовно застосування засобів фізичного виховання, була зроблена спроба обґрунтувати користь фізичних вправ для дітей та молоді. Людині, перш за все, на його думку, необхідно дбати про зміцнення власного здоров'я, постійно доглядати за своїм тілом, систематично виконувати різні вправи, мати хороші манери та впевненість у своїх силах. Популярність концепції Д. Локка сприяла введенню фізичного виховання до навчальних закладів Англії, змістом яких були, переважно, рухливі та спортивні ігри [34].

Жан Жак Руссо (1712-1778), французький педагог, філософ і просвітник, у книжці "Еміль або про виховання" обґрунтував ідею вільного виховання всебічно розвиненої, сильної, вмілої та розумної особистості. У своїх педагогічних рекомендаціях він підкреслював важливість стимулювання рухової діяльності дитини, спрямованої на подолання нею природних перешкод таких як лазіння по деревах, перелізання через стінку, стрибки, метання, плавання. У своєї системі він використав погляди інших прогресивних педагогів та філософів. Наприклад, у Д.Локка він взяв принцип любові до фізичної праці, потребу дітей до активної рухової діяльності, яку слід прищеплювати у дитинстві. Ж.Ж.Руссо підтримував погляди Я.А. Коменського про те, що фізичне виховання повинне починатись з перших днів народження дитини. Основними засобами фізичного виховання, на його думку, повинні бути дитячі рухливі ігри та фізичні вправи на свіжому повітрі [34].

Слід також вказати, що практичні поради Ж.Ж.Руссо у галузі фізичного виховання дітей та молоді були використані в Польщі. Зокрема, в його праці "Зауваження щодо польського уряду", яка була написана за дорученням Барської конфедерації у 1771 р. і опублікована у 1782 р. (перекладена на

польську мову у 1789 р.) він дає кілька порад щодо ролі фізичних вправ у вихованні молодого покоління поляків. Ж.Ж.Руссо писав – “У кожній середній школі повинен бути майданчик для виконання дітьми фізичних вправ. Ця справа є занедбаною, а на мою думку вона повинна бути найважливішою частиною виховання не тільки для створення міцного характеру і здоров'я, а головне, з метою моральності” [34, с. 129].

В цьому плані слід також згадати про значний вклад в розвиток системи фізичного виховання швейцарського педагога Йогана Генріха Песталоцці (1746-1827). У своїй популярній книзі “Елементарна гімнастика” він згрупував підібрані ним вправи у залежності від їх впливу на рухливість суглобів (за анатомічною класифікацією). На його думку, природні дії дітей та рухливі ігри є лише вправи суглобів (вправи для рухів головою, ногами, руками, тулубом). Виходячи з цього, вважав Й.Г.Песталоцці, слід крок за кроком домагатися виконання того, що корисно дітям для їх фізичного розвитку. Однак він не вважав систему гімнастичних вправ єдиною для фізичного виховання дітей, а лише “підготовчим засобом”, за допомогою якого можна забезпечити нормальне функціонування внутрішніх органів, формування правильної постави та більш швидкого опанування складними за координацією рухами (катання на ковзанах, рухливі ігри, танці тощо). В своїй праці “Педагогічні твори” він писав: “З наймолодшого віку дитина потребує відповідних умов для вільної і всебічної фізичної активності й задоволення її природної потреби в рухах. Потребує вона вільного та всебічного розвитку своїх фізичних якостей, щоб, маючи загальну наснагу, не втрачала мужності духу і здоров'я при виконанні будь-якого виду праці” [34, с.140].

Одним з осередків новаторських ідей у галузі фізичного виховання була діяльність німецьких філантропів: Яна Бернгарда Баседова (1724-1790) та Христиана Зальцмана (1744-1811), у якого найближчим співпрацівником був Христоф Фредеріх Гутс Муц (1759-1839). Він займався не тільки теоретичною, а й практичною діяльністю в школі м. Шепентхаль. Його праця “Гімнастика для молоді” (1793 р.) і особиста практична діяльність мали значний вплив на розвиток фізичного виховання школярів і на застосування німецької гімнастичної системи в країнах Європи у першої половині XIX століття [416].

У зв’язку з розробкою національних систем фізичного виховання дітей та молоді в Європі слід також згадати про діяльності від 1799 р. гімнастичного навчального закладу в м. Копенгагені, яким керував популярний в ті часи в Данії вчитель фізичної культури Франц Нахтегаль (1777-1847). Цей заклад став центром пропаганди та поширення гімнастики у Скандинавських країнах. Слід нагадати, що його закінчив відомий педагог Петр Генріх Лінг (1776-1839), який був засновником шведської системи фізичного виховання [416].

Поряд з педагогічними концепціями, які обґрунтовували значення фізичного виховання для всебічного розвитку підростаючого покоління й були популярними в Європі у ХУІІІ та ХІХ століттях, слід вказати на виняткове значення реформаторської діяльності Комісії Народної Освіти (1773-1794 рр.) у розвитку національної системи фізичного виховання дітей та молоді у Польщі. Чисельні приклади вказують на значне впровадження фізичного виховання в польських школах навіть після закінчення її функціонування. Слід зазначити, що в період діяльності Комісії школи не мали гімнастичних залів, відповідного фізкультурного інвентарю для фізичного виховання, не було відповідних методичних посібників, а головне, спеціалістів з цієї галузі педагогіки. Однак КНО, враховуючи існуючі умови, вимагала проводити заняття з фізичного виховання у різних типах шкіл на свіжому повітрі з широким застосуванням рухливих ігор, основних рухів (ходьба, біг, метання предметів, стрибки, лазіння тощо). Діяльність КНО та її вклад в розвиток шкільної системи фізичного виховання Польщі детально розглянуто у попередньому підрозділі.

Становлення і розвиток системи фізичного виховання дітей та молоді на польських землях наприкінці XVIII століття проходило у надзвичайно складних суспільно-політичних і економічних умовах, що було пов’язано, у першу чергу, з втратою національної незалежності польським народом. Землі Польщі були розподілені після завершення наполеонівських війн між трьома державами: Росією, Прусією та Австро-Угорщиною, що спричинило значний спад функціонування економіки, національної культури та освіти. Характерним для польської освіти тих часів, в тому числі й для фізичного виховання підростаючих поколінь, стала відмінність функціонування організаційно-навчальних форм у різних типах навчальних закладів, які находились під пильним контролем іноземних адміністрацій.

У першій половині ХІХ століття значна частина північно-західних земель Польщі була підпорядкована прусській адміністрації. Основним лейтмотивом її керівництва у галузі освіти стала германізація (онімечення) польського шкільництва, впровадження у школах німецької мови, нищення польської культури. Більшості польським вчителям, які не володіли німецькою мовою, було заборонено працювати у школі. Також був значно обмежений доступ польської молоді до вступу в університети, які також в цьому регіоні були підпорядковані прусській адміністрації. Під час прусського панування школи сприймались польським населенням як заклади онімечення учнів, тому дітей посилали до них з небажанням. Батьки також шукали можливість, щоб діти навчались поза межами території, що підлягала прусській владі.

В деяких середніх школах з ініціативи педагогічного колективу та дирекції, викладалась гімнастика. Слід зазначити, що в той час методика фізичного виховання учнів прусських шкіл спиралась, переважно, на досвід німецької гімнастичної системи, яка містила загальнорозвиваючи вправи,

різні види шикування та перешикування й вправи на гімнастичних приладах. Не зважаючи на деяку обмеженість у засобах фізичної культури, можна вважати, що застосування німецької гімнастики, особливо у тих гімназіях де навчались хлопці, вона відіграла позитивну роль у покращенні їх фізичного розвитку та рухової підготовленості. “Фізичне виховання”, як навчальний предмет у середніх школах, для всіх фізично здорових учнів, було рекомендовано лише у 1844 році. Однак тільки незначна кількість з них мала відповідні умови для проведення цих занять та підготовлених вчителів з цієї навчальної дисципліни. Головною метою фізичного виховання, згідно рекомендацій керівництва освітою, був розвиток сили, витривалості та дисципліни, тобто таких рис і якостей, які потрібні кожному солдату прусської армії. В народних школах цей предмет було введено до навчального плану у 1860 році. Слід зазначити, що в цих школах також катастрофічно не вистачало спеціалістів фізичного виховання, гімнастичних залів та фізкультурного інвентарю. Тому викладання цього предмету знаходилось на низькому рівні. Основним змістом його була гімнастика та рухливі ігри, учням також рекомендувались фехтування та плавання, а взимку в тих регіонах, де був сніг – катання на лижах. До найпопулярніших рухливих ігор серед молоді (юнаків) відносились ігри з м’ячем та біг наввипередки [158].

В останні роки XIX століття (починаючи з 1894 року) гімнастика була впроваджена у жіночі гімназії. Уроки з цього предмету мали право проводити тільки вчительки, що мали відповідну спеціальну підготовку. До змісту цієї навчальної дисципліни входили вправи, які виконувались, переважно, на свіжому повітрі: ходьба, біг, стрибки, а також рухливі ігри. Рекомендовано також у позаурочний час проводити заняття плаванням, а взимку – катання на лижах [416].

Таким чином можна стверджувати, що основним засобом фізичного виховання в прусських школах була гімнастика, яка в чоловічих гімназіях мала мілітарну мету. Вона виконувала головну роль у фізичному розвитку, зміцненні здоров’я та покращенні рухової підготовленості шкільної молоді.

Подібна політика в галузі освіти проводилась в польських регіонах, які були підпорядковані Австро-Угорщині. З 1805 року у всіх школах підпорядкованих австро-угорській адміністрації польських земель, було впроваджено навчання німецькою мовою. В тому ж році було введено викладання німецькою мовою у Краківському університеті, найстарішому вищому навчальному закладі Польщі.

В 1815-1846 рр. в Кракові разом з регіоном, який до нього відносився, була створена на федеративних підставах Краківська Річ Посполита, в якій система освіти була організована відповідно до традицій Комісії Народної Освіти. Однак основне місце у фізичному вихованні в школах зайняли позакласні рекреаційні форми. В осінні та весняні місяці в школах традиційно учні виходили на природу (маївки). З дітьми та молоддю

проводились різноманітні рухливі ігри, змагання у виконанні вправ на швидкість (біг наввипередки), спритність, метання предметів на дальність, в ціль тощо. Про зміст таких цікавих для школярів заходів свідчать спогади гімназистів: “Під тінню дерев знаходяться наймолодші учні, вони сидять у колі і граються з кільцями; інші бігають наввипередки. Хоч гімнастика ще не була їм знайома, молодь вилазила на високі дерева, а також перелазила з одного дерева на друге” [158, с. 30].

Переломним етапом в розвитку освіти на польських землях, що входили до складу Австро-Угорщини, був 1867 рік, коли австрійський уряд затвердив статут Шкільної Ради Краю, якій були підпорядковані всі народні та середні школи. Здобуття автономії дало можливість оперативно провести реформу шкільної освіти, згідно якої викладання в польських школах велось рідною мовою. В 60-х роках XIX століття австрійський уряд дозволив викладання польською мовою в Ягеллонському (м. Краків) та Львівському університетах [281].

Шкільна Рада Краю, на правах урядової організації, яка здійснювала керівництво шкільною освітою у Галичині, від початку свого створення приділяла значну увагу фізичному вихованню дітей та молоді. У 1868 році гімнастика, як обов’язковий навчальний предмет, була введена до середніх шкіл (гімназій). В народних школах ця навчальна дисципліна була введена лише у 1875 році. Згідно навчальних планів на цей предмет передбачалось 2 години на тиждень для хлопців та 2 години для дівчат – факультативно [271]. При цьому більшість цих навчальних закладів не мала відповідних умов для нормального проведення занять з цього предмету. Так, у 1873-1874 навчальному році з 2420 шкіл Галичини тільки у 182 викладалась гімнастика [158]. Така ситуація була викликана рядом об’єктивних причин. Передусім треба зазначити, що Галичина залишалась слаборозвиненим у промисловому відношенні регіоном, а до того ж Австро-Угорський уряд виділяв малі кошти на розвиток освіти в цьому протекторат, навіть у порівнянню з іншими провінціями своєї держави. Тому викладалась гімнастика, навіть в тих гімназіях, які мали вчителів фізичної культури, за умовою, якщо батьки можуть оплатити проведення цих уроків [416].

Введення гімнастики, як навчального предмету в народних школах та гімназіях, реалізувалось з великими труднощами. Школи, зазвичай, знаходились у старих будовах, які не відповідали елементарним санітарно-гігієнічним вимогам. Вони практично не мали гімнастичних залів, дуже мало було фізкультурних майданчиків, бракувало або взагалі не було гімнастичного інвентарю та приладів. А головне, була недостатня кількість вчителів фізичної культури, які б могли кваліфіковано проводити ці уроки, організовувати фізкультурно-масову роботу з учнями у позаурочний час. Негативний вплив на стан здоров’я та фізичний розвиток учнів мала також існуюча організація шкільної освіти, яка спиралась, переважно, на запам' ятовуванні значної кількості навчальної інформації і вимагала від учнів

тривалий час проводити в класі (за столом), без необхідних рекреаційних перерв для активного відпочинку. В такій атмосфері консерватизму більшість вчителів та директорів шкіл недооцінювали або взагалі не розуміли значення фізичного виховання для всебічного психофізичного розвитку учнів [158].

З 1902 року була введена посада інспекторів з фізичного виховання для народних шкіл, а пізніше для середніх (гімназій та реальних училищ). Вони контролювати якість викладання цього предмету та вирішували різні організаційні питання. В результаті активних дій педагогічної громадськості та прихильників широкого застосування в різних типах шкіл фізичної культури та спорту (лікарів, інтелігенції, громадських діячів) було введено обов'язкові звіти наприкінці навчального року про стан фізичного виховання учнів у навчальних закладах Галичини.

Таким чином, відповідно до реалізації шкільної реформи освіти до 1914 року (початку першої Світової війни) в школах Галичини було створено певну систему фізичного виховання. Головною формою її функціонування були уроки гімнастики, до змісту яких входили елементи німецької та шведської гімнастичних систем, рухливі і спортивні ігри. В періодичній пресі тих часів подається інформація про те, що учнівська молодь з великим задоволенням відвідує ці уроки, має значний інтерес та мотивацію до виконання фізичних вправ (особливо хлопці). Фізичне виховання не обмежувалось уроками в режимі навчального дня школи, учням пропонувалось брати участь у позакласних заходах: змагання з спортивних ігор (футбол, гандбол), гімнастики, туристичних походах та інших формах. Діяльність шкіл у галузі фізичного виховання доповнювалась участю школярів (за їх бажанням) в різних спортивних секціях та спортивно-масових заходах, які проводились Гімнастичним Товариством "Сокіл", парком Г. Йордана в Кракові, Товариством рухливих ігор у Львові, спортивними клубами та туристичними товариствами [235].

Дещо кращі умови для польських шкіл були створені у регіоні, який був під протекторатом Росії. За часів правління Олександра I у кожному місті , де знаходились російські гарнізони, було відкрито чоловічі та жіночі гімназії. На цій території Польщі суттєво впливали на зміст освіти традиційні Положення Комісії Народної Освіти. В жіночих гімназіях було рекомендовано проводити ритміку та танці. В чоловічих гімназіях поряд з гімнастикою значна частина часу відводилась на військову муштру. У значній мірі це було пов'язано з тим, що даний предмет викладали офіцери у відставці. Під час великих перерв та в позаурочний час різноманітні рухливі ігри були постійним елементом рекреації учнів гімназій.

У зв'язку з організацією фізичного виховання шкільної молоді слід згадати громадського діяча та педагога Т.Чацького (1765-1813), який був організатором освіти в трьох губерніях: Київській, Волинській та Подільській. Як приклад новаторського підходу до фізичного виховання

школярів можна привести Кременецький ліцей, відкритий у 1805 році. Навчальний план та програми цього навчального закладу розробив Х. Коллонтай (1750-1812), а першим ректором його був Т.Чацький. Цей ліцей мав два ступені. На першій ступені (чотири класи) основна увага у навчанні учнів приділялась мовній освіті. Друга ступінь (шість класів) вважалась початком вищої (університетської) освіти. Фізичне виховання тут проводилось на обох ступенях освіти. На першій – в формі виконання учнями різноманітних гімнастичних вправ та рухливих ігор, а на другій – в формі спеціальних занять (фехтування, їзда на конях, бальні танці). Ці заняття проводили вчителі – спеціалісти, а санітарно-гігієнічний контроль здійснював лікар ліцею. В цьому навчальному закладі, в літній період, також проводились обов'язкові заняття з плавання. Безпосередньо за організацію цих занять відповідав ректор ліцею, а під час їх проведення учні старших класів, які добре плавали, повинні були стежити за тими, хто плавав гірше й в разі потреби надавати їм допомогу. Вони виконували обов'язки рятівників [158].

Ліцей в Кременці був першим навчальним закладом, де фізичне виховання було включено до навчального плану, як обов'язковий предмет. Слід констатувати, що система навчально-виховного процесу в ліцеї на той час вважалась новаторською не тільки для цього регіону Польщі, а й для інших країн Західної Європи.

Наприкінці XVIII століття в деяких містах Польщі, незалежно від того до протекторату якої держави вони належали, відкривались кадетські школи, які готували хлопців до військової служби. Першу кадетську школу для дітей польської шляхти було відкрито в м. Хелм у 1774 році. Пізніше подібні школи були відкриті у м. Калуші і м. Варшаві у 1805 році. В програмах з фізичного виховання для кадетів, крім гімнастичних вправ (переважно, елементи німецької гімнастики), були включені: фехтування, стрільба, їзда на конях та бальні танці.

Специфічна організація шкільної освіти була створена у Варшавському регіоні. Школи, розташовані на цій території були підпорядковані Освітній палаті (державному органу освіти), а пізніше – Урядовій Комісії Віросповідання та Громадської Освіти. В 1808 році Освітня палата видала розпорядження про створення сільських та міських шкіл, які заклали основу елементарного (початкового) шкільництва. В цих школах було введено предмет – "Особиста гігієна" і видано відповідні підручники для учнів [271].

Після повстання поляків за незалежність своєї Вітчизни у листопаді 1831 року разом з масовими репресіями його учасників відбулись також акції російського уряду проти польської освіти та культури. Припинилась реформаторська діяльність, яка була спрямована на удосконалення шкільної освіти, покращення умов праці та економічних умов вчителів. Школи були підпорядковані поліцейському режиму, а на фізичне виховання школярів не зверталось ніякої уваги. Лише в 1871-1872 навчальному році, згідно

розпорядження російського уряду, було введено в навчальні плани гімназій предмет – Гімнастика. Однак він не був обов'язковим для учнівської молоді [158, 416]. В більшості шкіл це розпорядження не виконувалось, і оскільки була відсутня належна база для проведення цих занять (гімнастичні зали, інвентар), бракувало спеціалістів з фізичної культури та негативно ставилось до цього предмету керівництво шкіл, органи освіти не вимагали введення фізичного виховання в навчально-виховний процес кожної школи.

Активні зміни цієї ситуації наступили лише після 1905 року, коли була створена досить широка мережа елементарних шкіл, гімназій, реальних та комерційних училищ. Спираючись на сучасні в ті часи педагогічні концепції фізичного виховання (П.Лесгафт, Е.Пясецький, А.Снядецький та ін.) було введено обов'язкові уроки з фізичного виховання, зміст яких складали, переважно, гімнастичні вправи на приладах та основна гімнастика, а також рухливі і спортивні ігри. Однак у значній частині шкіл м. Варшави та в провінції уроки з фізичного виховання взагалі не проводились, не дивлячись на те, що більшість учнівської молоді мала бажання займатись фізкультурою та спортом. В деяких школах цей предмет було формально включено до навчального плану, але уроки з різних причин також не проводились [269].

В журналі "Рух" наведено наступні дані соціологічного дослідження про стан фізичного виховання школярів у 1906 році. На анкети, які було відправлено редакцією у понад 150 навчальних закладів, відповідь була отримана лише з 25 шкіл. З анкетних даних стало відомо, що гімнастику проводили в 22 школах, рухливі та спортивні ігри в 14, навчали учнів плавання лише у 3 школах. Тільки в частині навчальних закладів фізичне виховання було включено до розкладу обов'язкових уроків, в інших школах окремі засоби фізичної культури застосовувались під час великих перерв або у позаурочний час. З 25 шкіл, які надіслали відповіді на анкети, 16 мали зали з гімнастичним обладнанням [158]. Зміст програм з фізичного виховання учнів цих шкіл складали наступні засоби: шведська гімнастика (6 шкіл), сокільська гімнастика (4 школи), засоби гімнастики різних систем (10 шкіл), а також рухливі та спортивні ігри. В більшості цих шкіл працювали вчителі, які мали кваліфікацію спеціаліста з фізичної культури.

Таким чином, можна констатувати, що певного суспільного значення фізичне виховання набуває наприкінці XIX та початку XX століть разом з поширенням шкільної освіти та охопленням дітей і молоді обов'язковим початковим навчання, а також введенням до навчальних планів уроків з гімнастики в школах всіх регіонів Польщі. Разом із збільшенням інтересу дітей та молоді до занять фізкультурою і спортом, на польських землях почали створюватись спортивні клуби, секції та товариства ("Сокіл", гімнастичні та туристичні товариства та ін.), а також почали систематично проводитись змагання з різних видів спорту (легка атлетика, спортивні ігри, велосипедні гонки, плавання та ін.). Все це стимулювало розвиток теорії та методики фізичного виховання, сприяло науковому обґрунтуванню різних

систем фізичного виховання дітей та молоді.

Фізичне виховання учнівської молоді та спортивно-масовий рух в Польщі в тому історичному періоді здійснювались у важких умовах обмежень і репресій з боку влад, які окупували країну, вони були своєрідним самозахистом від пригнічення польського народу і формою його боротьби за незалежність.

1.3. Підготовка спеціалістів фізичної культури у Польщі у XIX та на початку XX століття

Однією з суттєвих проблем, яка негативно впливала на функціонування системи фізичного виховання в школах на початку XIX століття було дуже складне положення із спеціалістами фізичної культури, яких на той час не готував жодний навчальний заклад Польщі. Вивчення архівних документів у польських бібліотеках (Варшава, Краків, Кєльце) та багатьох публікацій з історії педагогіки й фізичної культури свідчить, що підготовка вчителів фізичної культури в Західній Європі почалася у першій половині XIX століття. Це було пов'язано у більшості країн з впровадженням фізичного виховання (в кожній країні ця дисципліна називалась переважно гімнастика), як предмету до навчальних планів шкіл, з необхідністю підготовки юнаків до служби в армії, а також із створенням спортивних клубів (з фехтування, гімнастики, боротьби, лиж та ін.) та проведенням змагань з популярних видів спорту.

В 1813 році було відкрито Королівський Центральний інститут гімнастики у Стокгольмі, який очолив відомий в Швеції педагог П. Лінг. Цей навчальний заклад на двох та трьох-річних курсах здійснював підготовку вчителів гімнастики для Скандинавських країн, а також для інших Європейських держав. Центральний інститут гімнастики був не тільки зразковим навчальним закладом на той час, але і центром широкої пропаганди шведської гімнастики в Європі. Від 1860 року в цьому навчальному закладі мали право навчатись також й жінки, які по його закінченні отримували кваліфікацію вчительки гімнастики для жіночих гімназій [281].

Вчителів фізичної культури в Прусії почали готувати з 1815 року на курсах, які очолював Ф.Ян. У другій половині XIX століття були відкриті спеціальні інститути в Берліні, Дрездені, Штутгарті та Мюнхені, в яких проводилась підготовка вчителів гімнастики. В 1819 році у Парижі під керівництвом Ф.Амороса почала працювати Військова школа гімнастики, де крім інструкторів гімнастики для армії, готували вчителів фізичної культури для загальноосвітніх шкіл.

В 1863 році в Празі відомий спеціаліст чеської гімнастики М. Тирш організував інститут Гімнастики, в якому, починаючи з 1896 року, були

відкриті вищі курси по підготовці вчителів фізичної культури.

В Росії, за ініціативою П.Ф.Лесгафта з 1898 року були організовані трьох-річні курси для підготовки вчителів фізичної культури, в яких могли навчатись і жінки.

Слід вказати, що професія вчителя фізичної культури вважалась досить складною у порівнянні з іншими педагогічними спеціальностями. Це підкреслювали організатори підготовки цих спеціалістів у різних країнах Західної Європи. Так, шведський педагог П.Лінг писав, що "Гімнаст (вчитель гімнастики) повинен завжди поєднувати теорію з практикою. Гімнаст, який ігнорує одне або інше, є у всіх своїх починаннях як тростинка на вітру. Не розуміє він, коли і як застосувати той чи інший рух. Гімнаст, який має знання без належної практики, є як критик мистецтва, якому відомо що потрібне, але він не вміє цього виконати" [416, с. 182].

Німецький педагог Ф.Ян писав: "В той час, коли праця кожного іншого вчителя знаходить підтримку в його знаннях, які, дякуючи щоденному їх застосуванню, поступово збагачуються, діяльність вчителя гімнастики є тісно пов'язана з тим, що він вміє і може. Для учнів вчитель повинен бути людиною, яка викликає в них повагу своїм інтелектуальним рівнем, загальною культурою, а також широким світоглядом. Він повинен бути для них прикладом для наслідування. В іншому випадку, навіть при добрій справності у гімнастиці, його будуть вважати цирковим фокусником" [416, с. 131].

Підготовка вчителів фізичної культури в Західній Європі в XIX столітті відбувалась переважно на курсах при навчальних закладах. Вони організовувались за ініціативою спортивних клубів, а також педагогічних товариств, тобто громадських організацій. Курсова підготовка мала різний зміст та обсяг навчальних годин, тому що тривалість її була в межах від двох -трьох місяців до трьох років. Це, безумовно, впливало на якість підготовки випускників курсів. Навчальні плани таких курсів передбачали наступні предмети: анатомію, фізіологію, гігієну, історію гімнастики, методику її навчання, а також практичні заняття змістом яких були, переважно, гімнастичні вправи.

Пізніше до навчальних планів цих курсів було внесено педагогіку, психологію, методику проведення рухливих ігор, методику навчання дітей плавання разом з рятуванням, а також методику обраних курсантами видів спорту. Від майбутнього педагога цього фаху вимагалось не тільки оволодіння необхідними знаннями з теорії та методики застосування засобів фізичної культури в системі фізичного виховання дітей і молоді. Він мав також отримати належну практичну підготовку, яка є необхідною для демонстрації учням тих вправ, якими вони повинні опанувати. На ці курси поступали, переважно, вчителі інших педагогічних спеціальностей, які бажали отримати ще одну кваліфікацію, а також лікарі та відставні військові офіцери. На початку XX століття, коли фізична культура та спорт набули

значної популярності серед шкільної та студентської молоді наступила також більша зацікавленість урядів Європейських країн у підготовці спеціалістів цієї галузі.

Не дивлячись на те, що формально початок підготовки спеціалістів фізичної культури дослідники цієї проблеми (В.Гнієвковський [165], І.Гай [157], К.Топорович [376, 377], Б.Кравчик [235], К.Хондзелек [181] та ін.) відносять до другої половини XIX століття, необхідно констатувати той факт , що Комісія Народної Освіти ще наприкінці XVIII століття вважала це питання надзвичайно актуальним для забезпечення шкіл педагогами, які б мали відповідну фахову підготовку для проведення уроків гімнастики. Відомо, що в цей час за вимогами КНО в школах було започатковано фізичне виховання учнів, а відповідальними за його реалізацію були директори, від спеціальних знань та умінь яких залежала ефективність застосування засобів фізичної культури в школі.

На початку XIX століття у Кременецькому ліцеї працювали спеціалісти фізичної культури, які вважались членами його педагогічного колективу. Вони працювали також у цьому періоді в гімнастичних школах (Варшаві, Кракові, Львові та інших містах), виконуючи тренерську та рекреаційну функції [158].

Потреба польських шкіл у кваліфікованих вчителях фізичної культури в цей історичний період була дуже великою, але її задоволення залежало від багатьох чинників і, в першу чергу, від суспільно-економічних умов в різних регіонах, які мали також деякі відмінності в організації та змісті шкільної освіти; від активної діяльності суспільних організацій, що вимагали введення навчальних занять з гімнастики в польських школах; у деякий мірі від досвіду інших країн Західної Європи, де фізичне виховання мало статус обов' язкового предмету і в яких вже була розпочата підготовка фахівців з фізичної культури [181].

Різноманітність політичних та суспільно-економічних умов, а також характер освітніх систем на тих польських землях, які були протекторатами Австро-Угорщини, Прусії та Росії спричинили різні підходи до підготовки кадрів з фізичної культури у цих регіонах. Першою організацією, яка розпочала активно займатися проблематикою підготовки вчителів фізичної культури у Польщі була асоціація “Гігієнічного руху” (1869). Вона об' єднувала лікарів, педагогів, журналістів і ставила за мету популяризацію фізичної культури та спорту серед учнівської молоді на південно-західних землях Польщі. Громадська діяльність цієї асоціації сприяла створенню різних організаційних структур і проведення масових заходів з фізичної культури та спорту (спортивні секції, клуби, змагання з різних видів спорту тощо), визначення правового статусу вчителя фізичної культури в школі та кваліфікаційних якостей, потрібних для педагогів цієї професії, а також створення перших Державних Екзаменаційних Комісій (1874 р. у Львові, 1889 р. у Кракові), яким надавалось право проводити екзамени для

отримання педагогічної кваліфікації вчителя фізичної культури [159].

На землях Західної Галичини перші організаційні структури підготовки вчителів фізичної культури створювались завдяки ініціативі гімнастичного товариства “Сокіл”, яке, починаючи з 80-х років XIX століття, організовувало курси для кандидатів на посаду вчителя гімнастики. Ідея створення цих курсів народилась у зв'язку з внутрішніми потребами цього гімнастичного товариства, яке поширювало свій вплив на учнів шкіл, студентів вищих навчальних закладів та працюючу молодь. Для занять фізкультурою та спортом їм потрібні були фахівці цієї галузі.

Від 80-х років XIX століття до першої світової війни можна виділити декілька видів курсів, які були під патронатом “Сокола”: 1) 6-ти тижневі літні курси, які функціонували у Львові; 2) 2-х місячні вечірні курси, які були організовані активістами Львівського “Сокола”; 3) Жіночі гімнастичні курси, організовані у Львові у 1896 році; 4) Курси, що почали свою діяльність за ініціативою “Сокола” від 1910 року, на яких вчителів знайомили з методикою навчання учнів шведської гімнастики; 5) Курси підвищення кваліфікації для вчителів гімнастики, які знайомили їх із сучасною методикою проведення гімнастики, рухливих ігор та популярних видів спорту. Вони організовувались у різних містах країни, незалежно від розташування їх в будь-якому протекторат [377].

Всі ці курси, які були організовані гімнастичним товариством “Сокіл”, незважаючи на різний їх характер, мали одну спільну мету – підготовку та підвищення кваліфікації вчителів гімнастики і інструкторів фізичної культури. В їхньому змісті домінуючу роль відігравали практичні заняття (навчання курсантів фізичних вправ) і лише в незначній мірі програмою цих курсів передбачались лекції з основних для фізичного виховання дисциплін: анатомії, фізіології, гігієни, пізніше – педагогіки та психології. Практична та методична підготовка вчителів спиралась, переважно, на гімнастичні традиції “Сокола”. Таким чином, випускник цих курсів отримував вузьку спеціалізацію, яка обмежувалась, переважно, методикою викладання гімнастики [376].

Підготовка вчителів, яку забезпечувало товариство “Сокіл”, мала суттєве значення у формуванні поглядів про вирішальну роль гімнастики в системі фізичного виховання дітей та молоді. Однак ця концепція дещо стримувала більш широке розповсюдження серед учнівської молоді та студентів інших видів спорту (легка атлетика, спортивні ігри та ін.), які в той час були популярними в країнах Західної Європи. Слід також зазначити, що програми цих курсів поступово змінювались у напрямку розширення теоретичної та методичної інформації для слухачів, особливо з фізичного виховання школярів [181].

Більш значні зміни у програмі курсової підготовки гімнастичного товариства “Сокіл” були внесені в 1902-1909 роках. Після тривалих дискусій на шпальтах преси та конференціях було прийнято за основу у фізичному

вихованні школярів популярну в Європі – шведську гімнастичну систему. Концепція шведської гімнастики спиралась на три провідні ідеї:

1. Всі, хто виконує вправи шведської гімнастики, повинні знаходитись під лікарським наглядом, тобто періодично обстежувати стан свого здоров'я та фізичного розвитку.

2. Засобами гімнастики потрібно розвивати не тільки тіло, а й душу (враховувати її вплив на формування моральних та вольових якостей людини).

3 У процесі занять слід намагатись досягти гармонійного фізичного розвитку та правильної постави, а також доброї фізичної підготовленості [416].

Засновник цієї гімнастичної системи П.Лінг зазначив чотири її головні напрямки:

1. Гімнастика педагогічна, виконання вправ якої дає можливість домогтись підпорядкованості тіла волі людини.

2. Гімнастика військова, яка спрямована на те, щоб воля кожного солдата була підпорядкована волі його командира.

3. Гімнастика лікувальна, спрямована на подолання хвороб та різних травм, швидке повернення людини до доброго стану здоров'я.

4. Гімнастика естетична, в якій за допомогою рухів виражаємо свій настрій, емоції, переживання та почуття [416].

В цей період в курсовій підготовці більшу увагу стали приділяти теоретико-методичній проблематиці, а практичні заняття, поряд з гімнастикою, присвячувались також рухливим та спортивним іграм, легкій атлетиці і плаванню (при наявності належних умов). На цих курсах, як й раніше, готували інструкторів гімнастики, рухливих ігор та забав, а також вчителів фізичної культури для потреб загальноосвітніх шкіл. Деякі з них, особливо ті, які функціонували після 1910 року, забезпечували досить високий рівень теоретико-методичної та практичної підготовки спеціалістів у галузі фізичної культури. Випускники цих курсів складали екзамени перед Державною Комісією і після отримання позитивної оцінки вони мали право працювати вчителем гімнастики у всіх типах шкіл [376].

Іншою формою підготовки вчителів фізичної культури були дворічні курси (студія) при Ягеллонському університеті (м. Краків), які розпочали свою діяльність у 1895/1896 навчальному році. За ініціативою Г.Йордана ці курси надавали можливість студентам з інших факультетів здобути додаткову кваліфікацію вчителя гімнастики й працювати у середніх школах та вчительських семінаріях. На відміну від курсової підготовки, яку проводило гімнастичне товариство “Сокіл”, в університеті значно більша увага приділялась теоретико-методичній тематиці з фізичного виховання дітей та молоді. У значно більшому обсязі проводились практичні заняття з гімнастики, легкої атлетики, рухливих та спортивних ігор, плавання. На цих курсах лекції викладали професори університету, які, у порівнянні з

курсовою підготовкою, що здійснював в цьому регіоні “Сокіл”, забезпечували більш високий науковий та дидактичний рівень викладання теоретичних і методичних дисциплін [377].

На цих дворічних курсах поряд із сучасною, на той історичний період, теоретико-методичною та практичною підготовкою вчителів, специфічною рисою було те, що студенти отримували знання, щодо проведення фізичних вправ у природних умовах (на свіжому повітрі). Це було пов'язано з тим, що деканом цих курсів був професор Г.Йордан, за ініціативою якого було побудовано у м. Кракові перший у Польщі парк ігор та забав для дітей і молоді. Перед початком першої світової війни відбулось дев'ять випусків дворічних курсів, які закінчили 204 студента [158].

Відкриття цих курсів позитивно вплинуло на популярність фізичної культури та спорту у студентів та професорсько-викладацького складу університету. У 1913 році ці курси були профільовані на факультет фізичного виховання з дворічним терміном навчання студентів. Це дало змогу розпочати на базі Ягеллонського університету наукові дослідження у галузі національної теорії та методики фізичного виховання дітей і молоді [158].

Польські історики фізичної культури (Е.Гай [157], К.Хондзелек [181], К .Топорович [377, 378] та ін.) вважають, що організація курсів, а пізніше факультету фізичного виховання в Ягеллонському університеті було важливим досягненням у справі підготовки фахівців фізичної культури у Польщі перед початком першої світової війни. Це був перший крок до відкриття, у майбутньому, магістерської підготовки вчителів цієї галузі педагогіки. Слід зазначити, що підготовка спеціалістів фізичної культури в Ягеллонському університеті за своїм змістом не поступалась факультетам фізичного виховання кращих університетів США та Західної Європи. Ця модель підготовки вчителів фізичної культури була використана пізніше у Познанському університеті та Варшавській академії фізичного виховання ім. Й.Пілсудського.

Значну роль у підготовці вчителів фізичної культури та підвищенні їх кваліфікації відіграло Товариство рухливих ігор у Львові, яке, починаючи з 1909 року, організовувало щорічні курси з методики рухливих ігор для педагогів не тільки львівських шкіл та навчальних закладів Галичини, а й з інших регіонів Польщі. Ці курси виконували дві функції:

1) популяризація проблематики фізичного виховання школярів серед педагогічної громадськості;

2) підготовку вчителів до проведення занять з фізичного виховання, а також рухливих ігор [377].

В тій частині Польщі, яка було підпорядкована Росії, центри підготовки вчителів були організовані дещо пізніше ніж у Галичині. Вони мали інші форми, у зв'язку специфікою функціонування шкіл в цьому протекторат.

У 1906 році право на підготовку вчителів фізичного культури отримала приватна Школа гімнастики і масажу Х.Кучальської (1854-1927). Програма її була подібна до навчальних програм Королівського Центрального інституту гімнастики в Стокгольмі. Навчальний план цього закладу охоплював цикл лекцій з анатомії, біомеханіки, фізіології, гігієни, методики навчання гімнастики, рухливих ігор, а також теорії і методики лікувальної гімнастики та масажу[181].

Поряд з викладанням теоретичних дисциплін проводились обов'язкові практичні заняття, які давали можливість закріплювати отримані знання в практичних діях та сприяли підвищенню рухової підготовленості студентів. Термін навчання в цьому навчальному закладі тривав два роки. Школа гімнастики і масажу Х.Кучальської, яка в свій час закінчила Королівський Центральний інститут гімнастики, здійснювала також підготовку вчительок фізичної культури для жіночих гімназій. Тому в педагогічному складі цієї школи працювали викладачі-жінки із Швеції [165].

Разом з підготовкою вчителів фізичної культури в цій школі готували спеціалістів з лікувальної гімнастики та масажу для приватних пансіонатів і лікувальних закладів. Застосування двох напрямків у підготовці спеціалістів фізичної культури, а також те, що в цій школі навчались чоловіки та жінки, було специфічним для даного навчального закладу і відрізняло його від подібних курсів, які існували в той час у Галичині. Підготовка вчительок фізичної культури була першою новаторською спробою у вирішенні кадрових проблем польського жіночого фізкультурно-масового та спортивного руху [416]. Слід також підкреслити, що система підготовки спеціалістів в Школі гімнастики і масажу Х.Кучальської творчо використала не тільки досвід Королівського Центрального інституту гімнастики в Стокгольмі, а також інших навчальних закладів Європи, з якими вона підтримувала тісні зв'язки. Ця школа готувала кваліфікованих спеціалістів, які на початку XX століття заклали фундамент польської системи фізичного виховання дітей та молоді.

В той самий період в Варшаві на базі парку ім. В.Рауа функціонували курси підготовки інструкторів рухливих ігор та забав. Організатором їх був відомий педагог Р. Козловський (1866-1915), головний інструктор цих парків. На курсах було підготовлено понад двісті інструкторів, які працювали з дітьми та молоддю не тільки в позашкільний період, деякі з них проводили уроки фізичного виховання в загальноосвітніх школах. Для пропаганди фізичного виховання школярів та запровадження його у навчально-виховний процес шкіл викладачі Варшавського університету читали цикли лекцій для всіх бажаючих на базі цього навчального закладу, де проводилась курсова підготовка. Переважною більшістю слухачів цього лекторію були вчителі шкіл, лікарі та батьки, які мали дітей шкільного віку [165].

На польських землях, які в той час були підпорядковані Прусії, проблематика фізичного виховання дітей та молоді була також актуальною.

Пруська адміністрація негативно ставилось до поширення шкільної освіти (розбудови шкіл) у своєму регіоні. Це стало однією з суттєвих причин відсутності на цих землях спеціальних навчальних закладів, які б здійснювали підготовку фахівців фізичного виховання.

Суттєву роль у підготовці перших спеціалістів фізичного виховання на громадських засадах в цьому регіоні відіграло гімнастичне товариство "Сокіл" й передусім, його керівники В.Гладиш, Ю.Ланге і Ц.Клос. У 1897 році в Познані був виданий методичний посібник В.Гладиша "Навчання сокільскій гімнастиці". Пізніше у 1909 році було видано наступний посібник у співавторстві Ю.Ланге і Ц.Клоса [158, 176]. Істотне значення в цьому контексті мала також діяльність професора Т.Шульца з популяризації фізичного виховання серед студентів та викладачів Познанського університету, яка призвела до створення у 1919 році першої в Польщі кафедри фізичного виховання цього вищого навчального закладу. Він видав монографію "Про фізичне виховання з позиції теоретичної і в застосуванні практичним" (1913 р.), яка була прийнята педагогічною громадськістю з великим інтересом.

Слід вказати, що прусська адміністрація, особливо наприкінці XIX століття, посилила колонізаторську політику проти поляків. Під цей політичний "прес" потрапила і фізкультурно-масова та спортивна діяльність гімнастичного товариства "Сокіл". Уряд Прусії постійно приймав Постанови згідно яких підвищувалась оплата за оренду спортивних баз, податки за організацію та функціонування спортивних клубів, заборона деяких спортивних змагань, штрафи за проведення нарад членів товариства на польській мові та ін. Все це було пов'язано ще й з тим, що прусська адміністрація вважала "Сокіл" не тільки товариством гімнастичним, а насамперед, організацією політичною, яка проводила значну патріотичну роботу з польською молоддю [376].

Гімнастичне товариство "Сокіл" скеровувало свою діяльність не тільки на підвищення рівня фізичної підготовленості та покращення стану здоров'я польського суспільства. Воно підтримувало серед своїх членів та їх сімей національний дух свободи, виховувало патріотів, готових до боротьби за незалежність Польщі. Не випадково у 1904 році у Статуті гімнастичного товариства "Сокіл" на польських землях підпорядкованих Прусії було записано, що кожний польський сокіл (член цього товариства) повинен бути патріотом [377].

У важких умовах, в яких розвивалась шкільна освіта в усіх регіонах Польщі до 1918 року, при існуючих обмеженнях в розбудові шкіл та підготовці національних кадрів суттєве значення мало самовдосконалення вчителів, їх самостійна праця у здобутті нових знань з теорії та методики фізичного виховання школярів. Цьому сприяло видання спеціальної літератури та журналів з питань педагогіки, гігієни, фізичної культури та спорту, які значно допомагали вчителям фізичної культури у підвищенні

педагогічної майстерності щодо проведення на більш високому методичному рівні навчальних та позакласних форм з фізичної культури та спорту у загальноосвітніх школах [269].

Висновки до І розділу

1. Протягом XVI – початку XVIII століть польські педагоги, лікарі, публіцисти та громадські діячі (С.Петрици, А.Моджаєвський, М.Рей, В.Очко, А.Олізаревський та ін.) обґрунтували позитивний вплив засобів фізичної культури на зміцнення здоров'я, покращення фізичного розвитку та виховання моральних якостей дітей і молоді. Вони поставили питання про необхідність підготовки спеціалістів фізичного виховання (С.Петрици) та проведення в школах спеціальних занять з фізичної культури для учнів (А. Моджаєвський), які б дозволили краще підготувати їх до майбутнього суспільного життя, а юнаків ще і військової служби.

2. Для розвитку національної системи фізичного виховання дітей та молоді значну роль відіграла Комісія Народної Освіти (1773-1794 рр.). Її заслуга у галузі фізичного виховання полягає не тільки в обґрунтуванні важливості фізичних вправ для всебічного розвитку школярів та впровадженні їх в навчально-виховний процес шкіл, а головне, в привертанні уваги поляків до цієї проблематики, визначенні суспільного значення фізичної культури. В цій педагогічній сфері діяльність КНО була новаторською не тільки для Польщі, а й прикладом для інших європейських країн в XIX та початку XX століть.

3. Втрата Польщею незалежності наприкінці XVIII століття загальмувала подальший розвиток народної освіти. Однак, прогресивні педагоги, філософи, лікарі та письменники (Г.Пірамович, Е.Снядецький, Л. Берковський, Г.Йордан, Д.Давід, Х.Кучальска та ін.), не зважаючи на несприятливі умови, які склалися на польських землях в той час у зв'язку з окупаційним режимом та обмеженням прав польського суспільства, проявляли ентузіазм, ініціативу, дбали про покращення здоров'я, фізичної підготовленості та піднесення патріотичного духу свого народу. Вони підтримували новаторські ідеї КНО, щодо подальшого розвитку системи фізичного виховання підростаючих поколінь. Це дало можливість не тільки поширити практику застосування системи фізичного виховання школярів, а також поглибити розробку теоретико-методичних аспектів цієї галузі.

4. Особливу роль у пропаганді національної системи фізичного виховання підростаючих поколінь та популяризації теоретико-методичних знань з цієї галузі мали книжки та спеціальні журнали (“Огляд педагогічний” , “Здоров’я”, “Сокіл”, “Рух” та ін.) які видавались у різних регіонах Польщі, починаючи з другої половини XIX століття. В цих публікаціях порушувались найважливіші проблеми фізичного виховання: національні традиції фізичної

культури; науково-методичні основи фізичного виховання; оздоровчі, освітні та виховні аспекти фізичних вправ. Вони сприяли також створенню наукових основ польської фізичної культури та формуванню зв'язків між фізичним вихованням і іншими науковими галузями.

5. В період з другої половини XIX – початку XX століття повстало три типи осередків, які розпочали підготовку вчителів фізичної культури у Польщі. До них відносились: курси гімнастичного товариства “Сокіл”; Школа гімнастики та масажу Х.Кучальської; курси (студія) при Ягелл онському університеті, які за своїм змістом та організацією дидактичного процесу не уступали західноєвропейським навчальним закладам, що здійснювали підготовку вчителів фізичної культури. Це було першою спробою створення чіткої системи підготовки кваліфікованих спеціалістів фізичної культури для різних типів шкіл, що мало важливе значення для піднесення престижу професії вчителя фізичної культури.

6. Підготовка спеціалістів фізичної культури у Польщі в XIX та початку XX століть відбувалась у різних суспільно-політичних умовах, які існували в протекторатах підлеглих Австро-Угорщині, Росії та Прусії. Вона мала різний зміст та форми організації. Зміни навчальних планів та програм на курсах підготовки спеціалістів фізичної культури відбувались у залежності від розуміння громадськістю та керівництвом освіти значення та ролі фізичного виховання у загальній системі навчання та виховання школярів. Підготовка кількасот спеціалістів фізичної культури до 1918 року дозволило після отримання Польщею незалежності ввести у всіх типах шкіл обов'язковий навчальний предмет “фізичне виховання” та відкрити в усіх польських університетах (1919 р.) кафедри фізичного виховання.

РОЗДІЛ 2

Стан фізичного виховання у польських школах та підготовка спеціалістів фізичної культури у 1918 – 1939 рр.

2.1. Фізичне виховання школярів у міжвоєнний період (1918 – 1939 рр.)

Нова незалежна держава після майже 200 річної підлеглості польського народу та першої світової війни мала не тільки економічно слабе сільське господарство та промисловість, а й відсталу систему освіти у порівнянні із західноєвропейськими країнами, дезінтеграцію суспільства, для якого були характерними відмінності національних традицій, а також психіки людей з різних регіонів Польщі. Належало подолати розбалансування структур суспільства, піднести на вищий рівень культуру та освіту, підготувати національні кадри для державної адміністрації, навчальних закладів, системи охорони здоров’я та ін. [410, с. 406].

Суспільно-політичну ситуацію ускладнювало також те, що населення Польщі складалось з людей різних національностей. У 20-х роках біля 30% населення країни складали: українці, євреї, німці, білоруси та ін. Таке положення впливало на єдність суспільства і породжувало міжнаціональні конфлікти, а також ослабляло силу держави у конфронтації з тоталітарними країнами на сході і заході, які сформувались в Європі в той історичний період. Безумовно, об'єднанню польського суспільства не сприяла також постійна гостра політична боротьба між лівими та правими партіями. Демократичний уряд, який був створений на початку 20-х років, за короткий час після травневого перевороту (1926 р.) перетворився в уряд авторитарний. Всі ці внутрішні та зовнішні політичні, господарчі і суспільні чинники у значній мірі впливали на формування державної стратегії розвитку політики, економіки, культури, освіти, а також фізичної культури та спорту в умовах незалежної Польщі.

Польські землі були значно знищені після першої світової війни, сільське господарство і промисловість прийшли в занепад. Майже на 90% всієї території Польщі проводились бойові дії, які тривали довгий час. У період війни до армії було призвано понад 3 мільйони чоловіків, з них біля 400 тисяч загинули, а 900 тисяч було поранено на різних фронтах війни. Сотні тисяч робітників було вивезено на примусові роботи. Тому населення Польщі вийшло з цієї війни значно ослабленим у плані здоров'я. Недостатнім було також харчування населення, яке складало у середньому 900 ккал. на добу для дорослої людини. Про катастрофічну ситуацію в економці країни свідчив величезний дефіцит в її бюджеті, який ще більше поглибила польсько-радянська війна (1919-1920 рр.). Створення незалежної Польщі не могло радикально змінити матеріальну ситуацію, пов'язану з фінансуванням урядом заходів, спрямованих на розвиток фізичної культури та спорту у країні. Існуючий економічний стан не давав можливості інвестування необхідних коштів у модернізацію системи фізичного виховання дітей та молоді [131, 158].

Головним завданням уряду з перших місяців існування незалежної Польщі було започаткування єдиної освітньої системи на всій території країни. Для керівництва навчальними закладами було створено Міністерство у Справах Релігії і Громадянської Освіти. Одним з перших державних декретів від 7 лютого 1919 р. було введено обов'язкову 7-річну освіту для дітей у віці від 7 до 14 років, а також визначено навчальні заклади – вчительські семінарії, які повинні були займатись підготовкою вчителів для загальноосвітніх шкіл, період навчання в них тривав п'ять років.

Важливою подією для створення національної системи фізичного виховання дітей та молоді став І з'їзд польських вчителів, що відбувся у квітні 1919 року, на якому були затверджені перші навчальні програми для шкіл з цього предмету. На думку Р.Врочинського, суттєвим досягненням з'їзду вчителів у галузі фізичного виховання було його визначення, як

інтегральної складової загального виховного процесу у школі. Однак, слід зазначити, що на рішення з'їзду вчителів значний вплив мала консервативна частина делегатів, яка не підтримала впровадження обов'язкової 7-річної освіти. Вони пропонували створення елітарної школи для заміжньої частини населення і виступали проти навчання у вищих навчальних закладах молоді із сімей робітників та селян [410].

На початку 20-х років XX століття, у відповідності з вимогами реформування шкільної освіти, 7-річні школи були реорганізовані у 8-річні гімназії, які мали 3-х річний початковий етап та 5-річний – вищий. Така організація середньої освіти функціонувала до наступної освітньої реформи у 1932 році. Слід зазначити, що за даними істориків фізичної культури Е.Гая та К.Хондзелка у 1922 р. у загальноосвітніх школах країни навчалось у середньому 66,2% дітей та молоді, які проживали на всій території Польщі. Більш складною була ситуація у східних регіонах, де середній відсоток учнів шкіл складав лише 30,5%. Близько двох мільйонів дітей, переважно у східній частині країни, взагалі не відвідували шкіл [158, с. 111].

У наступних 1928-1930 роках кількість дітей, які відвідували школи, значно зросла і складала у середньому у Польщі 96,4%. Однак у 1930-1932 роках наступило деяке погіршення стану обов'язкової освіти, поза школою залишилось 320 тисяч дітей, це було пов'язано із значним зростанням народжуваності після першої світової війни. У 30-х роках 25% дітей закінчували лише початкову школу. У країні не вистачало вчителів, потреба в них складала біля 45 тисяч. Лише наприкінці 30-х років наступило деяке покращення у вирішенні цих питань. Тому, у такій ситуації важко було охопити обов'язковим фізичним вихованням всіх дітей та молодь. До того ж, поза школою більшість з них (особливо ті, хто проживав у сільській місцевості) не мали можливості відвідувати спортивні секції та займатись самостійно фізкультурою і спортом [158].

У перші роки розбудови національної освіти шкільні програми з усіх предметів мали певні відмінності, щодо їхнього змісту, у залежності від регіону країни. У 1922 р. Міністерство у Справах Релігії і Громадянської Освіти впроваджує нові програми з фізичного виховання для основних та середніх шкіл. Вони відіграли позитивну роль в тому, що предмет "Фізичне виховання" було поставлено в один ряд з іншими навчальними дисциплінами , а також введення цих програм давало можливість вчителям системно викладати даний навчальний предмет. У цих програмах були сформульовані оздоровчі, освітні та виховні завдання, зазначені основні засоби (гімнастичні вправи, рухливі та спортивні ігри, легкоатлетичні вправи та ін.), які вчитель може застосовувати під час навчальних та позакласних занять з фізичної культури [271, 420].

У програмах також були визначені основні типи уроків фізичного виховання. Вони були підпорядковані тим засобам, якім, переважно, присвячувалось це заняття (уроки гімнастики, рухливих ігор, лижної

підготовки та ін.). Спеціальний розділ програми був присвячений дотриманню оптимальних фізичних навантажень на організм школярів, а також обов'язковому врахуванню гігієнічних вимог під час проведення уроків. Зазначимо, що загалом державна програма фізичного виховання в школі була розроблена на основі досвіду шведської гімнастичної школи. Однак у значній частині шкіл, особливо західних та південних регіонів, матеріальна база була пристосована переважно для проведення уроків з фізичного виховання за методикою німецької системи гімнастики, що, безумовно, створювало певні труднощі, особливо для тих вчителів, які слабо орієнтувались у методиці шведської гімнастики. Ця програма вимагала від вчителів звертати більшу увагу на якість виконання учнями фізичних вправ та більш чітку організацію їх на уроках з фізичного виховання [271].

Зміст фізичного виховання дітей та молоді у польських школах реалізувався у різних організаційних формах. Головною з них були уроки фізичного виховання, обов'язкові для всіх практично здорових учнів. Крім того, їм рекомендувалось брати участь у спортивних секціях шкільних спортивних клубів, гуртках з початкової військової підготовки, харцерських організаціях, туристських секціях, літніх спортивних таборах та ін.

Знання з профілактики різних хвороб учні польських шкіл отримували на уроках з "гігієни". На цю навчальну дисципліну відводилась одна година щотижня в 7 та 8 класах гімназії. Основною метою цього предмету було усвідомлення учнями важливості зберігати та зміцнювати своє здоров'я. У більшості гімназій гігієна була невід'ємним елементом системи фізичного виховання. Викладали цей предмет, переважно лікарі, які закріплювались за гімназіями, а частину тематики з гігієни – вчителі фізичної культури, за умови відповідної підготовки, наявності диплому у своєї галузі [370].

На початку 20-х років у галузі фізичного виховання молоді провідні позиції займали військові кола Польщі. Так, у 1922 році за пропозицією Міністерства Військових Справ до навчальних планів загальноосвітніх шкіл було введено предмети: "фізичне виховання" і "початкову військову підготовку". Це було пов'язано з реалізацією концепції цього міністерства про інтеграцію фізичного виховання юнаків з початковою військовою підготовкою до служби в армії. 25 квітня 1925 року розпорядженням Ради Міністрів Польщі була створена Головна Рада з фізичного виховання та військової підготовки (ГРФВ і ВП) при Міністерстві у Справах Релігії і Громадянської Освіти, як державно-суспільний орган, якому доручалось керувати і координувати всі питання у справі фізичного виховання та спорту, а також початкової військової підготовки юнаків на території всій країни. Вона також керувала подібними Радами, які було створено у всіх воєводствах (областях) і повітах (районах) Польщі. Ця Рада була організацією координаційно-дорадчою, без права видавання наказів і не мала власного бюджету. Тому, вона не могла внести радикальні зміни в модернізацію системи фізичного виховання школярів та початкової військової підготовки

юнаків [269].

В складі Ради були найбільш відомі спеціалісти фізичного виховання: професори Е.Пясецький, С.Цеховський, С. Копчинський та ін., а також офіцери вищого рангу, які презентували інтереси Міністерства Військових Справ. Тому питання, які розглядались на цій Раді, були присвячені не тільки покращенню оздоровчо-педагогічних аспектів фізичного виховання дітей та молоді, а також більш ефективному використанню засобів фізичної культури та спорту у підготовці юнаків до військової служби. Варто нагадати, що значна частина населення Польщі після закінчення першої світової війни мала слабке здоров'я, особливо це стосувалось наймолодших громадян країни. Наприклад, медична комісія при наборі до армії (1925 р.) відхилила за станом здоров'я від військової служби 40% юнаків призовного віку [98, 235, 269].

Слід зазначити, що у міжвоєнний період у Польщі існували дві провідні концепції розвитку фізичного виховання у країні. Першу з них представляли університетські кола та інтелігенція, які мали відношення до цієї галузі (біологи, лікарі, педагоги та ін.). Вони відстоювали ідею про те, що фізичне виховання дітей та молоді повинно бути спрямоване на формування всебічно (інтелектуально і фізично) розвинутої людини. Другу концепцію підтримували представники армії, генерального штабу, радикальних політичних партій, які оточували Й.Пілсудського. Вона була спрямована на мілітаризацію фізичного виховання на всіх ланках освітньої системи. Й. Пілсудський був прихильником початкової військової підготовки школярів, на його думку це давало можливість краще підготувати юнаків до служби у збройних силах [131, 269].

Ю.Ульріх, перший голова ГРФВ і ВП у своїх мемуарах, надрукованих на сторінках журналу "Niepodległość", який видавався в Лондоні, цитує виступ Й.Пілсудського у вересні 1926 р. на зібранні офіцерів, де він обґрунтовує взаємозв'язок фізичного виховання молоді з їх підготовкою до служби в армії. "Коли буваю у військових підрозділах, дивлюсь з деяким страхом на солдат, на їх малий зріст і коли проходжу вздовж фронту підрозділу задаю собі питання, чи подолають вони труднощі військового життя? Яку працю ми повинні виконати, які зусилля спрямувати, щоб піднести їх фізичну культуру, збільшити бойову підготовку і кому це завдання належить доручити? Для цієї роботи у нашій країні не має зразків, тому початок цієї справи буде важким. Певні завдання можуть взяти на себе держава, а також школа і армія, частина цієї праці також повинні взяти на себе молодіжні спортивні організації" [158, с. 80]. Він також вважав, що найкращими засобами фізичного виховання дітей та молоді є спортивні ігри, які виховують в учнів колективістський дух. Ці підходи, на думку відомого польського дослідника В.Юнаша-Добровського, були справою державної ваги. Вони були спрямовані на виховання патріотичних якостей підростаючих поколінь, відповідальності за долю своєї Батьківщину та

формування умінь захищати її [218].

У ті часи для польського уряду найважливішою була повноцінна реалізація виховних завдань у шкільній та університетській освіті, які передбачали формування лояльності молоді в стосунку з державною ідеологією. Ідеалом стало виховання громадянина, здатного до творчої праці, а також одночасно патріота і захисника своєї Вітчизни. Виховання людини нового типу та формування ідеалу самостійної, незалежної Польщі в її свідомості було головним завданням державної ідеології того періоду.

Міжвоєнний період у Польщі характеризувався значним збільшенням інтересу учнівської та студентської молоді до занять фізкультурою і спортом. Враховуючи цей факт, Міністерство у Справах Релігії та Громадянської Освіти у 1925 році запропонувало керівникам шкіл та місцевим органам освіти, разом з Комітетами фізичної культури та військової підготовки проводити щорічні Спортивні Свята у вільний від навчальних занять день. Головною метою цього масового фізкультурно-спортивного заходу була презентація фізичної і військової готовності молоді до праці та захисту Батьківщини, вони мали чітко визначений патріотичний характер. До програми цих Свят входили показові виступи відомих спортсменів популярних серед молоді (особливо юнаків) видів спорту: акробатика, бокс, фехтування, боротьба тощо. Учні різних класів змагались у спортивних іграх, легкій атлетиці (біг на 100 та 800 м, стрибки у висоту та довжину з розбігу, штовхання ядра та ін.), плаванні довільним стилем (при наявності умов), стрільбі з карабіна, у розборі та збірці бойової зброї. Програма Спортивного Свята також обов'язково передбачала проведення двох відкритих уроків з фізичного виховання (один з молодшим, а другій зі старшим класом). Деякі школи об'єднували свої зусилля в організації Спортивних Свят і проводили їх разом (дві-три школи) на міському стадіоні [302, 358].

Популяризацію зимових видів спорту серед шкільної молоді здійснював Союз Лижних Видів Спорту, який разом з органами освіти організовував лижні курси для учнів та вчителів гімназій, де вони вчились кататись на бігових та гірських лижах, а також проводили змагання з лижного спорту. Популярними серед учнів польських шкіл були спортивні шкільні клуби. Так, наприклад, 43 таких клуби діяли у 20-х роках при гімназіях та професійних школах тільки в Шльонському воєводстві [302, с. 57].

Після 1926 року економічна ситуація у Польщі дещо покращилася, країна подолала наслідки фінансової кризи (інфляції) і уряд почав виділяти на розвиток фізкультури та спорту щорічно понад 10 мільйонів злотих. Значна частина коштів йшла на підтримку розвитку спортивних клубів, команд з футболу, баскетболу та ін. Кошти на розвиток спортивно-масової роботи також виділялись з місцевого бюджету, що залежало від того, як влада воєводства або повіту ставилось до фізичної культури і спорту у своєму регіоні [302].

У зв’язку з тим, що учні гімназій, які систематично займались спортом виступали за різні клуби та товариства Міністерство у Справах Релігії та Громадянської Освіти видало наказ, який регулював діяльність шкільних та міжшкільних спортивних секцій. З метою покращення умов для систематичних занять спортом здібної учнівської молоді у 1934 році було прийнято Статут шкільного спортивного клубу. Однак спортивна база гімназій, у переважній більшості, значно поступалась умовам для занять спортом, які мали позашкільні спортивні клуби. В них також працювали більш кваліфіковані тренери з різних видів спорту. Тому деяка молодь виступала за ці організації (особливо у спортивних іграх) під іншим прізвищем. Однак органи освіти, у випадку виявлення таких фактів, вимагали виключення такого учня з гімназії. Це викликало негативну реакцію у спортивної громадськості та батьків у зв’язку з монополізацією занять спортом та участю у змаганнях лише рамками своєї гімназії. Це у деякій мірі вплинуло на Міністерство у Справах Релігії та Громадянської Освіти і воно дозволило виступати школярам (із деяким обмеженням) за гімнастичні товариства “Сокіл” та “Стрілець” [219].

У 1929 році Міністерство у Справах Релігії та Громадянської Освіти збільшило обсяг навчальних годин на предмет “фізичне виховання” до 3 на тиждень у всіх типах шкіл. Однак у практиці, на уроках фізичного виховання вчителі поєднували разом два-три класи (одночасно займалось 60-90 учнів), що значно знижувало їх ефективність. Це було пов’язано з відсутністю спеціалістів з цього предмету, а також, у деякій мірі, із спортивною базою шкіл. Тому органи освіти дозволяли третю годину призначати на рекреаційні заходи, наприклад, проведення з учнями рухливих ігор на свіжому повітрі або прогулянки за межами школи. Значні труднощі викликала вимога нових програм – вчити учнів плаванню. У зв’язку з відсутністю належних умов у більшості шкіл (басейнів) уроки з плавання не проводились і замінялись іншими видами занять з фізичного виховання [219].

У 1931-1932 р.р., за даними Т.Дашкевича, система фізичного виховання дітей та молоді охоплювала 4510700 учнів основних шкіл, 186800 учнів гімназій, 68800 учнів професійно-технічних шкіл та 51800 студентів вищих навчальних закладів. У середньому, в кожному повіті (районі) Польщі функціонувало 55 секцій спортивних товариств та клубів (у кожному з них брало участь біля 1000 любителів спорту, переважно учнівська та студентська молодь). Спортивно-масову роботу у країні в той період здійснювало 4500 інструкторів фізичної культури та спорту [131, с. 134]. Ці дані свідчать про значний прогрес фізичного виховання у Польщі в 20-30-х роках ХХ століття, не зважаючи на значні економічні, суспільні та освітні проблеми. Наприклад, ще у 1931 році 23,1% населення Польщі (особливо в сільських районах) не вміло читати і писати [131, с. 128].

Велике значення для подальшого розвитку освіти у 1932-1935 р.р. мали так звані “ Енджеєвічовські реформи”, названі на честь тогочасного міністра

у Справах Релігії і Громадянської Освіти В.Єнджеєвіча, які охоплювали спочатку початкову та середню школи, а пізніше – вищу освіту. Головною метою цих реформ, крім підвищення ефективності реалізації освітніх завдань , було поєднання навчання та виховання з політикою правлячих кіл, а що стосується вищих навчальних закладів – обмеження їх автономії і поширення політичного контролю над їх діяльністю для запобігання будь-якої опозиції серед студентів, викладачів та наукових працівників. Ідеологічний вплив проявився в усіх нормативних актах і статутах навчальних закладів. Реформування освіти також передбачало модернізацію програм з усіх навчальних предметів, у тому числі і з фізичного виховання. Середня школа, згідно реформи, складалась з 4-х річної гімназії та 2-х річного ліцею (гуманітарного або фізико-математичного профілю). На уроки з фізичного виховання, згідно навчального плану середньої школи, відводилось 2 години. Однак кожна школа повинна була проводити гімнастику до початку навчальних занять у межах 10 хвилин на свіжому повітрі. Для молодших класів змістом її могли бути рухливі ігри [24, 170].

Для всіх типів шкіл були розроблені державні програми фізичного виховання, позитивною стороною яких був більш гнучкий зміст засобів фізичної культури. Навчальний матеріал розподілявся на наступні засоби: вправи з шикування та перешикування, загальнорозвиваючі вправи, основні життєво-важливі рухи (ходьба, біг, стрибки, метання та ін), спортивні та рухливі ігри, лижі, ковзани, велосипед та ін. До позитивних сторін нових програм слід також віднести включення вправ з рівноваги, на розвиток спритності та деяких видів спорту, зокрема, їзда на велосипеді, якій був популярним в той період серед польської молоді. У зимовий період вчитель повинен був навчати школярів катанню на ковзанах та лижах (при наявності відповідних умов). За своїм змістом ці програми були зорієнтовані на школи економічно розвинених Європейських країн. Однак, в ті роки, наприклад, у середніх школах Австрії, Німеччини, Скандинавських країн на уроки з фізичного виховання відводилось більше годин, ніж у польських школах (до 3-х на тиждень) [158, 219].

У залежності від матеріальної бази школи та її розташування біля стадіону, басейну, парку, вчитель фізичної культури мав можливість планувати такі види уроків, які враховували наявні умови. Крім того нові програми були тісніше пов’язані з початковою військовою підготовкою юнаків. Вчителі повинні були приділяти більшу увагу загальнофізичній підготовці учнів, вихованню у них дисциплінованості, сміливості, любові до своєї країни та інших вольових і патріотичних якостей, підготовці молоді до захисту Батьківщини.

У передвоєнний період у польських школах покращилась матеріальна база, нові школи (гімназії та ліцеї) будувались із спортивними залами, переважна більшість з них мала спортивні майданчики та шкільні стадіони, навчальні заклади забезпечувались необхідним інвентарем та фізкультурним

обладнанням. А головне, у середніх школах (особливо міських) працювали вчителі, які мали підготовку у галузі фізичної культури та спорту (переважно після закінчення спеціальних курсів, вчительських семінарій, а деякі– вищих фізкультурних навчальних закладів).

2.2. Теоретичне обґрунтування системи фізичного виховання дітей та молоді Польщі у 20 – 30-х роках XX століття

У 20-30-х роках XX століття теорія фізичного виховання дітей та молоді, враховуючи попередній досвід, продовжувала розвиватись. Серед провідних польських вчених, які збагатили теорію і методику фізичного виховання слід відмітити Е.Пясецького, О.Сікорського, В.Осмольського та відомих українських діячів у галузі фізичної культури: І.Боберського. Т. Франка, С.Гайдучка та ін., які в той період жили і працювали на території Галичини.

У фундаментальній праці Е.Пясецького “Нарис теорії фізичного виховання” (1931 р.) обґрунтовано класифікацію засобів фізичного виховання школярів і особливості їх застосування під час навчальних занять та в позакласній роботі [294]. Наприклад, рухливі ігри, як вважає автор, дозволяють дітям виконувати різноманітні рухи у довільній формі, розвивають їх фізично і духовно і є найбільш доступним і популярним засобом для учнів, особливо молодших класів. Характерними рисами гімнастики та спортивних дисциплін, за думкою Е.Пясецького, є значна витрата фізичної і психічної енергії школярів, ці засоби покращують тілобудову, розвивають витривалість, силу, сприяють формуванню правильної постави (особливо гімнастика) [294]. В праці “Історія фізичного виховання” (1925 р.) автор зосереджується передусім на аналізі польських народних традицій у фізичному вихованні і обґрунтовує загальну програму рухової активності дітей та молоді із застосуванням національних засобів фізичної культури [290].

Е.Пясецький критично оцінював комерціалізацію спорту, націленість спортсменів виключно на досягнення рекордів та здобуття медалей. Головне завдання спорту, вважав він, є його масовість і доступність для всіх бажаючих, не дивлячись на їх вік і матеріальне становище. Значну увагу Е. Пясецький присвятив етичним аспектам засобів фізичної культури та спорту у формуванні ідеалу здорової і всебічно розвиненої людини, вихованню у неї почуття прекрасного, естетичних смаків і гармонії. У своїх поглядах на роль і місце фізичного виховання у житті кожної особистості він спирався на філософську спадщину стародавньої Греції [290, 291].

Розглядаючи проблематику діяльності вчителя фізичної культури у праці “Про професію фізичного виховання” (1927 р.), Е.Пясецький визначив наступні його компетенції (професійні якості): організаційні здібності,

вміння контактувати з батьками учнів, а також співпрацювати з педагогічним колективом школи в популяризації фізичного виховання серед школярів. Він підкреслював, що для ефективної праці вчителю необхідні широкі знання з педагогіки, спеціальні знання з анатомії, фізіології, гігієни, теорії і методики фізичного виховання, а також іноземних мов [291].

Інший відомий теоретик фізичного виховання О.Сікорський займався проблематикою наукового обґрунтування методичних основ фізичного виховання у школі. Однією з найбільш відомих його публікацій є "Фізичне виховання у загальноосвітній школі" (1934 р.). Він критично ставився до іноземних систем фізичного виховання учнів шкіл. Зокрема, шведська школа гімнастики, на його думку, повністю не задовольняє фізичні потреби учнів, а також не відповідає польському національному менталітету. Вона також не забезпечує у належній мірі підготовку молоді до майбутнього самостійного життя [350].

О.Сікорський намагався модернізувати методику гімнастики і пропонував вчителям фізичної культури ширше застосовувати на уроках, у першу чергу, рухливі ігри. Він рекомендував пропонувати учням різноманітні фізичні вправи різної інтенсивності. Однак, виконання їх не повинно було порушувати логічну структуру уроку, послідовність його частин (підготовчу, основну і заключну). Досліджуючи діяльність вчителів фізичної культури, О.Сікорський звертав увагу на необхідність гармонійного поєднання високого рівня фахової підготовки з особистою культурою, як одним з важливих компонентів, що свідчить про добру кваліфікацію спеціаліста цієї галузі. На підставі власних спостережень він визначив три типи вчителів фізичної культури, які працювали в тому періоді у загальноосвітніх школах: 1) відмінник навчального закладу, а згодом, творчо працюючий високої кваліфікації спеціаліст, що постійно підвищує свою педагогічну майстерність; 2) добре працюючий вчитель фізичної культури, але він дотримується, переважно, традиційної методики проведення уроків, не проявляє належної ініціативи у пошуку нових підходів у своєї педагогічної діяльності; 3) недбалий вчитель, який без особливого бажання виконує свої професійні обов'язки у школі. Таким чином О.Сікорський одним з перших у Польщі намагався науково обґрунтувати моделі діяльності вчителя фізичної культури [350].

Відомий польський спеціаліст фізичної культури, який працював в той період, В.Осмольський вважав за необхідне модернізувати теорію і практику фізичного виховання дітей та молоді відповідно до сучасних вимог, які повстали перед польським суспільством у XX столітті. Він був активним опонентом дуалістичної концепції розвитку людини, вважаючи, що систематичні заняття фізичною культурою та спортом мають значний позитивний вплив не тільки на фізичний розвиток і зміцнення здоров'я людини, а також на її духовність та покращення психічного стану [286]. Роль спорту В.Осмольський розглядав в контексті технічного і промислового

розвитку цивілізації, що, на його думку, заважало всебічному вихованню дітей та молоді, створювало багато небезпек для їх здоров'я. Тому альтернативою протидії негативного впливу цих чинників є зростаюче значення фізичної культури і спорту у суспільному житті. Роль фізичного виховання, на його думку, полягала у підготовці дітей та молоді до майбутнього життя, праці, а також юнаків до військової служби [287].

В.Осмольський був рішучим прихильником розвитку професійного спорту, вважаючи, що спорт є виразом натуральної, біологічної потреби молодого організму в руху, він сприяє покращенню фізичних кондицій, подоланню особистих недоліків у характері (нерішучість, слабість волі та ін .), формує позитивні моральні та вольові якості людини. Він підкреслював важливість впровадження спорту, як цікавого для учнів засобу фізичного виховання, до шкільних програм, а також необхідність створення для молоді найбільш сприятливих умов для участі у спортивних секціях, гуртках та клубах [287].

У період з 1918 по 1939 рік на території Польщі проживало понад 5 мільйонів українців, які складали найбільшу групу населення з національних меншин. Тому у східних регіонах країни існували загальноосвітні школи, де викладання проводилось українською мовою. Діячі фізкультурного руху організовували для української діаспори спортивні товариства: "Сокіл", "Пласт", "Січ", "Луг" та ін., які проводили значну фізкультурно-масову та спортивну роботу серед учнівської і студентської молоді. В українських містах, які входили тоді до складу Польщі - Львів, Тернопіль, Луцьк, Рівно та ін. регулярно проводились змагання з різних видів спорту, а футбольні команди, в яких грали українські футболісти, успішно виступали у різних лігах країни [421].

Серед українських громадських діячів та інтелігенції були також відомі спеціалісті у галузі фізичної культури та спорту. Найбільш авторитетним і популярним серед української педагогічної громадськості був І.Боберський, який брав активну участь у політичних та суспільних акціях, працював, як журналіст, викладач, розробляв спортивну термінологію та правила змагань у різних спортивних дисциплінах українською мовою. Тільки в період 1921-1939 років він написав біля 80 книжок та статей з різних питань фізкультури та спорту, серед яких "Українське Сокільство (1894-1939 рр.)", де була проаналізована діяльність цього товариства у галузі організації спортивно-масової роботи з українською молоддю. В його публікаціях провідною ідеєю була думка про те, що тілесне виховання є головним шляхом до виховання сили духу у підростаючого покоління. І.Боберський був також ініціатором впровадження гімнастики та інших видів спорту у систему фізичного виховання учнів шкіл. Велику суспільну роботу він також проводив, починаючи з 1901 року, у товаристві "Сокіл". Враховуючи його велику громадську діяльність у розвитку теорії і практики фізичного виховання, українці, які проживали на українських землях, що входили тоді до складу

Польщі, називали І.Боберського “духовним батьком української фізичної культури” [116].

Слід також зазначити велику організаторську та популяризаторську діяльність у галузі фізичної культури та спорту учня І.Боберського та його однодумця С.Гайдучка. Вони підтримували постійні зв’язки, під час праці у Львові, а пізніше, систематично листувались від 1920 року, коли І. Боберський виїхав на еміграцію спочатку до Югославії, а потім до Канади. Це листування стосувалось, переважно, справ розвитку фізкультури та спорту на Галичині. С.Гайдучок у міжвоєнний період вважався відомим науковцем у галузі фізичного виховання. Він написав 15 монографій та методичних посібників, а також 154 статті з різних питань фізичної культури та спорту. Більшість його публікацій була присвячена питанням фізичного виховання учнівської та студентської молоді, наприклад, “Вплив фізичного виховання на самопочуття молоді” (1929 р.), “Загальнорозвиваючі вправи” (1933 р.), “Сяткувка” (волейбол), “Півстоліття Сокільських видань” (1937 р.) та ін. Він був також засновником спортивного студентського товариства – “Україна”. Друга світова війна перервала педагогічну та наукову діяльність С .Гайдучка на посаді керівника кафедри фізичного виховання Львівського медичного інституту [179, 180].

Значну користь для покращення фізичного виховання учнівської та студентської молоді мали праці Т.Франка “Історія і теорія гімнастики” (1923р.) та “Розвиток гімнастики серед українців” (1925 р.), в яких було описано методику навчання гімнастиці та інших видів спорту. Він також є автором 25 інших методичних публікацій з спортивної тематики. Т.Франко одним з перших теоретиків фізичного виховання обґрунтував необхідність широкого застосування різних засобів фізичної культури: загальнорозвиваючих вправ, туризму і різних видів спорту для всебічної рухової підготовленості української молоді. Особливий інтерес у ті часи викликали його статті, присвячені розвитку фізкультури та спорту серед сільської молоді: “Спорт у селі” (Сокільські вісті, № 3,1928 р.), “Сокільська організація та її завдання у селі” (там же, № 5-6,1928 р.), “Вправи у селі” (там же, № 9, 1935 р.) та ін. [421].

Таким чином, наукові дослідження з теорії і методики фізичного виховання та юнацького спорту, а також публікації з цієї галузі для вчителів та інструкторів з різних видів спорту, позитивно вплинули на удосконалення системи фізичного виховання дітей та молоді. Вони дозволили покращити ефективність навчально-виховної та спортивно-масової роботи з фізичної культури у загальноосвітніх школах Польщі у 20 – 30-х роках XX століття.

2.3. Професійна підготовка вчителів фізичної культури у міжвоєнний період (1918-1939 рр.)

Створення національної системи фізичного виховання дітей та молоді, а також процес підготовки фахівців у цій галузі після отримання Польщею незалежності (листопад 1918 р.) були обумовлені політичною і економічною ситуаціями в якій опинилось польське суспільство після завершення першої світової війни.

Відновлення незалежної Польщі після близько 200-річного підневільного існування стало подією великого значення для її суспільства (робітників, селян, інтелігенції та ін.). Це сприяло значному патріотичному піднесенню польського народу, розвитку всіх галузей суспільно-економічного життя, в тому числі освіти, культури та науки.

Польща відносилась до аграрних європейських країн, значна частина її промисловості була підпорядкована іноземному капіталу. Слабка матеріальна база шкіл, недостатня кількість національних педагогічних кадрів, відсутність належних умов для розвитку науки, в тому числі педагогіки, психології, теорії фізичного виховання та ін., були проблемою всіх регіонів країни. Все це, безумовно, негативно позначалось на освітньому рівні населення, його загальній культурі та цивілізованості.

Відомий польський педагог С.Волошин, який вивчав розвиток освіти у міжвоєнний період (1918-1939 рр.), зазначав, що Польща отримала від попередніх влад надзвичайно складну освітню спадщину, характерним елементом якої була значна відмінність в організації шкільництва у різних її регіонах [410]. Так, на польських землях, які входили до Австро-Угорщини і Німеччини, існувала обов’язкова початкова освіта. Натомість, в центральних регіонах Польщі, які були під управлінням російської адміністрації, цього обов’язку не існувало. Загальна кількість безграмотного населення (особливо у сільській місцевості) сягала 75% від всіх громадян країни [131]. Тому головною метою нового уряду, після отримання незалежності Польщі, були: розбудова єдиної для всіх регіонів державної шкільної освіти, створення національної системи підготовки педагогічних кадрів, забезпечення всіх типів шкіл необхідним обладнанням та дидактичними засобами для реалізації завдань навчально-виховного процесу учнів [95].

Слід зазначити, що у 20-х роках на шпальтах польських газет і журналів проходили широкі дискусії, щодо модернізації системи фізичного виховання дітей та молоді, в тому числі, змісту підготовки вчителів цієї педагогічної дисципліни. У квітні 1919 року у Варшаві відбувся перший з’їзд вчителів Польщі, на якому широко обговорювались питання всебічного розвитку підростаючих поколінь. Серед багатьох секцій була також створена секція – “Шкільної гігієни і фізичного виховання”, якою керували відомі вчені С.Цехановський та Е.Пясецький. Під час засідань цієї секції делегати з’їзду обговорювали стан фізичного виховання дітей та молоді у польських школах і внесли ряд пропозицій, щодо удосконалення системи фізичного виховання школярів та підготовки фахівців з цієї галузі освіти [269].

У рішеннях з’їзду було записано, що школа повинна створювати сприятливі умови для духовного і фізичного розвитку школярів, виховувати у них патріотичні почуття, стимулювати мотиви і формувати вміння для примноження матеріальних і культурних цінностей народу, всебічно розвивати особистість учня [180]. Щодо підготовки педагогів, делегати з’їзду запропонували, щоб всі кандидати на посаду вчителя фізичної культури мали належну теоретичну та практичну підготовленість у цієї галузі. При кожному університеті повинні бути створені кафедри фізичної культури та відкриті факультети фізичного виховання. В столиці країни належить відкрити інститут фізичного виховання та спорту, який забезпечить підготовку спеціалістів з фізичної культури. Вони повинні викладати в школі не тільки предмет – “фізичне виховання”, а також іншу навчальну дисципліну (біологію, географію тощо). Ця вимога була пов'язана з тим, що за статистичними даними того періоду у польських школах не вистачало понад 2000 вчителів фізичної культури, які б мали відповідну фахову підготовку [158].

У 1919 році у Польщі було впроваджено обов'язкову 7-річну освіту для всіх дітей та молоді, незалежно від місця їх проживання, національності і віросповідання. Протягом 1919-1920 років була завершена уніфікація управління освітою у країні. В цей період уряд Польщі активно розпочав модернізацію шкільної освіти, регулярно скликаючи з’їзди вчителів, на яких разом з представниками уряду, широко обговорювались питання розбудови шкільної та вищої освіти у країні.

Створення системи фізичного виховання дітей та молоді у незалежній Польщі, яка б відповідала сучасним вимогам суспільства у той період, відбувалось у досить складних умовах. У більшості шкіл була слабка матеріальна база (відсутність спортивних залів і майданчиків, фізкультурного обладнання та інвентарю), не було державної програми з цього предмету, обмежена кількість науково-методичної літератури. А головне, не вистачало кваліфікованих вчителів фізичної культури у школах всіх регіонів країни. Небагатьма навчальними осередками, де відбувалася їх підготовка, починаючи з 1913 року, були тримісячні курси у Варшавському освітньому окрузі та у спортивно-гімнастичному товаристві “Сокіл” (м. Львів). У 1919 році за ініціативою Міністерства у Справах Релігії та Громадської Освіти було організовано перші державні восьмимісячні курси з підготовки вчителів фізичної культури при Варшавському університеті. Це Міністерство своїм рішенням також визначило Екзаменаційну комісію, яка оцінювала знання слухачів по закінченню ними курсів та визначала їх кваліфікацію. Наприклад, для отримання кваліфікації – “вчитель фізичної культури”, випускники курсів повинні були мати основні знання з анатомії та фізіології людини, гігієни, біології, рятування людей в екстремальних ситуаціях, методики навчання учнів гімнастики, рухливих та спортивних ігор [235, 269].

Істотна роль у розвитку польської науки, зокрема педагогіки, належить першому з'їзду науковців Польщі (квітень 1920 р.), а також прийняття Закону про вищі навчальні заклади. На з'їзді обговорювались питання щодо місця науки серед інших сфер суспільного життя, а також взаємовідносин діячів науки і державних органів. Серед польських вчених не було єдності поглядів щодо ролі науки для економічного, освітнього та культурного розвитку суспільства. Одні делегати знаходились на позиціях раціоналізму і стверджували, що сенс науки полягає в її практичному використанні. Інші вважали, що наука, як творчий процес, не завжди повинна вимагати обов' язкового практичного застосування [234].

Закон про вищі навчальні заклади, який було прийнято у 1920 році, визначав структуру всіх вищих навчальних закладів, які підлягали Міністерству у Справах Релігії та Громадської Освіти, а також надавав їм автономію. За ініціативою уряду Польщі 6 січня 1920 року було створено Державну Раду Фізичного Виховання, основним завданням якої стало обговорення різноманітних питань, щодо поширення масовості занять фізкультурою і спортом серед різних вікових груп населення країни та підготовка пропозицій до уряду у цій галузі. Однак, ця Рада існувала лише два роки (1920-1922 рр.). У 1921 році в структурі Міністерства у Справах Релігії та Громадської Освіти було створено відділ шкільної гігієни і фізичного виховання, на який покладалось: аналіз стану фізичного виховання школярів, перевірка шкіл з цієї галузі, розробка пропозицій керівництву міністерства щодо удосконалення системи фізичного виховання дітей та молоді [261].

В 1919-1920 роках розпочали свою діяльність 5-річні педагогічні семінарії, на яких здійснювалась підготовка вчителів всіх спеціальностей, в тому числі й фізичної культури для загальноосвітніх шкіл. Програми їх підготовки передбачали два предметні блоки: перший – теоретичні навчальні дисципліни (педагогіка, анатомія, фізіологія, антропологія, загальна і особиста гігієна, методика фізичного виховання), другий – практичні дисципліни (гімнастика. плавання, легка атлетика, рухливі та спортивні ігри) [269].

Для якнайшвидшого забезпечення потреб загальноосвітніх шкіл країни у вчителях фізичної культури з березня 1920 року організовані однорічні Державні Курси Фізичного Виховання (ДКФВ), де переважно навчались для у вже працюючі в школах вчителі, які формально не мали цієї кваліфікації і відповідного свідоцтва про спеціальну освіту, а також вчителів інших навчальних дисциплін, які бажали викладати предмет "фізичне виховання". Навчання на цих курсах було безкоштовне. У вересні 1921 року Міністерство у Справах Релігії та Громадської Освіти затвердило Статут однорічних Державних Курсів Фізичного Виховання (ДКФВ). У параграфі № 1 цього Статуту зазначалось, що ДКФВ головною метою своєї діяльності вважають педагогічну і фахову підготовку керівників фізичного виховання, а також

вчителів гімнастики, рухливих ігор та спорту для загальноосвітніх шкіл і вчительських семінарій [94].

Після затвердження Статуту на цих курсах мали можливість навчатись особи у віці 18-35 років, випускники середніх шкіл та вчительських семінарій , при наявності доброї фізичної підготовленості. Навчальний процес на цих курсах був розрахований на два семестри і передбачав 400 годин теоретичних занять (лекції, семінари) і біля 500 годин практичних занять. До навчального плану було включено наступні дисципліни: анатомія, фізіологія, історія фізичного виховання, краєзнавство і туризм, методика фізичного виховання, ритміка і хореографія, рухливі та спортивні ігри, гімнастика, легка атлетика, бокс (для чоловіків) [94].

Навчальний процес слухачів курсів з теоретичних дисциплін забезпечували викладачі університету, а практичні заняття проводили досвідчені спеціалісти фізичного виховання, серед яких були тренери, що готували збірні команди Польщі з різних видів спорту для участі в Олімпійських іграх у 1924 році у Парижі [269]. По завершенню навчання та успішному складанні державних іспитів випускників цих курсів отримували диплом спеціаліста фізичного виховання. Це давало їм право проводити заняття з гімнастики, рухливих ігор, а також з різних спортивних дисциплін у загальноосвітніх середніх школах та вчительських семінаріях (училищах).

Крім Варшавських ДКФВ, подібні курси були організовані при Познанському та Ягеллонському (м. Краків) університетах. Вони працювали у Познані та Кракові до 1923 року, а у Варшаві до 1924 року [269]. Еволюція діяльності цих курсів була ілюстрацією оперативного реагування польських влад, на вирішення актуальних на той час проблем фізичного виховання школярів, зокрема, задовольнити потребу загальноосвітніх шкіл у висококваліфікованих вчителях. Незважаючи на значні труднощі організаційного характеру (оренда спортивної бази, її недосконаліть, недостатня кількість фізкультурного обладнання, інвентарю та ін.), курси відіграли важливу позитивну роль у підготовці вчителів фізичної культури й започаткували створення національної системи підготовки кваліфікованих кадрів у цієї галузі [100, 158].

Однак, у польських школах, згідно з державною концепцією освіти тих часів, повинні були працювати педагоги, які б мали багатопрофільну підготовку. Тому у 1924 році було прийнято урядове рішення про створення однорічних Вищих Вчительських Курсів (ВВК), на яких здійснювалась двох профільна підготовка вчителів фізичної культури та співів [93]. На ці курси приймались вчителі, у віці 25-30 років, які мали не менш, ніж двохрічний педагогічний стаж. Вони отримували направлення на ВВК від місцевих органів освіти (кількість слухачів курсів була лімітована), але рішення про своє навчання вчитель приймав самостійно. На вступному екзамені кожний абітурієнт повинен був виконати тести (відповідні нормативи), які давали можливість оцінити його фізичну підготовленість. Вчителі, які були

зараховані на курси, отримували у школі річну наукову відпустку із збереженням заробітної плати [269].

Згідно із Статутом ВВК слухачі поглиблювали свої професійні знання, готуючись до викладання предметів “фізичне виховання” та “співи” в основних школах. У проведенні теоретичних та практичних занять з методики фізичного виховання, організації навчальної та позакласної спортивно-масової роботи з учнями активну участь брали викладачі університетів. Обов'язковими для слухачів були також методика проведення занять із співів та народних танців (це відносилось до їх другої спеціальності). Вперше на цих курсах була введена обов’язкова участь всіх слухачів у двотижневих зимових та літніх спортивних таборах. Під час зимового табору слухачів вчили кататись на ковзанах, санках, а також їздити на бігових та гірських лижах, з ними також проводились заняття з організації зимового туризму. Програма літніх спортивних таборів включала: організацію туристичних походів та орієнтування на місцевості, проведення рухливих ігор у природних умовах, спортивні ігри, плавання та рятування на воді [269].

Ці курси функціонували у Польщі тривалий час і забезпечили підготовку значної кількості вчителів фізичної культури. Наприклад, з 1924 по 1939 рік на ВВК у м. Познані було підготовлено 716 вчителів [269]. По закінченню курсів їх випускники продовжували працювати в основних (7 річних) школах. Однак, свідоцтво про закінчення ВВК надавало їм також право займати керівні посади у школі (директора або його заступника).

У 1919 році Міністерство у Справах Релігії і Громадської Освіти своїм рішенням дозволило відкрити кафедру фізичного виховання у Познанському університеті. Відразу після її створення викладачі кафедри почали підготовку вчителів фізичної культури з числа студентів філологічного факультету, як додаткову спеціальність, а також випускників середніх шкіл та вчительських семінарій (курсова підготовка). Навчання на цих курсах тривало два роки. Наприклад, план підготовки за спеціальністю “фізичне виховання” у 1919-1920 навчальному році включав: теорію і методику рухової активності, шкільну гігієну, анатомію, фізіологію, гімнастику, рухливі ігри, рятування на воді. У наступних навчальних роках (починаючи з 1921-1922 н.р.) до навчального плану було включено: психологію, спортивні ігри, плавання, веслування на байдарках [176, 380].

Керівником цього підрозділу було призначено відомого у Польщі спеціаліста фізичної культури та спорту Е.Пясецького (1872-1947), лікаря за освітою. Він закінчив медичний факультет Львівського університету, а в 1899 р. також склав державні екзамени і отримав диплом вчителя гімнастики. Після цього працював шкільним лікарем та вчителем фізичної культури в одній з Львівських гімназій до 1912 року. За цей період підготував два методичних посібника: “Основи фізичного виховання” (1907 р.), “Рухливі ігри та забави”, які були видані у 1916 р. в Києві. Ці публікації широко

використовувались вчителями більшості шкіл, а Е.Пясецький став одним з авторитетних спеціалістів у галузі фізичного виховання дітей та молоді. Тому не випадково, коли на Вченій Раді Познанського університету обговорювалось питання про створення кафедри, а пізніше факультету фізичного виховання, за кандидатуру Е.Пясецького проголосували одноголосно. Він вважав, що головним завданням кафедри є залучення якомога більше студентів університету для отримання додаткової спеціальності – вчителя фізичної культури, тому що у значній кількості шкіл різних регіонів Польщі була гостра потреба у педагогах з цієї навчальної дисципліни. На його думку, підготовка вчителя, який може викладати два предмети у школі, мала значні переваги. “Вчитель, який проводить заняття з гімнастики, а також уроки з іншого предмету має можливість більш глибоко і всебічно пізнати учня, який проявляє себе на цих уроках і особливо демонструючи свої вміння у гімнастичному залі та на спортивному майданчику” [291, с. 41].

Наступним кроком у підготовці кадрів для галузі стало створення відділу фізичного виховання при медичному факультеті Познанського університету, на якому фізичне виховання було другою спеціальністю для його випускників (1920 р.). У 1922 році в цьому університеті вперше у Польщі було створено факультет фізичного виховання, деканом якого було призначено Е.Пясецького. Його випускники після завершення 3-х річного навчання, отримували кваліфікацію – “магістра фізичного виховання“. При відкритті факультету кількість викладачів, які працювали на ньому, була досить скромною, лише 5 осіб (до 1925 р.), пізніше, після 1925 р. їх кількість збільшилась до 13 чол. Дякуючи зусиллям Е.Пясецького, за короткий час на факультет з інших кафедр університету перейшли понад 20 професорів, відомих вчених у своєї галузі: Е.Незабітовський – біолог, С. Блаховський – психолог, Б.Наврочинський – педагог, Л.Збичевський – фізіолог, В. Сікорський – спеціаліст теорії і методики фізичного виховання та ін. [158].

Постановою Міністерства у Справах Релігії і Громадської Освіти (7.03. 1924 р.) факультет фізичного виховання Познанського університету отримав широку автономію у своїй діяльності. Так, магістри фізичного виховання по завершенні двох років практичної діяльності (переважно у школі), мали право захищати кандидатську дисертацію. Це було значним стимулом для підвищення особистої кваліфікації випускників цього факультету. Однак, у практиці така можливість не була реалізована. Головною причиною було небажання керівництва університету виконати це положення Постанови міністерства [332].

Матеріальна база факультету, в основному, відповідала вимогам ефективної підготовки спеціалістів фізичного виховання на той період. Він мав два гімнастичні зали, два спортивних майданчики, зал фехтування та боксу, великий зал для проведення спортивних ігор, аудиторію на 200 місць, де можна було показувати для студентів фільми, відповідно обладнані

кабінети лікувальної фізкультури, масажу, лабораторії для проведення практичних занять з анатомії, фізіології та ін. Заняття з легкої атлетики проводились на стадіоні спортивного клубу “Погонь”, який був розташований біля навчального корпусу факультету фізичного виховання. Слід також зазначити, що бібліотека факультету мала кращий на той період у Польщі підбір спеціальної літератури з теорії та методики фізичного виховання, історії фізичної культури, методики навчання різних видів спорту , спеціальні науково-методичні журнали, які видавались не тільки в країні, а й за рубежем [176].

Декан факультету фізичного виховання Е.Пясецький постійну увагу приділяв підвищенню фахового рівня викладачів, особливо молодих, і створював сприятливі умови для їх наукового зростання. Вони мали можливість підвищувати свою кваліфікацію не тільки у польських вищих навчальних закладах, а й за кордоном, особливо у скандинавських країнах. Позитивне значення для наукової роботи викладачів факультету також мало те, що Е. Пясецький виконував функції головного редактора популярного науково-методичного журналу “Фізичне виховання”, редакція якого до 1932 року знаходилась у будинку навчального корпусу Познанського університету . Це давало можливість на його сторінках публікувати статті викладачам факультету [219].

Абітурієнти, які поступали на факультет фізичного виховання Познанського університету, повинні були виконати тести з фізичної підготовленості. До батареї тестів для чоловіків входили: біг на дистанцію 100 м. (13,6 сек), біг на 800 м. (2 хв. 35 сек), стрибок у висоту з розбігу (130 см.), штовхання ядра (вага 2,5 кг) в сумі правою та лівою рукою (25 м.), виконання окремих технічних прийомів у баскетболі; тести для жінок включали: біг на дистанцію 60 м. (10,0 сек), стрибок у висоту з розбігу (105 см.), кидок баскетбольного м'яча обома руками із-за голови на відстань 10 м. З 1933 року було введено перевірку у абітурієнтів умінь плавати: чоловіки повинні були подолати дистанцію 50 м, а жінки 25 м у довільному темпі (без визначення часу). Одним з критеріїв позитивної оцінки фізичної підготовленості абітурієнта була наявність значка “Польська Спортивна Відзнака”, яким відзначали молодь за досягнення успіхів у спортивних змаганнях та виконання нормативів в окремих видах спорту [157, с. 7].

Особливу роль у формуванні національної системи підготовки спеціалістів фізичного виховання у Польщі в цей період відіграли два документи: “Звернення до Міністерства у Справах Релігії і Громадської Освіти”, опрацьованого членами Державної Екзаменаційної Комісії для вчителів середніх шкіл (1921 р.), а також “Проект плану діяльності Міністерства у Справах Релігії і Громадської Освіти у галузі фізичного виховання учнівської молоді” (1922 р.), автором якого був Е.Пясецький [261]. У цих документах було наголошено на тому, що у понад 500 середніх школах Польщі не було кваліфікованих спеціалістів фізичного виховання. На думку

їх авторів для проведення уроків фізичного виховання та організації позаурочної спортивно-масової роботи з учнівською молоддю потрібно було підготувати понад 2000 вчителів для різних типів шкіл [261].

Таблиця 2. 1

Працевлаштування вчителів фізичної культури в навчальних закладах Польщі у 1924/1925 н. р. (за Б.Кравчик, 1968)

Тип школи	*Кількість шкіл*	*Вчителя, які мали кваліфікацію (в %)*	*Вчителі, які не мали кваліфікації (в %)*	*Кількість шкіл, де не було вчителів фіз. культ. (в %)*
Гімназії	266	169 (63,7%)	84 (31,5%)	13 (4,8%)
Вчительські семінарії	127	82 (64,6%)	42 (33,1%)	3 (2,3%)
Проф. школи	514	168 (32,7%)	263 (50,8%)	83 (16,5%)
Приватні вчительські семінарії	72	38 (52,8%)	33 (45,8%)	1 (1,4%)
Загалом	979	457 (46,7%)	422 (43,1%)	100 (10,2%)

Відповідно офіційним даним у 1924/1925 навчальному році 522 навчальних заклади не мали кваліфікованих спеціалістів фізичного виховання. Стан працевлаштування вчителів фізичної культури в навчальних закладах Польщі у 1924/1925 навчальному році подано у табл. 2.1.

Концепція підготовки вчителів фізичної культури з вищою освітою формувалась на фоні змін, які відбувались у 20-х роках у вищих навчальних закладах Польщі. Як відзначає Е. Ромер, ці зміни були викликані значним ростом кількості молоді, яка бажала отримати вищу освіту. До чого університети ще не були підготовлені, особливо у плані кадрових проблем і матеріальної бази. В процесі адаптації вищих навчальних закладів до змін та вимог суспільства розширити і покращити підготовку висококваліфікованих спеціалістів, вчені ради та ректораті університетів удосконалювали навчальні плани та програм з різних предметів, впроваджували нові підвищені вимоги, щодо складання студентами екзаменів та заліків [330].

У процесі модернізації вищої освіти переважали дві тенденції: технологізації і демократизації навчального процесу студентів. Перша спиралась на широке використання досягнень науки у практичній діяльності спеціалістів різних галузей та її глибоке проникнення у всі сфери суспільно-господарського життя країни, розвитку технічних наук і поглиблення

спеціалізації у всіх галузях знань. В університетах Польщі були впроваджені нові навчальні дисципліни, які мали зв'язок з різними галузями організації промисловості, економіки, торгівлі.

Демократизація навчально-виховного процесу була пов'язана з тим, що університети отримали більше прав у визначенні змісту підготовки спеціалістів, розробляли власні програми, широко обговорювали питання удосконалення навчального процесу не тільки серед професорсько-викладацького складу (на засіданнях кафедр та вчених радах), а також з представниками студентів.

Університетська концепція підготовки вчителів фізичної культури передбачала підготовку такого педагога для різних типів навчальних закладів , який був спроможним реалізувати головну мету: формування інтелектуально розвинутої та добре фізично підготовленої особистості. Прихильником цієї концепції був Е. Пясецький, який вважав, що загальне виховання є діяльністю, за допомогою якої людська генерація передає наступним поколінням свій досвід у галузі загальної культури. Метою фізичного виховання дітей та молоді, на його думку, є не лише формування і гармонізація тілобудування та покращення моторичної справності, а також виховання у підростаючих поколінь позитивних моральних якостей [293].

Інший польський науковець, який займався проблематикою підготовки вчителів фізичної культури, Ф. Знанецький вважав, що процес фізичного виховання підростаючих поколінь повинен обов'язково передбачати формування необхідних для повсякденного життя рухових умінь та навичок у дітей і молоді, сприяти вихованню моральних та естетичних якостей, здійснювався, відповідно до вікових можливостей, добру фізичну та спортивну підготовку. Такий підхід дещо відходив від традиційного розуміння поняття “фізичне виховання” тільки як навчальної дисципліни у школі [435].

Ф.Знанецький писав, що фізичне виховання у школі слід підпорядковувати державній концепції, яка має “утилітарно-гігієнічний” характер. При цьому мова йде про боротьбу з негативними чинниками, які загрожують здоров'ю молодого організму та формуванню фізичної підготовленості учнів (особливо у промислових регіонах країни). Головну роль в цьому повинна відіграти школа. Він активно виступав у пресі, на науково-практичних конференціях та семінарах, пропагуючи поширення різноманітних форм та засобів фізичного виховання серед підростаючих поколінь, яке повинно спиратись, у першу чергу, на різні спортивні дисципліни у школі [435, 436].

Слід зазначити, що погляди на фізичне виховання дітей та молоді Ф. Знанецького суттєво не відрізнялись від концепції Е.Пясецького, а як би доповнювали її новими ідеями і підходами. В основному, погляди Е. Пясецького і Ф.Знанецького стали фундаментом створення і реалізації так званої “університетської концепції” підготовки вчителів фізичної культури у

Польщі у міжвоєнний період. Відповідно з цією концепцією цей фахівець не повинен бути спеціалістом обмеженої галузі фізичної культури, тобто працювати лише викладачем гімнастики (найбільш популярного в ті часи засобу фізичного виховання школярів), а перш за все, мати різнобічну інтелектуальну і практичну (спортивну) підготовленість. Для успішної професійно-педагогічної діяльності у школі вчитель повинен оволодіти ґрунтовними знаннями у галузі природничо-біологічних наук (анатомія, біологія, гігієна, фізіологія), гуманітарних дисциплін (філософія, педагогіка, психологія), а також добре знати теорією і методику фахових навчальних предметів, володіти технікою популярних серед молоді видів спорту (теорія і методика фізичного виховання, гімнастика, легка атлетика, спортивні ігри, водні і зимові спортивні дисципліни) [435].

А.Пясецький та Ф.Знанецький особливу увагу приділяли всебічній теоретичній підготовці майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту. Відповідний рівень підготовки вчителя був важливим також з точки зору відповідальності його перед суспільством за виховання здорового і всебічно фізично розвинутого підростаючого покоління. “Дилетант – вчитель фізичної культури робить в школі більше зла, ніж дилетант – філолог або математик, тому що їх помилки з часом можна виправити” [292, с. 14]. Еталоном моделі такого педагога повинен бути всебічно (теоретично і практично) підготовлений вчитель, якій вміє інтегрально поєднувати у своїй педагогічній діяльності інтелектуальне і фізичне виховання шкільної молоді.

У березні 1924 року за ініціативою Міністерства у Справах Релігії і Громадської Освіти була проведена перша Всепольська науково-методична конференція з питань удосконалення системи фізичного виховання молоді, на якій були присутні спеціалісти фізичної культури і спорту, науковці і методисти, вчителі, які працювали в цієї галузі та представники органів освіти. Однією з актуальних проблем, яка широко обговорювалась на цьому форумі було підвищення якості підготовки вчителів фізичної культури. По завершенню дискусії учасники конференції визначили, що найбільш оптимальним терміном є трирічна підготовка магістрів у вищих навчальних закладах, яка вже була апробована на факультеті фізичного виховання Познанського університету. Цій категорії спеціалістів надавалась можливість працювати у всіх типах шкіл, вчительських семінаріях та спортивних клубах [269, 299].

В рішеннях конференції її учасники висловили також свою думку про необхідність підготовки вчителів на факультетах фізичного виховання при університетах з двох-трьох річним терміном навчання. Оскільки однорічні курси не давали можливості здійснювати повноцінну підготовку спеціалістів у цієї галузі. Після цієї конференції Міністерство у Справах Релігії і Громадської Освіти своєю Постановою рекомендувало відкривати при університетах двох-трьох річні факультети враховуючи власні фінансові можливості, наявність відповідних науково-педагогічних кадрів та

спортивної бази [269]. Ця Постанова стала підставою для відкриття факультету фізичного виховання у Ягеллонському університеті (м. Краків) та створення самостійного інституту фізичного виховання у Варшаві.

У 1925 році за безпосередньою підтримкою Й.Пілсудського було створено Державний Інститут Фізичного Виховання, який у 1929 році був реорганізований у Центральний Інститут Фізичного Виховання (ЦІФВ). Він став основною освітньою ланкою реалізації моделі підготовки фахівців фізичного виховання з акцентом на спортивно-мілітаризований зміст навчання. ЦІФВ було організовано на базі річних Державних Курсів Фізичного Виховання, які функціонували у Польщі з 1920 року і мали свій Статут. Вони готували вчителів для загальноосвітніх шкіл і мали філіали у Познані, Кракові та Львові. Однак, лише курси у Варшаві контролювало Міністерство Військових Справ, всі інші були підпорядковані керівництву університетів на базі яких вони працювали [299, 427].

Центральний інститут фізичного виховання (ЦІФВ) у Варшаві став першим спеціальним вищим навчальним закладом у галузі фізичної культури і спорту, який безпосередньо підлягав державній адміністрації. Ініціатива створення цього вищого навчального закладу виходила з кіл найбільш зацікавлених у зміні попередньої системи підготовки спеціалістів цієї галузі. Це було, переважно, середовище військових та державних структур, зосереджених навколо ДКФВ та Центральної військово-політичної школи у Познані. На чолі інституту, на думку Й.Пілсудського, мала бути призначена людина, яка б добре була обізнана з теорією та практикою фізичного виховання. На допомогу директору, вважав Й.Пілсудський, потрібно було також створити Раду, до якої ввійшли б представники трьох міністерств: Військових Справ, Внутрішніх Справ та Освіти. Першим директором інституту було призначено доктора В.Осмольського [235, 331].

Представники військових кіл не тільки стали ініціаторами створення ЦІФВ, вони фінансували будівництво навчального корпусу і спортивних комплексів цього закладу. Крім того, більшість викладачів ЦІФВ були представниками військово-спортивних організацій. Концепція діяльності ЦІФВ значно відрізнялась за своїм змістом від концепції університетської підготовки спеціалістів фізичного виховання. На відміну від факультетів фізичного виховання університетів, які також були осередками наукових досліджень проблем фізичного виховання, спорту та підготовки вчителів цієї кваліфікації, ЦІФВ був специфічним навчальним закладом, який займався переважно підготовкою інструкторських кадрів для потреб армії та спортивних організацій. Підготовка вчителів фізичної культури для всіх типів шкіл провадилась у значно меншому обсязі. Кожний студент за період навчання в інституті мав отримати кваліфікацію інструктора з трьох спортивних дисциплін на його вибір (академічне веслування, лижі, волейбол, баскетбол, футбол, туризм). Перший випуск цього інституту відбувся у 1927 році, кваліфікацію спеціалістів фізичного виховання отримали 83 особи.

Варто також додати, що починаючи від 1929 року випускники ЦІФВ мали право поряд з навчальною дисципліною “Фізичне виховання”, також викладати для юнаків предмет – “Військова підготовка” [235, 269].

Щорічний набір до Варшавського ЦІФВ у 20-х роках складав у межах 100 студентів, це були переважно вже працюючі в школі вчителі фізичної культури, які не мали спеціальної підготовки крім базової середньої освіти та випускники вчительських семінарій. Підготовка у вищому навчальному закладі тривала два роки і тільки у 1936 році тривалість навчання студентів у ЦІФВ була збільшена до трьох років. Зазначимо, що організація діяльності ЦІФВ була тісно пов'язана з концепціями державних військових кіл, щодо фізичного виховання молоді. Тому підготовка спеціалістів фізичної культури і спорту передусім передбачала реалізацію інтересів Міністерства Військових Справ, якому у той період був підпорядкований цей вищий навчальний заклад. Зміст навчального процесу (особливо практичні заняття з різних видів спорту) враховував військовий аспект підготовки випускників цього закладу, оскільки завдання фізичної підготовки до служби у Збройних Силах Польщі вирішували переважно саме вчителі фізичної культури, які працювали у школі та організатори фізичної культури і спорту в спортивних клубах і товариствах [207].

У свою чергу, університети у навчальній та науковій діяльності підпорядковувались Міністерству у Справах Релігії і Громадської Освіти. Слід зазначити, що університетську підготовку педагогів характеризувала більш ґрунтовна теоретична база з різних навчальних дисциплін, де теорія і методика фізичного виховання була інтегрована з широким комплексом природничих і гуманітарних наук. До того ж випускники факультету фізичного виховання університету мали можливість отримати додаткову педагогічну спеціальність вчителя біології або географії.

У 1927 році було відкрито факультет фізичного виховання при Ягеллонському університеті (м. Краків), який протягом 1927-1939 рр. мав значні проблеми з матеріальною базою. На факультеті не було власних аудиторій для проведення лекційних та семінарських занять із студентами, не вистачало приміщень для кафедр, наукових лабораторій та інших підрозділів. Все це створювало значні труднощі для дидактичної та науково-дослідної діяльності професорсько-викладацького складу. Тільки у 1938 році, дякуючи зусиллям декана факультету професора Т.Рогальського, був побудований власний стадіон і почалось будівництво навчального корпусу, який було закінчено після другої світової війни. Спортивна база для проведення практичних занять: гімнастичні та ігрові зали, басейн та ін. орендувались університетом. Однак добра науково-педагогічна кваліфікація професорсько-викладацького складу, свідчить про високий його потенціал порівняно з іншими факультетами університету. Тому не випадково, що за короткий час факультет фізичного виховання Ягеллонського університету отримав високий рейтинг серед інших навчальних закладів Польщі [261, 269].

Факультети фізичного виховання Познанського та Ягеллонського університетів наприкінці 20-х років стали провідними центрами наукових досліджень у галузі теорії і методики фізичного виховання та спорту, популярними у Польщі навчальними закладами, де готували висококваліфікованих спеціалістів. Тривалість навчання на цих факультетах виносила три роки. По завершенню навчання випускник, який склав державні екзамени з добрими оцінками, отримував освітню кваліфікацію – "магістра фізичного виховання", що надавало йому право працювати у всіх типах навчальних закладів.

До основних функцій, які виконували ці факультети відносились:

1) підготовка спеціалістів у галузі фізичної культури і спорту, які могли працювати вчителями шкіл, викладачами фізичного виховання в учительських семінаріях та вищих навчальних закладах;

2) проведення наукових досліджень з різних актуальних проблем фізичної культури і спорту, підготовка науковців до захисту дисертацій;

3) популяризація фізичної культури і спорту в університетському середовищі [96, 157, 377].

Разом з тим реалізація університетської концепції підготовки вчителів фізичної культури мала свої проблеми. Факультети фізичного виховання, які були відкриті лише у двох університетах, не могли забезпечити значні потреби польських шкіл у педагогах з цієї спеціальності. Не вистачало також висококваліфікованих, з науковими ступенями викладачів для кафедр цих факультетів, відповідного фінансування для розбудови спортивної бази університетів (спортивні зали, басейни, стадіони та ін.). Однак, слід зазначити що наприкінці 20-х років в основу змісту підготовки фахівців фізичного виховання з вищою освітою було покладено узагальнення досвіду функціонування факультетів фізичного виховання у Познанському та Ягелл онському університетах. При цьому також були враховані певні політичні зміни, які відбулись у Польщі після так званого "травневого перевороту" організованого прихильниками Й.Пілсудського у 1926 році. Ці зміни стосувались суспільно-економічного життя країни, посилення ролі держави в усіх сферах діяльності, зокрема, обмеження автономії органів самоврядування, освітніх структур, у першу чергу, університетів. Тому галузь "Фізичне виховання і спорт" стала одним із об'єктів конфронтації між представниками "нового курсу" та педагогів і лікарів, які на шпальтах науково-методичного журналу "Фізичне виховання" дискутували з представниками мілітаризації фізичного виховання молоді. Характеризуючи цей процес, польська дослідниця Х.Млодзіновська відзначала, що Міністерство Військових Справ зробило ряд кроків на ліквідацію або підпорядкування Державного Комітету Фізичного Виховання і Військової Підготовки цьому міністерству [262].

Тим часом країна потребувала спеціалістів з фізичної культури та спорту, тренерів, інструкторів з реабілітації в інших сферах суспільного

життя країни, які б організували рекреаційну роботу з різними віковими групами населення, спортивні секції, клуби. Вимоги суспільства стосувались більш чіткої спеціалізації фахівців з фізичної культури та спорту, певних наукових досягнень у галузі теорії і методики фізичного виховання різних вікових груп населення. В Польщі сформулювалась громадська думка про те, що система підготовки універсального спеціаліста, якій міг би працювати вчителем у школі, а в разі потреби тренером або інструктором у галузі реабілітації, є недосконалою. Тим більш, що значні зміни, які відбулись у шкільній системі освіти після реформування її на початку 30-х років, вимагали більш чіткої спеціалізації у педагогічних професіях. Тому актуальним стало питання про більш чіткий розподіл у підготовці фахівців фізичної культури з вищою освітою на відповідні спеціальності. Вони стосувались переважно змісту спеціальної теоретико-методичної та практичної їх підготовки.

В цьому контексті цікаво розглянути особливості навчальних планів підготовки вчителів та спеціалістів фізичної культури і спорту у міжвоєнний період на факультетах фізичного виховання Познанського, Ягеллонського університетів та Варшавського ЦІФВ.

У 1922/1923 навчальному році план факультету фізичного виховання Познанського університету з трьохрічним терміном навчання складався з таких циклів дисциплін: теорія і методика рухової активності, техніка рухової активності (спортивні дисципліни) – 1010 годин, природничі дисципліни – 1490 годин, загально-педагогічні (суспільні) дисципліни – 210 годин. Навчальні години з першого предметного блоку розподілялись таким чином: теорія і методика рухової активності – 440 годин, гімнастика – 270 годин, водні види спорту – 30 годин, інші спортивні дисципліни – 270 годин. Предмети другого блоку: біологія - 90 годин, фізика – 150 годин, хімія – 370 годин, анатомія з біомеханікою – 460 годин, антропологія – 40 годин, фізіологія – 230 годин, гігієна – 90 годин, патологія – 30 годин, медицина – 30 годин. Навчальні години з третього блоку: історія фізичного виховання – 20 годин, психологія – 60 годин, педагогіка – 130 годин. До плану також входили інші навчальні дисципліни за вибором студентів – 30 годин. Всього – 2740 годин за трьохрічний період навчання студентів в університеті [176].

У наступному (1923/1924) навчальному році до плану, поряд з вище вказаними предметами, було введено: теорію і організацію харцерства, масаж , лікувальну гімнастику, фехтування, легку атлетику, ритміку і хореографію, народні танці, а також обов'язкові літній і зимовий спортивні табори. Все це позитивно впливало на всебічну професійну підготовку вчителів фізичної культури. Поряд із спеціальними навчальними предметами студенти факультету повинні були вивчати дві іноземні мови: англійську, шведську або данську. Це було пов'язано з тим, що у 20-х роках шведська гімнастика була одним з найпопулярніших засобів фізичної культури. Система застосування цієї гімнастики у загальноосвітніх школах також досить

детально розглядалась у процесі викладанні курсу теорії і методики рухової активності школярів [176, 325].

У 1930/1931 навчальному році у змісті навчального плану на факультеті фізичного виховання Познанського університету внесено зміни. Дещо скорочено кількість годин на лекційні та практичні заняття з анатомії і фізіології, що дало можливість збільшити обсяг годин на психологію, а також теорію і методику рухової активності. У 1931/1932 навчальному році план підготовки вчителів на факультеті фізичного виховання Ягеллонського університету (м. Краків) з трьохрічним терміном навчання містив такі цикли дисциплін: теорія, методика і техніка рухової активності (спортивні дисципліни) – 1678 (46%) годин, природничі науки – 1520 (41%) годин, загально-педагогічні предмети – 450 годин (12%). У першому предметному блоці на кожну навчальну дисципліну було виділена така кількість годин: теорія і методика рухової активності – 350 годин, гімнастика – 490 годин, танці та музично-ритмічні рухи або мистецьке виховання (музика, співи, малювання) – 90 годин, рухливі ігри – 18 годин, спортивні ігри – 90 годин, легка атлетика – 80 годин, водні види спорту (плавання, веслування, керування парусною яхтою) – 260 годин, різні види спорту (теніс, фехтування) – 80 годин, зимові види спорту (лижи, ковзани) – 220 годин. До другого предметного блоку входили наступні навчальні дисципліни: антропологія – 90 годин, анатомія – 380 годин, фізіологія – 260 годин, біологія – 180 годин, хімія і біохімія – 270 годин, біомеханіка – 20 годин, загальна патологія – 20 годин, гігієна – 260 годин, медицина – 40 годин. Третій блок включав наступні предмети: історія фізичного виховання – 80 годин, педагогіка – 90 годин, іноземні мови (англійська, шведська або данська) –180 годин, психологія – 100 годин. Предмети за вибором студентів – 40 годин (1%). Всього за трьох річний строк навчання студентів на факультеті відводилось– 3688 годин [196] (рис. 2.1).

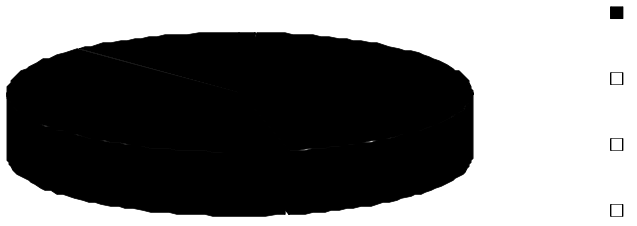

Рис. 2.1. Розподіл годин на цикли предметів (в %) у навчальному плані факультету фізичного виховання Ягеллонського університету у 1931/1932 н. р.

У 1936/1937 роках навчальний план Центрального Інституту Фізичного Виховання з трирічним терміном навчання складався з наступних

предметних циклів: теорія, методика і техніка рухової активності (спортивні дисципліни) – 2177 (61%) годин, природничі науки – 897 (25%) годин, загально-педагогічні предмети – 230 (6%) годин.

До першого предметного блоку входили такі навчальні дисципліни: теорія і методика рухової активності – 499 годин, гімнастика – 367 годин, мистецьке виховання (музика, співи, малювання, ритміка) – 120 годин, рухливі ігри – 97 годин, спортивні ігри – 178 годин, легка атлетика – 159 годин, зимові види спорту (лижі, ковзані) – 220 годин, водні види спорту (плавання, веслування) – 190 годин, різні види спорту (бокс, напад та захист без зброї, фехтування) – 22 години, туризм – 325 годин. Другій навчальний блок включав наступні предмети: фізика – 46 годин, хімія – 65 годин, анатомія з біомеханікою – 215 годин, антропологія – 150 годин, фізіологія – 155 годин, гігієна – 90 годин, загальна патологія – 44 години, медицина – 132 години. До третього блоку входили такі навчальні дисципліни: соціологія – 30 годин, психологія – 94 години, педагогіка – 106 годин. Предмети за вибором студентів – 286 (8%) годин. Всього за трьох річний період навчання в інституті відводилось – 3590 годин (рис. 2.2).

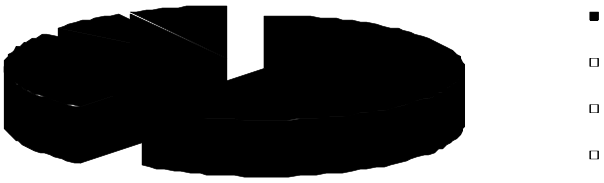

Рис. 2.2. Розподіл годин на цикли предметів (в %) у навчальному плані Варшавського Центрального інституту фізичного виховання у 1936/1937 н. р.

Аналіз вивчення опрацьованих джерел свідчить про те, що протягом 20 -30-х років навчальні плани на факультеті фізичного виховання у Ягелл онському університеті були, в основному, зорієнтовані на планування навчально-виховного процесу студентів аналогічного факультету Познанського університету. В результаті проведення порівняльного аналізу кількість навчальних годин визначених на різні предмети на факультетах фізичного виховання Познанського та Ягеллонського університетів, а також ЦІФВ можна констатувати, що у Варшавському Центральному Інституті Фізичного виховання більша перевага надавалась дисциплінам з блоку – теорія, методика і техніка рухової активності, а також більше навчального часу відводилась на цикл природничих предметів [97, 99,196, 207].

Оцінюючи діяльність цих вищих навчальних закладів у Польщі, Б. Кравчик відзначає, що функціонування факультетів фізичного виховання у Познанському та Ягеллонському університетах, які були створені раніше, суттєво впливало на зміст навчальних планів та програм ЦІФВ, що у найближчої перспективі сприяло його реорганізації в Академію Фізичного Виховання [235].

В 20-30-х роках особлива увага у цих навчальних закладах приділялась предметам, які визначали ступінь професійної підготовки вчителів фізичної культури, зокрема, теорії, методиці та техніці рухової активності, гімнастиці та анатомії. Так, на гімнастичну підготовку вчителя у 1932/1933 навчальному році у ЦІФВ призначалось 367 годин, а на факультеті фізичного виховання Ягеллонського університету у цьому ж навчальному році відводилось 490 годин. Тобто, предмет гімнастика обсягом годин, які відводились на навчальні дисципліни фахового циклу складав відповідно 16% та біля 26%. Значна роль відводилась також легкій атлетиці та спортивним іграм, які за обсягом годин посідали друге місце. Це було пов'язане з тим, що у програмах фізичного виховання для загальноосвітніх шкіл ці засоби мали перевагу серед інших фізичних вправ і були найбільш популярними серед учнівської молоді.

У підготовці вчителів фізичної культури, серед фахових предметів, значна увага приділялась зимовим видам спорту. Так, у навчальному плані 1931/1932 року на ці спортивні дисципліни було заплановано 220 годин на факультеті фізичного виховання Ягеллонського університету і таку ж саму кількість годин передбачав навчальний план у 1936/1937 році у ЦІФВ. Одночасно відзначимо, що характерною рисою функціонування системи професійно-педагогічної підготовки вчителів фізичної культури була відсутність спортивної спеціалізації у студентів, яка вперше була впроваджена у 1952/1953 навчальному році в усіх Академіях Фізичного Виховання Польщі. Значна увага, яка приділялась мистецькому вихованню майбутніх спортивних педагогів, що забезпечувало всебічну підготовку польських вчителів з різних предметів.

Характеризуючи зміст циклу природничих предметів слід зазначити, що у міжвоєнний період цим навчальним дисциплінам приділяли значну увагу у Познанському та Ягеллонському університетах. На факультетах фізичного виховання у цих навчальних закладах працювала значна кількість професорів біології, анатомії, фізіології, біохімії, медицини, які викладали ці предмети на високому науково-методичному рівні. На факультеті фізичного виховання Познанського університету на цей цикл було виділено у 1922/1923 навчальному році 1490 годин (55% всього навчального часу), а на початку функціонування такого ж факультету (1927 рік) Ягеллонського університету – 1520 годин (40% всього навчального часу). У другій половині 30-х років обсяг навчальних годин на цей предметний цикл дещо зменшився, але й надалі він складав 33% у Познанському та 37% в Ягеллонському

університетах, відносно всіх навчальних годин, відведених у 1938/1939 навчальному році на підготовку майбутніх вчителів фізичної культури [176, 196, 207, 388].

Значне місце у 20-30-х роках серед предметів природничого циклу відводилось анатомії та біомеханіці. Так, у 1922/1923 навчальному році ці предмети викладались в обсязі 460 годин на факультеті фізичного виховання Познанського університету, що складало понад 30% загального навчального часу, відведеного на предмети природничого циклу і 17% загальної кількості годин, призначених на професійно-педагогічну підготовку вчителів. Загалом, протягом всього міжвоєнного періоду на анатомію у всіх трьох вищих навчальних закладах приділялось до 200 і навіть більше годин. Предметам хімія і біохімія більша увага приділялась у підготовці вчителів фізичної культури в університетах. Однак, значно менше годин на ці навчальні дисципліни відводилось у підготовці спортивних педагогів у ЦІФВ.

На предмети загально-педагогічного циклу у міжвоєнний період відводилось значно менше часу (від 210 до 290 годин), що становило 6-12% загальної кількості годин за весь період навчання студентів у вищому навчальному закладі. Серед них провідне місце посідала педагогіка і психологія. У навчальних планах Познанського та Ягеллонського університетів, а також ЦІФВ на них було виділено понад 80% всіх навчальних годин серед предметів цього блоку. Найбільше навчальних годин було відведено на педагогіку (близько 50% загальної кількості годин цього блоку). Студенти факультетів фізичного виховання університетів та ЦІФВ вивчали не тільки національну педагогіку та її історію, а також праці відомих зарубіжних педагогів. Поряд з лекціями, які були провідною формою навчального процесу, із студентами обов'язково проводились семінарські та практичні заняття з експериментальної педагогіки та педевтології.

Психологічна підготовка охоплювала близько 30% навчального часу з усіх предметів загально-педагогічного циклу. Зміст цього предмету включав тематику з педагогічної психології, вікової психології, психології виховання та психологічних основ фізичного виховання. Слід зазначити, що у міжвоєнний період ця навчальна дисципліна передбачала широкий спектр проблематики і давала студентам необхідні знання для їх праці у загальноосвітньої школі. Керівництво ЦІФВ для проведення навчальних занять з педагогіки та психології запрошувало професорів та найбільш досвідчених викладачів з Варшавського університету. Це давало можливість ознайомити студентів з сучасною на той період науковою інформацією та дати їм ґрунтовні знання з названих предметів.

Основними організаційними формами навчального процесу у підготовці майбутніх вчителів фізичної культури були лекції, семінарські, практичні та лабораторні заняття з малими групами студентів (12-15 чол.), участь в обов'язкових шкільних практиках, а також інструкторська практика під час літніх та зимових таборів активного відпочинку дітей і молоді [99,

176].

Підготовка спеціалістів фізичного виховання у вищих навчальних закладах Польщі у 20-30-х роках була насамперед спрямована на забезпечення середньої школи висококваліфікованими педагогами. Водночас потреби основної школи повинні були задовольняти випускники семінарій (з дворічним терміном підготовки), а також вищі курсів підвищення кваліфікації вчителів, які також спеціалізувались у галузі фізичного виховання і виконували функцію післядипломної підготовки педагогів. Такі курси функціонували у великих містах Польщі (Варшава, Познань, Краків, Львів, Лодзь та ін.) [207].

Характерною тенденцією у підготовці вчителів фізичної культури того часу у Польщі була концентрація уваги на гімнастичну підготовку спортивних педагогів, в основу якої була покладена шведська система гімнастики. Організаторами і пропагандистами цієї системи були Е. Пясецький і В.Сікорський, які працювали на факультеті фізичного виховання Познанського університету. Модель вчителя – гімнаста, який також має добру теоретико-методичну підготовленість у галузі фізичної культури, була домінуючою у системі підготовки студентів факультетів фізичного виховання Познанського та Ягеллонського університетів. Варто також зазначити, що на факультеті фізичного виховання Ягеллонського університету студенти отримували глибшу фахову підготовку у галузі методики організації та проведення рухливих ігор з учнями на свіжому повітрі у різні періоди року, дякуючи теоретичній і практичній діяльності відомих не тільки у Польщі, а й у Західній Європі науковців-викладачів Г. Йордана і З.Виробка [235].

Інша концепція була покладена у систему підготовки вчителя фізичної культури у ЦІФВ. Вона передбачала більш різноманітну спортивну підготовку студентів. Прибічником саме таких поглядів підготовки майбутніх спортивних педагогів був перший директор ЦІФВ, відомий спеціаліст у галузі фізичної культури та спорту доктор Владислав Осмольський. Система підготовки фахівців фізичного виховання, яка реалізовувалась у ЦІФВ, була класичним типом концепції про яку польський дослідник Я.Щепанський писав, що найважливішим завданням цього навчального закладу є підготовка і виховання еліти людей, які у майбутньому повинні зайняти керівні посади у державному апараті та органах фізичної культури і спорту країни [368].

Відмінність цілей та завдань у підготовці фахівців фізичного виховання в університетах та ЦІФВ визначала зміст та методи навчання студентів цих навчальних закладів. Відповідно з провідними навчально-виховними завданнями у ЦІФВ особливий акцент робили на практичну підготовку студентів, на поглиблене засвоєння ними спортивних дисциплін. Також значна увага приділялась предметам психолого-педагогічного циклу, на які відводилось значно більший обсяг годин у порівнянні з факультетами

фізичного виховання університетів. Значно менший обсяг займали предмети природничо-біологічного циклу. Крім того, такі спортивні дисципліни, як плавання, академічне веслування, стрільба з луку і кульова стрільба викладались лише у ЦІФВ.

Характерною рисою організації навчально-виховного процесу у ЦІФВ було обов'язкове проживання студентів у гуртожитках, які були розміщення на території цього навчального закладу. Це давало можливість адміністрації інституту контролювати позалекційну діяльність студентів, проведення ними вільного часу. Студенти повинні були обов'язково відвідувати лекції і практичні заняття, а також всі інститутські позанавчальні заходи та спортивні тренування. Все це нагадувало режим військових навчальних закладів (училищ або академій). Організація навчально-виховного процесу у ЦІФВ передбачала формування у студентів переконання, що держава дбає про розвиток фізичної культури громадян Польщі і довіряє їм важливу роль керівників фізичного виховання дітей і молоді [207, 269].

Атмосфера, яка панувала серед студентів ЦІФВ, була пройнята духом патріотизму, відданості своїй Вітчизні, що вимагало доброї фізичної підготовленості польської молоді. У навчально-виховному процесі підготовки вчителів фізичної культури у ЦІФВ значна увага приділялась вихованню позитивних моральних і вольових рис характеру студентів, засвоєнню ними основ національної культури, як передумови майбутньої активної участі в реалізації державних програм, щодо всебічного виховання дітей та учнівської молоді. Технологія реалізації моделі підготовки спеціалістів фізичного виховання у ЦІФВ була підпорядкована переважно військовим владам та державній адміністрації [237, 257].

Незважаючи на те, що ЦІФВ мав на той час найкращу матеріальну базу у країні, відповідне технічне і спортивне обладнання, він значно поступався у наукових дослідженнях з теорії та методики фізичного виховання і спорту факультетам фізичного виховання Познанського та Ягеллонського університетів. Для виправлення цієї ситуації у 1931 році в ЦІФВ було здійснено ряд кадрових змін, а також була створена наукова рада інституту. Редакцію журналу “Фізичне виховання”, який ще у 1920 р. був заснований Е. Пясецьким у Познанському університету, у 1932 р. перенесли до ЦІФВ. Ці зміни позитивно вплинули на модернізацію цього навчального закладу в напрямку покращення науково-методичної підготовки його випускників. Розміщення на території ЦІФВ науково-дослідницьких лабораторій, залучення до викладацької діяльності відомих польських науковців таких, як Й.Богданович, С.Балій, С.Поплавський, С.Стопницький та ін. започаткувало створення у ЦІФВ висококваліфікованого педагогічного середовища, діяльність якого позитивно вплинула на підвищення наукового потенціалу цього навчального закладу. Наукові дослідження викладачів ЦІФВ були спрямовані на обґрунтування тестів об’єктивного визначення фізичної підготовленості дітей, молоді і дорослих людей та контролю за фізичними

навантаженнями у тренувальному процесі спортсменів та інші наукові проблеми [207, 235, 389].

Етап змін у навчальній та науковій діяльності у ЦІФВ, дякуючи перед усім старанням З.Гілевича, який виконував обов'язки директора інституту, був одночасно періодом налагодження співпраці з факультетами фізичного виховання Познанського та Ягеллонського університетів. На науковій конференції викладачів вищих навчальних закладів з питань удосконалення системи фізичного виховання громадян Польщі (грудень 1931 рік) були опрацьовані засади порозуміння і співпраці ЦІФВ з факультетами фізичного виховання університетів з питань стандартизації навчальних планів та програм. Результатом цього, починаючи з 1931 року, стала модернізація більшості навчальних програм, яка передбачала збільшення обсягу годин на теоретичні предмети та адаптацію цих дисциплін до сучасних вимог підготовки висококваліфікованого спеціаліста фізичного виховання [220]. Все це створило основи для уніфікації системи підготовки вчителів фізичної культури в різних типах вищих навчальних закладів Польщі.

Слід також зазначити заслуги цього навчального закладу у вирішенні проблем селекції абітурієнтів (розробці спеціальних тестів рухової підготовленості для молоді, яка поступала до ЦІФВ), організації та змісту роботи із студентами у спортивних таборах (літніх і зимових). Наукова діяльність викладачів цього інституту у 30-х роках створила підґрунтя для обґрунтування змісту фізичного виховання дітей та учнівської молоді; розробки методичних рекомендацій для тренерів з різних видів спорту; а також позитивно вплинула на розвиток нових навчальних дисциплін (фізіологія спорту, біомеханіка, спортивна антропологія та ін.), які було включено у систему підготовки спеціалістів фізичного виховання. ЦІФВ відіграв також значну роль у підготовці великої кількості висококваліфікованих вчителів фізичної культури та інструкторів (тренерів) з різних видів спорту, які своєю діяльністю завоювали заслужений авторитет серед педагогічної громадськості Польщі [220, 269, 281].

У серпні 1938 року ЦІФВ був реорганізований в Академію фізичного виховання ім. Й.Пілсудського. Функції цього навчального закладу не змінились. Він, як і раніше здійснював підготовку вчителів фізичної культури, а також інструкторів (тренерів) для потреб армії, державних структур та спортивних організацій (спортивні товариства, клуби). Згідно Статуту цього навчального закладу (АФВ), як і ЦІФВ, був підпорядкований Міністерству Військових Справ. В цьому Статуті також були викладені вимоги щодо науково-педагогічної діяльності та обов'язків професорсько-викладацького складу АФВ. Зокрема, професор проводив переважно лекції та семінарські заняття із свого навчального предмету, брав активну участь у науково-дослідницької діяльності, засіданнях наукових рад академії, керівництві аспірантами. Він також мав право очолювати кафедру або інший підрозділ академії. Разом з професорами навчально-виховний процес із

студентами здійснювали ад'юнкти (кандидати наук), старші та молодші асистенті та заступники асистентів (інструктори з різних видів спорту), які проводили виключно практичні заняття та тренування студентів у позалекційний період. Всі викладачі академії зобов'язані були вірно служити своєї країні, суворо дотримуватись законодавства і сумлінно виконувати свої службові обов'язки [257, 330, 396].

У суспільному житті цього навчального закладу заслуговує на увагу факт страйку студентів у січні 1939 року, який був організований ними у знак протесту проти тривалого зволікання Міністерства у Справах Релігії та Громадської Освіти з Постановою про надання випускникам АФВ кваліфікації магістра фізичного виховання. Цей страйк тривав кілька днів і закінчився тільки під загрозою керівництва міністерства закрити цей навчальний заклад. Однак цей страйк спричинив термінове прийняття міністерством відповідної Постанови про надання випускникам Варшавської академії фізичного виховання, які склали держані екзамени з позитивними оцінками, кваліфікацію – "магістра фізичного виховання" [207].

Досліджуючи якість підготовки спеціалістів фізичного виховання у Варшавському ЦІФВ, а пізніше в АФВ, А.Новак відзначає, що цей навчальний заклад відмінно виконував свої навчально-виховні завдання, випускаючи добре підготовлених вчителів фізичної культури, які надавали предмету, який викладали, чітке виховне та гігієнічне спрямування. Вони також були провідними пропагандистами широкого застосування засобів фізичної культури в особистому житті учнів. Крім навчальних занять активно проводили у позаурочний час різнобічну спортивно-масову роботу у школі (спортивні секції та клуби, спартакіади, змагання учнів, дискусійні вечори на спортивну тематику та ін.), разом з іншими вчителями організовували туристичні походи. Брали активну участь у діяльності Товаристві вчителів середніх та вищих шкіл, а також Спілці Вчителів Польщі [269].

За міжвоєнний період ЦІФВ, а пізніше АФВ ім. Й.Пілсудського здійснили підготовку 560 спеціалістів фізичного виховання та спорту, факультети фізичного виховання Ягеллонського та Познанського університетів відповідно: 488 та 400 вчителів. Всього за цей період було підготовлено 1448 спортивних педагогів з вищою освітою [207].

Проведений аналіз історичних документів, архівних матеріалів та публікацій дозволяє стверджувати, що на польську освіту міжвоєнного періоду (1918-1939 рр.), а зокрема, на систему фізичного виховання школярів та підготовку вчителів з цього навчального предмету певний вплив мали політичні відносини в країні, ідеологія правлячих партій та політичних угрупувань [176, 207, 235, 269]. До суспільно-політичних умов розвитку польської освіти у міжвоєнні роки слід віднести прийняття урядом законів, постанов, статутів, що стосувалися вищої школи і відповідно до них підготовки педагогічних кадрів, в тому числі спеціалістів фізичного виховання. Справа організації освітньої системи, її розвиток були завжди в

центрі уваги більшості польського суспільства. У цей період, як стверджує Б. Суходольський, – “Польща створила, хоч і не повністю досконалу і послідовну, але цілісну організацію загальної, демократичної і єдиної протягом кількох років систему освіти та виховання молоді” [363, с. 90].

Таким чином, слід констатувати, що підготовка вчителів фізичної культури у Познанському та Ягеллонському університетах у 20-30-х роках була спрямована, насамперед, на забезпечення всіх типів шкіл кваліфікованими педагогами, які були здатні реалізувати оздоровчі, освітні та виховні завдання у процесі проведення уроків з навчального предмету “Фізичне виховання” і в різних формах позакласних занять з фізичної культури та спорту. Ці вищі навчальні заклади вперше здійснили розробку моделі вчителя фізичної культури, який мав кваліфікацію магістра, науково обґрунтували навчальні плани та програми підготовки педагогів цієї професії . Пізніше ці документи використовувались у спеціальних навчальних закладах (академіях фізичного виховання). Слід також зазначити, що якість професійної підготовки вчителів фізичної культури у цих університетах була досить високою і відповідала європейським стандартам того часу, щодо спеціалістів даної галузі. У ЦІФВ, а з 1938 року Варшавській АФВ, більше уваги приділялось спортивній підготовці студентів, особливо в олімпійських видах спорту, оскільки цей навчальний заклад був кузнею спортивних кадрів, де навчались найкращі спортсмени Польщі, які здобували країні спортивну славу на міжнародних змаганнях та Олімпійських Іграх.

Висновки до 2 розділу

1. На підставі проведених досліджень можна констатувати, що фізичне виховання учнів польських шкіл зробило значний прогресивний крок вперед в 20-30-х роках XX століття у порівнянні з попередніми історичними періодами. Були визначені основні завдання системи фізичного виховання дітей та молоді, розроблені і затверджені державні програми з цього предмету, зросли вимоги щодо кваліфікаційного рівня вчителів фізичної культури, були поширені їх можливості у самостійній реалізації змісту навчальних програм.

2. У багатьох школах країни у другій половині 30-х років покращився стан матеріальної бази (особливо гімназій та ліцеїв), змінилось на краще ставлення керівників шкіл та органів освіти до місця та ролі фізичного виховання у загальній системі всебічного виховання підростаючих поколінь. Підвищенню авторитету фізичного виховання сприяли також громадські спортивні організації (товариства, клуби, харцерські організації та ін.), які проводили спортивно-масову роботу у позаурочний час з дітьми та молоддю.

3. У кращому положенні щодо організації та реалізації завдань фізичного виховання, у порівнянні з іншими типами шкіл, особливо

сільськими, були гімназії і ліцеї, які мали значно гіршу спортивну базу, а також недостатню кількість висококваліфікованих вчителів фізичної культури, що створювало значні труднощі у реалізації державних програм з цього предмету та впровадженні засобів фізичної культури і спорту у повсякденний побут учнів сільських шкіл.

4. Початок ХХ століття, а також наступне двадцятиріччя, було періодом подальшого розвитку теорії і методики фізичного виховання в Польщі, що зумовлювалось зміною ідеологічних засад у суспільстві, поглибленням досліджень з цій галузі, збільшенням числа науковців, які вивчали питання програмово-нормативного та методичного забезпечення навчально-виховного процесу учнівської молоді. 20-30-ті роки стали періодом активного втілення ідей представників польської теоретичної думки у галузі фізичного виховання та спорту в практику діяльності навчальних закладів Польщі. Провідні польські вчені (Е.Пясецький [293], О. Сікорський [350], В.Осмолський [287] та ін.), а також українські діячі у галузі фізичної культури (І.Боберський [5], С.Гайдучек, [179], Т.Франко [83] та ін.), що проживали на території Галичини, видали ряд методичних посібників для вчителів фізичної культури з питань організації та змісту навчальної і позакласної роботи з учнями з фізичного виховання та спорту. Вони користувались значним попитом не тільки у педагогів, серед учнівської молоді та ентузіастів здорового способу життя, харцерів, батьків.

5. Аналіз літератури та архівних документів, щодо організації та змісту підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах Польщі дає підстави стверджувати, що випускники Познанського, Ягеллонського університетів та Центрального Інституту Фізичного Виховання отримували належну теоретико-методичну та всебічну практичну підготовку до педагогічної праці у школі. Тривалість навчання у цих ВНЗ була три роки. По завершенню навчання випускники, які добре складали екзамени, отримували освітню кваліфікацію – “магістр фізичного виховання”, що надавало їм право працювати у всіх типах навчальних закладів.

6.Навчальні плани на факультетах фізичного виховання університетів суттєво не відрізнялись. Більший акцент в них було зроблено на природничі дисципліни, що було пов’язано з отримуванням випускниками університету другої спеціальності – вчителя біології або географії. У ЦІФВ більше уваги приділялось спортивній підготовці студентів, особливо з олімпійських видів спорту, оскільки в цьому навчальному закладі провадилась підготовка спеціалістів фізичної культури широкого профілю, крім вчителів у ньому також навчали організаторів та інструкторів фізичної культури і спорту.

РОЗДІЛ 3

Розвиток фізичного виховання школярів та професійно-педагогічна підготовка фахівців фізичної культури і спорту у 40–60 роках XX століття

3.1. Становлення системи фізичного виховання дітей та молоді у Польщі після Другої світової війни (40–60 роки)

У Другій світовій війні Польща понесла тяжкі втрати – загинуло 20% громадян країни, було знищено 38% національного добробуту. Практично повністю перестала існувати матеріальна база навчальних закладів (зруйновані будинки шкіл, спортивні споруди, педагогічних семінарій, вищих навчальних закладів), знищені фабрики, які випускали дидактичні засоби, прилади, спортивний інвентар, друкували навчальні підручники для учнів та студентів. Перший етап відродження польських шкіл розпочався літом 1944 року, коли радянська армія підійшла під Варшаву до лінії ріки Вісли. Школи почали відкривати спонтанно, без будь-яких вказівок місцевих рад в тих малих містечках та селах, де був хоч один вчитель. З 1 січня 1945 року було Створено Міністерство Народної Освіти Польщі, яке поставило першочерговими завданнями: відкриття загальноосвітніх шкіл у всіх регіонах країни, вирішення складної в ті часи проблеми з педагогічними кадрами, а також признання праці вчителів в період гітлерівської окупації, що відбувалась таємно і з великим ризиком для педагогів, за їх патріотичний вчинок перед усією громадськістю Польщі [161, 297].

Значну роль у становленні та розбудові шкільної освіти у Польщі відіграв Всепольський Конгрес освіти у Лодзі (18-22 червня 1945 року), на якому обговорювався проект шкільної реформи освіти. Однією з головних її вимог було забезпечення кожній дитині можливості безплатно навчатись у загальноосвітній школі. Було запропоновано: поступову реалізацію системи суспільного виховання дітей 3-6 років у дошкільних закладах, 8-річну обов' язкову загальну освіту і 3-х річний ліцей для бажаючих поступати у вищі навчальні заклади. Таким чином, у перші післявоєнні роки шкільна освіта у Польщі була скерована на залучення до систематичного навчання всіх дітей та молоді незалежно від їх соціального статусу. Навчання у школах всіх типів було безплатне, що дозволяло отримати освіту широким масам польського суспільства [161, 177].

В становленні і подальшому розвитку масової фізичної культури і спорту серед підростаючих поколінь після другої світової війни можна визначити два періоди. Перший з них охоплював 40 років, коли урядові організації та органи освіти почали розробляти свою оригінальну систему фізичного виховання дітей та молоді, спираючись на апробованих зразках національної моделі фізичної культури і спорту, яка існувала у Польщі в довоєнний період (1918-1939 рр.), а також на нові концепціях, що були пов'

язані із створенням соціалістичної країни.

Другий період розпочався наприкінці 40-х та початку 50-х років, коли за основу системи фізичного виховання дітей та учнівської молоді було взято радянську модель фізичної культури і спорту, яка мала значний науково-методичний доробок, апробовану систему підготовки спеціалістів з цієї галузі, а також багаторічний досвід функціонування масової фізичної культури та спорту в СРСР [127, 128].

Розбудова системи фізичного виховання підростаючих поколінь та масової фізичної культури і спорту почалась із організаційних та змістових змін. Звільнення Польщі від фашистських загарбників стимулювало відродження різних масових форм фізичної культури. Відновилась діяльність спортивних товариств, клубів, а також молодіжних організацій і профспілок, які вирішували організаційні питання, а також пропаганду і частково фінансування цієї галузі. У 1950 році було введено нормативи комплексів SPO і BSPO (в СРСР вони мали назву ГПО і БГПО), які були основним критерієм оцінки фізичної підготовленості дітей та молоді. Вони мали також на меті прилучити учнів, студентів та працюючу молодь до систематичних занять фізичною культурою та спортом. Одночасно було створено нові спортивні організації та клуби, які проводили активну спортивно-масову роботу серед населення різних вікових груп. Діяльність їх, починаючи з 1949 року, координував Головний Комітет Фізичної Культури Польщі [193, 246].

Слід також вказати, що в 50-60-х роках було перекладено з російської на польську мову ряд методичних посібників та підручників для студентів, а десятки випускників польських ВНЗ поступили до аспірантури в різні навчальні заклади колишнього СРСР, де захистили кандидатські дисертації. Все це дозволило у значно короткий час розбудувати національну систему фізичного виховання дітей та молоді, яка за своїм науково-методичним потенціалом не поступалась західноєвропейським системам у цієї галузі.

Фізичне виховання дітей та учнівської молоді у Польщі, починаючи з 1945 року, розглядалось як інтегральний елемент загального виховного процесу підростаючих поколінь, тісно пов'язаного із суспільним, трудовим, моральним та патріотичним вихованням. Ця державна оцінка його важливості надавала йому відповідний престиж в загальній освітній політиці і включала цей предмет, як обов'язковий для школярів, у навчальні плани всіх типів шкіл [139].

Навчальна програма з фізичного виховання у всіх класах основної і середньої школи передбачала дві обов'язкові години фізичного виховання тижнево та дві години факультативних занять, призначених на спортивні та рухливі ігри там де була відповідна база (спортивний зал або фізкультурний майданчик). Однак в умовах нестачі вчителів фізичної культури та відсутності матеріальної бази у значній кількості шкіл було дуже важко здійснити повну реалізацію вимог навчальних програм з цього предмету.

На думку Е.Хелмецького в галузі фізичного виховання і спорту у 1944-1948 роках діяльність керівництва органів освіти характеризував пошук найбільш оптимального шляху відбудови цієї галузі, з врахуванням досягнень попереднього довоєнного періоду 20-30-х років XX століття. Вивчення і запровадження теоретичного і практичного досвіду радянських установ фізичного виховання і спорту розпочалося дещо пізніше, а саме, на початку 50-х років. Значну роль у розбудові системи фізичного виховання учнівської молоді відіграли створений ще у довоєнні часи та реорганізований у післявоєнний період Польський Союз Харцерів (Związek Harcerstwa Polskiego) та Спортивне Товариство Професійно-Технічних Шкіл (Zrzeszenie Sportowe Szkolnictwa Zawodowego “Zryw”). Вже у 1949 році завдяки активній діяльності цих організацій у Варшаві відбулася І Олімпіада загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів Польщі, під час якої юні спортсмени брали участь у змаганнях з наступних видів спорту: гімнастика, плавання, легка атлетика, волейбол, баскетбол, гандбол та футбол [128].

Головними завданнями, які ставив перед собою Польський Союз Харцерів (ПСХ) були: покращення стану здоров'я та фізичної підготовленості дітей і молоді. У своїй діяльності ПСХ звертав значну увагу на організацію рухливих ігор на свіжому повітрі, розвиток і популяризацію різних форм туризму у школі, організацію спортивних таборів та таборів активного відпочинку дітей і молоді. Вже у 1946 році у харцерському спортивному русі брали участь понад 217 тис. чоловік, серед яких шкільна молодь становила 90,8%. В тому ж році ПСХ організував на території всієї Польщі 1600 літніх спортивних таборів і таборів активного відпочинку дітей і молоді, в яких відпочивало понад 70000 тис. учнів основних і середніх шкіл [158, с. 232].

Відзначимо, що у 1946/1947 навчальному році фізичне виховання в Польщі охоплювало 3444483 учнів основної школи та 541025 учнів загальноосвітніх і професійно-технічних середніх шкіл [298, с. 93].

Від другої половини 1947 року розпочалися радикальні ідеологічно-політичні зміни також в галузі фізичної культури і спорту. Особливе значення в цьому процесі відіграла Постанова Ради Міністрів “Про впровадження повсюдної військової підготовки молоді та організації фізичної культури і спорту” прийнятої у лютому 1948 року. У цій Постанові відзначалось, що турбота про здоров'я та всебічний фізичний розвиток населення, а також формування чітко визначеної громадянської позиції і патріотизму стають першочерговими завданнями школи [150, с. 375].

Система фізичного виховання школярів у перших післявоєнних роках ще не вийшла з тісних границь практицизму у застосуванні засобів фізичної культури. Головним у праці вчителя в той період вважалось сформувати вміння та навички учнів у виконанні запропонованих їм під час уроків рухів, а великий виховний потенціал фізкультури та спорту використовувався

недостатньо. Це було пов'язано з вимогами програм з фізичного виховання цього предмету, а також з недооцінкою виховних аспектів різноманітних засобів фізичної культури у підготовці спеціалістів цієї галузі. Відомий польський педагог Б.Суходольський зазначав з цього приводу, що “фізичне виховання стосується не тільки здоров'я, фізичної справності, а також внутрішнього життя осіб, їх амбіцій, умінь, потреб і намагань, відносин до інших людей” [362, с. 15].

Завдання ідеологічного наступу ПОРП в освіті на короткий час відсунули на другий план організаційні зміни у польському шкільництві, але вже у березні 1949 року Урядом Польщі було впроваджено 7-річну обов' язкову (szkoła podstawowa) та 4-річну необов'язкову середню освіту молоді (szkoła ponadpodstawowa). Головними завданнями школи у той період було визначено: формування основ соціалістичної культури у дітей і учнівської молоді та виховання людини нового типу. В цілому в польській освіті у перші післявоєнні роки здійснено ряд прогресивних змін: у короткий час було ліквідовано масову безграмотність серед населення країни (понад 1 млн. дорослих людей закінчили короткотермінові курси грамотності), школа стала безплатною, реформовано середню освіту, розпочалося будівництво мережі шкіл у всіх регіонах Польщі. Тільки у віддалених сільськогосподарських районах країни було відкрито 150 нових середніх шкіл, хоч у цілому матеріальна база навчальних закладів у ті часи залишалася на невисокому рівні. Позитивні зміни відбулись також у галузі фізичного виховання і спорту . Розпочалося активна відбудова спортивних об'єктів зруйнованих під час війни, закладено фундамент для розвитку фізичної культури і спорту не тільки у великих промислових і культурних центрах Польщі, але і в слабо економічно розвинутих регіонах, швидкими темпами почав розвиватися масовий спорт, в тому числі і в школах різного типу [127, 304].

Обов'язкове фізичне виховання охоплювало також дошкільників, хоч в практиці це стосувалось, переважно, дітей які проживали в містах. Зазначимо , що у післявоєнний період значно зросла кількість дошкільних закладів у порівнянню з 30 роками XX століття. Якщо у 1938 році у Польщі функціонувало близько 1500 дитячих садків (їх відвідувало 80 тис. дітей), то вже у 1947 році їх було 3700, які відвідувало близько 200 тис. дітей [156, с. 26].

Зміст фізичного виховання, у дитячих садках, складали, переважно, рухливі ігри і забави, ранкова гімнастика, прогулянки на свіжому повітрі. Значно обмежувала можливості дошкільного фізичного виховання слаба професійна підготовленість для цієї діяльності вихователів дитячих садків, а також часто відсутність належних умов, пов'язаних з матеріальною базою. Не завжди належну увагу фізичному вихованню дошкільників приділяло і керівництво дитячих садків [156].

У навчальних планах на предмет – “Фізичне виховання” у польських школах відводилося дві години обов'язкових уроків у 1-7 класах та дві

години факультативних занять щотижня у старших класах (ліцеях). Такий розподіл годин на цей предмет враховував реалії пов'язані з кадровими проблемами у перших повоєнних роках. Так, Р.Тржесневський відзначає, що у перші повоєнні роки внаслідок відсутності відповідних умов у частині шкіл години з фізичного виховання передавались на потреби інших навчальних дисциплін, але незабаром цей стан справ став покращуватись [381, с. 3]. Значну роль у змісті фізичного виховання школярів, як і в попередніх довоєнних роках, продовжувала відігравати гімнастика. Однак, досить швидко навчальні програми з цього предмету починають збагачуватись іншими, корисними для учнів засобами з легкої атлетики, спортивних ігор, туризму, які покращували фізичну підготовленість школярів. Навчальні програми з фізичного виховання у польських школах були тісно пов'язані із змістом загального навчально-виховного процесу у школі. У порівнянні з довоєнним періодом здійснено опрацювання нових навчальних програм для окремих класів (довоєнні програми складались для двох-трьох класів), впроваджено чітко визначені нормативи з фізичної підготовленості для кожної вікової групи учнів. Відзначимо, що частина вчителів фізичної культури викладала також предмет “Початкова військова підготовка” (дві обов'язкові години щотижня для учнів старших класів) [159, 361].

Важливою подією для фізичного виховання студентської молоді стало прийняття Постанови Ради Міністрів Польщі від 5 січня 1950 року “Про впровадження у вищих навчальних закладах країни обов'язкового фізичного виховання для студентів 1-2 років навчання”, але ця Постанова не стосувалась вищих навчальних закладів, в яких реалізовувалась військова підготовка студентів [386]. Внаслідок цього у 1950/1951 навчальному році лише 25% студентів перших курсів було охоплено цією формою навчання. Вирішальну роль в популяризації фізичного виховання у ВНЗ Польщі відіграла Постанова Міністерства Вищої Освіти та Міністерства Культури і Мистецтва від 31 січня 1952 року, на підставі якої фізичне виховання студентів мало практикувати всі вищі навчальні заклади. Розпочалося повсюдне створення у ВНЗ кафедр фізичного виховання. У 1953/1954 навчальному році Міністерство Вищої Освіти Польщі прийняло першу базову навчальну програму для всіх вищих навчальних закладів (крім профільних ВНЗ фізичного виховання), головною метою якої було визначено необхідність всебічного фізичного розвитку і формування належної рухової підготовленості студентської молоді [341].

Протягом 50-х років значною популярністю в учнівської молоді користувався шкільний спорт. У 1952 році розпочалася масова організація в основних школах спортивних гуртків. У 1953-1956 роках було проведено зимові і літні спартакіади середніх шкіл у Вроцлаві (1953 р.), Віслі, Катовіце і Познані (1954 р.), Карпачу (1955 р.) та Лодзі (1956 р.). Для спортивно здібної шкільної молоді у жовтні 1957 року було створено Шкільний Спортивний Союз та Шкільний Спортивний Клуб. Значну популярність серед школярів в

той час мали шкільні масові легкоатлетичні змагання на кубок “Світ Молоді” в програму яких входили: біг на дистанцію 60 м, стрибки у висоту і довжину з розбігу, метання тенісного м'ячика на дальність. Так у 1956 році у цих змаганнях взяло участь близько 350 тис. учнів. Особливого розмаху ці масові змагання набрали у 60-х роках. Наприклад, у 1962 році в них взяли участь 1422219 школярів [156].

В другій половині 50-х років продовжує активну діяльність в галузі шкільного спорту та туризму ПСХ, який організував Харцерські зимові та літні спортивні ігри. Значною популярністю серед підлітків і молоді користувались вітрильні регати, які проводились під патронатом ПСХ, але особливий інтерес у школярів всіх вікових груп мали харцерські туристичні походи і табори під час яких проводились різні спортивні змагання і в яких брали участь десятки тисяч учнів з багатьох регіонів країни.

Важливе значення для правного статусу стану вчителів усіх предметів мала Постанова Міністерства Народної Освіти Польщі від 27 квітня 1956 року “Про права і обов'язки вчителів”. Ця Постанова впровадила єдині норми регулювання трудових відносин для вчителів, незалежно від того в якій галузі освіти вони працювали. На відміну від минулого, коли відповідні органи освіти мали право змінити місце праці вчителя без його згоди на це або звільнити його із школи без належного обґрунтовування такого рішення, завдяки цій Постанові, у випадку отримання негативної оцінки своєї професійно-педагогічної діяльності, вчитель мав право звернутися до дирекції школи за роз'ясненням причин такого рішення та апелювати до органів освіти й профспілок свого міста або району. Постанова надавала Союзу Польських Вчителів право участі в регулюванні правного статусу педагога та виступати на захист його інтересів [394].

Кінець 40-х та перша половина 50-х років у розвитку фізичної культури і спорту в Польщі характеризувалися зростанням популярності цієї галузі у суспільстві, участі у різноманітних заходах широких верств населення, піднесенням їх ідейно-виховного рівня. Одночасно широкій масовості систематичних занять фізкультурою перешкоджав надмірно великий бюрократичний апарат державних та освітніх органів.

В цей період державне та освітнє керівництво зосередило свої зусилля на розвитку матеріальної бази для фізичного виховання і спорту. Передбачалося за короткий час не тільки відбудувати стару матеріальну базу, яку було зруйновано під час війни, але також у прискореному темпі розпочати будівництво нових спортивних об'єктів з врахуванням, у першу чергу, потреб шкіл, забезпечення їх спортивним інвентарем. Однак ця програма була виконана лише частково. Так, за даними Я.Гая і К.Хондзелка, у середині 50-х років навіть в таких воєводських (обласних) центрах, як м. Ольштин, м.Жешов та інших не було спортивних об'єктів, придатних забезпечити проведення масових спортивних змагань. У 928 повітових (районних) центрах взагалі не було відповідних спортивних комплексів, а 34

міста не мали власного міського стадіону. У більшості воєводств не було критих басейнів. Це, безсумнівну, значно ускладнювало розвиток масовості фізичного виховання і спорту у країні [158, с. 199].

Деяке покращення ситуації у цій галузі наступило в 1950-1958 роках, коли було збудовано 33 нових міських стадіонів, 69 спортивних об'єктів для проведення змагань із спортивних ігор, 6 критих та 19 відкритих басейнів, 2 критих льодових ковзанки. Однак це лише частково задовольняло суспільні потреби в цій галузі. Особливо це стосувалося потреб середніх та вищих навчальних закладів [159, с. 70].

Можливість участі дітей та молоді у позашкільних формах масової фізичної культури та спорту (зокрема, у спортивних секціях клубів та спортивних товариств) ускладнювалась також тим, що 30% учнів відвідували школи у другу зміну, а 3% навіть у третю. Значна частина школярів витрачала багато часу щоб добратись з дому до школи. Ці об'єктивні причини не давали можливості регулярно брати участь не тільки в позакласних заняттях фізкультурою і спортом, а й в групах лікувальної та коригувальної гімнастики [158].

У 1956-1959 роках були проведені масові комплексні дослідження в різних регіонах Польщі, які вивчали ефективність різних варіантів експериментальних програм. Частина з них включала до свого змісту переважно спортивні ігри, інші – гімнастику та легку атлетику, а також програми, які спирались на інтеграцію шкільних та позашкільних форм фізичного виховання. Результати цих досліджень після ретельного їх аналізу в науково-дослідному інституті фізичної культури були підставою для модернізації системи фізичного виховання школярів і розробки нових державних програм відповідно з вимогами реформи освіти у 1961 році.

Згідно з реформуванням польської шкільної освіти у 1961 році тривалість навчання в основній школі було збільшено з 7 до 8 років. Здійснено також зміни у шкільних навчальних програмах, в тому числі з фізичного виховання. Головними завданнями фізичного виховання учнівської молоді були: всебічний фізичний розвиток, формування рухових умінь та навичок, виховання суспільно-моральних якостей, набуття учнями необхідних знань про власне здоров'я та усвідомлення значення фізичної культури і спорту для повноцінної участі у суспільному житті.

Провідними напрямами діяльності державних та освітніх органів в подальшому удосконаленні системи фізичного виховання і масового спорту в школах у цей період були:

–зміцнення матеріальної бази всіх типів шкіл;

–вдосконалення системи підготовки вчителів фізичної культури для потреб основних, професійно-технічних та загальноосвітніх середніх шкіл, при цьому ретельну увагу належало звернути на потреби сільських шкіл;

–подальший розвиток факультативних форм фізичного виховання спорту серед шкільної молоді;

–збільшення обов'язкових навчальних годин в основних і середніх школах, з особливим врахуванням потреб учнів I-IV класів основної школи, професійно-технічних шкіл та технікумів, в яких відбувалась підготовка спеціалістів для сільського господарства;

–розвиток діяльності Шкільного Спортивного Союзу, посилення підготовки молодіжного спортивного активу для потреб школи;

–ефективніше використання спортивної бази призначеної для потреб фізичного виховання та спорту учнів шкіл і в осередках їх позашкільного виховання;

–об'єднання зусиль діяльності шкіл і суспільних організацій для подальшого розвитку масовості фізичної культури та спорту серед шкільної молоді;

–поширення різноманітних організаційних форм фізичної культури та спорту для молоді у вільні від занять в школі дні і особливо в канікулярний період [404, с. 302].

Роль фізичного виховання в школі в цей історичний період була визначена, як “необхідний чинник всебічного розвитку учня, що дозволяє успішно здійснювати його суспільно-моральне виховання, формування таких рис характеру, як дисциплінованість, активність і стійкість, вміння співіснувати в колективі, а також, почуття особистої відповідальності” [252, с . 393].

Для поширення нових форм фізичної культури і спорту серед дітей та молоді у 1965-1969 роках на базі кількох шкіл Варшави, як експериментальний проект, було впроваджено концепцію так званої “школи середовища”, головною метою якої було зміцнення співпраці у галузі фізичного виховання і спорту школи з молодіжними і спортивними організаціями мікрорайону міста. Так, у школі №208 м. Варшави, до реалізації цього проекту було підключено вчителів всіх навчальних дисциплін. Ця школа тісно співпрацювала з міськими СПХ та ШСС. Участь в оздоровчій та спортивній діяльності могли брати всі бажаючі діти та учнівська молодь мікрорайону. Практикувались такі форми фізичної рекреації як секції спортивної та лікувальної гімнастики, спортивних ігор тощо. Систематично організовувались різноманітні рухливі ігри для 5-10 річних дітей [367].

Ця школа мала добру матеріальну базу для проведення спортивно-оздоровчої діяльності серед школярів у мікрорайоні: власний стадіон, майданчики для гри у волейбол, баскетбол, гандбол, відповідний легкоатлетичний інвентар, різноманітні прилади для проведення рухливих ігор і забав для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Регулярно проводились також туристичні походи, в тому числі на велосипедах і

байдарках. Організовувались зустрічі з відомими спортсменами учасниками чемпіонатів Європи, Світу і Олімпійських ігор. Регулярно проводились змагання учнів з різних видів спорту в школі та між збірними командами середніх навчальних закладів району. Спільними зусиллями дирекції школи, шкільного та міжрайонних батьківських комітетів було побудовано ковзанку з пунктом прокату ковзанів і буфетом. За чотири роки цього експерименту школа організувала 88 спортивних змагань, в деяких з них брали участь навіть збірні команди школярів з інших міст Польщі [367, с. 366].

Починаючи з 1970 року у Варшаві вже діяло близько 100 таких шкіл. Однак незважаючи на позитивні результати цього експериментального проекту з створення "школи середовища" широке розповсюдження і популяризація його в інших регіонах країни не відбулась. Не вистачало фінансової підтримки з боку державних органів, а головне, активності і бажання керівництва шкіл інших міст у реалізації цікавої і корисної системи фізичного виховання учнів в своїх навчальних закладах.

Педагогічні та соціологічні дослідження ефективності освіти дітей та молоді у післявоєнних роках (Ю.Щепанський [368], Х.Паойнк [289], М. Пенхерський [297], К.Керстен [222] та ін.) свідчать про складну ситуацію у вихованні учнів більшості шкіл. Значна кількість вчителів (особливо старших за віком) працювала раніше в школах буржуазної Польщі і мала свій світогляд і власні переконання, які важко було перебудувати в напрямку комуністичної ідеології. Тому вони повинні були виховувати в учнів ті якості комуністичної моралі, в які самі відверто не вірили. До того ж на дітей та молодь у значній мірі впливали батьки, які також дотримувались в їх вихованні народних традицій і шанування католицької релігії. При цьому слід також зазначити, що ті вчителі та керівники шкіл, які мали власні погляди на виховання учнів, що не відповідали у достатньої мірі ідеології соціалістичного суспільства, звільнялись з педагогічної праці і не могли більше працювати у навчальних закладах [255].

В цілому у 40-60-х роках у галузі шкільного фізичного виховання і спорту в Польщі, незважаючи на економічні труднощі, було здійснено ряд позитивних змін. Дякуючи зусиллям уряду Польщі та всього суспільства за досить короткий період були відбудовані школи, які зруйнувала війна і побудовані нові навчальні заклади. Вже у 1949/1950 навчальному році кількість учнів загальноосвітніх шкіл досягла рівня 1937/1938 навчального року. В 820 школах навчалось понад 221 тис. учнів. Також значно збільшилась кількість школярів з сімей робітників та селян. В період 1949-1951 років у країні було ліквідовано неписьменність [329, с. 20].

Слід відзначити значну увагу з боку керівництва державними і освітніми органами фізичної культури і спорту в процесі всебічного виховання дітей і молоді, підкріплених відповідними законодавчими актами; охоплення фізичним вихованням значної частини дошкільників та школярів; початок розбудови матеріальної бази для занять фізкультурою і спортом у

країні; розробку нових навчальних програм з фізичного виховання для шкіл; впровадження фізичного виховання, як обов'язкового предмета до навчальних планів вищих навчальних закладів країни [326].

Разом з тим польська теорія і практика фізичного виховання дітей та молоді у післявоєнних роках мала значні недоліки, серед яких можна назвати: значну ідеологізованість всіх ланок виховної роботи з учнями; бюрократизм та надмірну централізацію влади; нехтування теоретичними та практичними досягненнями в цій галузі у західноєвропейських країнах. Негативна ситуація стала загострюватись наприкінці 60-х та початку 70-х років, коли почалось хронічне недофінансування шкільної освіти та масової фізичної культури і спорту. Стан фізичного виховання у значній кількості польських шкіл почав погіршуватись. Значні проблеми мала вся система шкільної освіти у країні. Ці недоліки без сумнівну вплинули на подальший стан удосконалення системи фізичного виховання дітей та учнівської молоді.

3.2. Основні тенденції у підготовці вчителів фізичної культури у Польщі в 40-60 роках XX століття

У післявоєнні роки система підготовки вчителів фізичної культури у Польщі мала багато спільного у своїй організації та змісті з системою підготовки спеціалістів фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах СРСР. Однак, при цьому мали місце деякі специфічні відмінності, які були пов'язані з особливостями розвитку суспільства та економіки цих країн, науковими дослідженнями, національними традиціями у розвитку фізичної культури і спорту.

Після закінчення Другої світової війни перед владою та органами освіти Польської Народної Республіки постали складні завдання відбудови і розвитку системи підготовки педагогічних кадрів, у тому числі, вчителів фізичної культури. Гітлерівська окупація спричинила значні втрати спеціалістів з фізичної культури і спорту, з 1500 довоєнних випускників вищих навчальних закладів (факультетів фізичного виховання університетів та Варшавської академії фізичного виховання) у 1945 році до своєї професійної діяльності повернулись лише 30%. Загалом у 1945/1946 навчальному році уроки фізичного виховання проводили лише 5% спеціалістів фізичної культури, які працювали на цих посадах ще у довоєнний період та 15% у середніх школах [188].

Впровадження 7-річної обов'язкової освіти, а також збільшення набору до професійно-технічних шкіл та технікумів (до 1 млн. чоловік) викликало нагальну потребу за досить короткий час (5-6 років) підготувати близько 150 тисяч вчителів з вищою освітою, в тому числі спеціалістів з фізичної культури і спорту, оскільки у повоєнні роки у школах працювала значна кількість вчителів фізичної культури, які не мали відповідної кваліфікації [

187]. Усвідомлюючи масштаби потреби шкіл у відповідних вчительських кадрів Міністерство Народної Освіти Польщі у вересні 1945 року створило Центральну Державну Комісію з Підготовки Вчителів головним завданням якої була організація короткочасних педагогічних курсів. У цьому ж році розпочали свою діяльність Вищі Педагогічні Курси у Кракові, Катовіцах, Познані, Лодзі та Торуні. [325].

У 1945 році з метою прискорення задоволення потреб шкіл в вчителях фізичної культури за рішенням Міністерства Народної Освіти були організовані трирічні курси підготовки вчителів з цього предмету для всіх бажаючих студентів інших факультетів університетів, які мали відношення до підготовки педагогічних кадрів. Вони відвідували їх одночасно з навчанням з основної спеціальності. По завершенню навчання на цих курсах та складання спеціального екзамену з теорії та методики фізичного виховання випускники отримували право викладати предмет “Фізичне виховання” у загальноосвітніх школах, як другу навчальну дисципліну. Практична підготовки студентів на цих курсах була, в основному, зосереджена на гімнастиці та легкій атлетиці [176].

У наступному, 1946 році розпочали свою діяльність однорічні курси підготовки вчителів фізичної культури для випускників середніх шкіл, по закінченню яких вони отримували право викладати цей предмет в основних школах (1-7 класах). Після одного року педагогічної праці цей вчитель мав право поступати на однорічні курси при факультетах фізичного виховання вищих навчальних закладів. По їх закінченню, йому було дозволено складати магістерський екзамен (тобто отримати вищу освіту). Подібна курсова підготовки вчителів фізичної культури існувала у Польщі до 1948 року [158, 160].

Підготовка вчителів фізичної культури з вищою освітою для загальноосвітніх шкіл в той період була зосереджена, переважно, у Варшавській академії фізичного виховання і на факультетах фізичного виховання Познанської, Вроцлавської і Краківської медичних академій (у довоєнний період підготовка вчителів фізичної культури здійснювалась на медичних факультетах цих університетів). Протягом 1945-1950 років зміст підготовки вчителів фізичної культури у вище згаданих навчальних закладах майже не відрізнявся від підготовки спеціалістів цієї галузі у 20-30 роки. Навчальний процес у вищих навчальних закладах тривав три роки. Випускники отримували направлення на роботу у конкретні школи. Навчальні плани передбачали практично всі предмети, які були у вищих навчальних закладах передвоєнного періоду. Так, навчальний план за 1946/1947 навчальний рік факультету фізичного виховання Познанської медичної академії містив наступні дисципліни: теорію і методику фізичного виховання, анатомію, хімію, фізику, біологію, антропологію, методологію досліджень, патологію, гігієну праці і загальну гігієну, легку атлетику, гімнастику, плавання, спортивний масаж, класичну боротьбу, туризм,

коригуючу гімнастику, народні танці, лижі, ковзани, веслування (академічна гребля). Крім того, студенти проходили інструкторську та педагогічну практику [176, с. 85]. На перші курси приймались нові абітурієнті, натомість на наступні курси повертались до занять студенти, яким завершити навчання перешкодила війна.

Факультет цієї академії у 1948/1949 навчальному році для організації навчально-виховного процесу мав у розпорядженні: методично-консультативний пункт, велику лекційну аудиторію, 2 гімнастичні зали, 2 лабораторії, спортивний зал для проведення занять із спортивних ігор. Як зазначає З. Грот, гімнастичні зали були занадто тісні для проведення повноцінних навчальних занять із студентами, не вистачало також необхідного спортивного обладнання та інвентаря. Тому керівництво факультету щорічно зверталося за допомогою до Міського Комітету з Фізичної Культури і Спорту з проханням отримати в оренду міські спортивні об'єкти [176, с. 85].

Особливу увагу у підготовці фахівців фізичного виховання керівництво факультету звертало на їх методологічну підготовку. Від студентів вимагалось написання не менш 6 рефератів з вибраної тематики досліджень. Отримання позитивних оцінок з рефератів надавало їм право приступити до підготовки і наступного захисту магістерської праці.

Значна увага також приділялась літній і зимовій інструкторській практиці, що відбувалась під час спортивних таборів. Під час літнього табірного збору основна увага зверталась на методику навчання плаванню і рятуванню на воді, легкій атлетиці та гімнастиці. Натомість у зимових спортивних таборах, що були розміщенні у гірській курортній місцевості Щирк (Татри), студенти набували кваліфікації з різних видів лижної підготовки.

Тривалий час у вищих навчальних закладах Польщі практикувалась підготовка кадрів за однією спеціальністю – "фізична культура і спорт" (навчальні плани 1945-1973 років). Після закінчення спеціального вищого навчального закладу випускник мав право працювати як тренер з певного виду спорту (спортивна школа, секції спортивних товариств), організатор-методист фізкультурно-оздоровчої роботи (спортивний клуб, виробничий заклад) або вчителем фізичної культури у всіх типах шкіл. Водночас психолого-педагогічна і спеціальна підготовка на факультетах фізичного виховання медичних академій була більше зорієнтована на підготовку вчителів для потреб загальноосвітніх шкіл. Випускник вищого навчального закладу отримував кваліфікацію – "магістр фізичного виховання та спорту".

За 1945-1950 роки у всіх вищих навчальних закладах Польщі було підготовлено 637 спеціалістів фізичного виховання та спорту, що не задовольняло потреби у викладанні предмету "Фізичне виховання" у загальноосвітніх школах [158, с. 194]. На думку Е.Хелмецького у галузі фізичного виховання і спорту у 1944-1948 роках керівництво органами освіти

шукало власний шлях відбудови цієї галузі з врахуванням досягнень 20-30-х років XX століття. Вивчення і прийняття теоретичного та практичного досвіду радянських установ фізичного виховання і спорту розпочалося дещо пізніше, а саме, на початку 50-х років [128].

Постановами Державної Національної Ради Польщі "Про створення Комітетів і Рад Фізичного Виховання і Військової Підготовки" та "Про впровадження обов'язкового фізичного виховання" (від 16.01.1946 р.) було проголошено створення Державного Комітету Фізичного Виховання і Військової Підготовки (ДКФВ і ВП), як головного органу у справах фізичного виховання населення всіх вікових груп. Йому були підпорядковані профільні навчальні заклади, в яких готували вчителів фізичної культури [135, 136].

Водночас педагогічні ліцеї, що також здійснювали підготовку вчителів фізичної культури для потреб початкової і основної шкіл були підпорядковані Міністерству Народної Освіти. Цей своєрідний стан двовладдя був характерним елементом функціонування польської системи підготовки вчителів у післявоєнний період, внаслідок чого часто виникали розбіжності у концептуальних підходах щодо організації і змісту підготовки кадрів в цій галузі.

Слід зазначити, що період дотримання новою владою освітніх традицій міжвоєнного періоду (20-30-х років) тривав у Польщі не довго. Вже у лютому 1947 року для підпорядкування освіти Польській Робітничій Партії (від лютого 1948 р. Польська Об'єднана Робітнича Партія – ПОРП) було створено Центральну Комісію Освіти і Культури при ЦК ПРП (березень 1947 р.). Головних завданнями її були: визначення основних напрямків розвитку середньої і вищої освіти у країні, інструктування місцевих органів у галузі освіти і культури, контроль за виконанням завдань ПОРП у школах різного типу та вищих навчальних закладах [128]. Одночасно розпочалася фільтрація літературного і педагогічного фонду у бібліотеках країни, критика і відхід від доробку польської педагогічної думки довоєнного періоду та західноєвропейської педагогіки. Змінився підхід до оцінювання професійно-педагогічного рівня підготовки вчителів, де науково-методологічні критерії замінили ідеологічно-політичними. Особливе місце в ідеологічній роботі ПОРП, починаючи з 1948 р., займала інтелігенція. Об'єктивно правляча партія у Польщі була зацікавлена у проведенні планової ідеологізації учнівської та студентської молоді, а також значної більшості висококваліфікованих спеціалістів. Керівництво ПОРП мало застереження щодо щирості почуттів, особливо старої інтелігенції, до нової влади [127, 128].

Особливу увагу партійні органи звертали на добір абітурієнтів до середніх спеціальних та вищих навчальних закладів, серед яких перевага надавалась молоді робітничо-селянського походження. У Директивах партійних органів підкреслювалось, що цей процес є одним із

найважливіших проявів демократизації освіти, забезпечення широким масам населення рівного доступу до всіх форм навчання. Одним із проявів ідеологізації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах стало впровадження для абітурієнтів, що складали екзамени до педагогічних та інших вищих навчальних закладів, обов'язкової участі у суспільно-політичній праці в молодіжних робітничо-селянських організаціях [127, 289].

Зверталась також увага на той факт, що підготовка педагогічних кадрів, у тому числі вчителів фізичної культури, повинна охоплювати не лише процес професійно-педагогічної підготовки, а також формування у студентів матеріалістичного світогляду. Вважалося, що система підготовки вчителя, яка не враховує важливість формування класової свідомості, не може успішно реалізувати цілі і завдання навчально-виховного процесу студентів у соціалістичному суспільстві. Відповідно з Інструкцією Міністерства Народної Освіти (від 11.05. 1948 р. “Про організацію 1948/1949 шкільного року у галузі підготовки вчителів основних шкіл”) – “ідеологічна підготовка молоді повинна бути головним завданням вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку вчителів. Вони повинні також виховувати новий тип вчителя, який рішучо і свідомо переконаний у перемозі народної демократії у Польщі. Такий вчитель є тісно зв'язаний з народом, з масами, з народною демократією” [185, с. 190]. Перед студентами ставилась вимога розуміння ідей марксизму-ленінізму, постійного поповнення знань про СРСР та досягнення радянської педагогіки [185].

Протягом 1948-1949 років продовжувалося формування державних органів, що здійснювали організацію і контроль за системою фізичного виховання і спорту в ПНР. Було створено Головну Раду Фізичного Виховання Молоді основним заданням якої стало розвиток системи фізичного виховання і спорту робітничої, селянської та студентської молоді [193]. Одночасно слід відзначити посилення контролю з боку керівництва польської робітничої партії за цим процесом. У Постанові ЦК ПОРП “Про розвиток фізичного виховання і спорту” (від 28.09.1948 року) були сформульовані завдання, що стояли перед партією, зокрема, зазначалось що “ ...поширення системи підготовки фахівців, турбота про правильний добір кандидатів до вступу у вищі навчальні заклади фізичного виховання і спорту серед селянської та робітничої молоді, надання науково-педагогічним кадрам необхідної політичної і матеріальної допомоги, а також створення для них сприятливих умов для відповідного науково-методичного розвитку, стають першочерговими справами” [384, 386, с. 14].

Значну роль у модернізації процесу підготовки спеціалістів фізичного виховання відіграла Постанова ЦК ПОРП (від 30.12.1949 року) “Про організацію фізичної культури і спорту”, в якій ГКФВ і ВП був реорганізований у Головний Комітет Фізичної Культури (ГКФК). Однією з його функцій залишалось керівництво підготовкою вчителів фізичної культури у профільних вищих навчальних закладах [393].

Важливою подією у розвитку системи підготовки вчителів фізичного виховання стало прийняття Постанови Ради Міністрів ПНР (від 5.07.1950 року) про реорганізацію факультетів фізичного виховання Вроцлавського, Краківського та Познанського університетів у самостійні вищі навчальні заклади фізичного виховання, які підпорядковувались Головному Комітету Фізичної Культури [343].

Центральний Комітет ПОРП звертав постійну увагу партійних органів на соціальний склад студентів та ретельний контроль місцевих партійних комітетів і молодіжних комуністичних структур за ефективністю організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах [340]. Так, на II Пленумі ГКФК Польщі, що проходив 4-5 серпня 1950 року, зокрема зазначалось: "Враховуючи факт створення окремих вищих навчальних закладів фізичного виховання належить звернути особливу увагу на соціальний склад студентів та їх діяльність. Академічному Союзу Польської Молоді належить зміцнити політичний склад керівництва і науково-викладацьких кадрів вищих навчальних закладів, а також оточити їх систематичною допомогою та опікою" [386, с. 67]. На цьому ж Пленумі було звернено увагу на пристосування процесу підготовки вчителів фізичної культури до суспільних потреб країни, поглиблення і поширення науково-дослідницької діяльності у цій галузі.

Завершальним етапом створення нових профільних вищих навчальних закладів фізичного виховання стала нарада їх ректорів організована ГКФК, яка відбулася 26 жовтня 1950 року у Варшаві. Під час наради були обговорені питання щодо організаційної структури вищих навчальних закладів фізичного виховання, змісту навчальних планів і розробки нових програм з різних предметів, а також правового статусу у цих вищих навчальних закладів [101].

У післявоєнний період розпочався інтенсивний процес реорганізації попередніх і створення нових навчально-дослідницьких структур вищих навчальних закладів фізичного виховання. Так, у цей час у Познанському інституті фізичного виховання функціонували кафедри: "Основ марксизму-ленінізму", "Біомедичних наук" (вона складалась з наступних підрозділів – "анатомії і біології", "фізіології і хімії", "антропології", "медицини", "лікувальної і корегуючої гімнастики"); "Теорії і методики фізичного виховання" (вона включала наступні підрозділи – "теорії фізичного виховання", "історії і організації фізичного виховання", "педагогіки", "психології фізичного виховання"); "Спортивних дисциплін" (ця кафедра складалася з наступних підрозділів – "гімнастики", "легкої атлетики", "спортивних ігор", "плавання", "технічних дисциплін спорту", "ритміки і танців"). Структура організації навчально-дослідницьких кафедр та їх підрозділів Познанського інституту фізичного виховання майже не відрізнялась від подібних структур інших інститутів фізичного виховання та Варшавської академії фізичного виховання [102, 431].

Крім вищих навчальних закладів, підготовку вчителів фізичної культури для основних шкіл, як вже було відмічено вище, здійснювали відкриті у 1950/1951 навчальному році трирічні педагогічні ліцеї, але ця підготовка не мала чітко визначеного фахового спрямування. Вони готували, переважно, вихователів для дошкільних закладів та вчителів початкових класів. Всього на теоретичну та практичну підготовку вчителів фізичної культури у цих навчальних закладах виділялось лише 3 години на тиждень, що свідчило про недосконаліть процесу підготовки педагогів даної спеціальності у цих навчальних закладах. Випускнику педагогічного ліцею в разі необхідності, директор основної школи мав право запропонувати викладати предмет “Фізичне виховання” [158].

У 1952/1953 навчальному році до змісту навчальних програм педагогічних ліцеїв було введено 2 години теоретичних та 4 години практичних занять з фізичного виховання щотижня, що значно покращувало процес підготовки вчителів цієї галузі. Загалом у цей період у Польщі підготовку спеціалістів для дошкільних закладів, а також вчителів фізичної культури для основних шкіл здійснювали 16 педагогічних ліцеїв.

У справі конкретизації правових основ організаційної діяльності вищих навчальних закладів, які готували спеціалістів у галузі фізичної культури і спорту, певне значення мала Постанова ГКФК (від 28.07 1953 року), яка визначала основні вимоги, щодо організації і змісту навчально-вихованого процесу із студентами, а також професіограму випускника цього закладу. Зокрема, у Постанові відзначалось, що головними завданнями вищих навчальних закладів фізичного виховання є підготовка кадрів, які повинні мати високий професійний рівень, бути здатні до самостійної наукової організації своєї праці, до викладацької і дослідницької діяльності, організації власних досліджень [428].

Абітурієнти, які поступали до вищих навчальних закладів фізичного виховання складали вступні екзамени з історії (письмовий), основ конституційного права та фізики (усний), а також іспити з фізичної підготовленості: гімнастика, легка атлетика, плавання, ігрові види спорту (за вибором). Під час іспитів з легкої атлетики абітурієнт повинен був виконати відповідні нормативи в бігу на дистанції 100 та 1000 м, у стрибках в довжину ; у плаванні подолати дистанцію 50 м довільним стилем без визначеного часу ; у гімнастиці виконати певні вправи на кільцях та на коні; в ігрових видах спорту показати вміння основних технічних прийомів з баскетболу або волейболу. Одним з важливих критеріїв для вступу в ці навчальні заклади було успішне закінчення загальноосвітньої школи, оскільки при вступі враховувався середній бал її випускника. Серед абітурієнтів переважала міська молодь, яка на відміну від учнів сільських шкіл, мала кращу загальноосвітню і спеціальну (фізичну) підготовку [176, с. 116].

Базовий навчальний план Варшавської Академії фізичного виховання у 1954/1955 навчальному році містив 66 предметів, при загальному бюджеті

навчального часу в 4322 години і складався з таких циклів дисциплін: цикл професійно-орієнтованих предметів – 2034 години (47%): теорія і методика фізичного виховання – 148 годин, теорія і методика рухливих ігор – 46 годин, теорія і методика фізичного виховання у дошкільних закладах – 114 годин, теорія і методика плавання (водні спорти) – 424 години, зимові види спорту (лижі, ковзани) – 200 годин, теорія і методика спортивної гімнастики – 380 годин, художня гімнастика – 55 годин, теорія і методика легкої атлетики – 216 годин, ігрові види спорту – 301 година, туризм – 60 годин, бокс – 60 годин, дзюдо – 30 годин; цикл природничо-наукової підготовки – 871 година (20%): анатомія – 170 годин, біологія – 158 годин, фізіологія – 159 годин, загальна гігієна і гігієна фізичних вправ – 108 годин, спортивна медицина – 144 годин, хімія і біохімія – 96 годин, фізика – 36 годин; цикл загально-професійної та гуманітарної підготовки– 1072 годин (25%): історія фізичної культури – 56 годин, політекономія – 128 годин, філософія – 262 години, психологія – 117 годин, педагогіка – 106 годин, спортивні споруди і обладнання – 24 години, організація фізичного виховання – 51 година, методологія наукових досліджень – 214 годин, іноземна мова (російська) – 114 годин. Види практики: педагогічна в основних і середніх школах – 255 годин, спортивно-інструкторська у літніх та зимових спортивних таборах – 90 годин. На всі види практики відводилось – 345 годин (8%) [200, с. 244] (рис. 3.1).

у навч

l чної культури у Польщі було прийняття Постанови Ради Міністрів ПНР (від 18.05 .1954 року) “Про вдосконалення підготовки вчителів для загальноосвітніх шкіл”. Після її впровадження була започаткована підготовка вчителів з двох спеціальностей (фізичне виховання і біологія). Перший факультет фізичного виховання і біології був відкритий у 1954 році в Раціборському інституті вчителів. Діяльність цього та інших факультетів була зосереджена на підготовці вчителів з даних спеціальностей для початкових та основних шкіл [341].

На підготовку вчителів з профільного предмету та фізичного виховання , як другої додаткової спеціальності, Міністерством Народної Освіти, якому підпорядковувалися інститути вчителів, у базовому навчальному плані для

цих навчальних закладів було визначено 1951 навчальну годину, з наступним їх розподілом (в %): на реалізацію змісту суспільно-економічної та гуманістичної підготовки – 14% годин від загального обсягу навчального плану; на психологічну і педагогічну підготовку – 12%, на фахову з профільного предмету та фізичного виховання – 65%. Крім того, студенти були зобов'язані брати участь у табірних зборах, зокрема, у двотижневому зимовому спортивному таборі по завершенню I семестру (ковзани); двотижневій спортивній практиці у літніх оздоровчих таборах для дітей і молоді, тижневому зимовому таборі (лижна підготовка) після завершення II семестру та тижневому літньому зборі після завершення III семестру – 9% (рис. 3.2).

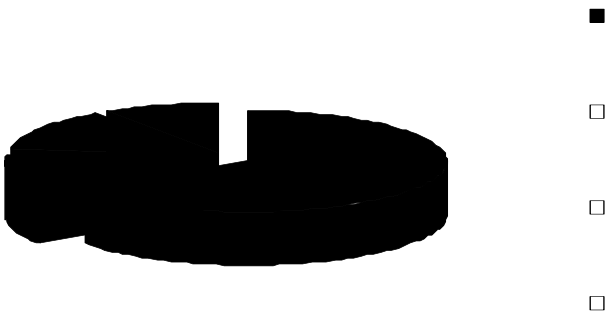

Рис. 3 ...льному плані ...пелів за двома спеціальностями у 1955/1956 н. р.

Слід відзначити, що за період з 1946 по 1955 рік вищі навчальні заклади Польщі, які здійснювали підготовку спеціалістів з фізичного виховання і спорту, закінчили 1862 випускників [211, с. 21].

Бюджет навчального часу у базовому навчальному плані на 1956/1957 навчальний рік для інститутів фізичного виховання та Варшавській АФВ передбачав 4060 навчальних годин і включав наступні предметні цикли: цикл професійно-орієнтованої підготовки – 2136 годин (53%): теорія і методика фізичного виховання – 480 годин, теорія і методика спортивних ігор – 230 годин, теорія і методика легкої атлетики – 220 годин, теорія і методика гімнастики – 380 годин, зимові види спорту (лижи, ковзани) – 180 годин, водні види спорту – 270 годин, спортивні дисципліни, які визначав кожний вищий навчальний заклад – 130 годин, теорія і методика рухливих ігор – 45 годин, туризм – 85 годин, ритміка і хореографія – 116 годин; цикл природничо-наукової підготовки – 812 годин (20%): анатомія – 142 години, біологія – 138 годин, медицина спорту – 135 годин, фізіологія – 137 годин, загальна гігієна і гігієна фізичних вправ – 105 годин, хімія – 93 години, фізика – 62 години; цикл соціально-економічної і гуманітарної підготовки – 772 годин (19%): історія фізичного виховання – 46 годин, психологія – 96

годин, педагогіка – 100 годин, організація фізичного виховання і спорту – 30 годин, іноземна мова – 236 годин, методологія наукових досліджень – 234 години, спортивні споруди і обладнання – 30 годин. Для студентів передбачалися наступні види практик: педагогічна в основній і середній школах – 250 годин, спортивно-інструкторська у літніх та зимових спортивних таборах – 90 годин. Всього – 340 годин (3%) [200] (рис. 3.3).

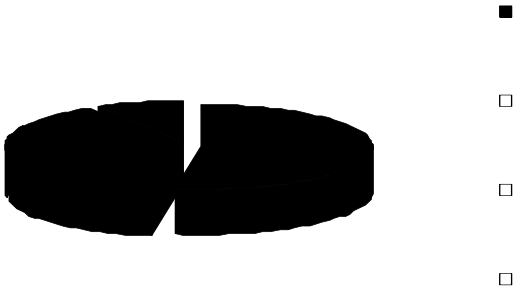

Рис. 3.3 Розподіл годин на цикли предметів (в %) у базовому навчальному плані для інститутів фізичного виховання у 1956/1957 н. р.

Серед предметів професійно-орієнтовного циклу особлива увага у підготовці спеціалістів фізичного виховання у 50-х роках приділялась предметам: теорія і методика фізичного виховання та теорія і методика рухової активності з подальшою тенденцією до збільшення навчального часу на ці дисципліни у наступних роках. Однією із пріоритетних навчальних дисциплін цього предметного циклу продовжувала залишатися теорія і методика гімнастики. Відзначимо, що починаючи з 50-х років у гімнастичній підготовці майбутніх вчителів фізичної культури здійснено відхід від загальної гімнастичної підготовки студентів на користь методичній підготовці, що відповідала потребам праці вчителя у школі. Як і в довоєнний період гімнастика продовжувала залишатися основним засобом навчальних шкільних програм з фізичного виховання. Однак, поступово гімнастична підготовка школярів почала скорочуватись і за цей рахунок збільшувався обсяг годин на спортивні ігри (волейбол, баскетбол, гандбол), елементи легкої атлетики та плавання, що знайшло віддзеркалення у нових навчальних планах підготовки студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання. Значно зростає в цей період увага до легкоатлетичної підготовки студентів за рахунок поглиблення і розширення змісту цієї навчальної

дисципліни. Предмет теорія і методика легкої атлетики викладався у більшості вищих навчальних закладів на II-IV році навчання у обсязі 2 практичних годин і 1 години лекційних занять щотижня. [207].

Навчальна дисципліна теорія і методика спортивних ігор передбачала реалізацію наступних завдань: здійснити належну теоретичну і практичну підготовку студентів до проведення занять з учнями різних типів шкіл з волейболу, баскетболу, гандболу; підготовку тренерів з цих спортивних дисциплін; ознайомлення студентської молоді з основами наукової діяльності у даній галузі [207].

Предметний цикл водні види спорту включав наступні дисципліни – плавання, вітрильний спорт, веслування та рятування на воді. Підготовка з цих дисциплін реалізувалась під час літніх спортивних таборів (плавання і рятування на воді, переважно, відбувалося на базі басейну навчального закладу протягом всього навчального року). Бажаючі студенти отримували можливість набуття, за рахунок факультативних занять, кваліфікацію інструктора академічного веслування, вітрильного спорту або рятівника, за умови успішного складання теоретичного і практичного екзаменів [207].

Предметний блок зимові види спорту включав лижі, ковзани, а при наявності відповідної спортивно-матеріальної бази, також хокей на льоді і санний спорт. Більшість вищих навчальних закладів фізичного виховання під час проходження студентами спортивно-інструкторських практик звертали увагу на опанування ними основ гірськолижного спорту. Для цього використовувались спортивно-оздоровчі зимові бази у гірських регіонах Татр , Бещад [176].

Навчальна дисципліна ритміка і хореографія включала 2 години щотижневих занять на I та II році навчання. Студенти, що відвідували факультативні заняття з цього предмету, після успішного складання екзамену отримували спеціальність – “Інструктор ритміки і народних танців”.

Предметний блок спортивні дисципліни містив види спорту, що довільно встановлювались кожним вищим навчальним закладом. У 50-х роках вони включали наступні спортивні дисципліни, серед яких студенти могли вибрати одну довільну: бокс, важку атлетику, стрільбу з лука, кульову стрільбу, хокей на траві, теніс та інші. Поступово обов'язкова кількість навчального часу з цього блоку протягом 50-х років скоротилась з 220 до 120 годин, що було викликано збільшенням годин на природничо-науковий цикл навчальних дисциплін [207].

Характерною рисою другої половини 50-х років у підготовці спеціалістів фізичного виховання і спорту стало скорочення порівняно з попереднім періодом (1950-1954 роки) навчального часу на викладання дисциплін соціально-економічного і гуманітарного циклу. У цей час на ці предмети у базовому навчальному плані відводилося у середньому від 650 до 840 навчальних годин. Це було викликано, передусім, політичними подіями 1956 року, що започаткували у Польщі, як і в СРСР часи “відлиги”, що

викликали певні демократичні зміни у політичному житті суспільств цих двох соціалістичних країн. У 1956/1957 навчальному році значно скоротився навчальний час на викладання предмету філософія, наступили також зміни у змісті програми з цієї навчальної дисципліни.

До складу предметів соціально-економічного циклу входили також педагогіка і психологія, які закладали фундамент професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів. На кожний з цих предметів виділялося у той період від 90 до 120 навчальних годин. Психологія розглядала проблематику загальної і вікової психології та психології спорту. Зміст предмету педагогіка охоплював проблематику з історії педагогічної думки, теорію виховання, основи дидактики. Вважаємо, що кількість навчальних годин, визначених на психолого-педагогічні дисципліни була недостатня, враховуючи спрямованість підготовки спеціалістів фізичного виховання, передусім, для потреб загальноосвітніх шкіл [207, с. 141-145]. В цілому психолого-педагогічна підготовка охоплювала тільки основну проблематику дидактично-виховної діяльності спеціальності фізичного виховання. У наслідок цього вчитель фізичної культури, який розпочинав педагогічну діяльність у школі, мав певні труднощі у своїй праці суто педагогічного характеру, що відзначали у свій час в своїх працях Г.Грабовський і В. Пучинський [173, 319].

У 50-х роках значна увага приділялась вивченню студентами вищих навчальних закладів фізичного виховання іноземних мов, обсяг навчального часу яких було збільшено з 114 годин (1953/1954 навчальний рік) до 236 годин (1956/1957 навчальний рік). Крім російської мови, яка надалі продовжувала відігравати головну роль у блоку іноземних мов, студенти мали можливість вивчати англійську, німецьку та французьку мови [200, 207 с. 148].

Аналіз змісту навчальних планів цих закладів свідчить про те, що у підготовці вчителів фізичної культури мали місце міжпредметні зв'язки загально-теоретичних дисциплін (педагогіка, психологія, анатомія, фізіологія та ін.) із спеціальними предметами (теорія і методика фізичного виховання, рекреація школярів різних вікових груп, методика спортивних дисциплін та ін). Пристосування теоретичної підготовки майбутніх вчителів до особливостей фізичного виховання дітей та молоді відбувалось у складних умовах становлення нової післявоєнної системи підготовки спеціалістів фізичної культури і спорту, яка у значній мірі була зорієнтована на організацію і зміст підготовки вчителів у Радянському Союзі.

Даний період розвитку фізкультурної освіти у Польщі можна охарактеризувати як етап підвищення вимог до рівня теоретико-методичної та спортивної підготовленості студентів вищих навчальних закладів. Обсяг практичних умінь та навичок, які необхідно було сформувати у студентів поступово розширювався, у зв'язку з введенням до навчального плану нових спортивних дисциплін. Разом з тим, відсутність чітко визначених вимог щодо

професійної підготовки фахівців у галузі рекреації і туризму привело до значних труднощів, пов'язаних з визначенням змісту навчального плану та розробкою програм для цих спеціальностей. Характеризуючи стан цієї справи Я.Гай зазначав: “Вже тоді у середовищі науковців та викладачів розпочалися дискусії на тему – чи існуюча форма підготовки універсального (широкого профілю) спеціаліста фізичного виховання відповідає вимогам часу?” [160, с. 191].

Подібний погляд мали також науковці Е.Вохль та Е.Косман стверджуючи, що “професорсько-викладацький склад та керівництво Варшавської академії фізичного виховання намагаються відкрити, хоч би два факультети: педагогічний, якій готує вчителів фізичної культури та тренерський” [230, с. 424]. У наслідок домінуючої в той час концепції підготовки універсального спеціаліста з фізичного виховання, ця підготовка не спиралась на чіткі критерії, щодо визначення навчальних дисциплін та їх обсягу стосовно до тієї галузі, де повинен працювати випускник вищого навчального закладу, вчителем фізичної культури у школі чи тренером [230, с. 424].

Слід відзначити, що багатопрофільна підготовка фахівців фізичного виховання негативно позначалась на більш ґрунтовній підготовці випускників АФВ до педагогічної діяльності у школі. Так, В.Гнієвковський, якій відповідав у ГКФК за підготовку вчителів фізичної культури, узагальнюючи думку вчителів та адміністрації загальноосвітніх шкіл, вказував на негативне явище і наслідки підготовки фахівця, який поєднував дві спеціальності вчителя і тренера з певної спортивної дисципліни [166, с. 858].

У другій половині 50-х років встало питання про перевантаження студентів АФВ дидактичними заняттями. Ця проблема була темою дискусії на засіданні Секції фізичного виховання Головної Ради Вищої Школи (18.06. 1956 рік). На цьому засіданні було запропоновано збільшити термін навчання з 4 до 5 років. Як часткове вирішення питання надмірного перевантаження студентів лекційними та практичними заняттями у 4-х річному терміні навчання у АФВ, було запропоновано впровадження двох окремих навчальних планів для студентів для тих, які бажали отримати додаткову спеціальність тренера з певного виду спорту і для тих, хто обрав лише професію вчителя фізичної культури [434].

Питання впровадження 5-річного терміну навчання було темою дискусій серед науковців та професорсько-викладацького складу АФВ на науково-практичних конференціях, нарадах та в пресі. Особливо гострий характер ця дискусія мала на Всепольському з’їзді наукових працівників та викладачів вищих навчальних закладів, які забезпечували підготовку спеціалістів у галузі фізичної культури і спорту (19.01.1957 рік). Пленарні засідання показали, що ідея 5-річного терміну навчання і двохпрофільної підготовки (вчитель і тренер) є найбільш раціональною для даного періоду,

коли у країні не вистачало висококваліфікованих кадрів з цієї галузі. Учасники з'їзду у своїх виступах вказували на переваги цієї концепції. З'їзд прийняв Постанову про розробку проекту впровадження 5-річного терміну навчання у вищих навчальних закладах фізичного виховання [207].

Однак, на спеціальному засіданні Секції Фізичного Виховання Головної Ради Вищої школи (22.05.1957 рік) пропозиція щодо збільшення терміну навчання до 5-років була відхилена. Головною причиною цього була відсутність фінансів. Видатки на 5-річний термін навчання вимагали збільшення витрат на підготовку студентів на 20%, що в тої період складало значні страти для державного бюджету [207]. Це питання було вирішено лише у 80-х роках.

У 50-х роках ректорат АФВ приділяв значну увагу не тільки організації і керівництву навчально-виховним процесом, а й контролю за суспільним життям студентів. В той період активно діяли спортивно-масові та наукові суспільні організації студентської молоді. Серед студентських організацій слід відзначити Союз Польської Молоді, Товариство Польських Студентів, Академічний Спортивний Союз, які брали активну участь в організації навчального процесу, суспільного, культурного і спортивного життя студентської молоді, в тому числі АФВ.

Головними завданнями Союзу Польської Молоді було допомога студентам в їх навчанні (організація академічних груп, перевірка присутності на навчальних заняттях, видання стінгазет, перевірка ведення конспектів лекцій), допомога та участь у спортивному житті навчального закладу та міста (організація спортивних змагань серед дітей та молоді, тренерська допомога, надання спортивного обладнання), організація показових спортивних виступів студентів у віддалених регіонах країни.

Товариство Польських Студентів було організацією профспілковою, яке також виконувало суспільні функції: контроль за успішністю навчання студентів, проведення зборів та нарад старост академічних груп. Але основна увага цієї організації була зосереджена на створенні сприятливих умов для проживання студентів у гуртожитку, фінансову допомогу малозабезпеченим студентам, організацію культурного відпочинку.

Академічний Спортивний Союз (АСС) займався організацією спортивного життя студентської молоді на всіх рівнях – від вищого навчального закладу до загальнодержавного. Завданнями АСС були: організація спортивних виступів (фізкультурних парадів) під час національних свят, проведення різноманітних спортивних змагань серед студентської молоді, виступи відомих польських спортсменів у різних регіонах країни.

В тому періоді також активно діяв науковий студентський рух. Союз Польської Молоді разом з Товариством Польських Студентів систематично проводили загальнопольські конкурси на кращу студентську наукову працю (в основному, на ці конкурси подавались магістерські роботи студентів).

Найкращі праці у своїй галузі отримували відповідну нагороду – медаль, грошову премію або почесну грамоту. Це було певним стимулом для активізації наукової роботи студентів.

Таким чином вважаємо, що у післявоєнний період була започаткована нова система підготовки спеціалістів фізичної культури і спорту, яка у порівнянню з міжвоєнним періодом (20-30-х років ХХ ст.) значно ефективніше вирішувала завдання професійно-педагогічної підготовленості випускників ВНЗ даного профілю. Обсяг необхідних для них практичних умінь та навичок було значно збільшено і він охоплював всі основні аспекти загальнофізичної та спортивної підготовленості студентів цих навчальних закладів.

Протягом 40-50-х років ХХ століття у підготовці фахівців фізичної культури і спорту функціонувала концепція універсального спеціаліста, здатного працювати не тільки у загальноосвітніх школах, але також і в інших галузях системи фізичної культури і спорту (спортивні школи, товариства, клуби, підприємства та ін.). У змісті навчального процесу основна перевага віддавалась теоретико-методичній та практичній підготовці студентів з врахуванням широкого спектру компетенцій, необхідних для їх майбутньої праці у різних галузях фізичної культури і спорту. Головним державним завданням у діяльності вищих навчальних закладів фізичного виховання в той період вважалось забезпечення польських шкіл висококваліфікованими вчителями.

Висновки до 3 розділу

1. Після Другої світової війни у Польщі почала функціонувати єдина система освіти, керівництво якою здійснювала державна адміністрація на чолі з Міністерством Народної Освіти ПНР. Модель загальноосвітньої школи складалась з основної школи (1-7 класи) та 3-х річного ліцей (для бажаючих поступати у ВНЗ). Дякуючи зусиллям Уряду ПНР та всього суспільства за досить короткий час (10-15 років) були відбудовані школи зруйновані під час війни і побудовані нові навчальні заклади. У післявоєнні роки шкільна освіта у Польщі була спрямована на залучення до систематичного, безкоштовного навчання всіх дітей і молоді незалежно від їх соціального статусу та ліквідацію неписьменності серед дорослого населення. Все це дозволило за п’ять років зліквідувати неграмотність серед польського суспільства (понад один мільйон громадян закінчили курси ліквідації неграмотності).

2. Починаючи з 1945 року фізичне виховання школярів розглядалось у Польщі як інтегральний елемент їх загального виховного процесу, тісно пов’язаного із суспільним, трудовим, моральним та патріотичним вихованням. Навчальна програма з фізичного виховання у всіх класах основної і середньої школи передбачала дві обов’язкові години з цього предмету щотижня та дві години факультативних занять, призначених на рухливі та спортивні ігри, за

наявності відповідної бази (спортивний зал або фізкультурний майданчик). Однак слід зазначити, що у зв'язку з нестачею вчителів фізичної культури та відсутністю матеріальної бази (особливо спортивних залів) у значній частині шкіл не реально було реалізувати повністю вимоги програми з цієї навчальної дисципліни.

3. Однією із складних проблем шкільної освіти у післявоєнний період була нестача вчителів фізичної культури, з відповідною спеціальною підготовкою. Тому за рішенням Міністерства Народної Освіти ПНР були організовані курси (з різним терміном їх тривалості) підготовки вчителів фізичної культури для випускників середніх шкіл. Підготовка спеціалістів фізичної культури та спорту з вищою освітою проводилась на факультетах фізичного виховання Вроцлавської, Краківської та Познанської медичних академій та Варшавської АВФ, які з 1945 по 1950 рік підготували 637 вчителів фізичної культури для різних типів навчальних закладів.

4. На початку 50-х років було завершено перший етап створення нової системи фізичного виховання дітей та молоді у Польщі. До найбільш вагомих досягнень того часу можна віднести позитивні зміни у шкільних програмах з фізичного виховання, розвиток масової фізичної культури не тільки в містах, а й в сільських регіонах країни. Була відбудована база зруйнована під час другої світової війни, яка дозволяла проводити заняття з фізкультури та спорту, а також змагання серед дітей, молоді і дорослого населення. До позитивних сторін відбудови цієї галузі належить віднести залучення до праці у навчальних закладах та спортивних клубах спеціалістів, які розпочали свою педагогічну діяльність ще у передвоєнні роки і організувати широку курсову підготовку вчителів фізичної культури у країні.

5.Період розвитку фізкультурної освіти у Польщі від другої половини 40-х та до кінця 50-х років можна вважати як етап підвищення вимог до теоретико-методичної та спортивної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. У навчанні студентів поширювались міжпредметні зв'язки загально-теоретичних дисциплін (педагогіка, психологія, анатомія, фізіологія та ін.) із спеціальними предметами (теорія і методика фізичного виховання, рекреація школярів різних вікових груп, методика спортивних дисциплін та ін.). Обсяг практичних умінь та навичок, які необхідно було сформувати у студентів факультетів фізичного виховання ВНЗ та АФВ поступово поширювався у зв'язку з введенням до навчальних планів нових спортивних дисциплін. Слід зазначити, що нова система післявоєнної підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту у польських ВНЗ у значній мірі була зорієнтована на організацію і зміст підготовки фахівців цієї галузі в СРСР.

РОЗДІЛ 4

Особливості фізичного виховання підростаючих поколінь та стан підготовки спеціалістів фізичної культури у Польщі в 70–90-х роках XX століття

4.1. Стан фізичного виховання дітей та учнівської молоді у Польщі в 70–80-х роках XX століття

70-80-ті роки були для громадян Польщі часом бурхливих політичних подій. Діяльність нової політичної партії “Солідарність” у 80-х роках об'єднала прогресивну інтелігенцію, робітників, студентську та учнівську молодь у протистоянні існуючому устрою та комуністичній ідеології. Почалась безкомпромісна боротьба за незалежність Польщі та виходу її з блоку соціалістичних країн, об'єднаних Варшавським договором. У країні наростало погіршення економічної ситуації, пов'язаної із зниженням темпів виробництва майже в усіх галузях промисловості, сільського господарства, яке супроводжувалось кризою влади і багатьма прорахунками соціалістичної системи.

В той період Польща мала велику зовнішню фінансову заборгованість, у багатьох регіонах країни відбувались страйки; значно знизилась виробнича дисципліна, мотивація до праці; розвивались такі патологічні явища, як наркоманія та алкоголізм, порушення правопорядку, приступність та ін.; посилилась боротьба між партійно-урядовими силами та опозицією. Все це суттєво вплинуло на добробут населення Польщі. Поступово зменшувалось державне фінансування шкільної та вищої освіти. Як наслідок цих подій частина вчителів, в тому числі фізичного виховання (особливо чоловіки), звільнялись з роботи в школі. Низька оплата, яку отримував в той період вчитель, не давала можливості забезпечити прожитковий мінімум для його сім'ї [240].

Безумовно ці події певним чином вплинули на функціонування шкільної системи освіти, в тому числі й фізичного виховання дітей та молоді всіх типів шкіл, масовість позакласних і позашкільних занять фізичною культурою та спортом. У 70-80-х роках за участю громадян в різних формах рухової активності Польща серед інших соціалістичних країн займала одно із останніх місць. У виступах учасників багатьох науково-практичних конференцій з питань фізичної культури та спорту і публікаціях неодноразово підкреслювалось, що “у польських громадян відсутня мода на систематичні заняття спортом”, а фізичне виховання у школі та в повсякденному побуті не відіграє у багатьох учнів різних класів провідної ролі [351, с. 14-15].

Ситуація із зниженням ефективності навчально-виховного процесу в школах, недоліками у формуванні матеріалістичного світогляду та комуністичної моралі у підростаючих поколінь турбувала Уряд та

керівництво ПОРП на чолі з її секретарем Е.Гереком. Для об'єктивної оцінки стану польської системи освіти, розробки нової її моделі (починаючи від дитячих садків до вищих навчальних закладів), з врахуванням перспективних вимог економіки, ідеології та національної культури в січні 1971 року за рішенням Уряду Польщі було створено Комітет експертів з розробки аналітичного Звіту (Raportu) про стан освіти у ПНР, який складався з 23 провідних вчених (переважно професорів), вчителів-новаторів та суспільних діячів. Головою його було призначено відомого соціолога Яна Щепанського. Протягом двох років праці було всебічно проаналізована ефективність існуючої системи шкільної освіти у Польщі і розроблені пропозиції, щодо її модернізації.

У травні 1973 року Комітет представив Уряду ПНР “Рапорт про стан освіти в ПНР”. Висновки рапорту підкреслювали, що існуюча шкільна система вимагає глибокого реформування, у першу чергу, наближення змісту навчальних програм до практичних суспільних вимог, покращення існуючої бази шкіл та матеріального стану вчителів, впровадження інновацій в педагогічну практику у процесі реалізації завдань навчально-виховного процесу з учнями. Нова модель шкільної системи польської освіти, у відповідності з існуючим в той період західноєвропейськими концепціями, повинна була включати вузькоспеціалізовану освіту учнів, підтримувати розвиток індивідуальних їх інтересів та здібностей, а також стимулювати дітей і молодь до самовдосконалення, в тому числі, до систематичної самоосвіти [240]. Висновки цього рапорту, стали підставою для прийняттям Сеймом (парламентом) ПНР 13 жовтня 1973 року Постанови – “Про систему народної освіти” в якій, зокрема, відзначалось, що польська система освіти повинна створити сприятливі умови для всебічного виховання дітей дошкільного і шкільного віку, забезпечити випускникам шкіл високий рівень загальної освіти шляхом покращення її змісту та організації, сприяти розвитку здібної молоді, і, одночасно, поширювати опіку над учнями, що мають відхилення у психофізичному розвитку [324, 387].

У реалізації цих завдань повинна була служити 10 річна загальноосвітня школа, що складалась з початкової (I-III класи) та основної (IV-X) шкіл з відповідно визначеним обсягом факультативних занять протягом всього часу навчання учнів у школі. Приймати до 1 класу дітей мали після, як мінімум, одного року їх перебування у дитячому садку (підготовча до школи група – zerówka). Положення цієї Постанови Сейму було покладено в основну концепції реформи освіти 1978 року, яка викликала різкі дискусії серед педагогів та громадськості країни, оскільки державні та освітні установи не були підготовлені до її реалізації, не могли створити відповідні матеріальні та організаційні умови для навчальних закладів (інвестиції, обладнання шкіл необхідними технічними засобами, новими підручниками та ін.). Однак ця реформа певною мірою вплинула на модернізацію системи фізичного виховання дітей та учнівської молоді [167,

240].

Першою ланкою цієї системи у Польщі були дошкільні заклади. За даними Р.Тжесновського у 80-х роках дошкільні заклади відвідувало 50,7% дітей у віці 3-7 років, причому майже 100% дошкільників 6-7 років відвідували підготовчі до школи групи (zerówka), які у переважній більшості функціонували при дитячих садках. Ці дані свідчать, що для половини дошкільників у віці 3-5 років не знайшлося місця у дитячих садках і вони знаходились під постійним наглядом батьків або бабусь. Таким чином ці діти не мали можливості брати участь в різноманітних організаційних формах з фізичного виховання, які були запропоновані програмою дошкільного закладу [381, с. 3].

Зміст навчально-виховних програм передбачав поділ дошкільників на 3 вікові групи: молодша (вік 3-4 роки), середня (вік 5 років) і старша (6 років). Основними засобами фізичного виховання у дитячих садках вважались рухливі ігри і забави, різноманітні вправи з основної гімнастики, прогулянки на свіжому повітрі. Значна увага приділялась також формуванню особистої гігієни у дошкільників. Розділ фізичного виховання нової програми для дитячих садків мав ряд позитивних аспектів у порівнянню з попереднім – післявоєнним періодом (50-60-х років). Передусім слід відзначити, як позитивне, включення до програм вимог щодо опанування дошкільниками основних життєво-важливих рухів, гартування організму, розвиток фізичних якостей, що передбачало значний вибір різних організаційних форм виконання дітьми фізичних вправ з врахуванням анатомо-фізіологічних особливостей їх організму. Позитивним також було введення до програм польських дитячих садків таких видів рухової діяльності, як навчання плаванню, катання на лижах та санках (взимку) [379, 403]. Однак, загалом, реалізація змісту фізичного виховання дошкільників мала також і ряд негативних моментів про що свідчать дані досліджень Р.Пшевенди за якими близько 30% дітей у віці 4 років та близько 40% 6-річних відносились до диспансерних (спеціальних) груп, а понад 50% загальної кількості дітей, що відвідували дошкільні заклади, не була в змозі виконати мінімальних нормативів (тестів), які визначали їх фізичну підготовленість [316, с. 4].

У зв'язку з тим, що в країні не вистачало дитячих садків, у кожній віковій групі (особливо у містах) було по 30-40 дітей, що значно ускладнювало організацію занять, особливо з фізичного виховання. Більшість гімнастичних залів у дошкільних закладах відводилась під інші заходи (проведення музичних занять, огляд дітьми телевізійних передач або фільмів та ін.). Таким чином необхідний час для занять з фізичного виховання займали інші форми виховання. При визначених у той час нормах рухової активності для дошкільників 6 годин щодня для хлопців та 5 годин 15 хвилин для дівчаток, у практиці на рухову діяльність дітей відводилось у середньому не більше 2 годин, в час перебування їх у дошкільному закладі [264, с. 6].

Іншим суттєвим недоліком у фізичному вихованні дошкільників була недостатня методична підготовленість педагогічних кадрів до проведення рухової діяльності дітей. Кадри педагогічних працівників для потреб дошкільного виховання у Польщі в той період готували дворічні студії вчителів (педагогічні училища), де у змісті навчальних програм на підготовку з методики фізичного виховання дошкільників у майбутніх вихователів відводилось лише 6% всього навчального часу. На думку Р. Пшевенди такий стан справ був також обумовлений тим, що органи освіти у загальноосвітній та виховній діяльності дітей часто відводили фізичному вихованню допоміжну роль, а головний акцент у дошкільних закладах робився на їх розумовий розвиток [317].

Слід зазначити, що під впливом політичних подій, які відбулись у Польщі у серпні 1980 року, Уряд ПНР відмовився від реформи освіти (1978 рік), що знайшло своє віддзеркалення у Постанові Сейму (січень 1982 рік). Таким чином структура шкільної освіти повернулась на позицію, яка визначалась Законом про освіту, затвердженим Сеймом ПНР ще 15 липня 1961 року [240].

Тому завдання фізичного виховання у польських школах у 80-х роках вже реалізувались на наступних трьох етапах навчально-виховного процесу, які мали певні відмінності від попередньої структури загальноосвітньої школи: I етап – для учнів I-IV класів; II етап – для учнів V-VIII класів; III етап – для учнів середніх шкіл. Для кожного етапу навчання Міністерство Освіти і Вищої Школи Польщі на фізичне виховання відвело дві обов'язкові навчальні години щотижня та дві години у позакласний період, які повинні були, у першу чергу, передбачати заняття корегуючої гімнастики для тих учнів, які мають вади постави (з 4 по 8 клас), лікувальну фізкультуру для дітей з послабленим здоров'ям і навчання школярів плаванню (при наявності умов). Передбачалось також перенесення однієї факультативної години до обсягу обов'язкового навчального часу, але за умови, що школа мала відповідно підготовлені кадри і належну матеріальну базу. Навчальні програми з фізичного виховання визначали наступні завдання: формування правильної постави тіла, покращення фізичного розвитку та вдосконалення загальної фізичної підготовленості школярів, виховання стійкого інтересу учнів до занять спортом і туризмом, формування основних гігієнічних умінь та навичок [352, 353]. Водночас, як відзначає А.Любович, негативно впливала на якість навчального процесу з фізичного виховання школярів відсутність у програмі конкретних освітніх завдань для учнів кожного класу, що викликало у реальних умовах праці вчителя, певні труднощі в організації уроків з цього предмету та підборі відповідних засобів [252, с. 390].

У навчальних програмах з фізичного виховання у школах всіх типів провідними засобами були: легка атлетика, плавання (за наявності умов), гімнастика, баскетбол, волейбол, гандбол, футбол, лижі і ковзани (з врахуванням кліматичних умов). Ці засоби складали 80% змісту програми, а

інші – 20% відводилось вправам з шикування та перешикування, загальнорозвиваючим вправам та вправам корегуючої гімнастики [378, с. 387]. Нові програми зобов’язували проводити заняття з корегуючої гімнастики для учнів з вадами постави та з лікувальної фізкультури для школярів, віднесених до спеціальної медичної групи в позаурочний час (по дві години щотижня). Все це вимагало відповідної підготовки вчителів фізичної культури до проведення цих досить складних за організацією та змістом форм занять, які вимагали обов’язкового врахування характеру захворювання , індивідуального підходу до фізичних навантажень [198, 303].

Зміст занять спортивних секцій в школі визначав особисто вчитель фізичної культури. Програма орієнтувала його на масові види спорту: легка атлетика, спортивні ігри, туризм (піший, на велосипедах), лижі, ковзани та ін. Вид спортивних секцій залежав від бази школи, кліматичних умов даного регіону, традицій у фізкультурно-масовій роботі, інтересів учнів до конкретного виду спорту та спортивної спеціалізації вчителя фізичної культури.

Водночас, слід зазначити, що в нових програмах не знайшли місце такі важливі, цікаві та корисні для учнів фізичні вправи, як основна гімнастика та рухливі ігри у природних умовах, кросовий біг, орієнтування на місцевості та ін. Уроки з використанням цих засобів можна було проводити на свіжому повітрі майже цілий навчальний рік у парку або в лісі, що було реальним для більшості сільських шкіл, особливо тих, які не мали фізкультурних залів.

Необхідно відзначити намагання керівництва освітою пошуку найбільш раціональних шляхів підвищення ефективності системи фізичного виховання учнів у загальноосвітньої школі. Так, у 1974 році Міністерство Освіти і Вищої Школи Польщі опрацювало концепцію подальшого розвитку фізичного виховання школярів на підставі обраних спортивних дисциплін, які в окремих районах країни мали значну популярність серед молоді. Наприклад, для гірських регіонів Польщі (Бещади, Закопане) серед різних спортивних дисциплін пріоритетними були бігові та слаломні лижі. Планувалось реалізувати цей експериментальний проект, у першу чергу, в сільських школах, які мали проблеми з фізкультурною базою. Також цей проект передбачав: забезпечення всіх учнів у цих школах лижним інвентарем за державний кошт; розробку відповідних навчальних програм з лижного спорту та збільшення обов'язкових годин на ці заняття (до 6 на тиждень); проведення систематичних медико-педагогічних досліджень для об' єктивного аналізу ефективності даної концепції [352].

Ця пропозиція була з великим зацікавленням прийнята у Ліманівському районі (Краківське воєводство), звідки цей проект отримав назву – “ліманівського”, де у 1974 році 22 школи були охоплені цим експериментом. Наукове керівництво проектом здійснювала Краківська академія фізичного виховання. Експеримент завершився певним успіхом і вже у 1978 році він охопив 13 воєводств Польщі, в ньому брало участь 215

шкіл, 30 дошкільних закладів, а також було відкрито при загальноосвітніх школах 775 спортивних класів з лижних видів спорту [352, с. 437].

У 1972 році Пленум ЦК ПОРП зобов'язав Міністерство Освіти і Вищої Школи створити відповідні умови для здібної у спорті молоді, для чого було дано ряд розпоряджень, що визначили конкретні завдання та зміст навчальної діяльності спортивних класів і шкіл, в яких ці діти мали навчатись . Для координації дій між органами освіти та спортивними комітетами була створена Рада спортивних шкіл при Міністерстві Освіти і Вищої Школи. У середині 80-х років у Польщі діяло близько 2 тис. шкіл, в яких працювали класи з різних спортивних дисциплін, 160 шкіл спортивного профілю, а також 12 шкіл спортивної майстерності (олімпійського резерву). Однак у практиці, як зауважив Л.Гондек, лише незначна частина з них функціонувала ефективно. Найбільш успішно працювали школи спортивної майстерності з таких видів спорту як футбол, фехтування та лижний спорт [168, с. 242]. На думку Р.Тжесновського, у більшості спортивних класів і шкіл набір учнів до них часто не відповідав науковим засадам (не було застосовано науково-обґрунтованих тестів перевірки фізичної підготовленості під час вступу до цих закладів), на низькому рівні знаходився режим харчування і медичне забезпечення юних спортсменів, у частині навчальних закладів не було сучасної матеріальної бази для тренування [381, с. 5].

Слід відзначити позитивну роль Шкільних спортивних Клубів (Szkolne Kluby Sportowe) у популяризації масового спорту серед школярів. Головним їх завданням було сприяння розвитку масовості занять спортом серед учнівської молоді, організація спортивних змагань серед учнівської молоді. В 1978 році за даними І.Скоровського у Польщі було створено понад 14 тис. шкільних спортивних клубів у містах та сільській місцевості [352, с. 437].

Порівняно з попередніми 60-ми роками на наступному етапі (70-80-ті роки) система фізичного виховання школярів мала певні досягнення у розвитку масовості рекреаційної роботі. Збільшилась кількість дітей і молоді, які мали можливість під час зимових та літніх канікул відпочити в оздоровчих таборах. Була покращена ситуація із спортивною базою в школах деяких регіонів, особливо у будівництві спортивних майданчиків [419]. Інститут шкільних програм Міністерства Освіти та Вищої Школи опрацював нові програми з фізичного виховання для різних типів шкіл, які пройшли багаторічну апробацію. Покращив свою діяльність у галузі розвитку масовості спорту серед учнівської молоді Шкільний Спортивний Союз (ШСС), який організовував і проводив змагання школярів із різноманітних видів спорту. Крім популяризації таких видів спорту як легка атлетика, баскетбол, футбол, гандбол, волейбол ШСС пропонував учнівській молоді також наступні спортивні дисципліни: шахи, вітрильний спорт і картинг (переважно , для учнів професійно-технічних училищ). Наприкінці 70-х років в загальноосвітніх школах та професійно-технічних училищах країни працювало 159 секцій з картингу і 300 з шахів [353, с. 489].

Починаючи з 70-х років проблеми фізичного виховання підростаючих поколінь стали всебічно аналізуватись вченими різних галузей наук (педагогіки, психології, фізичного виховання, медицини, гігієни, соціології та ін.). Були запропоновані нові концепції в теорії і методиці фізичного виховання дітей та молоді, кожні п'ять років (починаючи з 1960 р.) проводились масові обстеження рухової підготовленості учнів всіх вікових груп, систематично організовувались Міжнародні та Всепольські науково-практичні конференції з проблем фізичного виховання школярів, рекреації, юнацького спорту та ін. Було видано корисні для вчителів фізичної культури методичні посібники та підручники для студентів академій фізичного виховання та інших навчальних закладів. Все це позитивно вплинуло на покращення функціонування системи фізичного виховання школярів і підготовку спеціалістів фізичної культури та спорту.

У другій половині 70-х років та протягом наступної декади XX століття польське суспільство переживало глибоку суспільно-економічну кризу, в тому числі і в галузі освіті, яка виражалась у відсутності близько 100 тис. класних приміщень для проведення навчально-виховного процесу у школах всіх типів, слабому забезпечені шкіл дидактичними засобами, а також у відповідною навчально-методичною літературою та підручниками. Для понад 60% учнів різного типу шкіл основною формою рухової активності залишались два щотижневі обов'язкові уроки з фізичного виховання. Школа опинилась також у складному становищі в реалізації запропонованої системи фізичного виховання внаслідок непомірно важких і не реальних вимог, що ставили перед нею партійні органи, керівництво освітою та спортивні комітети. Проблеми фізичного виховання у Польщі, а передусім незадовільний стан здоров'я польського суспільства (лише 7,4% населення країни активно займалося фізкультурою та спортом, з них 6,5% – обов' язковими формами занять з фізичного виховання і 0,9% – відвідували регулярно спортивні тренування) стали наслідком часто несвоєчасних рішень у галузі організації фізичного виховання і спорту, а також невідповідності правових змін реальним умовам їх реалізації [316, с. 5-6].

Слід також відзначити незадовільний стан фінансуванням цієї галузі. Так у 1982 році на розвиток фізичного виховання та спорту було виділено з державного бюджету 2,53%, а в 1986 році фінансування було зменшено до 1, 9% [237, с. 17]. Все це свідчить, що державна політика в цій галузі була не ефективною, що привело до регресу у функціонуванні системи фізичного виховання дітей та молоді порівняно з попередніми роками, а також із школами країн Західної Європи. Негативно також впливали на організацію фізичної культури та спорту у Польщі часті зміни у керівних органах, які забезпечували функціонування цієї галузі. Протягом 80-х років спортивні органи були реформовані декілька разів. У 1985 році було ліквідовано Головний Комітет Фізичної Культури та Спорту і знову, як у 1960-1978 роках , було створено Головний Комітет Фізичної Культури і Туризму. Через два

роки (у 1987 році) керівництво туризмом у країні відійшло до Міністерства Транспорту, а друга частина була об'єднана з Комітетом в Справах Молоді і було створено Комітет Молоді і Фізичної Культури (КМіФК). Цей комітет опікувався питаннями суспільно-політичного життя та культури молоді, а також розвитку фізичної культури і спорту в країні. Однак удосконаленню системи фізичного виховання школярів приділялось значно менше уваги, це питання було для КМіФК другорядним.

Діагностика стану фізичної культури в різних регіонах Польщі в 80-х роках показала, що режим гіподинамії був для більшості дітей і молоді звичним елементом їх стилю життя. Різні дослідники підкреслювали, що фізичне виховання в школі скероване, переважно, на реалізацію завдань рухової підготовленості учнів, а навчанню їх застосовувати засоби фізичної культури у самостійних рекреаційних заняттях вчителі не приділяли належної уваги (Е.Гай [159], Л.Гондек [168], Л.Ласкевич [246] та ін.). В цей період мали місце значні недоліки у лікарському контролі за станом здоров'я школярів. За даними досліджень Р.Пшевенди в 77% основних шкіл не проводилось лікарських оглядів учнів, які давали б можливість об'єктивно визначити стан їх здоров'я, фізичний розвиток, наявність вад постави і поділити школярів на медичні групи (основну, підготовчу та спеціальну). Ці функції були передані поліклінікам. Майже у всіх типах шкіл не проводилось гігієнічне виховання учнів, навчання їх здоровому стилю життя, яке у 90-х роках отримало назву edukacji zdrowotnej – валеології [317, с. 6-7].

В період 1976-80-х років Науково-дослідний інститут матері і дитини здійснив у різних регіонах Польщі масові обстеження 250 тис. учнів 10, 14 та 18 років. Було встановлено, що в усіх вікових групах зафіксовано погіршення гнучкості хребта у дівчат і хлопців, встановлені різні вади постави і плоскостопість. Дещо збільшилась, у порівнянні з попередніми роками, кількість школярів, віднесених до спеціальної медичної групи [318].

Для системи польського фізичного виховання школярів негативне значення мала концепція, що визначала перевагу спортивних досягнень школи над загальнорозвиваючими та виховними його завданнями. Внаслідок цього основна увага вчителів зосереджувалась на вузькій групі найбільш здібних у спортивному відношенні і добре фізично підготовлених учнях [130, 382]. У значній частині шкіл мало місце обмеження масових форм фізичної культури і спорту серед учнів, а фізичне виховання, переважно, зводилось до урочних форм, скорочувались факультативні заняття з цього предмету, різко зменшився обсяг краєзнавчо-туристичної та рекреаційної роботи із школярами. Відчутним стало також негативне ставлення частини керівників шкіл до фізичного виховання школярів, слабка підтримка вчителями інших предметів позакласних занять учнів фізкультурою та спортом, внаслідок цього вчитель фізичної культури був змушений розраховувати лише на власні сили. Відзначимо також значне обмеження у цей період самостійності у професійно-педагогічній діяльності вчителів, що спричиняло формальне

виконання ними навчально-виховних функцій, а також ігнорування інновацій і їх безініціативність. Без сумнівів складною проблемою був матеріальний стан польських вчителів, що спонукало їх до звільнення за власним бажанням із школи, з цієї причини не бажали розпочинати працю у школі випускники факультетів фізичного виховання вищих навчальних закладів [126, 195, 320].

Я.Копчиньська-Сікорьська і Б.Секіта, аналізуючи стан викладання фізичного виховання у початкових та основних школах зазначали, що реалізація змісту навчальних програм у шкільній практиці залишалась на посередньому рівні, що було зумовлено слабкою матеріальною базою більшості шкіл [228, с. 204].

У цей період у змісті уроків з фізичного виховання в польських школах різко скорочується обсяг навчання вправ з гімнастики (зокрема, художньої гімнастики та танцювальних вправ) за рахунок засобів з легкої атлетики та спортивних ігор. Це, у свою чергу, стало причиною зменшення інтересу до уроків фізичного виховання дівчат віком 14-15 років, оскільки зміст навчального процесу з цього предмету був здебільшого зорієнтований на потреби хлопців. Варто також додати, що у другій половині 80-х років в школах рідко проводились такі популярні у попереднє десятиріччя заняття у природних умовах (парку, лісі) та туристичні походи учнів при активній участі харцерських організацій. До того ж складна ситуація складалась у забезпеченні шкільного фізичного виховання відповідною спортивною базою і інвентарем, хоч протягом 1970-1980 років для потреб шкіл було збудовано 4000 нових спортивних майданчиків та 800 спортивних залів [354, с. 4]. За даними Е.Гая і К.Хондзелка в цілому у 80-х роках XX століття у польських школах і дошкільних закладах налічувалось разом 6356 гімнастичних залів та 1687 шкільних стадіонів. У кращому становищі, порівняно з іншими містами, опинилися школи що були розміщені у таких великих промислових центрах країни як Варшава, Лодзь, Познань, Краків, Катовіце, Вроцлав, що свідчило про нерівномірність у забезпеченні шкіл спортивним обладнанням та інвентарем [158].

Деякі школи також мали доступ до 160 басейнів (лише частина з них була критих і функціонувала цілорічно), 60% з них була розміщена у Катовицькому воєводстві, при цьому у 25 воєводствах країни (із понад 60 в тому періоді) взагалі не було критих басейнів. У віддалених від промислових центрів сільських районах базу для фізичного виховання школярів складали так звані “зелені школи” (легкоатлетичні і гімнастичні об'єкти), які будувались переважно власними силами з врахуванням існуючого ландшафту. Вони були розміщені біля шкіл і експлуатувались, переважно, у теплий період навчального року. Їх налічувалось близько 2 тис., 85% з них належало основним школам [158, с. 201].

Близько 40% загальноосвітніх шкіл країни не мали власних гімнастичних залів, 75% уроків з фізичного виховання у молодших класах

проводились в шкільних коридорах, а 14% – в класних приміщеннях. Слід вказати, що в той період 6400 шкіл не мали відповідних умов для проведення уроків з фізичного виховання, натомість в близько 2 тис. школах не вистачало також необхідного легкоатлетичного інвентарю, а в 1789 – спортивних майданчиків [150, с. 375]. До суттєвого недоліку також можна віднести той факт, що 15% учнів шкіл із загальної їх кількості, що мали проблеми із здоров'ям, були зараховані до спеціальних медичних груп. Поширеним також було отримання учнями фіктивного лікарського звільнення від уроків фізичного виховання. Як відмічав Р.Тжесновський, у деяких школах цей показник складав до 30% учнів, які не брали участі у заняттях з цього предмету, внаслідок чого близько 200 тис. школярів різних класів щорічно не були охоплені організованими формами фізичного виховання [381, с. 3].

Фізичне виховання для значної частини учнів було нецікавим. Це викликало “рухові лінощі” учнів, не бажання виконувати запропоновані вчителем фізичні вправи. Часто вчителі звертали основну увагу під час уроків на найбільш здібних учнів, залишаючи поза увагою середніх і слабих дітей, оскільки успішні виступи юних спортсменів на різних змаганнях приносили школі кубки та дипломи, які можна бачити і показати під час перевірки школи інспектором. У зв'язку з цим більшість директорів шкіл оцінювали працю вчителя фізичної культури за спортивні успіхи його учнів [118, с. 8]. У 80-х роках у більшості шкіл припинилось проведення таких форм фізичного виховання, як гімнастика перед початком навчальних занять, фізкультурні хвилинки під час уроків та фізкультурні паузи на великих перервах, масові спортивні змагання та шкільні спартакіади.

Значні труднощі існували в організації занять з коригуючої гімнастики та лікувальної фізкультури. Так, лише 15% учнів, що мали вади постави тіла та плоскостопість, були охоплені цими заняттями, у 70% школах заняття з лікувальної фізкультури проводились в шкільних коридорах. Необхідне обладнання для проведення цих занять було рідкістю. Тому, навіть та частина вчителів фізичної культури, яка мала відповідну підготовку і дозвіл на проведення цих занять, посилаючись на відсутність належних умов, відмовлялась від їх проведення [237, с. 88].

На Всепольському з'їзді спеціалістів фізичної культури та спорту (1981 рік) були широко обговорені питання, які стосувались стану фізичного виховання школярів та масової фізичної культури у Польщі. В Постанові з' їзду було зазначено недоліки у функціонуванні системи фізичного виховання підростаючих поколінь, зокрема, надмірна “централізація” організації фізичної культури. Вчитель повинен був працювати згідно вказівок Міністерства освіти та його органів на місцях, керуватись лише вимогами державних програм з фізичного виховання, організацією позакласної роботи в школі. Було відзначено також значне зниження фінансування на придбання фізкультурного інвентарю для шкіл, модернізацію та будування бази,

проведення спортивних змагань серед школярів. Тому не випадково значна частина польського суспільства негативно оцінювала ефективність впливу уроків фізичного виховання на стан здоров'я і фізичний розвиток учнів і взагалі роль шкільної фізичної культури у підготовці дітей та молоді до їх майбутнього дорослого життя та високопродуктивної праці [317].

Поглиблення кризи фізичного виховання школярів було також викликано відсутністю у значній частині шкіл відповідно підготовлених спеціалістів до проведення навчально-виховного процесу з учнями. За даними Л.Гондка у 1982/1983 навчальному році у школах країни працювало близько 19 тис. вчителів фізичної культури, але шкільництво потребувало ще 10 тис. спеціалістів з цієї дисципліни. Особливо у складній ситуації знаходились сільські школи. Цей же автор відзначав, що близько 5 тис. польських шкіл взагалі не мали вчителів фізичного культури. Тому уроки фізичного виховання проводили молоді випускники середніх шкіл, які у кращому випадку, закінчили короткотермінові курси і не мали належної спеціальної підготовки для викладання цього навчального предмету [168, с. 163].

Таким чином можна стверджувати, що стан фізичного виховання у школах Польщі у 70-80-х роках XX століття характеризувався поглибленням кризи, яка була викликана зовнішніми і внутрішніми чинниками. Керівництво органів освіти, фізичного виховання і спорту намагалось поліпшити цю складну ситуацію, але їх діяльність не приносила бажаних результатів. Головними причинами такого стану справ були: недостатнє фінансування цієї галузі освіти; відсутність у багатьох школах країни відповідно підготовлених вчителів фізичної культури; слабка матеріальна база для занять фізкультурою та спортом у значній кількості шкіл; не відповідність поставлених перед вчителем завдань реальним умовам, в яких функціонувала польська школа; зниження масовості у шкільному туризмі і рекреаційних заняттях дітей та молоді. Ці об'єктивні причини значно вплинули на подальший розвиток системи фізичного виховання учнів всіх типів шкіл в цьому історичному періоді. Тому у наступних роках, вже у нових умовах суспільно-політичного та економічного розвитку Польщі, потрібно було прикласти великі зусилля для їх виправлення.

4.2. Особливості підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту у Польщі в 60–70-х роках XX століття

Становлення та розвиток системи підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту у Польщі в 60 та 70-х роках мали багато спільного з аналогічною системою вищої освіти в Україні. Підготовка кадрів у галузі фізичної культури та спорту у даний період була зосереджена у Варшавській академії фізичного виховання, Познанському, Вроцлавському, Краківському та Катовицькому інститутах фізичного виховання за однією спеціальністю –

“фізична культура і спорт”. Випускник вищого навчального закладу після захисту магістерської праці отримував кваліфікаційний ступінь – “магістр фізичного виховання”. Навчальний процес в цих навчальних закладах тривав чотири роки.

Крім спеціальних вищих навчальних закладів підготовка вчителів фізичної культури у Польщі забезпечувалась також у 2-х річних вчительських інститутах на базі середньої освіти , які закінчило з 1954 по 1965 рік понад 2000 осіб. Для потреб початкової школи вчителів фізичної культури готували також педагогічні ліцеї, які мали відповідні відділи. До 1965 року спеціальність –“вчитель фізичної культури початкової школи” отримало понад 3000 випускників цих навчальних закладів [374, с. 15-16].

За даними Г.Тарновського протягом 1953-1964 років 4-х річні профільні вищі навчальні заклади Польщі підготували разом приблизно 6500 спеціалістів фізичної культури та спорту. Тільки у 1964/1965 навчальному році в цих закладах на денному та заочному відділах навчалось 540 студентів [374, с. 15-16].

Постановою Сейму ПНР від 17.02.1960 року “Про стан справ у фізичній культурі і туризмі” Головний Комітет Фізичної Культури об' єднується з Комітетом Справ Туризму і організується новий Головний Комітет Фізичної Культури і Туризму (ГКФКіТ). В його компетенцію входило визначення основних напрямів удосконалення навчально-виховного процесу у спеціальних вищих навчальних закладах, укладання навчальних планів та програм, затвердження кошторисів будівництва спортивних баз та бюджетів ВНЗ фізичного виховання, а також координація і контроль за їх навчально-виховною та науковою діяльністю [392].

Головним завданням вищих навчальних закладів в той період залишалась підготовка вчителів фізичної культури для потреб неповних та повних середніх шкіл. В документах ГКФКіТ (постановах та наказах) підкреслювалось, що професія вчителя фізичної культури вимагає широкої профільної теоретичної та практичної підготовки. Тому, що головним місцем праці випускників цих навчальних закладів є загальноосвітня школа, а крім цього, значно зростала потреба на спеціалістів фізичної культури та спорту в інших установах (спортивні товариства та школи, клуби, центри рекреації і реабілітації та ін.). Тому вищі навчальні заклади фізичного виховання повинні були проводити факультативні заняття для підготовки студентів з наступних спеціальностей: 1.Тренера з вибраного виду спорту. 2. Інструктора реабілітації у лікувальних центрах. 3. Вчителя фізичної культури у спеціальних школах. 4. Інструктора з рекреації та туризму. Така широко профільна підготовка давала можливість їх випускникам після закінчення ВНЗ працювати у різних галузях фізичної культури та спорту [309, с. 4-5].

Базовий навчальний план профільних 4-х річних ВНЗ фізичного виховання у 1965/1966 навчальному році передбачав 3725 годин і складався з наступних навчальних циклів: загально-професійної підготовки – 1523

години (41%): методика фізичного виховання – 251 година, теорія і методика гімнастики – 364 години, теорія і методика легкої атлетики – 226 годин, теорія і методика командних ігрових видів спорту – 205 годин, теорія і методика плавання – 152 години, теорія і методика викладання рухливих ігор – 42 години, ритміка і хореографія – 118 годин, музичне виховання – 59 годин, туризм – 28 годин, вибрані проблеми теорії спорту – 24 години, спортивна дисципліна за вибором студентів – 54 години; природничо-наукова підготовка– 986 годин: (26%) анатомія – 109 годин, біомеханіка – 56 годин, фізіологія – 146 годин, біологія – 138 годин, хімія і біохімія – 93 години, гігієна – 84 години, медицина – 75 годин, реабілітація – 75 годин, фізика – 64 години, фізіологія – 146 годин; гуманітарної підготовки – 626 годин (17%): основні проблеми філософії і теорії суспільного розвитку – 124 години, педагогіка – 94 години, психологія – 92 години, іноземна мова – 208 годин, історія фізичної культури – 48 годин, методологія наукових досліджень – 30 годин, монографічний курс – 30 годин. Педагогічна практика складалась з практики в основній школі – 120 годин, практики в середній школі – 90 годин (практика у літніх спортивно-оздоровчих таборах дітей та молоді могла бути організована за згодою керівництва ВНЗ). Студенти також були зобов'язані до проходження літньої спортивно-інструкторської практики у спортивних таборах – 120 годин та зимової спортивно– інструкторської практики у спортивних таборах – 200 годин, взяти участь у туристичному поході – 60 годин. Всього на ці форми підготовки відводилось 590 годин (16%) [310] (рис. 4.1).

Рис. 4.1. Розподіл годин на цикли предметів (в %) у базовому навчальному плані для АФВ у 1965/1966 н.р.

Слід зазначити, що вищі навчальні заклади фізичного виховання Польщі у 60-ті роки отримали право здійснювати деякі зміни у базовому

навчальному плані (у разі потреби), а також затверджувати на вченій раді власний навчальний план, виходячи з існуючих можливостей, щодо матеріально-технічної і спортивної бази та наявності відповідного професорсько-викладацького складу [309].

В навчальних програмах ВНЗ фізичного виховання зверталась увага на необхідність поглиблення знань студентів з психофізичного розвитку школярів різного віку, а також з проблематики факультативного і позашкільного фізичного виховання в загальноосвітніх школах. Одночасно від студентів вимагалось опанування кваліфікації інструктора з принаймні одного виду спорту, у зв'язку з цим у навчальних планах ВНЗ фізичного виховання були додатково впроваджені такі нові дисципліни, як курс підготовки до викладання фізичного виховання в літніх і зимових таборах відпочинку дітей і молоді, лікувальна гімнастика, медичний контроль (перша домедична допомога). Навчальний план Вроцлавської АФВ у 60-х роках містив додатковий навчальний курс з біологічних наук, закінчення якого надавало випускникам право викладання у школі предмету біології, як другої фахової спеціальності [207].

Основними критеріями відбору абітурієнтів до вищих навчальних закладів фізичного виховання у 60-х роках були оцінки за письмовий екзамен з польської літератури, усні екзамени з історії Польщі та однієї з дисциплін за вибором (хімія, біологія, фізика). Абітурієнти також складали іспит з фізичної підготовленості, який передбачав виконання нормативних вимог, які визначались ВНЗ з гімнастики, легкої атлетики, плавання та основних технічних прийомів із спортивних ігор (баскетбол або волейбол). Слід відзначити, що вимоги до рівня фізичної підготовленості абітурієнтів, майже не змінились порівняно з попереднім періодом 50-х років. З. Грот відзначає, що загально-предметна та фізична підготовленість абітурієнтів у першій половині та середині 60-х років значно покращилась у порівнянні з попереднім періодом, але в цілому, рівень фізичної підготовленості (у відповідності з отриманими оцінками) дещо перевищував рівень знань з загальноосвітніх предметів. Так саме, як і в попередній період 50-х років, рівень підготовленості (теоретичний та фізичний) абітурієнтів, які закінчили міські школи був вищий у порівнянні з абітурієнтами з сільських регіонів Польщі [176, с. 161].

Зміст навчального процесу у ВНЗ фізичного виховання Польщі у першій половині 60-х років XX століття представимо на прикладі навчальної діяльності Краківського інституту фізичного виховання (КрІФВ). Серед предметів циклу спеціальної професійної підготовки з “теорії і методики фізичного виховання” перед студентами ставились вимоги щодо опанування наступних теоретико-методичних знань: теорія і практика фізичного виховання у Польщі і закордоном; розвиток моторики людини в онтогенезі; форми рухової діяльності людини; чинники фізичного розвитку людини;

проблематика ранньої спортивної спеціалізації; методи оцінювання рухових здібностей дітей та молоді; методи оцінювання постави та корекція її вад у педагогічній діяльності вчителя фізичної культури; методи дослідження діяльності малих груп. Умовою допущення студентів до складання екзамену з цього предмету було обов'язкове зарахування педагогічних практик в основній і середній школах.

На навчальну дисципліну "теорія і методика гімнастики" протягом першої половини 60-х років у КрІФВ виділялось в середньому від 360 до 380 навчальних годин. Протягом І-ІІ років навчання студенти щотижня мали три години практичних, а починаючи з ІІІ семестру – одну годину теоретичних занять. На ІІІ – ІV році навчання від 3 до 4 годин щотижневих практичних занять. На підсумкову оцінку з цього предмету значно впливав іспит (виконання вправ на гімнастичних приладах), що приймався після завершення VII семестру. До студентів з цієї навчальної дисципліни ставились наступні вимоги: ґрунтовні знання теорії та методики організації і змісту уроків з гімнастики в школі; самостійне опрацювання планів проведення уроків з гімнастики в школах різного типу; організація і проведення спортивних змагань з гімнастики в школі, а також в інших освітніх установах і на підприємствах; практичні вміння суддівства змагань з гімнастики.

Навчальна дисципліна "теорія і методика легкої атлетики" викладалась на І-ІV році навчання в обсязі від 226 до 230 годин, по дві години практичних занять щотижня у IV-VI семестрах та одну годину теоретичних занять щотижня у VII семестрі. Протягом І-ІІ років студенти ознайомлювались з технікою окремих видів легкої атлетики, натомість на ІІІ-ІV році – з методикою організації тренувального процесу та організації спортивних змагань з цього виду спорту в школах різного типу. До головних вимог опанування студентами цією навчальною дисципліною відносились: знання методики навчання техніки окремих видів легкої атлетики; знання легкоатлетичного інвентаря та обладнання, вміле його використання; уміння організації спортивних змагань з легкої атлетики та їх суддівства. Від студентів вимагалось виконання нормативів з наступних легкоатлетичних дисциплін: біг на дистанції 100 і 200 м., біг на 400 і 1500 м; стрибок у довжину і висоту з розбігу; штовхання ядра; метання спису [151, 349].

На реалізацію програмних завдань з предмету "теорія і методика командних видів спорту" в даному ВНЗ відводилося у цей період в середньому від 230 до 250 навчальних годин, з наступним їх розподілом: І рік – дві години щотижня; на ІІ-ІІІ році 2-3 години; на ІV році – дві години у VII і одна година у VIII семестрі. Відзначимо, що такі спортивні ігри як баскетбол, волейбол і гандбол відносилися до дисциплін спеціалізації з предмету "спортивна дисципліна за вибором". Після складання екзамену студенти отримували кваліфікацію – "тренера 2 класу" з обраного виду спорту. Від студентів вимагались знання з методики навчання техніки і тактики спортивних ігор; розробки системи тренувального процесу в

залежності від статі, віку, фізичної підготовленості дітей і молоді, стану матеріальної бази школи (спортивного клубу). З методичної і практичної підготовки студент повинен був продемонструвати наступні уміння: проведення змагань у ролі арбітра, уміння виконати основні технічні прийоми і знання тактики спортивної гри.

Навчальне навантаження з предмета “теорія і методика плавання” складало від 152 до 170 годин і його реалізація відбувалась протягом I-III років навчання по дві години практичних занять, які реалізувались у I-IV семестрах, а також одна година щотижня у V та 2 години у VI семестрах. Навчальний курс закінчувався іспитом, під час якого від студентів вимагалось: правильне виконання 3 стилів плавання на дистанції 50 м. (кроль , брас та батерфляй) за визначений час; правильно технічно виконаний стартовий стрибок та стрибок з 3-х метрового трампліна; демонстрація двох технік рятування у воді; пірнання за предметом на глибину 3 м. [274, с. 66-67].

Серед предметів гуманітарного блоку ключову роль відігрівали “педагогіка” і “психологія”. Предмет “педагогіка” викладався в обсязі від 94 до 98 годин на II-III роках навчання, починаючи з III семестру (одна година лекційна та дві години практичних занять щотижня); у IV та У семестрах – по одній годині щотижня лекційних і практичних занять. Зміст навчальних програм з педагогіки включав такі теми, як “Цілі і завдання педагогіки в епосі соціалізму”, “Зміст, засади і методи соціалістичного виховання”, “Роль фізичної культури у всебічному вихованні підростаючих поколінь”, “Особистість вчителя фізичної культури”, “Освітньо-виховна діяльність вчителя фізичної культури у позаурочний час” та ін. Головною умовою отримання заліку з предмета “педагогіка” було зарахування педагогічних практик у школах. Студенти повинні були показати вміння організовувати і проводити уроки фізичного виховання та продемонструвати свої знання у веденні навчальної документації з цього предмету. Навчальні програми для студентів передбачали наступні види педагогічних практик: 1) безперервна практика в основній школі (120 годин); 2) безперервна практика в середній школі (90 годин); 3) педагогічна практика в літніх таборах відпочинку дітей і молоді (90 годин) [355].

Реалізація змісту предмета “психологія” (обсяг її складав у середньому від 92 до 105 годин) розпочиналася на II році навчання (IV семестр) і тривала до VII семестра. До основних вимог відносились: знання основних концепцій та напрямків загальної і вікової психології; методологія психологічних досліджень; основи психології спорту та психології процесу виховання дітей і молоді.

Серед предметів природничо-наукового циклу особлива увага зверталась на навчальну дисципліну “анатомія”, яка викладалась в обсязі від 110 до 120 годин на I-II роках навчання і завершувалась екзаменом. На реалізацію змісту предмета “антропологія” відводилось 60 годин на III році

навчання (дві години щотижня у V та три години у VI семестрах). Основні теми цієї навчальної дисципліни стосувались проблем індивідуального розвитку людини, що мало важливе значення у педагогічній праці майбутнього вчителя фізичної культури.

Навчальна дисципліна "гігієна" викладалась на III році навчання в обсязі від 84 до 90 годин по три години щотижня у V та чотири години у VI семестрах. Навчальна дисципліна "медицина спорту" вивчалася на IV році в обсязі 75 годин (5 годин щотижня у V семестрі) [114, с. 44].

Одночасно слід відзначити, що процес підготовки фахівців фізичної культури та спорту в цей історичний період (60-70-х років XX століття) мав деякі недоліки. До основних з них відносяться: слаба матеріальна та спортивна база деяких вищих навчальних закладів; незручне розташування спортивних об'єктів та їх оренда; значний відсів студентів, як денних так і заочних відділів; обмеженість необхідних місць для їх проживання у гуртожитках [105, 207].

У 1966 році, згідно з Постановою Міністерства Освіти і Вищої Школи ПНР, Варшавська академія фізичного виховання отримала право на створення спеціалізованої вченої ради, яка розглядала кандидатські та докторські дисертації у галузі "фізична культура і спорт". В тому ж році розпочала свою діяльність вчена рада з захисту кандидатських дисертацій у Вроцлавському інституті фізичного виховання. Створення вчених рад, які мали право приймати до захисту дисертації з проблематики "Фізична культура і спорт" створило позитивні умови для зростання наукових кадрів та поширення експериментальних досліджень у ВНЗ з цієї галузі [211].

Значні зміни у системі підготовки фахівців фізичної культури і спорту відбулись у другій половині 60-х і на початку 70-х років. Головними причинами проведення реорганізації системи їх підготовки була постійно зростаюча потреба суспільства, у першу чергу, на вчителів фізичної культури для загальноосвітніх шкіл, а також створення у спеціальних вищих навчальних закладах окремих спеціалізацій, серед яких студенти повинні були обрати основну, що чітко визначало профіль їх виробничої діяльності [112].

У 1968 році Міністерство Освіти і Вищої Школи ПНР розпочало реформування системи підготовки спеціалістів у галузі "фізична культура та спорт" головним завданням якого було збільшення терміну навчання в інститутах з чотирьох до п'яти років. Це передбачало значне підвищення теоретико-методичного та фахового рівня їх професійної підготовки. Закінчення інституту вчителів надавало його випускникам кваліфікацію ліцензіата з можливістю продовження навчання на дворічному циклі університету або вищої педагогічної школи, закінчення яких надавало право на отримання освітньої кваліфікації магістра з обраної спеціальності [207].

В цьому ж році було відкрито факультет фізичного виховання у Щецинському інституті вчителів, а в наступному – 1966 році були створені

факультети фізичного виховання у Бидгощському та Біло-Подляському вчительських інститутах. Крім основної спеціальності – “фізичне виховання” , студенти навчались також за другою педагогічною спеціальністю – “біологія” або “географія”. Відкриття нових факультетів фізичного виховання мало на меті забезпечити зростаючі потреби загальноосвітніх шкіл у спеціалістах фізичного виховання. Більшість випускників цих навчальних закладів розпочали свою педагогічну діяльність у різних типах шкіл. Трирічні факультети фізичного виховання займались підготовкою спеціалістів, які мали право працювати в основній школі (1-6 класи) [201, 213].

Базовий навчальний план факультетів фізичного виховання вчительських інститутів за 1969/1970 навчальний рік складався з наступних дисциплін: цикл професійно-орієнтованої підготовки (1470 годин), до якого відносився блок теорії і методики рухової активності. Він включав наступні предмети: теорія фізичного виховання, методика фізичного виховання, вибрані проблеми теорії спорту, теорія і методика спорту, фізичне виховання у дошкільних закладах, педагогічна практика в основній і середній школах – 546 годин; теорія і методика гімнастики – 132 години, теорія і методика легкої атлетики – 116 годин, теорія і методика спортивних ігор – 188 годин, теорія і методика плавання – 160 годин, теорія і методика зимових видів спорту – 140 годин, теорія і методика рухливих ігор – 64 години, хореографія – 64 години, туризм – 60 годин; цикл природничо-наукової підготовки (214 годин): анатомія – 54 години, фізіологія – 80 годин, антропологія – 32 години , гігієна – 48 годин; цикл професійно-педагогічної підготовки (885 годин): педагогіка – 264 години, психологія – 111 годин, філософія і соціологія – 120 годин, політологія – 141 година, іноземна мова – 94 години, методологія наукових досліджень – 56 годин, логіка – 51 година, технічні засоби навчання – 32 години, спортивне обладнання і інвентар – 16 годин. Всього – 2569 годин. На педагогічну практику відводилось 350 годин і вона входила до змісту навчальної дисципліни “теорія і методика рухової активності”, натомість спортивно-інструкторська практика з зимових видів спорту (80 годин), була включена до складу навчальної дисципліни “теорія і методика зимових видів спорту”. Літня спортивно-інструкторська практика була включена до змісту предмету “теорія і методика плавання” і мала 120 годин [207].

В змісті навчального процесу факультетів фізичного виховання інститутів вчителів можна відзначити ряд особливостей порівняно з профільними ВНЗ фізичного виховання. Передусім відмінності полягали у концепції підготовки спеціалістів. Навчання студентів у профільних ВНЗ фізичного виховання, як було відзначено вище, мало характер підготовки спеціалістів широкого профілю (універсалів), які мали право працювати не тільки в загальноосвітніх та спеціальних школах, але також тренерами у спортивних товариствах, спортивних клубах, проводити спортивно-масову

роботу на підприємствах. Натомість в інститутах вчителів підготовка спеціалістів здійснювалась безпосередньо до праці в школі. Свідчить про це значно більша кількість навчального часу, призначеного на психологічно-педагогічну підготовку майбутніх спеціалістів. Наступна відмінність полягала в тому, що професійна підготовка в інститутах вчителів зосереджувалась, переважно, на гімнастиці, легкій атлетиці, командних видах спорту і вибраних зимових видах спорту. Натомість у фізкультурних ВНЗ кількість спортивних дисциплін була значно різноманітніша, особливо у галузі спортивної спеціалізації студентів. Це було також викликано тим, що матеріальна база інститутів фізичного виховання, зокрема Варшавської АФВ, були в значно кращому стані. Цикл природничо-наукових предметів інститутів вчителів містив значно менше навчальних дисциплін, обмежуючись такими предметів. як анатомія, антропологія, фізіологія та гігієна, але це також було викликано двохпрофільною підготовкою вчителів, тому ряд навчальних дисциплін цього циклу включали предмети з другої (додаткової) спеціальності [184].

Основними критеріями прийому на факультети фізичного виховання інститутів вчителів, крім вступних екзаменів з польської мови і біології, було тестування фізичної підготовленості абітурієнтів. Дослідження проведені Х. Грабовським, які стосувалися педагогічних і спеціальних критеріїв відбору абітурієнтів факультетів фізичного виховання до інститутів вчителів встановили, що ця система приводила до деякого зниження рівня теоретичних вимог щодо їх підготовленості, в наслідок чого з початком навчання у ВНЗ частина студентів мала значні труднощі у засвоєнні знань з теоретичних дисциплін [173].

Факультети фізичного виховання інститутів вчителів були підпорядковані безпосередньо Міністерству Освіти і Вищої Школи ПНР, натомість, як було вказано вище, інститути фізичного виховання і Варшавська АФВ – Головному Комітету Фізичної Культури і Туризму. Тому важливим завданням для польського керівництва освіти та керівництва фізичної культури і спорту на тому історичному етапі стало визначення об' єктивних критеріїв професійної підготовленості спеціалістів фізичного виховання, які б були єдині для МОіВШ та ГКФКіТ у справі підготовки вчителів фізичної культури. Ці питання були широко обговорені під час наради ректорів ВНЗ фізичного виховання і інститутів вчителів за участю представників Союзу Польських Вчителів (Związek Nauczycieli Polski) 28 квітня 1969 року. На цій нараді була прийнята Постанова про створення спеціальної робочої комісії за участю представників фізичної культури та освіти, щодо узгодження змісту підготовки спеціалістів фізичного виховання і спорту [202].

У підготовці спеціалістів фізичного виховання у цей історичний період чітко простежується наростання потреби у проведенні радикальних організаційних змін, які пов'язані з необхідністю впровадження профільної

підготовки спеціалістів за вибраним фахом. К.Топорович відзначав: “Розвиток сучасної цивілізації створює щораз більші суспільні потреби на спеціалістів фізичного виховання, однак не підлягає сумніву, що повинні це бути спеціалісті, які репрезентують вищий рівень загальних і фахових знань. Сучасний вищий навчальний заклад фізичного виховання не є в стані, з об' єктивних причин, задовольнити такі різноманітні суспільні потреби, у зв'язку з чим необхідно створювати нові відділи, що можуть задовольнити ці потреби і дозволять всебічно здійснювати підготовку спеціалістів у вищих навчальних закладах фізичного виховання” [377, с. 28].

Внаслідок проведених дискусій, глибокого аналізу ситуації та широких обговорень була прийнята Постанова за №1/70 Головного Комітету Фізичної Культури і Туризму (ГКФКіТ) від 29 квітня 1970 року у справі реформи вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту та підвищення кваліфікації кадрів з фізичної культури, яка визначала наступні провідні позиції:

1. Всі вищі навчальні заклади фізичного виховання, а також, інститути вчителів, в яких створено факультети фізичного виховання і спеціальність “фізичне виховання” підпорядковуються безпосередньо Головному Комітету Фізичної Культури і Туризму.

2. Впровадити двоступеневу підготовку спеціалістів фізичного виховання і спорту. І ступінь (ліцензіат) – неповна вища освіта і ІІ ступінь (магістр) – повна вища освіта за наступними спеціальностями:

а) педагогічна – у галузі фізичного виховання з гарантією після закінчення І ступня можливості отримання додаткових педагогічних спеціальностей;

б) тренерська – з гарантією можливості після отримання кваліфікації тренера з певного виду спорту, викладати також предмет “Фізичне виховання” в школах всіх типів;

в) рекреації і реабілітації із скеруванням на працю переважно з дорослим населенням;

3. Розпочати реформування вищих навчальних закладів фізичного виховання від 1970/1971 навчального року [201, с. 96-97].

Відповідно з цією Постановою ГКФКіТ на стаціонарні відділення ІІ ступня (магістерські курси**)** у ВНЗ фізичного виховання приймалися без вступних іспитів особи, що мали диплом спеціаліста І ступня (ліцензіат) та отримали відповідну рекомендацію від керівництва факультету. Як відзначав З.Яворський, ліміт місць на ІІ ступінь навчання **(**магістратура**)** у 1971/1972 навчальному році не перевищував 30% від загальної кількості студентів у ВНЗ фізичного виховання [201] “Підставою отримання рекомендації для подальшого навчання на стаціонарі ІІ ступня ВНЗ був найвищий середній бал з усіх оцінок передбачених навчальним планом 3-х річного навчання ліцензіату. За умови однакового середнього балу перевагу віддавали кандидатам, які під час навчання на І ступні проявили активність у

суспільному житті факультету та всього навчального закладу” [183, с. 11].

В цей період було здійснено ряд організаційних змін у діяльності ВНЗ фізичного виховання, що готували вчителів з цієї спеціальності. Так, Постановою Ради Міністрів ПНР від 6 серпня 1969 року було створено Гданський інститут фізичного виховання [339]. Спільною Постановою МОіВШ і ГКФКіТ від 29 квітня 1970 року інститут вчителів в Білій-Підлясці, який до цього часу був філією Люблінського університету, був переданий у підпорядкування Варшавській АФВ [385, 390, 426, 429]. Черговим кроком у розвитку системи підготовки спеціалістів фізичного виховання мала Постанова Ради Міністрів ПНР від 1 вересня 1970 року про створення Катовицького інституту фізичного виховання, що мало суттєве значення як для процесу підготовки спеціалістів фізичної культури і спорту для всієї країни, так і для промислово розвинутого і густо заселеного Шльонського регіону [342].

Важливим для зміцнення системи фізичного виховання було також прийняття Постанови Ради Міністрів ПНР від 11 грудня 1972 року ”Про надання Краківському, Познанському і Катовицькому інститутам фізичного виховання статусу Академій фізичного виховання”. Це давало можливість поширення науково-дослідної роботи серед викладачів, вирішення питань збільшення набору студентів, розбудови спортивної бази та ін., а також сприяло підвищенню престижу цих ВНЗ [335].

Реорганізація процесу підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту у Польщі вимагала пристосування системи підготовки вчителів фізичної культури до сучасних освітніх вимог. Тому, рішенням ГКФКіТ від 2 лютого 1973 року були створені спеціальні комісії, завданням яких було опрацювання пропозицій, а також визначення змісту і строків реалізації планів підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для потреб масової фізичної культури і спорту [202, 306].

Серед чотирьох створених комісій, одна займалась проблематикою підготовки та підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури. На підставі опрацьованого матеріалу наприкінці лютого 1973 року ГКФКіТ розглянув проект Постанови “Про основні положення модернізації системи підготовки кадрів з фізичної культури у вищих навчальних закладах”.

В цій Постанові були запропоновані наступні пропозиції:

- В академіях фізичного виховання та їх філіях, а також у вищих навчальних закладах фізичного виховання впровадити 4-х річний термін навчання студентів, з можливістю отримання ними після закінчення цього закладу ступня – “магістра фізичного виховання”.
- В період першого та другого років навчання впровадити загально -обов'язкову програму, яка надає всім студентам можливість отримання такого обсягу знань та умінь, що необхідний їм для праці у різних галузях фізичної культури та спорту.

- В період третього та четвертого навчальних років впровадити профільні програми відповідно до наступних спеціальностей: вчитель фізичної культури, тренер з певного виду спорту, спеціаліст з рекреації, спеціаліст з реабілітації [202, 306].

Отримання магістерського ступня, який надавали випускнику вищого навчального закладу після захисту магістерської праці, було обумовлено обраною студентом спеціальністю: магістр фізичного виховання (вчитель школи), магістр спорту (тренер), магістр рекреації, магістр реабілітації.

Цей проект був розглянутий і затверджений Постановою за №18 ГКФКіТ від 27 березня 1973 року, в якій відзначалось: "У зв'язку з модернізацією системи підготовки і перепідготовки кадрів з фізичної культури і спорту в Варшавській, Вроцлавській, Краківській, Познанській А кадеміях фізичного виховання та на підставі ст. 3 Статуту про вищі навчальні заклади від 5 листопада 1958 року ухвалено:

§ 1

1. Реорганізувати двоступеневі вищі навчальні заклади фізичного виховання в одноступеневі– магістерські.

§ 2

1. Навчальний процес на стаціонарних відділах триває 4 роки і реалізується на наступних факультетах:

- педагогічний;
- тренерський;
- рекреації;
- рухової реабілітації.

§ 3

1. Навчальний процес на заочних відділах триває 4 роки на факультетах:

- педагогічний;
- тренерський;
- рекреації;

2. 3 роки на факультеті рухової реабілітації – тільки для випускників технікумів фізіотерапії" [202, с. 61-62].

Незважаючи на ряд значних успіхів, що досягла система підготовки кадрів з фізичного виховання в Польщі у даний період керівництво освіти та фізичного виховання і спорту звертали також увагу на недоліки у цій галузі. Так, у прийнятій у квітні 1973 року ГКФКіТ "Програмі розвитку вищих навчальних закладів фізичного виховання до 1990 року" між іншим відзначалось: "Враховуючи, що подальший розвиток фізичної культури буде залежати від якості, відповідного профілю підготовки та рівня кваліфікацій кадрів, а також від раціонального їх розміщення необхідно забезпечити всі вищі навчальні заклади відповідними спортивними спорудами та, спортивним обладнанням. У системі підготовки і перепідготовки кадрів з фізичного виховання передбачити необхідність ліквідації не раціонального

розподілу на території країни спеціалістів з цієї галузі". Це відносилось, у першу чергу, до вчителів фізичної культури [311, с. 16].

В Програмі також зверталась увага на зміцнення матеріальної бази ВНЗ фізичного виховання. Передбачалось за короткий час здійснити будівництво нових спортивних і навчальних об'єктів у Вроцлавській АФВ, Познанській АФВ, Катовицькій АФВ. Так, керівництво Вроцлавської АФВ було зобов' язано оперативно розпочати будівництво нового корпусу академії, а також нових спортивних баз у мальовничих місцевостях Зеленець і Олениця. Будівництво повинно було закінчити у 1976-1980 роках. Державні установи виділили на будівництво цих об'єктів понад 1 млрд. злотих, що було значною інвестицією у той час. Але цей проект не був втілений в життя. Як пізніше відзначав ректор Ю.Йонкіш, головною причиною не реалізації проекту було рішення керівництва ГКФКіТ перенести термін початку будівництва на 80-й рік, коли суспільно-економічна ситуація у Польщі стала надзвичайно складною і тому не могло бути навіть мови про реалізацію цього плану [215, с. 21-22]. Фінансова ситуація ВНЗ також погіршувалась у наслідок значного зростання вартості будівельних матеріалів та обладнання. Виникали також суттєві проблеми з пошуком необхідних спеціалістів – будівельників. Крім того, ВНЗ часто отримували державні дотації лише наприкінці навчального року, що не створювало сприятливих умов для реалізації прийнятих будівельних проектів.

Крім того, значною проблемою залишалось недостатнє забезпечення потреб загальноосвітніх шкіл у кваліфікованих спеціалістах з фізичного виховання, особливо це стосувалось малих міст і сільських регіонів. У першій половині 70-х років, як відзначає Р.Ботвинський, тільки у професійно -технічних училищах щорічні потреби у вчителях фізичної культури сягали 4500 осіб [117, с. 101]. За даними А.Ніковського у 1975 році в школах Польщі працювало 9500 вчителів фізичної культури, коли потреби шкіл країни в цих спеціалістах була у 3 рази вищою. Тому передбачалося значно збільшити кількість вчителів фізичної культури у 1990 році до 35 тис., а це вимагало довести підготовку цих спеціалістів до 2 тисяч кожного року. У зв' язку з такою ситуацією на перший план повставало питання значного збільшення числа випускників ВНЗ і особливо заочних факультетів фізичного виховання [272, с. 508].

У вступі до базового навчального плану педагогічного факультету 4-х річного ВНЗ фізичного виховання на 1973/1974 навчальний рік відзначалось: "Правильна реалізація змісту навчальних планів і програм повинна забезпечити всебічну і ґрунтовну підготовку випускників фізичної культури до праці в школі, у галузі фізичного виховання і спорту, рекреації, туризму, гігієни з врахуванням диференціації умов у розвитку учнів, стану їх здоров'я, потреб в руху, інтересів дітей і молоді, а також конкретних умов, в яких функціонує дана школа" [323, с. 9]. Згідно з прийнятою концепцією реалізації запропонованих планів і програм навчання, випускники

педагогічних факультетів повинні були отримати наступні кваліфікації:

1. Інструктора і судді з основних видів спорту, передбачених навчальним планом (гімнастика, легка атлетика, плавання, лижі, гандбол, баскетбол, волейбол), а по мірі можливості, на факультативних заняттях також з інших видів спорту.

2. Інструктора рекреації з врахуванням його підготовки до праці з дітьми і учнівською молоддю в школі, а також, керівника шкільних туристично-крайознавчих екскурсій і походів.

3. Інструктора реабілітації, який володіє кваліфікацією для проведення корекційно-лікувальних занять з диспансерною групою школярів (згідно з положенням Міністерства Освіти і Вихования) [323, с. 10].

Представлений широкий профіль навчання на педагогічному факультеті ВНЗ може бути реалізований лише за умови використання сучасних методів і засобів навчання, раціонального використання навчальних годин, призначених на обов'язкові і факультативні заняття. При цьому передбачається, що факультативні заняття організуються за бажанням студентів або з ініціативи вищого навчального закладу, передусім, для розширення й поглиблення знань і умінь засвоєних під час обов'язкових академічних занять. Студенти під час факультативних занять можуть набувати додаткові кваліфікації (зокрема, тренера II класу із спортивних дисциплін, з яких вищий навчальний закладах має дозвіл до їх підготовки і перепідготовки) [323, с. 9-11].

Базовий навчальних план 4-х річних ВНЗ фізичного виховання за 1973/1974 навчальний рік містив наступні навчальні предмети. Цикл суспільнознавчих дисциплін – 562 години (20%): політекономія – 52 години, філософія – 112 годин, політологія – 96 годин, історія фізичної культури або супільно-політична проблематика (до вибору) – 22 години, іноземна мова – 280 годин. Цикл психолого-педагогічних дисциплін – 416 годин (16%): психологія – 84 години, педагогіка – 123 години, технічні засоби навчання – 26 годин, теорія і методика фізичного виховання – 183 години. Цикл біолого-медичних дисциплін – 615 годин (23%): анатомія – 84 години, біологія – 45 годин, біомеханіка – 72 години, біохімія – 60 годин, фізіологія – 114 годин, антропологія – 60 годин, медицина спорту і фізичного виховання – 63 години , гігієна – 91 година, проблеми біології – 26 годин. Цикл фахової підготовки – 1120 годин (41%): гімнастика – 100 годин, художня гімнастика – 45 годин, футбол – 45 годин, баскетбол – 45 годин, гандбол – 45 годин, волейбол – 45 годин, легка атлетика – 140 годин, плавання – 125 годин, танці – 45 годин, ковзани – 45 годин, спортивна дисципліна за вибором – 90 годин, рухливі гри – 50 годин, теорія і методика спорту – 75 годин, туризм – 45 годин, корегуюча гімнастика – 45 годин, організація і управління фізичним вихованням і спортом – 30 годин, спортивне обладнання і інвентар – 15 годин, основи математичної статистики – 20 годин, методологія наукових досліджень – 35 годин, магістерський семінар – 35 годин. Всього – 2713

годин. Педагогічні практики мали 17-18 тижнів, в тому числі практика у таборі літнього відпочинку дітей і молоді – 3-4 тижні після II навчального року; асистентська практика у V семестрі – 2 тижні; безперервна практика у VI семестрі – 4 тижні, безперервна практика у VII семестрі – 8 тижнів. Студенти стаціонарних відділів були зобов'язані брати участь у зимовому спортивному таборі (бігові лижі)– 2 тижні після II семестру; літньому спортивному таборі – 3 тижні, по завершенню I навчального року; зимовий спортивний табір (гірськолижний спорт) – 2 тижні у IV семестрі; туристичний табір – 2 тижні після III року навчання [323] (рис. 4.2).

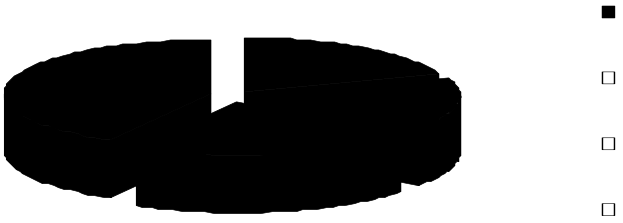

Рис . 4. 2. Розподіл годин на цикли предметів (в %) у базовому навчальному плані підготовки вчителів фізичного виховання в АФВ у 1973/1974 н.р.

Характерною тенденцією процесу підготовки спеціалістів фізичного виховання протягом 70-х років XX століття стало зростання кількості студентів, що навчались на заочних відділах ВНЗ фізичного виховання. За даними З.Яворського, якщо в 1966-1970-х роках студенти заочних відділів складали лише 17,5% від загального числа студентів ВНЗ фізичного виховання, то протягом 1971-1975-х років їх кількість зросла до 42,9%. З. Яворський підкреслює, що понад 68% випускників заочних відділів працювали у малонаселених містах (до 20000 тис.), натомість у містах, в яких проживало понад 50000 тис. чоловік цей показник складав 39% [192, с. 206-207]. Варто також відзначити, що 70% випускників заочних відділів розпочинало або продовжувало працювати вчителями фізичної культури в школах різного типу [238, с. 203]. За даними А. Шмідта число студентів заочних відділів ВНЗ фізичного виховання за період 1970-1973-х років зросло з 1724 до 5659 осіб [349, с. 220].

У "Програмі розвитку вищих навчальних закладів фізичного виховання до 1990 року" підкреслювалась значимість покращення системи підготовки спеціалістів фізичного виховання на рівні магістрів. В цьому документі

зокрема відзначалось, що значні позитивні зміни в останні роки у галузі підготовки спеціалістів фізичного виховання пов'язані з підвищенням науково-педагогічного рівня викладацьких кадрів, модернізацією змісту навчального процесу і наданням більш широких повноважень керівництву ВНЗ фізичного виховання у галузі розробки та затвердження навчальних планів і програм, в організації і проведенні педагогічних практик та спортивних таборів, залучення студентів до науково-дослідницької роботи, опрацювання нових критеріїв прийому абітурієнтів (передусім це стосувалося кандидатів з тих регіонів країни, які мали дефіцит вчителів фізичної культури). ГКФКіТ передбачав також здійснити у мережі ВНЗ фізичного виховання за період 1977-1990-х років підготовку понад 24000 спеціалістів на заочних відділах та понад 19000 спеціалістів на стаціонарі, переважна частина з них повинна була працювати у школах [311]. Головним завданням у другій половині 70-х років залишалось забезпечення потреб польського шкільництва у висококваліфікованих вчителях фізичної культури .

За даними А.Никовського, щоб забезпечити потреби шкіл у спеціалістах фізичної культури ВНЗ фізичного виховання повинні були приймати щороку на педагогічні факультети не менш 3500 тис. студентів, але навіть за цих умов не реально було за короткий час вирішити цю проблему [272, с. 508]. План прийому на заочні відділення ВНЗ фізичного виховання у 1974/1975 навчальному році подано у табл. 4.1.

А.Никовський відзначав, що для збільшення щорічної кількості випускників факультетів фізичного виховання необхідно було в короткі строки зміцнити матеріальну базу ВНЗ, створити умови для збільшення кількості викладачів, збільшити кількість студентів на заочних відділах, а також покращити державне фінансування процесу підготовки вчителів [273, с. 157-158].

Таблиця 4.1

Прийом студентів на заочні відділення ВНЗ фізичного виховання у 1974/1975 н.р. (за даними З. Кравчик, 1975)

ВНЗ фізичного виховання	*Прийнято загалом студентів*	*Прийнято на педагогічний факультет студентів*
Краківська АФВ	572	430
Вроцлавська АФВ	383	275
Варшавська АФВ	602	418
Познанська АФВ	463	348

Катовицький інститут фізичного виховання	322	171
Гданьский інститут фізичного виховання	198	162
Філія Варшавської АФВ в Білій-Підлясце	238	238
Філія Познанської АФВ у Хожові Великопольскому	73	73
Всього:	2851 осіб	2115 осіб

Крім проблеми збільшення підготовки вчителів фізичної культури, перед польськими фізкультурними ВНЗ ставились також інші завдання. Так, Познанська АФВ, яка повинна була стати “кузнею кадрів і теоретичної думки , творцем прогресу у розвитку масової фізичної культури і спорту у своєму регіоні та країні, мала реалізовувати наступні завдання: 1. піднесення якості науково-педагогічної праці професорсько-викладацьких кадрів; 2. вдосконалення керівництва навчально-виховним процесом у ВНЗ; 3. вдосконалення і розбудова навчально-матеріальної бази” [148, с. 34].

У 1976/1977 навчальному році на заочних відділах ВНЗ фізичного виховання Польщі навчалося загалом 7901 студентів, а закінчило у цьому ж навчальному році ці навчальні заклади 1649 випускників. Швидкий зріст числа студентів мав і негативні наслідки. Особливо відчутним було погіршення якості навчального процесу у ВНЗ, про що свідчить факт, що захистили магістерську працю лише 37,6% від загальної кількості випускників. Серед тих, хто не закінчив ВНЗ фізичного виховання у 1976-1980 роках переважали студенти, що були відраховані за низьку успішність, а також ті, що залишили навчання за власним бажанням (серед них переважали студенти заочних відділів) [357].

Іншим негативним явищем у підготовці фахівців фізичної культури у більшості ВНЗ фізичного виховання, була відсутність належно підготовлених викладачів. У 70-х роках відбувається кількісний зріст професорсько-викладацьких кадрів в ВНЗ (з 555 осіб у 1970 році до 1070 у 1975 році) [171, с. 67]. Однак, як зазначає Т.Станчик, тільки 16 викладачів мало науковий ступінь доктора наук [357, с. 19].

У 1978 році відбулися чергові зміни у процесі підготовки вчителів фізичної культури у Польщі, які були викликані деякими змінами у шкільних навчальних програмах. ГКФКіТ розпочав опрацювання нового базового плану і навчальних програм для факультетів фізичного виховання профільних ВНЗ. У новий навчальний план не було внесено суттєвих змін щодо змісту навчальних дисциплін, натомість здійснено модифікацію навчального навантаження у частини з них, з метою відповідності їх змісту

до вимог школи [308].

Базовий навчальний план педагогічних факультетів Академій фізичного виховання у 1978/1979 навчальному році складався з наступних навчальних циклів: дисципліни суспільствознавчого циклу – 301 година (11%): політекономія – 60 годин, марксистько-ленінська філософія – 117 годин, основи політології – 91 година, соціологія – 33 години; дисципліни психолого-педагогічного циклу– 195 годин (7%): психологія – 91 година, педагогіка – 104 години; дисципліни природничо-наукового циклу– 474 годин (17%): біологія – 45 годин, анатомія – 90 годин, біохімія – 45 годин, фізіологія – 99 годин, біомеханіка – 45 годин, антропологія – 52 години, гігієна – 52 години, медицина фізичного виховання – 39 годин; дисципліни фахового циклу– 1202 години (42%): теорія фізичного виховання – 61 година, методика фізичного виховання – 100 годин, історія фізичної культури – 45 годин, організація фізичного виховання і спорту – 39 годин, теорія і методика спорту – 44 години, туризм і рекреація – 33 години, корекційна гімнастика з елементи реабілітації – 39 годин, спеціальне фізичне виховання – 39 годин, легка атлетика – 138 годин, плавання і рятування на воді – 97 годин, ковзани – 30 годин, дзюдо – 48 годин, спортивна дисципліна до вибору – 48 годин, гімнастика – 110 годин, ритміка, танці і музика – 41 година, рухливі ігри – 52 години, спортивні ігри – 212 годин, художня гімнастика – 26 годин; дисципліни загально-академічного циклу – 644 години (23%): методологія наукової праці – 26 годин, математична статистика – 39 годин, магістерський семінар – 61 година, іноземна мова – 284 години, військова підготовка – 234 години. Всього – 2809 годин. Педагогічна практика складалась з таких її видів: вступна практика тривалістю 2 тижні (IV семестр), безперервна практика в школі – 8 тижнева (VI-VII семестр) та літня у таборі відпочинку дітей і молоді тривалістю 3-4 тижні. Професійна практика складалася з одного літнього (тривалістю 3 тижні після завершення першого року навчання) та двох зимових спортивних таборів (по 2 тижня по завершенню II та V семестрів). Випускник педагогічного факультету фізкультурного ВНЗ отримував кваліфікації вихователя спортивно-оздоровчих таборів для дітей і молоді та керівника шкільних екскурсій (шкільного екскурсовода). Студенти педагогічного факультету за бажанням мали можливість отримати кваліфікацію інструктора спорту і судді в обраній дисципліні або інструктора туризму і рекреації [383, с. 14-16] (рис. 4.3).

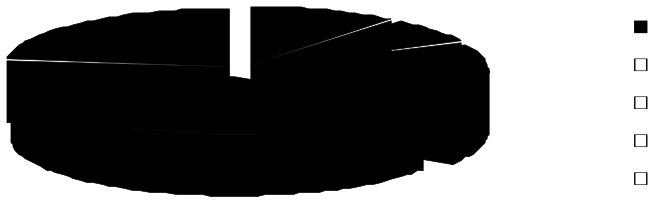

Рис. 4.3. Розподіл годин на цикли предметів (в %) у базовому навчальному плані для АФВ у 1978/1979 н. р.

В аналізованому періоді вступний конкурс до ВНЗ фізичного виховання у середньому складав 3 абітурієнта на одне місце (найвищим був показник у 1978-1979-х роках – 3,8 кандидата на одне місце). До найбільш престижних ВНЗ фізичного виховання відносилася Варшавська та Познанська академії фізичного виховання (разом з їх філіями в Білій-Підлясці і Хожові Великопольському), до яких щорічно складало вступні екзамени у середньому відповідно 1216 та 1297 абітурієнтів, натомість найнищий показник мав Гданський інститут фізичного виховання – 495 осіб [357, с. 8-9]. У табл. 4.2 подані дані про загальну кількість студентів польських фізкультурних ВНЗ у 1976-1980 роках.

Таблиця 4.2

Динаміка кількості студентів у польських фізкультурних ВНЗ в період 1976-1980 роках (за Т. Станчик, 1990)

Навчальний рік	*Загальна кількість студентів стаціонару*	*Загальна кількість студентів заочних відділів*	*Загалом*	*Данні (в %)*	
				Стаціонарні відділи	*Заочні відділи*
1976/77 н.р.	6683	7901	14584	45,8%	54,2%
1977/78 н.р.	6945	7214	14159	49,1%	50,9%
1978/79 н.р.	7247	6346	13593	53,3%	46,7%
1979/80 н.р.	7313	5668	12981	59,1%	40,9%

За даними Т.Станчик у 1976-1980 роках ВНЗ фізичного виховання здійснили підготовку 12989 спеціалістів фізичної культури та спорту, з яких 5989 студентів навчались на стаціонарних та 7000 осіб на заочних відділах [357, s. 30].

Таким чином, слід констатувати, що система професійної підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту у Польщі в 60-70-х роках XX століття загалом відповідала вимогам суспільства того періоду. Випускники вищих навчальних закладів фізичного виховання отримували ґрунтовну

фахову підготовку для майбутньої педагогічної діяльності у всіх типах шкіл, спортивних секціях клубів, товариств, центрів рекреації та реабілітації. Незважаючи на зміни в організації і змісті підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту підготовка вчителів фізичної культури надалі залишалась пріоритетною. Підготовка фахівців фізичного культури відбувався за єдиним базовим навчальним планом для ВНЗ, який затверджував ГКФКіТ. Навчальний процес передбачав подальше розширення спеціалізації у підготовці майбутніх вчителів фізичної культури, у зв'язку з тим була звернута особлива увага не тільки на їх підготовку до проведення уроків фізичного виховання, але також реалізацію завдань у галузі шкільного спорту , рекреації дітей і молоді в школі і поза школою, проведення компенсацийно-корекцийних факультативних занять. Разом з тим в Польщі не вистачало вчителів фізичної культури з вищою освітою, особливо у сільський місцевості та малих містах країни. У другій половині 60-х років у Польщі розпочинається процес наступного реформування системи підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту, який був завершений лише на початку 80-х років.

4.3. Професійно-педагогічна підготовка вчителів фізичної культури у Польщі в 1980–1990 роках

У 80-ті роки XX століття продовжувався процес удосконалення системи підготовки фахівців фізичної культури і спорту в Польщі. Даний період можна характеризувати, як етап підвищення вимог до рівня науково-методичної та спортивної підготовленості випускників вищих навчальних закладів фізичного виховання.

На початку 80-х років, як і в попередній історичний період, провідну роль у підготовці висококваліфікованих педагогічних кадрів для потреб фізичного виховання учнів польських шкіл продовжували відігравати 5 академій фізичного виховання (Варшавська АФВ, Вроцлавська АФВ, Катовицька АФВ, Краківська АФВ, Познанська АФВ) та Гданський інститут фізичного виховання, а також філії Варшавської АФВ в м.Біла Підляска і Познанської АФВ в м.Хожув Великопольский. Підготовка спеціалістів фізичного виховання на базі середньої освіти для потреб початкової і основної шкіл також здійснювалась на відділах фізичного виховання у 36 дворічних інститутах вчителів та в 9 педагогічних ліцеях на спеціальності “фізичне виховання”. Єдиним університетом у Польщі, який готував вчителів фізичної культури у той час, був Щецинський університет (термін підготовки студентів тривав п'ять років). Випускники за цією спеціальністю отримували кваліфікацію – “магістра фізичного виховання” з правом працювати у навчальних закладах різного типу.

Постановою Ради Міністрів ПНР від 28 квітня 1981 року Гданський ІФВ було реорганізовано у Гданську академію фізичного виховання [337]. Ця

подія мала значний вплив на зміцнення системи підготовки фахівців фізичного виховання та популяризації масової фізичної культури і спорту не лише у північних регіонах Польщі, але й у всій країні.

У 1979/1980 навчальному році в академіях фізичного виховання Польщі навчалося загалом на денних та заочних факультетах 12094 студенти, з яких на факультеті фізичного виховання (педагогічному) – 5913 осіб, тренерському (спортивному) – 2197 осіб, реабілітації – 1819 осіб, спортивної рекреації – 362 осіб, туризму – 1803 осіб. На денних факультетах навчалось – 7152, а на заочних – 4942 студентів [347, с. 2]

Кількість та розподіл студентів по окремим фізкультурним ВНЗ у 1979/1980 навчальному році подано в табл. 4.3.

На початку 80-х років спортивні факультети, що здійснювали підготовку тренерів, були об'єднані з педагогічними факультетами. Вони готували тренерів окремих видів спорту на стаціонарних факультетах фізичного виховання АФВ на 3 і 4 курсах.

Відзначимо, що за період з 1946 по 1983 рік ВНЗ фізичного виховання закінчило загалом понад 36,5 тис. осіб. При цьому, значно зросла кількість випускників у період між 1979 та 1983 роками, коли ступінь магістра фізичного виховання і спорту отримало 9,7 тис. осіб, тобто 27% від загальної кількості студентів, які закінчили навчання у цих ВНЗ за всі попередні роки [199].

Таблиця 4.3

Кількість студентів стаціонарного і заочного відділів у фізкультурних ВНЗ у 1979/1980 н. р.

Вищий навчальний заклад	*Загалом*	*Стаціонар*	*Заочні*
Варшавська АФВ	2088	1291	797
Вроцлавська АФВ	2129	1188	941
Гданський ІФВ	1097	678	419
Катовицька АФВ	1589	760	829
Краківська АФВ	1887	1107	780
Познанська АФВ	2036	1094	942
Філія Варшавської АФВ в м.Білій Підлясці	678	501	177
Філія Познанської АФВ в м. Хожові Великополькому	590	533	53
Разом:	12094 осіб	7152 осіб	4942 осіб

Стратегічним напрямком професійної підготовки фахівців фізичної культури і спорту в Польщі у 70-80-х роках залишалась підготовка вчителів для потреб школи. Випускники педагогічних факультетів АФВ після захисту

магістерської праці отримували кваліфікацію магістра фізичного виховання і спорту з правом працювати в школах різного типу, а також в інших освітніх закладах. Студенти спортивного факультету, а також туризму і рекреації АФВ за своїм бажанням, по завершенню додаткового спеціального навчального курсу, який складався з циклу психолого-педагогічних дисциплін, отримували право працювати в освітніх навчально-виховних закладах різного типу [322]. За даними А. Шмідта, Е. Завістовської, Й. Зайделя, з 3166 осіб, що навчались в академіях фізичного виховання у період 1976-1980 років, 1703 осіб (42,2%) отримало ступінь магістра, 759 осіб (22, 6%) термін захисту магістерської праці був перенесений на пізніші строки, а 1117 осіб (30,8%) припинили навчання з різних причин (відрахування з АФВ, зміна профілю спеціалізації та інші причини). Такий стан справ свідчив про недостатню науково-методичну і спортивну підготовленість частини студентів та їх низький мотиваційний рівень, а також був викликаний впливом складної політично-економічної ситуації у країні, коли частині студентів для утримання сім'ї доводилося працювати у різних галузях промисловості та господарства [347, с. 27].

Значною проблемою для польської системи підготовки спеціалістів фізичного виховання залишалось фінансування вищих навчальних закладів. Однак, за даними М. Клімчак, починаючи з першої половини 80-х років ці кошти, у середньому, були більшими, ніж у будь-якій іншій галузі освіти. Особливо високий зріст фінансування у підготовці спеціалістів фізичного виховання наступив у 1982/1983 навчальному році, коли воно було на 65% вище ніж у попередньому навчальному році. Такий стан справ був викликаний загальним зростанням цін. Одночасно знизилась заробітна плата професорсько-викладацького складу, що привело до зниження престижу професії викладача вищої школи [225, с. 156-157].

Слід відзначити, що в цей період, порівняно з попередніми роками, дещо змінився зміст навчального процесу в АФВ Польщі, а також обсяг годин, які за навчальним планом відводилось на окремі дисципліни.

Навчальний план Варшавської академії фізичного виховання за 1983/1984 навчальний рік містив наступні дисципліни. Цикл фахової підготовки – 1298 годин (35%): вступ до спеціальності – 15 годин, теорія фізичного виховання – 56 годин, методика фізичного виховання – 150 годин, рекреація і туризм – 56 годин, теорія і методика спорту – 83 години, лікувальна гімнастика – 55 годин, теорія і методика легкої атлетики – 140 годин, теорія і методика спортивної гімнастики – 114 годин, художня гімнастика – 48 годин, теорія і методика плавання – 116 годин, спортивні ігри – 212 годин, фігурне катання – 30 годин, важка атлетика і види спортивної боротьби – 67 годин, спортивні дисципліни до вибору – 48 годин, монографічний курс – 48 годин, ритміка і танець – 60 годин. Цикл природничо-наукової підготовки – 582 години (15%): анатомія – 90 годин, біологія – 60 годин, біохімія – 39 годин, фізіологія – 99 годин, антропологія –

52 години, біомеханіка – 52 години, гігієна – 68 годин, медицина спорту і фізичного виховання – 74 години, монографічний курс до вибору – 48 годин. Цикл гуманітарної підготовки – 1287 годин (34%): історія фізичного виховання – 45 годин, організація і керівництво в фізичної культурі і спорті – 45 годин, психологія – 99 годин, педагогіка – 112 годин, політекономія – 75 годин, філософія – 84 години, політологія – 72 години, соціологія – 66 годин, монографічний курс до вибору – 48 годин, іноземна мова – 288 годин, методологія наукових досліджень – 45 годин, статистика – 45 годин, військова підготовка – 180 годин, магістерський семінар – 83 години. Педагогічна практика передбачала практику в основній школі – 150 годин, педагогічну практику в середній школі – 120 годин. Крім того, студенти брали участь в спортивно-інструкторської практиці у літніх і зимових спортивних таборах (відповідно 135 і 148 годин), а також у туристичному таборі – 60 годин. Загальна кількість годин на цей цикл підготовки складав – 613 годин (16%). На всі види підготовки студентів було заплановано 3780 годин [199**].**

У наступному 1984/1985 навчальному році загальнообов'язкова кількість навчальних годин в окремих академіях фізичного виховання дещо змінилась і вже виносила: у Варшавській АФВ – 4315 годин, Познанській АФВ – 4024 години, Вроцлавській АФВ – 4024 години, Краківській АФВ – 3902 години, Катовицькій АФВ – 3507 годин, Гданській АФВ – 3862 години. Відзначимо, що порівняно з попереднім десятиріччям у 80-х роках збільшився обсяг обов'язкового навчального навантаження студентів всіх ВНЗ фізичного виховання (у 70-х роках воно складало у середньому 2700-2850 годин на навчальний рік) [191, с. 24-27].

Розподіл навчального навантаження на окремі навчальні цикли був наступний (у %): цикл професійної підготовки у середньому 54,7% від загального бюджету навчального часу; цикл природничо-наукової підготовки від 12,5% до 15%; цикл гуманітарної підготовки від 23,8% до 30,3%. Зазначимо, що вибір профілю спеціальності студенти здійснювали на 1 курсі навчання і лише у Варшавській АФВ та Вроцлавській АФВ – після 2 курсу.

Обсяг щотижневого навчального навантаження, відведеного на підготовку майбутніх вчителів фізичної культури, складав у середньому в окремих академіях фізичного виховання від 30 до 35 навчальних годин. Динаміка збільшення щотижневого навчального навантаження студентів в 1984/1985 навчальному році в АФВ Польщі, у порівнянні з базовим навчальним планом для ВНЗ фізичного виховання 1978/1979 навчального року, подана у табл. 4.4.

Таблиця 4.4

Розподіл щотижневого навчального навантаження у навчальних планах АФВ в 1978/1979 і 1984/1985 н.р.

(за З. Яворським, І.Карновацькою, Т. Станчик, 1987)

Вищий навчальний заклад	*Семестри 1984/1985 н. р.*							
	I	*II*	*III*	*IV*	*V*	*VI*	*VII*	*VIII*
Варшавська АФВ	32	34	35	32	33	33	32	23
Вроцлавська АФВ	24	32	34	32	31-33	35	23-25	28-33
Продовження табл. 4.4								
Познанська АФВ	30	30	31	29	32	32	27	24
Краківська АФВ	32	27	25	31	31	28	19	19
Катовицька АФВ	32	29	30	29	34	27	19	15
Гданська АФВ	30	26	32	31	33	28	26	20
Базовий навчальний план для АФВ у 1978/1979 н.р.	27	27	28	29	34	27	22	20

У 1984/1985 навчальному році студенти ВНЗ фізичного виховання складали від 25 (Вроцлавська та Гданська АФВ) до 28 (Варшавська АФВ) екзаменів, при цьому їх кількість в окремих семестрах була різною. Розподіл екзаменів у ВНЗ фізичного виховання подано у табл. 4.5. Відзначимо також, що терміни проведення лише 3 екзаменів співпадали у всіх АФВ (з біології – після 1 семестру, з анатомії – після II семестру, а також з військової підготовки – після VI семестру).

Таблиця 4.5

Розподіл екзаменів за семестрами у 1984/1985 навчальному році у АФВ (за З. Яворським, І. Карновацькою, Т. Станчик, 1987)

Семестр	*Вищий навчальний заклад*					
	Варшавська АФВ	*Вроцлавська АФВ*	*Гданська АФВ*	*Катовицька АФВ*	*Краківська АФВ*	*Познанська АФВ*
I сем.	1	2	3	2	3	2
II сем.	4	3	3	5	4	5
III сем.	3	2	2	2	1	2

Продовження табл. 4.5

IV сем.	3	6	3	5	4	4
V сем.	4	2	4	3	3	4
VI сем.	4	5	4	3	6	4
VII сем.	4	2	3	3	2	3
VIII сем.	5	3	4	4	3	4
Загалом:	28 екз.	25 екз.	25 екз.	27 екз.	26 екз.	28 екз.

Деякі відмінності були у визначенні кількості навчальних предметів, необхідних для повноцінної професійної підготовки спеціалістів фізичної культури і спорту. Так, навчальний план Катовицької АФВ у 1984/1985 навчальному році містив 49 предметів, натомість план Вроцлавської АФВ вже 58 предметів [199, с. 20]. На педагогічні практики найбільший обсяг навчального часу відводився у цей період в Варшавській АФВ (19 тижнів), найменше серед усіх АФВ у Катовицькій АФВ (12-13 тижнів). У загальному бюджеті навчального часу у середині 80-х років на реалізацію завдань педагогічних практик, у співвідношенні до загальнообов'язкового навчального навантаження студентів у ВНЗ фізичного виховання, виділявся наступний обсяг часу (в %): Гданська АФВ – 10,1%; Катовицька АФВ – 12, 4%; Краківська АФВ – 15,2%; Познанська АФВ – 12,2%; Варшавська АФВ – 13,2%; Вроцлавська АФВ – 12,2%. Загалом в цьому періоді, у порівнянні з другою половиною 70-х років, наступило деяке скорочення обов'язкового навчального часу на різні види педагогічної практики в деяких АФВ. Так, у базовому навчальному плані для ВНЗ фізичного виховання у 1978/1979 навчальному році на педагогічну практику виділялось мінімум 13,7% від загального бюджету годин. Зменшення обсягу годин на різні види педагогічної практики студентів було викликано передусім впровадженням до навчальних планів нових дисциплін. Однак, у цілому, скорочення тривалості педагогічних практик для студентів АФВ, на нашу думку, негативно впливало на формування необхідних практичних умінь для їх майбутньої педагогічної праці у школі та інших закладах освіти.

Організація навчального процесу у зимових і літніх спортивних таборах, а також туристичному таборі в АФВ мала подібний характер і деякі відмінності мали місце лише у визначенні термінів їх проведення: 1. літній спортивний табір (тривалість – 3 тижні, після закінчення 2 семестру); 2. зимовий спортивний табір (тривалість – 12-14 днів у 3 семестрі, натомість у Катовицькій та Краківській АФВ – після закінчення 3 семестру); 3. туристичний табір (тривалість – 12-14 днів у 5 семестрі, натомість у Катовицькій АФВ після закінчення 5 семестру і в Краківській АФВ після

закінчення 6 семестру).

Навчальний процес у ВНЗ фізичного виховання в 1984/1985 навчальному році забезпечувало загалом 1436 викладачів, серед яких лише 35 осіб мали науковий ступінь доктора наук. У табл. 4.6 подано наукову кваліфікацію і загальну кількість викладачів у польських АФВ за період з 1976 по 1985 рік [357].

Серед академій фізичного виховання найкраще забезпечення науково-викладацькими кадрами мали Познанська АФВ (загалом працювало 318 викладачів, з яких 11 мали наукову ступінь доктора наук, 16 займали посаду професорів та доцентів) та Варшавська АФВ (378 викладачів, з них 9 докторів наук, 31 професори та доценти). У значно гіршому стані знаходились Гданська АФВ (154 викладачі, з них 1 доктор наук і 12 професорів та доцентів) і Катовицька АФВ (124 викладачі, з них 1 доктор наук і 8 професорів та доцентів) [357, с. 37].

Таблиця 4.6

Динаміка загальної кількості та наукової кваліфікації викладачів АФВ за період
з 1976 по 1985 рік (за Т. Станчик, 1990).

Рік	*Науково-викладацькі кадри АФВ*				
	Загалом	*Доктори наук*	*Професора та доценти*	*Кандидати наук*	*Інші викладачі*
1976	1111	16	116	196	783
1977	1104	23	112	196	773
1978	1161	25	110	236	790
1979	1229	31	106	262	830
1980	1224	31	105	282	806
1981	1134	30	107	309	688
1982	1240	30	104	328	778
1983	1257	29	108	335	785
1984	1365	31	89	388	857
1985	1436	35	95	389	917

Слід відзначити, що у 80-х роках відбувається деякий зріст загальної кількості викладацьких кадрів в окремих АФВ у порівнянні з попереднім історичним періодом (60-70-ті роки). Однак, в цілому, при швидкому зростi кількості студентів як стаціонарних, так і заочних факультетів в цих АФВ відчувалася значна нестача висококваліфікованих викладачах для повноцінної організації навчально-виховного процесу із студентами. Особливо складною була ситуація з викладачами, що мали наукову ступінь доктора наук (всього 35 з 1436 осіб на кінець 1985 року) [357, с. 37-38].

Кількість випускників ВНЗ фізичного виховання у 1984/1985 навчальному році, у порівнянню з 1979/80 навчальним роком, зросла з 17983 до 20765 осіб, але лише 63% випускників педагогічних факультетів по завершенні навчання почали працювати у загальноосвітніх і середніх професійних шкіл [189]. Крім того, більшість випускників цих факультетів розпочинало свою професійно-педагогічну діяльність в школах промислових центрів країни. Одночасно залишалась відчутною, як і у попередні десятиріччя, нестача вчителів фізичної культури у малих містах і в сільських регіонах Польщі [210]. Динаміку працевлаштування випускників педагогічних факультетів АФВ у 1977-1984 роках подано в табл. 4.7.

Таблиця 4.7

Динаміка працевлаштування в школах випускників АФВ у 1977-1984 роках (за З. Яворським, 1986)

Роки	*Працевлаштування в школах випускників АФВ в містах, де кількість населення перевищувала 100 тис. чол.*	*Працевлаштування в школах випускників АФВ в містах, де кількість населення перевищувала понад 10 тис. чол.*
1977 р.	55,3%	16,2%
1980 р.	71%	31,9%
1984 р.	59,6%	12,6%

Данні подані у таблиці 4.8 свідчать про стрімкий зріст працевлаштування вчителів у школах малих міст у 1980 році, в цьому значну роль відіграли випускники заочних факультетів ВНЗ фізичного виховання з одночасним різким зниженням, що наступило у 1984 році, що було викликане значним погіршенням, як уже було відзначено вище, загальною суспільно-економічною ситуацією в Польщі. Внаслідок якої понад 100 тис. педагогів в тому числі група вчителів фізичної культури покинуло (передусім через низьку оплати їх праці) школи [189].

За даними З. Яворського у 1984/1985 навчальному році в основних і середніх школах працювало 9643 вчителів та 5257 викладачів у професійно-технічних училищах, які мали ступінь магістра фізичного виховання і спорту

[189, с. 29-30].

У цей період підготовку вчителів фізичної культури для потреб основної школи здійснювали також дворічні педагогічні студії (училища). Процес підготовки спеціалістів в цих середніх педагогічних навчальних закладах був підпорядкований Міністерству Освіти і Виховання ПНР на підставі Постанови МОіВ від 27 березня 1984 року у справі регламенту праці цих навчальних закладів [424]. Абітурієнти, які вступали в ці навчальні заклади складали письмовий екзамен з польської мови, усний з історії Польщі або з біології (за їх вибором) та іспити з фізичної підготовки. Ця підготовка вчителів за спеціальністю фізичне виховання відбувався лише на денних відділах [423].

На підставі Постанови Головного Комітету Фізичної Культури і Спорту ПНР за №8 від 25 травня 1985 року про умови прийому випускників 2-х річних педагогічних студій в академії фізичного виховання, вони могли бути прийняті на III курс навчання на заочні факультети цих ВНЗ [133]. Критеріями прийому до ВНЗ фізичного виховання були: обов'язковий однорічний стаж праці вчителем в основній школі; отримання направлення для подальшого навчання у ВНЗ, яке видавалось відповідними органами освіти, а також успішне складання абітурієнтом вступних екзаменів та іспитів (тестова перевірка) з фізичної підготовки.

Базовий навчальний план дворічних педагогічних студій (училищ) за спеціальністю вчитель фізичної культури за 1984/1985 навчальний рік включав наступні дисципліни: педагогіка – 91 година, психологія – 131 година, методика навчально-виховної роботи в початковій школі – 74 години, вибрані проблеми філософії і соціології – 74 години, культура мови – 65 годин, технічні засоби навчання – 20 годин, анатомія – 145 годин, фізіологія – 30 годин, історія фізичної культури – 38 годин, теорія і методика фізичного виховання – 215 годин, гімнастика – 130 годин, легка атлетика – 130 годин, спортивні ігри – 130 годин, рухові ігри і забави – 130 годин, плавання – 130 годин, хореографія – 56 годин, музика – 56 годин, образотворче мистецтво – 74 години, іноземна мова – 130 годин, військова підготовка – 40 годин, спецкурс – 30 годин. Всього – 1919 годин. Час тривалості педагогічної практики виносив 2 тижні у III семестрі та 4 тижні у IV семестрі. По завершенню I семестру розпочинався 2-х тижневий зимовий спортивний табір, натомість по завершенню I року навчання обов'язковий 2-3 тижневий літній спортивний табір. По завершенню I року навчання студенти також проходили літню педагогічну практику в оздоровчих таборах відпочинку дітей і молоді [423, 425]

У 1986/1987 навчальному році в Польщі функціонувало 99 середніх педагогічних навчальних закладів (училищ), в 32 з яких готували вчителів фізичної культури [209].

За даними К.Врублевської у 1986/1987 навчальному році в академіях фізичного виховання Польщі на денних та заочних факультетах загалом

навчалося 12445 студентів, з яких 77,8% – на педагогічних факультетах, 10, 4% – на факультетах туризму і рекреації та 11,8% – на факультетах реабілітації [417, с. 170-171]. В цілому, за сорок років (1945-1986) ВНЗ фізичного виховання Польщі підготували 41729 спеціалістів, з яких близько 37000 осіб розпочали свою професійно-педагогічну діяльність в школі, але весь час основною проблемою була нестача кваліфікованих кадрів з фізичного виховання у загальноосвітніх школах. Так у 1986/1987 навчальному році з 28630 вчителів цієї спеціальності, 10070 осіб не мали закінченої вищої освіти з фізичного виховання [417].

В цей історичний період поглиблювалось негативне явище, що спостерігалось вже у 70-х роках, пов'язане з небажанням випускників, передусім педагогічних факультетів ВНЗ фізичного виховання, працювати в школах. Так, у 1986 році з 1671 випускників академій фізичного виховання лише 528 осіб (31,2%) прийшли працювати до школи. Для порівняння у період 1976-1981 років цей показник сягнув 67,2% випускників, які розпочинали свою працю в школах [417].

В цілому ситуація у 80-х роках для польської системи фізичного виховання дітей та молоді була надзвичайно несприятливою, що пояснювалось передусім складною суспільно-політичною ситуацією у країні. Катастрофічно знизився у той час престиж професії вчителя. Наступило також різке обмеження державного фінансування не тільки для потреб основної та середньої шкіл, але також вищої школи та науки.

Значно знизилась у цей період і якість підготовки фахівців у АФВ, де у першу чергу, варто відзначити низький рівень успішності навчання студентів . За даними К.Врублевської у першій половині 80-х років щорічно припиняли навчання біля 30% студентів заочних факультетів, а в деяких АФВ цей показник сягав навіть 48%. На стаціонарних факультетах ситуація була дещо кращою, за цей період з навчання у АФВ було відчисленно близько 15% студентів від загальної їх кількості. Низькою була ефективність захисту студентами магістерських праць. У першій половині 80-х років 42,6% студентів не змогли своєчасно захистити магістерську працю. Так, тільки у 1983/1984 навчальному році 20,3% студентів стаціонарних факультетів АФВ отримали дозвіл на перенесення захисту магістерської праці на один рік, 8% – на два роки, 4,7% – на три і більше років. У цьому ж навчальному році на заочних факультетах ВНЗ фізичного виховання термін магістерського екзамену відстрочило на один рік – 16,7%, на два роки – 8,2%, а на 3 і більше років – 5,6% студентів. Внаслідок таких низьких показників захисту магістерських праць із значним запізненням отримувало диплом магістра фізичного виховання і спорту на стаціонарних факультетах – 33% випускників, а на заочних – 30,5% [417, с. 170-171]. Однією з причин такого стану справ був низький рівень мотивації студентів АФВ щодо отримання вищої освіти, а це було, у свою чергу, зв'язано з загальною суспільно-політичною і економічною кризою у Польщі.

На думку польської дослідниці Т.Краковської, одним із суттєвих недоліків системи підготовки вчителів в цій галузі була недооцінка психолого-педагогічної підготовленості студентів АФВ, особливо на тлі зростання навчального і тренувального навантаження в процесі спортивної підготовки. Крім того, Т.Краковська звернула також увагу на незадовільний стан організації та проведення практичних занять з психології і педагогіки, на яких рідко використовувались активні методи навчання студентів, натомість панував формалізм та схематизм у викладанні цих предметів [234, с. 120-134].

На думку А. Арисимовича негативним у підготовці спеціалістів з цієї галузі було й те, що навчальні дисципліни теорія і методика фізичного виховання, які мали забезпечувати поєднання змісту науково-методичних знань студентів із спеціальною практичною підготовкою, викладались незадовільно. Не забезпечувались у процесі навчання міжпредметні зв'язки між теоретико-методичними навчальними дисциплінами з фізичного виховання та іншими предметами, що негативно позначалось на професійній підготовці майбутніх вчителів [92, с. 7-8].

На підставі багаторічних спостережень В.Оравець відзначав недостатнє використання викладачами АФВ під час проведення навчальних занять із студентами сучасних, на той період, педагогічних технологій, технічних та дидактичних засобів, а також занадто повільне підвищення молодими викладачами своєї професійної майстерності та наукового статуту [280, с. 129-135].

Критично оцінював процес професійно-педагогічної підготовки вчителів фізичної культури і ректор Вроцлавської АФВ Ю.Йонкіш, який звертав увагу на малоефективні, на його думку, критерії прийому студентів у ВНЗ. Він вважав, що при наборі студентів до АФВ, в основному, домінували оцінки за рівень фізичної підготовленості абітурієнтів (виконання ними відповідних тестів), натомість на вступних екзаменах значно менше уваги приділялось рівню їх теоретичних знань. Студенти перших курсів також не отримували належної науково-методичної допомоги з боку викладачів ВНЗ (вона часто обмежувалась лише епізодичними консультаціями) та соціальної підтримки від студентського самоврядування та інших суспільних молодіжних організацій. У 80-х роках, як вважав Ю.Йонкіш, наступив деякий регрес у науково-дослідницької діяльності студентів АФВ [217, с. 67-70].

Однією із негативних тенденцій у підготовці вчителів фізичної культури, за думкою Ю.Біскупської, була проблема з працевлаштуванням випускників фізкультурних ВНЗ, де поруч з небажанням випускників працювати у школах після закінчення АФВ, мали місце значні регіональні диспропорції у розміщенні молодих спеціалістів по території країни [115, с. 62-65].

Аналіз педагогічних і фахових джерел, зокрема, З.Яворського [190], К. Бухти [203], Є.Гая, К.Хондзелки [158], Х.Грабовського [174], З.Жуковської [

439], Б.Ходана [439] та ін. дозволяє визначити наступні недоліки професійно-педагогічної підготовки спеціалістів з фізичного виховання та спорту:

- недостатня професійна орієнтація та низька підготовленість абітурієнтів до вступу у фізкультурні ВНЗ;
- слаба координація навчальних програм і планів фізкультурних ВНЗ із середніми педагогічними навчальними закладами (училищами), де також готували вчителів фізичного виховання;
- низький рівень та не ефективне використання дидактично-технічних засобів у навчальному процесі із студентами;
- невдала організація різних форм самостійної роботи студентів та недостатня індивідуалізація навчального процесу в АФВ.

Варто додати також, що негативний вплив на ефективність процесу підготовки спеціалістів фізичного виховання і спорту мав значний відсів студентів з АФВ, відкладення термінів захисту магістерських праць, недостатня кількість викладачів в АФВ, що мали науковий ступінь доктора та кандидата наук.

У другій половині 80-х років у черговий раз погіршилась суспільно-політична та економічна ситуація в Польщі. Значний зріст цін на продукти харчування і побутові послуги, затримки у виплаті зарплати професорсько-викладацькому складу у польських ВНЗ, працівникам адміністрації та стипендій студентам були причиною значних економічних труднощів цієї категорії польського суспільства. Визначені фінансові ліміти на черговий календарний рік не відповідали зростаючій інфляції. Не вистачало коштів на науково-дослідницьку, спортивну і культурну діяльність в АФВ, ремонтні і будівельні роботи. Наприклад, як відзначає Є.Гай, керівництву Познанської АФВ не вдалося здійснити заздалегідь заплановане будівництво нового спортивного комплексу, басейну, осередку зимових видів спорту. Не було сучасної лекційної аудиторії, яка б давала можливість вмістити всіх студентів одного курсу. Значні фінансово-матеріальні труднощі мала філія Познанської АФВ в м. Хожові Великопольському. В цьому навчальному закладі, в ситуації значного збільшення кількості студентів, не вистачало вільних місць в студентських гуртожитках, приміщень для лабораторій, технічного обладнання і апаратури для проведення науково-дослідницької діяльності викладачів та студентів [157]. В цілому, в період 1980-1988 років, фінансування вищих навчальних закладів у Польщі скоротилось на 27,3% у порівнянні з попередніми роками [225].

Таким чином слід вважати, що система підготовки вчителів фізичної культури в Польщі наприкінці 80-х років знаходилась у стані кризи. Керівництво органами освіти, а також фізичної культури та спорту виявилось нездатним вирішувати державні завдання, які стосувались підготовки вчителів фізичної культури у середніх та вищих навчальних закладах. Негативно впливала на стан підготовки фахівців у цієї галузі загальна суспільно-політична та економічна ситуація у країні.

Демократичні процеси, що розпочались в Польщі після 1989 року позитивно вплинули на підготовку педагогічних кадрів для шкіл, в тому числі вчителів фізичної культури. Одночасно варто відзначити виникнення нових проблем, пов'язаних із кардинальними змінами, які відбулись у той час на ринку праці. В нових ринкових умовах щораз більш гострої конкуренції з працевлаштуванням спеціалістів усіх галузей, в тому числі вчителів, від ВНЗ фізичного виховання вимагалось опрацювання інших стратегій у галузі організації та змісту навчального процесу, а також модернізації системи підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах Польщі.

Висновки до 4 розділу

1. Політична та економічно-господарська криза другої половини 70-х та 80-х років у Польщі, введення військового стану в країні негативно вплинули на стан здоров'я, рухову підготовленість та ефективність фізичного виховання підростаючих поколінь. Поглиблення кризи фізичного виховання школярів було також викликане відсутністю у значній частині шкіл, особливо сільських, відповідно підготовлених вчителів до кваліфікованого проведення навчальних та позакласних занять з цього предмету (в школах не вистачало 10 тисяч вчителів фізичної культури). Діагностика стану фізичного виховання дітей та молоді в різних регіонах Польщі показала, що режим гіподинамії був сталим елементом їх способу життя.

2. Рішення з'їздів вчителів, Всепольських науково-практичних конференцій з проблем фізичної культури і спорту, на яких їх учасники неодноразово звертались до Уряду та Міністерства освіти з пропозицією збільшити години на предмет "Фізичне виховання" у загальноосвітніх школах, не приносили очікуваних наслідків. Увага органів фізичної культури та спорту була спрямована, переважно, на підготовку молоді (в клубах, спортивних секціях) до виступів на Всепольських і міжнародних змаганнях. Вважалося, що успішні виступи польських спортсменів особливо на чемпіонатах Європи, Світу і Олімпійських іграх, наочно демонстрували перевагу соціалістичного ладу над капіталістичним у цій галузі. По суті в цей період не було зроблено суттєвих кроків до покращення стану здоров'я, фізичного розвитку і рухової підготовленості дітей та учнівської молоді у порівнянні з попередніми 50-60 роками XX століття.

3. Для фізичного виховання школярів в 70-80-ті роки негативне значення мала концепція, яка за головний критерій оцінки школи у цьому напрямку виховання вважала спортивні досягнення учнів на різних позашкільних спортивних змаганнях. Внаслідок цього основна увага вчителів зосереджувалась на вузькій групі найбільш здібних у спортивному відношенні і добре фізично підготовлених учнях. У значній частині шкіл мало місце обмеження масових форм фізичної культури та спорту серед

школярів і фізичне виховання обмежувалось лише урочними формами, що спричинило значне скорочення факультативних занять з цього предмету, зменшення обсягу краєзнавчо-туристичної та рекреаційної роботи із учнями.

4. Навчально-виховний процес у польських школах у 70-80 роках був характерним тим, що вчителі всіх навчальних предметів і в тому числі фізичної культури, були обмежені у своїй педагогічній діяльності інструкціями Міністерства освіти та його органів щодо дидактичного процесу та організації позакласних занять з фізичного виховання та спорту обов'язковим використанням тих засобів фізичної культури, які рекомендували державні програми та інструктивні документи. Все це сприяло формальному ставленню вчителів до навчально-виховних функцій, а також обмеженню інноваційності в їх педагогічній діяльності.

5. Міністерство Освіти і Вищої Школи ПНР у 1966 році розпочало реформування системи підготовки спеціалістів у галузі "фізична культура та спорт" головним завданням якого було збільшення терміну навчання у ВНЗ з чотирьох до п'яти років. Це давало можливість значно підвищити теоретико-методичний та фаховий рівень професійної підготовки спортивних педагогів. Закінчення вчительського інституту надавало випускникам освітню кваліфікацію ліцензіата з можливістю продовжувати навчання на дворічному циклі факультету фізичного виховання ВНЗ. Після підготовки та захисту магістерської роботи вони отримували освітню кваліфікацію "магістр з фізичного виховання і спорту".

6. На підставі аналізу навчальних планів польських ВНЗ, які здійснювали підготовку вчителів фізичної культури у 1970-1990 роках було встановлено, що зміст навчального процесу факультетів фізичного виховання ВНЗ у порівнянню з АФВ мав ряд особливостей. Передусім відмінності полягали у концепції підготовки спеціалістів. Навчання студентів в академіях фізичного виховання мало характер підготовки фахівців широкого профілю, які могли працювати не тільки вчителями у загальноосвітніх школах, але також тренерами у спортивних клубах та як інструктори проводити спортивно-масову роботу на промислових підприємствах. На факультетах фізичного виховання ВНЗ підготовка спеціалістів була чітко спрямована на підготовку майбутніх вчителів. Про це свідчить більша кількість навчального часу, що відводилась на їх психолого – педагогічну підготовку.

Крім цього, професійна підготовка на факультетах фізичного виховання ВНЗ зосереджувалась на тих спортивних дисциплінах, які входили до шкільних програм (гімнастика, легка атлетика, плавання, рухливі та спортивні ігри, зимові види спорту). Натомість в АФВ кількість спортивних дисциплін, запропонованих для студентів, була значно різноманітнішою. особливо у напрямку їх спортивної спеціалізації.

7. У 80-х роках спостерігається деякий ріст загальної кількості викладацьких кадрів в АФВ у порівнянню з попереднім періодом (60-70 роки). Однак при досить швидкому зростанні кількості студентів як на

стаціонарних, так і заочних відділеннях цих навчальних закладів відчувалась значна потреба у висококваліфікованих викладачах для повноцінної організації навчально-виховного процесу із студентами. Особливо складною була ситуація з докторами наук число яких складало на кінець 1985 року лише 2,3% від загальної кількості професорсько-викладацького складу. Молоді викладачі занадто повільно підвищували своєю професійну майстерність та наукову кваліфікацію. Все це разом негативно впливало на якість навчального процесу, в якому недостатньо застосувались сучасні педагогічні технології, дидактичні і технічні засоби навчання.

РОЗДІЛ 5

Реформування фізкультурної освіти у Польщі наприкінці XX та початку XXI століття

5.1. Сучасний стан фізичного виховання дітей та молоді у Польщі

Починаючи з 90-х років у більшості країн Європи розпочалось реформування середньої та вищої освіти, яке обов'язково передбачало модернізацію системи фізичного виховання школярів. Необхідність реформування системи освіти у європейських країнах була обумовлена, переважно, наступними причинами:

- невідповідністю змісту шкільного навчання сучасним вимогам суспільства;
- відсутністю єдності між змістом освіти та потребами, інтересами і бажаннями молоді;
- ерозією універсальних систем суспільних цінностей;
- педагогічним консерватизмом значної частини вчителів, навчання яких було зорієнтовано, переважно, на запам'ятовування програмового матеріалу і не створювало належних умов для активізації учнів, їх творчості та самостійності;
- низькою ефективністю індивідуального підходу до учнів з боку педагогів у навчально-виховному процесі;
- домінуванням нудьги і страху в школах, що спричиняло низький емоційний стан учнів, авторитаризм керівників, а також агресією серед учнів [153].

Названі недоліки шкільної освіти були характерними для значної частини країн, які увійшли до Європейського Союзу. Тому не випадково у 90 -х роках XX століття у більшості з них розпочалось реформування середньої та вищої освіти.

Створення Європейського Союзу, який об'єднує 27 держав, передбачає тісну співпрацю між ними у галузях економіки, політики, культури, освіти дітей та молоді. Цей процес охоплює також інтеграцію систем фізичного

виховання учнів загальноосвітніх шкіл. Однак реалізація цієї ініціативи викликає значні труднощі. Справа в тому, що у кожній країні існують свої національні підходи (концепції), щодо організації та змісту фізичного виховання школярів. У більшості країн Західної Європи ця навчальна дисципліна має назву – "Фізичне виховання", а заняття спортом (спортивні гуртки та секції) проводяться в школах у позаурочний час і відвідують їх учні за власним бажанням. У всіх країнах Європейського Союзу, крім Ірландії, фізичне виховання є обов'язковим навчальним предметом у загальноосвітній школі.

У 1990 році за ініціативою ФРН, Данії та Нідерландів було створено Європейське Товариство Фізичного Виховання (European Physical Education Association – EUPEA). Метою його є вивчення досвіду фізичного виховання дітей та молоді європейських держав (переважно тих, які входять до Європейського Союзу), а також пошук найбільш ефективних шляхів удосконалення системи фізичного виховання школярів та студентів, надання консультацій спеціалістам у галузі фізичної культури і спорту з різних країн нашого континенту. Майже щороку, за ініціативою EUPEA, що у наш час налічує біля 30 представників європейських країн, в тому числі і Польщі, проводяться науково-практичні конференції (конгреси), на яких обговорюються різноманітні питання фізичного виховання учнів шкіл та студентів вищих навчальних закладів.

На конгресі у Мадриді (1991 рік) було прийнято Декларацію EUPEA, з якою його учасники звернулись до урядів держав, що входять до Європейського Товариства Фізичного Виховання. У Декларації наголошується, що предмет "Фізичне виховання" є одним з основних у навчальному плані загальноосвітньої школи. "Не може бути виховання дітей та молоді, без фізичного виховання" [162].

Тому обов'язковим у системі освіти дітей та молоді кожної країни є такі принципові позиції:

1. Наявність навчальної дисципліни "Фізичне виховання" у школах усіх типів.

1.2 Визнання і широке застосування фізичного виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах.

1.3 Забезпечення достатньої кількості годин з фізичного виховання у загальноосвітніх школах.

1.3.1 У початкових класах (діти до 11-12 років) уроки з фізичного виховання повинні проводитись щоденно.

1.3.2 У середніх та старших класах загальноосвітніх шкіл (гімназія, ліцеї) не менше 3-х годин на тиждень.

1.4 Фізичне виховання, як важливий предмет початкової освіти учнів (особливо до 11-12 років), належить доручати спеціалістам фізичної культури, які мають відповідну підготовку у цій галузі (закінчили інститут фізкультури або факультет фізичного виховання вищого навчального закладу).

2. Важливо підтримувати ініціативи, щодо відкриття нових навчальних закладів, які готують спеціалістів фізичного виховання та спорту.

3. Для аргументованого впливу на уряди та державні органи, які здійснюють організацію і контроль за цією галуззю освіти, необхідно широко розвивати обмін інформацією з питань фізичного виховання дітей та молоді між європейськими країнами.

4. Нагальною потребою є розробка європейського програмового мінімуму (базового компоненту) з фізичного виховання школярів і створення належних умов до його впровадження у практику навчальних закладів.

5. Необхідно постійно підвищувати кваліфікацію вчителів фізичної культури європейських країн шляхом організації для них курсів, проведення науково-практичних семінарів, конференцій за підтримкою органів освіти цих держав.

6. Важливим є зміцнення контактів між представниками уряду та керівними органами європейських держав, які є кураторами фізичного виховання дітей і молоді у своїх країнах [145, 162].

У Декларації відзначається, що ефективність фізичного виховання підростаючих поколінь у значній мірі залежить від чіткої, науково обґрунтованої програми з цього предмету, яка передбачає доступні засоби фізичної культури та спорту для учнів кожного класу, а також різні форми рухової активності. Це означає, що кожний з них, незалежно від віку, може виконувати корисні, цікаві і посильні для нього фізичні вправи, брати участь в рухливих та спортивних іграх, збагачувати свій руховий досвід, отримувати необхідні знання з валеології [145].

Результативність фізичного виховання учнів у значній мірі залежить від кваліфікації педагогічних кадрів, які відповідають за проведення уроків у загальноосвітній школі. Тому підготовка вчителів початкових класів з предметів, які відносяться до системи фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку, повинна передбачати не менше 1000 годин за період навчання їх в інституті. Майбутні спеціалісти фізичної культури і спорту, яких готують вищі навчальні заклади, повинні за час навчання засвоїти необхідний для них обсяг знань, умінь та навичок з науково-природничих, гуманітарних дисциплін та фахової підготовки в обсязі не менш 4000 протягом п’яти років.

Мадридська Декларація була першим європейським громадським документом у галузі фізичного виховання дітей та молоді, який передбачав на покращення системи навчально-виховної роботи з цієї дисципліни у загальноосвітніх школах і вищих навчальних закладах, а також включення європейських країн до єдиної уніфікованої системи освіти [145, 182].

Після розпаду соціалістичного устрою в Польщі почалась активна перебудова у політиці, економіці та промислово-господарських галузях країни. В той час, в освіті, охороні здоров'я, фізичній культурі та спорті не відбулось суттєвих змін, пов'язаних з їх модернізацією. На початку 90-х років

основними організаційними формами фізичного виховання у всіх типах шкіл були два обов'язкових уроки, заняття з корегуючої гімнастики для учнів з вадами опорно-рухового апарату, заняття з лікувальної фізкультури для школярів, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи і заняття в спортивних секціях у позаурочний час. Для дітей початкових класів , які мають вади постави, заняття з корегуючої гімнастики проводились два рази на тиждень. В інших класах ці заняття організуються у залежності від можливостей школи. За даними Міністерства Народної Освіти і Спорту цією формою занять в той період було охоплено понад 500 тис. дітей. Однак ця кількість складала лише 25% учнів, від тих, яким були потрібні ці заняття. Для їх проведення не вистачало приміщень, належного устаткування та відповідно підготовлених вчителів [191].

Міністерство Народної Освіти і Спорту, враховуючи низьку рухову активність значної кількості школярів, з 1994 року ввело у 10 тисячах шкіл країни позаурочні спортивно-рекреаційні заняття в обсязі 5-6 годин на тиждень. Вони були зорієнтовані на дітей, які мали слабу фізичну підготовленість. До програми цих занять входили спортивні ігри, плавання (при наявності відповідних умов), різні цікаві для дітей форми рекреації (рухливі ігри на свіжому повітрі, катання на лижах і ковзанах в зимовий період, короткотермінові туристичні походи). В організації цих занять, особливо з учнями основної школи, значну допомогу вчителю надавав Спортивний Шкільний Союз [284].

Наприкінці XX століття у шкільній освіті Польщі відбулись значні зміни, які стосувались також і модернізації системи фізичного виховання дітей та молоді. У 1996 році парламент Польщі прийняв Закон про фізичну культуру, який передбачав поступове збільшення обов'язкових уроків з фізичного виховання (до п'яти на тиждень) у всіх типах шкіл. Введення щоденних уроків з фізичного виховання передбачає наступну модель їх реалізації для більшості польських шкіл. В розкладі уроків планується 3 години фізичного виховання, а інші – 2 години, які є також обов'язковими, проводяться з учнями у позаурочний час (друга половина навчального дня). Зміст цих занять залежить від можливостей спортивної бази школи, географічних та кліматичних умов даного регіону, інтересів учнів, професійної підготовленості вчителя фізичної культури. Кожен учень сам вибирає, які факультативні заняття (у групі) він буде відвідувати. Вони можуть проводитись у вигляді: 1) рекреаційних і спортивних занять; 2) рухливих і спортивних ігор; 3) коригуючої гімнастики та лікувальної фізкультури; 4) плавання, аеробіки, художньої або спортивної гімнастики, туризму [231].

Для учнів, які мають здібності до занять спортом у загальноосвітніх школах створюються класи з відповідного виду спорту, які передбачені програмою з фізичного виховання. Цією формою охоплено понад 55 тис. дітей і молоді. Крім того біля 25 тисяч юних спортсменів відвідує спортивні

школи та школи спортивної майстерності (олімпійського резерву). Діяльність спортивних класів та спортивних шкіл фінансує Міністерство Туризму. Слід також зазначити, що з 1989 року в країні стали відкривати приватні загальноосвітні школи. У відповідності із статистичними даними їх є біля 2 тисячі, в них навчається понад 200 тисяч учнів. До предмету "Фізичне виховання" в цих школах ставляться такі самі вимоги, як і в державних загальноосвітніх навчальних закладах [144].

Значним недоліком існуючої системи фізичного виховання школярів є те, що у початкових класах уроки проводять вчителі-класоводи, які не мають належної кваліфікації (теоретико-методичної та особистої фізичної підготовленості) для їх проведення. Вони не отримали під час навчання у вищих навчальних закладах відповідної професійної підготовки, щодо організації та проведення уроків фізичного виховання з учнями молодших класів. До того ж ці уроки в непогоду часто проводяться в коридорах і навіть у класах, а не в спортивних залах, які в той час зайняті переважно учнями IV-VI класів основної школи, де ці уроки проводять вчителі фізичної культури.

Періодично на сторінках педагогічної преси, виступах науковців та вчителів на науково-практичних конференціях обговорюються питання про те, що два-три уроки фізичного виховання у початкових класах доцільно було б проводити спеціалісту фізичної культури. Адже період від 6 до 10 років є найвідповідальнішим у розвитку дитини і якщо в цей час вчитель не закладає належного фундаменту у фізичному розвитку, формуванні правильної постави, рухової підготовленості дитини, то у наступні роки це зробити значно важче [216].

У 1997 році в Польщі була розроблена "Національна програма здоров'я", де значну увагу приділено способам покращення стану здоров'я, руховій підготовленості і збільшенню фізичної активності всіх вікових груп населення країни. Ситуація із станом здоров'я дітей, молоді та дорослого населення країни є несприятливою (Войнаровська Б., Харчевський Ю. та ін.). Мають місце захворювання серцево-судинної та нервової систем у школярів, високі показники смертності дітей під час народження та першого року життя, ожиріння учнів, студентів та дорослого населення (52,5% чоловіків та 37,5% жінок мають надлишкову вагу тіла). Понад 1 мільйон польської молоді мала хоч-би випадковий контакт з наркотиками, а біля 300 тисяч уживає їх регулярно. Серед дорослого населення Польщі 45% чоловіків і 25% жінок регулярно палять. Турботу громадськості викликають високі показники паління серед дівчат та молодих жінок. За даними медичних обстежень серед випускників ліцеїв (молодь 17-18 років) не поодинокі випадки захворювання очей та інших органів і систем організму. Так короткозорість зафіксована у 18% юнаків і дівчат, 60% з них мають карієс зубів; понижену життєву ємкість легені – 15%, різного типу зміни ЕКГ у 40%, вади постави у 65% учнів [407].

Дослідження змісту режиму дня учнів основних шкіл та гімназій свідчать, що головним елементом проведення вільного часу від навчальних занять у школі є перегляд телевізійних передач, праця на комп'ютері та виконання домашніх завдань. В той час тільки 8% учнів регулярно відвідує спортивні секції в школах, спортивних клубах та товариствах. Сучасна школа не готує учнів до самостійного використання засобів фізичної культури у повсякденному житті. Причину цього слід шукати в невдалій реалізації шкільних програм з фізичного виховання, а також у недостатній професійній підготовці вчителів фізичної культури. Щодо студентів, то слід зазначити, що навчальна дисципліна "рухова рекреація" у навчальних планах більшості вищих навчальних закладів мала обмежену кількість годин (15-30) і пропонувалась їм як факультативна [414].

Зважаючи на це національна програма орієнтує директорів та педагогічні колективи шкіл на залучення не менше 50% учнів до систематичних занять фізичною культурою і спортом у позаурочний час. Однак однією з суттєвих проблем, яка заважає розгортанню спортивно-масової роботи у загальноосвітніх школах є матеріальна база. Серед сільських основних шкіл лише 30% мають спортивні зали та 85% фізкультурні майданчики, у міських школах ситуація дещо краща, понад 80% з них мають спортивні зали, а біля 90% фізкультурні майданчики [414].

Наприкінці XX століття у Польщі розпочато фундаментальні соціально-економічні реформи та демократизацію всіх галузей суспільного життя. Одним із головних напрямів цих змін стало, починаючи з 1999 року, реформування системи освіти у Польщі. В реалізації різних функцій шкільної освіти наступили суттєві зміни: здійснено відхід від виконання школами загальнообов'язкової програми навчання, а Міністерство Народної Освіти і С порту залишило лише за собою право на визначення базового змісту знань, умінь та навичок з усіх навчальних дисциплін і складання обов'язкового навчального плану для основної школи, гімназії та ліцею [327].

Вчителі отримали право реалізувати у своїй педагогічній діяльності самостійно складені авторські програми, учням було дозволено використання альтернативних підручників. Педагогам була надана можливість вибору різноманітних навчальних та виховних програм. Це стосується також фінансування шкіл, до якого широко залучаються спонсорські кошти; організації платної позакласної роботи з учнями у різних формах (спортивні секції, краєзнавчо-туристична робота, гуртки з музичного та естетичного виховання та ін). Децентралізація і поширення автономії кожної школи вважаються основними компонентами концепції нової реформи шкільної освіти Польщі.

Реформа системи освіти у Польщі була спрямована на те, щоб дати школі можливість краще реалізувати свої навчальні та виховні завдання, формувати активну позицію підростаючого покоління у суспільному житті, готувати його до творчої праці у сучасних соціально-економічних умовах

розвитку країни. Молода людина, яка живе у світі постійного перегляду життєвих цінностей, динамічного розвитку промисловості, передозування інформацією та великої екологічної небезпеки, обмеження фізичної активності, хаосу в системі ідеологічного виховання повинна мати іншу підготовку до її майбутнього дорослого життя. Вона повинна бути активною, творчою, мати почуття поваги до інших та гуманістичну мотивацію до своїх життєвих планів, бути зорієнтованою на емпатичну поведінку, діалог і порозуміння, бути самостійною і спрямованою на добрі вчинки і протидію злу. Відомий польський педагог К.Денек, підкреслюючи актуальність реформування системи шкільної освіти у зв'язку з сучасними вимогами суспільства зазначає – "Вимоги, які ставить людству XXI століття може подолати тільки людина всебічно освічена, здатна до мислення в інноваційних та альтернативних категоріях, енергійна, справна, зорієнтована на загальнолюдські моральні цінності, яка вважає їх програмою свого життя, тобто людина гармонійна" [143, с. 6].

В основі нової реформи освіти була покладена реорганізація етапів навчання школярів. Починаючи з 1999/2000 навчального року шкільна освіта Польщі функціонує відповідно до наступної структури: дошкільні заклади (przedszkola), які мають 0 класи (zerówka), 1-6 класи основної школи (szkoła podstawowa), 3-х річна гімназія (gimnazja), 3-х річний ліцей (liceum), 2-4-х річна професійно-технічна школа (szkoła zawodowa) [327].

Розробка нових педагогічних технологій у навчанні та вихованні була зумовлена соціальним замовленням польського суспільства школі. У Державній програмі "Основні напрями вдосконалення системи освіти" (2001 р.) було підкреслено, що головним завданням школи є підготовка молодої людини до творчої і активної участі в суспільному житті. Це означає, що молодь повинна не тільки вміти користуватись технічними і культурними завоюваннями сучасного світу, але, у першу чергу, мати потреби у постійному духовному розвитку та самовдосконаленні. Ця креативна роль молодої людини щодо зовнішнього оточення охоплює не тільки галузі техніки, інформатики і користування матеріальними благами, але також формування особистих естетичних цінностей та надбання культури міжлюдських відносин [260].

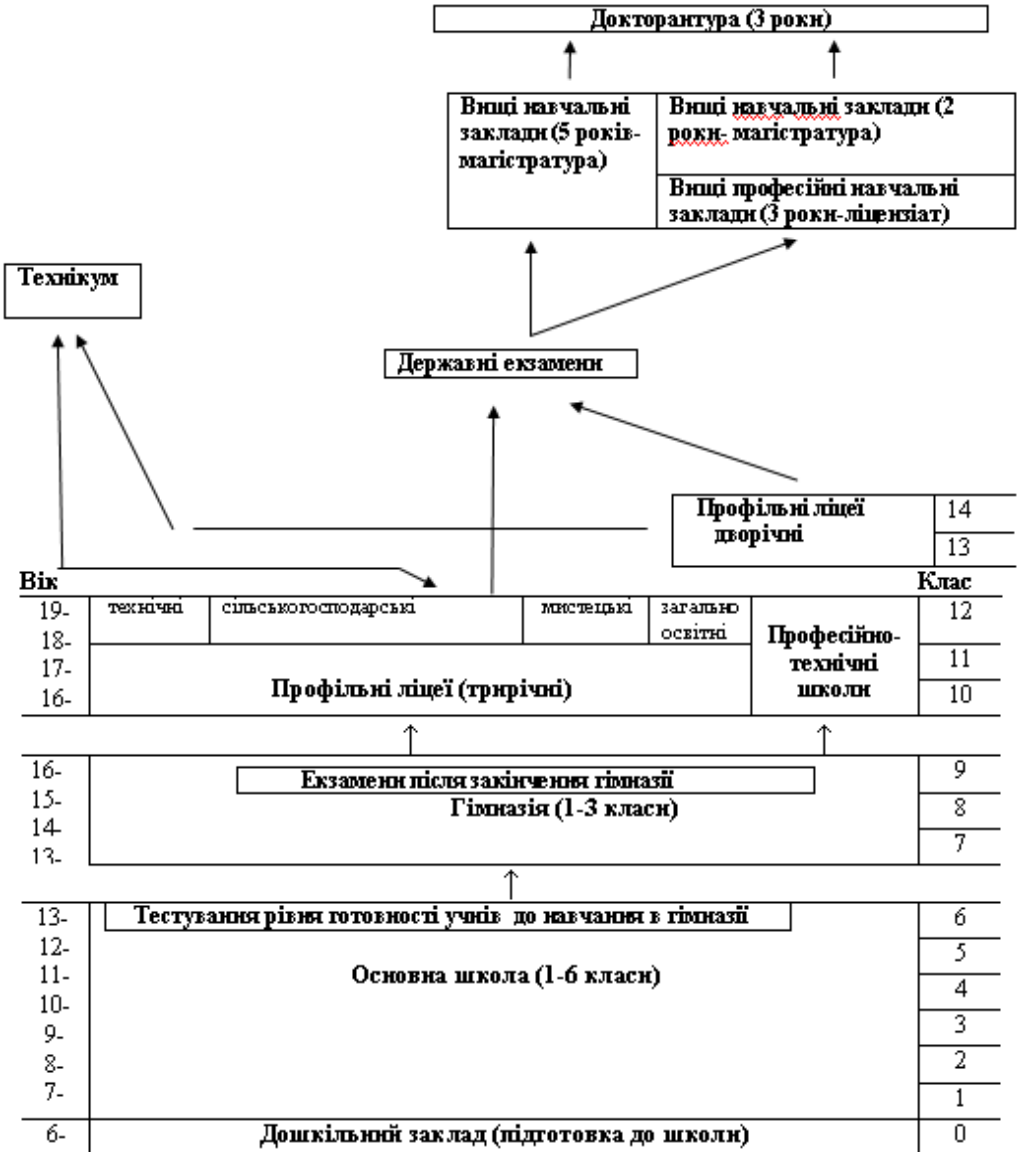

Рис. 5.1 Сучасна система освіти в Польщі

Орієнтація на середнього учня, яка раніше панувала в польській педагогіці призвела до того, що система шкільної освіти була спрямована на виховання здебільшого пасивних людей (виконавців розпоряджень та наказів), які слабо володіли самостійним творчим мисленням. В сучасній педагогіці було взято курс на виховання активної і творчої особистості.

Концепція нової моделі школи, на відміну від традиційної, передбачає реалізацію наступних функцій:

1.Орієнтація на особистість учня, його всебічний розвиток, підготовку до майбутнього дорослого життя. Спрямування педагогічної діяльності вчителя не тільки на інтелектуальний розвиток школярів, а й на їх емоційну сферу, покращення стану здоров'я, рухової підготовленості, що забезпечує різнобічний і гармонійний розвиток дітей та молоді. Учень також повинен

бути підготовлений до самореалізації власного потенціалу (інтелектуального, морально-вольового, естетичного, фізичного).

2.Обмеження навчання, яке спирається лише на підручниках та переказі вчителем навчальної інформації для учнів. Довкілля, й в першу чергу школа та батьки, повинно стати не тільки головним джерелом знань, але також і територією різноманітної діяльності школярів, що разом позитивно впливає на них і є суттєвим чинником в процесі формування особистих якостей характеру та переконань.

3. Навчання повинно опиратись на активність та самостійність учнів, поєднувати їх знання з діяльністю, де активність є обов'язковою умовою набування практичного досвіду. Різноманітність навчальних занять дає можливість долати однобічну інтелектуалізацію освіти та сприяє поглибленню особистістю інтеграції різних галузей знань.

4. Дидактичний процес повинен бути пристосований до індивідуальних і вікових анатомо-фізіологічних та психічних можливостей школярів. Це вимагає значного обмеження консервативних форм навчання, на користь більш активної реалізації вчителем принципу індивідуального підходу у навчально-виховному процесі в школі [260].

Важливою парадигмою сучасної школи є заміна авторитарного стилю у педагогічній праці з учнями на демократичний, створення доброзичливої атмосфери та поваги до них. У навчальному закладі повинна панувати солідарність дітей, бажання взаємодопомоги, відповідальності перед своїми однолітками за свої вчинки. Така організація навчально-виховного процесу вимагає скорочення дистанції між вчителем та учнем, максимального обмеження дисциплінарного покарання школярів, підтримки різних форм самоуправління, залучення дітей та молоді до процесу функціонування колективу класу. Важливою є також підготовка учнів до вирішення конфліктів між однолітками, а також розвитку їх здатності до самоконтролю.

Відповідно нової концепції освіти з кожного навчальному предмета визначений обсяг базових знань, умінь та навичок, які повинні опанувати учні. Міністерством Народної Освіти і Спорту було визначено базовий мінімум з предмету “Фізичне виховання”, до якого можна додавати частину навчального матеріалу (шкільний компонент), яку опрацьовує сам вчитель при складанні так званої “авторської частини програми”. Однак не всі вчителі мають достатній педагогічний досвід, а також відповідну методичну підготовленість для самостійного складання авторської програми. Тому Міністерство Народної Освіти і Спорту щороку пропонує 6-8 програм педагогів новаторів з різних регіонів Польщі. Вони видаються значним тиражем і доступні кожному вчителю, тому він може обрати для себе будь-яку з них [143].

Основна (Podstawowa) програма складається з трьох компонентів:

1. мета, завдання навчання і виховання учнів;

2. зміст навчання (різноманітні засоби фізичної культури та спорту);

3. очікувані досягнення учнів у фізичному вихованні після закінчення кожного класу [327].

Тобто, їх можна назвати стандартними вимогами до школярів, які пропонуються Міністерством Народної Освіти і Спорту. Однак, контрольно-оціночні вимоги (тестові завдання), щодо перевірки засвоєння цих компетенцій учнями залежить від вчителя, який працює з ними. Стандартні вимоги, які ставляться перед учнями кожного класу, мають два рівні: мінімальний і поглиблений. В першому з них розміщено обов'язкові вимоги для кожного учня, а в другому – можливі досягнення його у навчанні з цього предмету.

Вчитель фізичної культури має можливість застосовувати власну технологію педагогічної діяльності у проведенні уроків. Тому при розробці своєї програми він повинен враховувати інтерес учнів, щодо запропонованих фізичних вправ і певних видів спорту, матеріальну базу, географічно-кліматичні умови у яких функціонує школа. Враховуючи потреби і зацікавленість учнів авторська програма повинна містити такі засоби, які відповідають фізичній підготовленості дітей даної вікової групи. Зокрема, здібних учнів, що мають добру підготовку, дітей з середнім рівнем фізичної підготовленості, а також тих, які вимагають обмеження фізичних навантажень під час уроків фізичного виховання [163, 327].

Нова концепція фізичного виховання школярів передбачає реалізацію не тільки тих завдань, які пов'язані з формуванням рухових умінь та навичок учнів, але й засвоєння певних валеологічних знань, які є підґрунтям для впровадження засобів фізичної культури у повсякденний побут людини, турботи про збереження та зміцнення свого здоров'я. Вчитель фізичної культури повинен так побудувати свою працю з учнями, щоб вони мали можливість опанувати такими знаннями, вмінням та навичками, які їм потрібні у дорослому житті. Крім того, від вчителя вимагається не тільки успішна реалізація освітніх, виховних та оздоровчих завдань з предмета “Фізичне виховання”, але також бути суспільно активною людиною, яка вміє встановлювати ділові контакти з місцевими спортивними та оздоровчо-фізкультурними організаціями, брати активну участь в важливих спортивних подіях даного регіону, активно залучати до участі в них учнів своєї школи [407].

В польській педагогічній літературі в останні роки підкреслюється необхідність підвищення уваги вчителів до реалізації виховного потенціалу засобів фізичної культури у профілактиці таких суспільних патологічних явищ, як алкоголізм, куріння, наркоманія. Міністерство Народної Освіти і С порту на підставі широкомасштабних досліджень у різних регіонах Польщі встановило, що рівень здоров'я школярів знизився за останні 10-15 років. Серед учнів різного віку поширюються захворювання органів дихання,

погіршуються сенсомоторні функції організму. Наприклад, у початкових класах 30% учнів хворіє на астму або має різні алергічні захворювання. Тому реалізація валеологічного виховання в школі є надзвичайно важливою [407].

У навчальних планах польських шкіл не визначено окремого предмета “Валеологія” (Edukacja zdrowotna). Однак базовий стандарт для загальноосвітніх шкіл передбачає реалізацію змісту цієї дисципліни в процесі викладання інших предметів, так звана “міжпредметна стежка”. Відповідальний за реалізацію програм з валеології педагог-координатор призначається директором школи, функцію якого частіше за все виконує вчитель фізичної культури. Він координує діяльність вчителів різних навчальних дисциплін у школі, які повинні реалізувати під час викладання свого предмета також зміст валеологічної освіти [259].

Головною метою валеологічної освіти в польських школах є отримання учнями кожного класу певних знань, формування умінь та навичок, спрямованих на збереження та зміцнення особистого здоров'я. В цілому зміст валеології зосереджений на протидії несприятливим чинникам, які шкодять здоров'ю; формування гігієнічних навичок учнів, дотримання ними відповідних вимог раціонального харчування, необхідності опанування власними емоціями, уміннями організовувати власний відпочинок [191].

В сучасних програмах для учнів різних типів польських шкіл завдання фізичного виховання розподіляються на дві групи, одна з них стосується кожного учня, а друга група– завдання для вчителя і школи, що повинні бути реалізовані з колективом школярів.

Основні завдання для учня початкових класів:

- усвідомлення учнем потреби у всебічному розвитку, зміцненні власного здоров'я, удосконаленні фізичної підготовленості, набутті правильної постави;
- розуміння учнем негативних наслідків, які можуть мати місце через однобічний розвиток, недостатню фізичну підготовленість, дефекти постави;
- формування інтересу кожного учня та мотивації до різних форм рухової активності: прикладної, рекреаційної та спортивної.

Завдання вчителя фізичної культури та школи:

- надання учням у знань, умінь та навичок, які дають можливість брати участь у тих формах рухової активності, що сприяють зміцненню здоров'я та удосконаленню фізичної підготовленості;
- створення сприятливих умов для гармонійного фізичного і психомоторного розвитку учнів, а також для проведення різних форм фізичного виховання дітей (спортивні об'єкти, інвентар та фізкультурне обладнання), які культивує школа;
- організація, у разі необхідності, занять з лікувальної фізкультури та коригувальної гімнастики для дітей з відхиленнями у стані здоров'я та вадами опорно-рухового апарату;

- проведення щоденних уроків фізичного виховання, які інтегруються з іншими шкільними предметами;

- забезпечення вчителів початкових класів підручниками та іншими методичними посібниками з фізичного виховання учнів 1-3 класів та спортивним одягом для проведення занять з фізичної культури.

Основні завдання для учня IV-VI класів основної школи:

- сприяння гармонійному психофізичному розвитку учня;
- формування почуття відповідальності за власне здоров'я і здоров'я інших;
- удосконалення власної фізичної підготовленості;
- оцінювання учнем власної постави тіла і рівня фізичної підготовленості, у відповідності з моніторингом розвитку їх моторики.

Завдання вчителя фізичної культури та школи:

- ознайомлення учнів з основними формами рухової рекреації, туризму , а також вибраними ними спортивними дисциплінами;
- створення у школі необхідних умов для удосконалення фізичної підготовленості, покращення стану здоров'я та фізичного розвитку учнів;
- стимулювання інтересу учнів до уроків фізичного виховання та різних форм рухової активності у позаурочний час (ігри, фізичні вправи, танці та ін.);
- організація занять з лікувальної фізкультури та коригувальної гімнастики для учнів, які за станом здоров'я відносяться до спеціальної медичної групи та мають вади опорно-рухового апарату.

Основні завдання для учня гімназії:

- розуміння учнем сутності його зусиль, спрямованих на турботу про власне здоров'я, фізичний розвиток, справність і красу, як універсальних цінностей;
- формування відповідального ставлення учня до свого розвитку, справності і зміцнення здоров'я ;
- сприяння всебічному фізичному і моторичному розвитку, удосконалення справності і гартування організму учня.

Завдання вчителя фізичної культури та школи:

- надання учням знань та умінь потрібних для сформування мотивації в необхідності систематичної фізичної активності, дотримання вимог гігієни і здорового способу життя;
- стимулювання інтересів учнів до різноманітних форм рухової активності (рекреації, туризму, спортивних дисциплін), які підтримують їх розвиток, особливо в період стабілізації постави тіла і формування фізичної підготовленості;
- проведення з учнями уроків фізичного виховання і організація занять загальнорозвиваючого і рекреаційно-спортивного характеру та різних форм туризму у позаурочний час;

- організація занять з лікувальної фізкультури та коригувальної гімнастики для учнів, які мають недоліки у стані здоров'я та види опорно-рухового апарату.

Основні завдання для учня ліцею:

- закріплення та удосконалення знань про власне здоров'я, фізичну підготовленість та способи їх збереження і розвитку в процесі систематичного виконанням різних форм спортивної, рекреаційної і туристичної активності;

- формування таких морально-вольових якостей засобами фізичної культури та спорту як наполегливість, відповідальність, самодисципліна, повага до суперника (“чиста гра”), вміння правильно вести себе в ситуаціях перемоги і поразки;

- розвиток мотивації учня до прийняття самостійних рішень щодо гармонійного фізичного розвитку, з врахуванням індивідуальних функціональних і морфологічних особливостей його організму.

Завдання вчителя фізичної культури та школи:

- доповнення та закріплення знань, необхідних учням для застосування свідомої та систематичної фізичної активності, як умови здорового способу життя і раціональної турботи про готовність організму до протидії негативним наслідкам цивілізації;

- привчання учнів до самостійних дій у напрямку гармонійного фізичного розвитку, а також піклування про належний рівень фізичної підготовленості;

- підготовка учнів до виконання функцій організатора і активного учасника різноманітних форм рухової активності, а також вболівальника спортивних видовищ;

- організація уроків фізичного виховання та факультативних занять з фізичної культури і спорту, де особлива увага приділяється різноманітним формам рухової активності учнів, які найбільш відповідають їм для широкого застосування рекреаційних форм у сім'ї [191, 327, 407].

Однією із суттєвих проблем шкільної освіти є те, що сучасна молодь втрачає інтерес до занять фізичною культурою та спортом, особливо за останні десять років. Це пов'язано з тим, що в країні зменшується фінансування на розвиток дитячого та юнацького спорту, утримання спортивних споруд (стадіони, басейни, туристичні бази та ін.), на придбання фізкультурного інвентарю та обладнання для загальноосвітніх шкіл, які повинні створювати сприятливі умови для масових занять дітей та молоді фізичною культурою і спортом. Широке розповсюдження телебачення, комп' ютерів, які мають інтернет, забирають значний час у молоді. До того ж навчальні заняття (особливо в гімназіях та ліцеях) і підготовка домашніх завдань, вимагають значних психічних та фізичних зусиль від учнів і складають великих витрат часу.

При цьому слід визнати, що система фізичного виховання не вирішує у достатній мірі важливе завдання реформи школи – формування стійкої потреби учнів у систематичних заняттях фізкультурою та спортом. Фізична активність не займає найвищого місця в ієрархії особистісних цінностей молоді [351, 433]. Ставлення учнівської молоді до фізичної культури залежить від інтеграції навчально-виховного процесу з фізичного виховання у школі, позакласних та позашкільних занять з фізичної культури та спорту, в яких вони можуть брати участь, а також впливу в цьому плані своїх однолітків та батьків [216].

Для визначення становлення молоді 16-18 річного віку до занять фізкультурою та спортом нами у 2006-2008 роках були проведені дослідження, у яких взяли участь учні шести ліцеїв у Лодзинському воєводстві у кількості 305 осіб.

На основі аналізу анонімного анкетування було встановлено, що:

- 6% учнів знаходяться на активному руховому режимі понад 4 години щодня. До цієї групи належала переважно молодь, яка регулярно тренується у спортивних секціях клубів та систематично бере участь у змаганнях з ігрових видів спорту (волейбол, баскетбол, ручний м'яч, футбол).
- 52% молоді присвячує від 1 до 3 годин на активну рухову діяльність. До неї належить не тільки обов'язкові уроки фізичного виховання у ліцеї, а також прогулянки, заняття у танцювальних гуртках у будинках культури, регулярна фізична праця вдома (особливо в учнів, які проживають у сільській місцевості).
- 26% юнаків та дівчат витрачали на різні форми активного відпочинку до 1 години у позашкільний час (прогулянки, катання на велосипеді, спортивні ігри з колегами та ін.).
- 16% учнів вказало, що у них немає вільного часу на заняття фізкультурою і спортом та на інші форми фізичної активності у позашкільний час (у дні навчальних занять у ліцеї). Вони відвідують лише обов'язкові заняття з фізичного виховання, які передбачені розкладом навчального закладу.

До найбільш домінуючих захоплень як у хлопців, так і у дівчат можна віднести зустрічі з колегами, дискотеки, відвідування будинків культури, де відбуваються різні розважальні заходи для молоді.

На другому місці у відповідях дівчат була участь у культурному та духовному житті (відвідування костелу, кінотеатру, музею, театру та ін.), а також слухання музики.

На третьому місці була різноманітна фізична активність (заняття спортом, туризм, різні форми фізичної рекреації у вільний від навчальних занять час та ін.).

Наступні місця в способі проведення вільного часу як у дівчат, так і у хлопців займали: перегляд телевізійних передач, комп'ютер з інтернетом, читання книжок. Хлопці на друге місце поставили фізичну активність (

заняття спортом та рухову рекреацію). Третє місце у них зайняли слухання музики та участь у різних формах культурного життя.

Більшість (84%) опитаних відповіли, що мотивація до систематичних занять фізичною культурою та спортом формується у них в процесі безпосередньої участі в цих заняттях, коли вони відчувають приємність та задоволення від виконання запропонованих фізичних вправ, спортивних ігор та ін. 11% респондентів проявило інтерес до фізичної культури спостерігаючи спортивні змагання на стадіоні (футбол, легка атлетика) або у спортивному залі (волейбол, баскетбол, ручний м'яч, гімнастика та ін.). У 5% молоді мотивація до спортивних занять була сформована у наслідок читання газет, журналів, книжок та огляду телевізійних передач на спортивну тематику.

Таким чином можна зробити висновок, що найкраща форма прилучення учнівської молоді до застосування засобів фізичної культури у повсякденному житті є безпосередня їх участь у різноманітних заняттях фізкультурою і спортом у позаурочний та позашкільний час.

Анкетування учнів ліцеїв показало, що головними мотивами, які спричинили їх інтерес до фізичної культури та спорту були: збереження доброго стану здоров'я; удосконалення особистої фізичної підготовленості; приємний та корисний спосіб проведення вільного часу (активний відпочинок); формування вольових якостей (сміливості, настирливості, сили волі, дисциплінованості та ін.) засобами фізичної культури та спорту; можливість покращити свої спортивні досягнення (рис. 5.2).

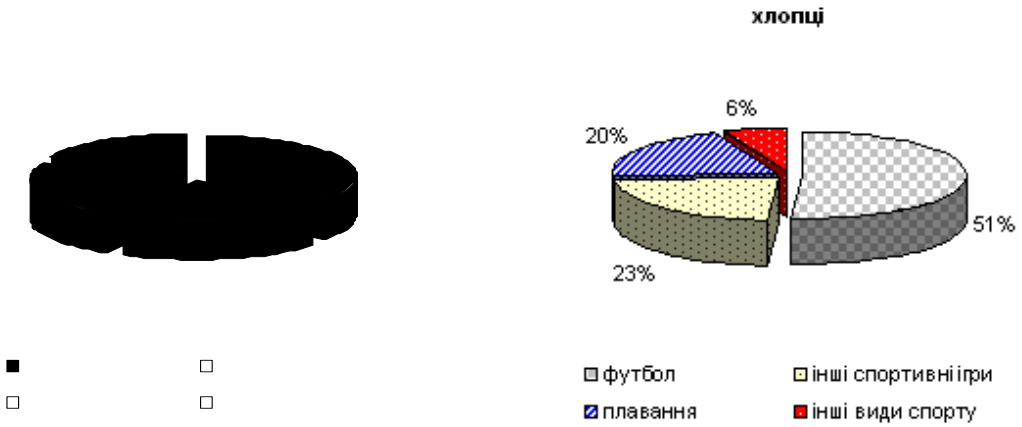

Рис. 5.2. Популярність видів спорту серед учнів польських ліцеїв

Найбільш популярними видами спорту, яким учні віддавали перевагу, булі різні спортивні дисципліни у залежності від статі молоді. Дівчата на перше місце поставили плавання – 36%, на другому місці туризм – 24%, на третьому місце спортивні ігри (баскетбол, волейбол, бадмінтон), інші види спорту – 18%.

Хлопці на перше місце поставили футбол– 51%, на друге місце спортивні ігри (баскетбол, волейбол, ручний м'яч, настільний теніс) – 23%, на третьому місце – водні види спорту (плавання, веслування на байдарці) – 20%, інші види спорту – 6%.

В анкеті також були питання, які давали можливість виявити думку учнів щодо впливу регулярних заняттях фізичною культурою та спортом на їх навчання в ліцеї. 46% респондентів вважають, що участь в таких заняттях не позначається негативно на їх успіхах у навчанні. 32% учнів вважає, що регулярне виконання фізичних вправ позитивно впливає на їх розумову працездатність і дає можливість краще засвоювати навчальний матеріал під час уроків із загальноосвітніх предметів. 16% респондентів не має власної думки з цього питання, а 6% учнів вважає, що активна участь у спортивних заняттях забирає багато часу і тому може заважати їм добре навчатись (рис. 5 .3).

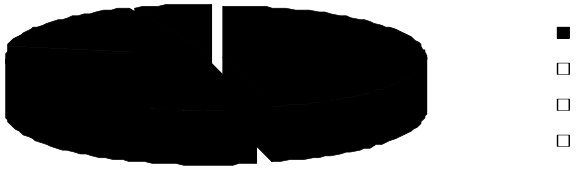

Рис. 5.3. Вплив занять фізкультурою і спортом на успішність учнів ліцеїв

Молодь також визначила головні чинники, які негативно впливають на їх рухову активність у позаурочний час. До них відносяться: обмеженість часу, яка пов'язана з навчанням у ліцеї та виконанням значної кількості домашніх завдань з різних предметів (41%); немає відповідних умов для занять фізкультурою та спортом, перш за все, відсутність належної спортивної бази (стадіон, басейн, фізкультурний зал та ін.), яка б була розташована недалеко від місця їх проживання (36%); низький інтерес учнів до занять фізкультурою та спортом (23%).

На думку молоді, щоб активізувати їх участь у різних позакласних та позашкільних формах занять фізичною культурою та спортом потрібно:

- збільшити кількість спортивних об'єктів та місць для виконання фізичних вправ – 42%;
- покращити спортивну базу у ліцеї і збільшити кількість фізкультурного обладнання та туристичного інвентарю – 38%;
- збільшити в школах кількість спортивних секцій та впровадити різні види спорту, які цікаві для молоді – 36%;
- ціни на спортивний і туристичний інвентар та його оренду – 32%;

- проводити більше спортивно-масових заходів у ліцеї (змагання з різних видів спорту, зустрічі з видатними спортсменами, спортивні свята, туристичні походи та ін.).

Слід зазначити, що для більшості учнів, особливо сільської місцевості, школа є головним середовищем в організації спортивно-масової роботи у позаурочний час. Однак, значна частина керівників шкіл та вчителів вважає, що введення щоденних уроків з фізичного виховання вирішить проблему ліквідації гіподинамії школярів. Потрібно при цьому пам'ятати, що навіть на тих уроках, які проводяться з високою моторною щільністю (75-80%) учні знаходяться в активному русі у межах 32-36 хвилин. Тому, на нашу думку, уроки повинні обов'язково передбачати практичні консультації для учнів, які засоби фізичної культури вони можуть застосовувати самостійно або зі своїми однолітками у позаурочний час та в сім'ї.

В модернізації системи фізичного виховання учнів різних типів шкіл Польщі, у відповідності з вимогами реформи та Закону про фізичну культуру , головна роль відводиться вчителю. Він отримав значний шанс підняти у своїй школі фізичне виховання на більш високий щабель (це стосується перш за все навчально-виховного процесу та позакласної спортивно-масової роботи), показати своєю працею його значущість для всебічного розвитку особистості учнів. Серед педагогічного колективу школи вчитель фізичної культури є найвідповідальнішою особою за стан здоров'я, фізичний розвиток та рухову підготовленість учнів. Він є генератором ідей, які спрямовані на підвищення ефективності розв'язання оздоровчих, освітніх та виховних завдань у навчально-виховному процесі з фізичного виховання та позакласних заняттях з фізичної культури і спорту дітей і учнівської молоді.

Нова реформа освіти у Польщі стала стимулом для подальшого професійного розвитку вчителя. Міністерство Народної Освіти затвердило так звану Карту вчителя, в якій визначено наступні ступені його кваліфікації: вчитель-стажист (stażysta), контрактовий (kontraktowy), призначений (mianowany), дипломований (dyplomowany), а також – почесний професор освіти [178].

1.Вчитель стажист – цю ступень отримує випускник навчального закладу, який не має педагогічного стажу. У першій рік його праці адміністрація школи призначає йому наставника з досвідчених педагогів, який допомагає молодому вчителю швидше адаптуватись до його педагогічної діяльності у школі. Після закінчення навчального року кваліфікаційна комісія школи аналізує роботу цього вчителя, проводить з ним співбесіду і приймає рекомендацію для дирекції школи, щодо подальшої його педагогічної праці за контрактом.

2.Вчитель контрактовий (час його праці обмежується 2 роками і 9 місяцями) повинен показати свої вміння у проведенні уроків фізичного виховання і успішної реалізації вимог програм у тих класах, де він працює. Мати знання з питань дидактики та методики виховання учнів засобами

фізичної культури. Вміти аналізувати уроки своїх колег, об'єктивно оцінювати проведення навчальних та позакласних занять з фізичної культури та спорту. Знати організаційні основи функціонування школи, в якій він працює. Для отримання цієї кваліфікації вчитель проводить відкриті уроки, на яких крім колег, присутні також представники адміністрації школи. Оцінка цих уроків повинна бути позитивною, для того, щоб претендувати на наступну ступінь педагогічної кваліфікації, вчитель контрактовий повинен скласти екзамен перед комісією відділу освіти.

3.Вчитель призначений повинен вміти удосконалювати особисту педагогічну діяльність, об'єктивно оцінювати свою працю і вносити необхідні корективи для усунення виявлених недоліків. Брати активну участь в реалізації навчальних та виховних завдань, які поставлено перед школою, де він працює. Вміти використовувати у своїй праці інформаційні і комп' ютерні технології. Знати сучасні проблеми педагогіки, психології та методики фізичного виховання школярів. Знати вимоги, що стосуються системи шкільної освіти (накази Міністерства Народної Освіти, регіональних органів), функціонування школи, а також вміти реалізувати їх у своїй діяльності. Для отримання наступного ступеня кваліфікації (після 2-х років і 9 місяців успішної педагогічної праці) він складає певну документацію, яку оцінює комісія воєводського (обласного) відділу освіти і в разі її позитивної оцінки вчителю надається ця кваліфікація.

4.Вчитель дипломований (час його праці не обмежений) повинен самостійно складати і реалізувати програми удосконалення своєї педагогічної праці та підвищення ефективності виховного процесу в школі. Вміти застосовувати інформаційні та комп'ютерні технології. Ділитись своїм досвідом з іншими вчителями, особливо тими, хто має менший педагогічний стаж, проводити відкриті уроки для своїх колег. Розробляти авторські програми для тих класів, де він працює. Брати участь у регіональній кваліфікаційній комісії, знати іноземну мову, виконувати обов'язки методиста-консультанта для вчителів свого району (міста). Ця кваліфікація присуджується комісією Міністерства Народної Освіти Польщі.

5. Почесний професор освіти – це звання надається вчителю дипломованому, який отримав цю кваліфікацію 10 років тому, має понад 20 років педагогічного стажу та ступень доктора педагогічних наук, має певні досягнення у своєї праці (новаторські підходи в навчально – виховному процесі, публікації, виступи на науково-практичних конференціях та семінарах). Ця кваліфікація присуджується Міністерством Народної Освіти Польщі [178].

Не викликає сумніву, що польська система фізичного виховання школярів на початку XXI століття зробила значний крок уперед. Разом з тим слід відзначити ряд недоліків які, на нашу думку, гальмують подальше удосконалення системи фізичного виховання школярів усіх вікових груп. До них відносяться:

– певний консерватизм вчителів фізичної культури, особливо тих, хто працює в школі понад 20 років, вони не бажають змінювати свою технологію педагогічної праці у відповідності з вимогами реформи шкільної освіти;

– невідповідність матеріальної бази ряду шкіл, особливо у сільській місцевості, щодо сучасних вимог в реалізації системи фізичного виховання школярів;

– повільний темп модернізації системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах Польщі.

Однак слід констатувати, що система фізичного виховання учнів польських шкіл, незважаючи на недоліки має достатній потенціал, як кадровий, так і науково-методичний для успішної реалізації основних вимог реформи шкільної освіти, пристосування системи фізичного виховання до індивідуальних потреб та інтересів учнів, а також відповідності її сучасним нормам і критеріям фізичного виховання школярів країн Євросоюзу, до якого Польща вступила у травні 2004 року.

5.2. Особливості підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у польських вищих навчальних закладах наприкінці XX та початку XXI століття

У 1989 році в сучасній історії Польщі відбулась знаменна подія. Після проведення відкритих демократичних виборів до влади прийшли нові політичні сили, переважно, з представників політичного блоку “Солідарність”, яка протягом 70-80-х років протистояла авторитарній владі ПОРП. У країні розпочався процес побудови нового політично-економічного ладу взірцем якого були західноєвропейські демократії.

У підготовці польських спеціалістів фізичного виховання у 90-х роках XX століття можна відмітити наступні основні зміни:

- криза традиційної системи освіти та розробка нових концептуальних підходів до її модернізації;
- демократизація та гуманізація вищої освіти;
- початок діяльності недержавних (приватних) вищих навчальних закладів, які розпочали підготовку фахівців фізичного виховання;
- надання вищим навчальним закладам більш широкої автономії;
- усунення впливу комуністичної ідеології у навчально-виховному процесі ВНЗ;
- поглиблення процесу комп'ютеризації та поширення застосування нових освітніх технологій у навчальному процесі ВНЗ;
- значний зріст безпосередніх наукових та партнерських контактів польських вищих навчальних закладів з науковими і освітніми закладами західноєвропейських країн.

Розпочався процес відходу державної влади від адміністративно-командної системи до демократичного управління вищими навчальними закладами. Перед польською освітою повстало досить складне завдання – оволодіти умінням ефективно застосувати ринкові форми в освітянський діяльності, які повинні відповідати вимогам ринкової економіки. Разом з тим нова стратегія у підготовці вчителів, зокрема, вчителів фізичної культури, зустрілась з новими проблемами в організації та змісті реалізації цієї системи . У складних політично-економічних умовах, в яких опинилась країна, уряд Польщі значно скоротив фінансування ВНЗ фізичного виховання і одночасно передав частину своїх повноважень у цій галузі органом самоврядування [155, 240].

Змінюється загальна ситуація у вищій освіті, зокрема, відносно набору студентів, оплати за заочне їх навчання, значно зросла конкуренції між державними та недержавними ВНЗ. Зміни на освітньому просторі висунули перед ВНЗ фізичного виховання вимогу мобільного реагування на виконання соціальних і освітніх замовлень у кожному регіоні країни. Швидке збільшення кількості ВНЗ, де готували фахівців фізичного виховання, спричинило проблему працевлаштування вчителів фізичної культури у навчальних закладах різних освітніх структур оскільки потреби шкіл у спеціалістах з цієї галузі були задоволені у короткі строки [418]. Якщо у попередніх десятиріччях кількісні показники підготовки вчителів фізичної культури визначались керівництвом освіти (планування набору до ВНЗ та щорічна кількість їх випускників), то у 90-х роках можливість їх працевлаштування диктувалась, переважно, попитом на кадри з цієї галузі, для якого вирішальне значення мала ситуація на регіональному ринку праці.

Зміна парадигми підготовки спеціалістів фізичної культури і спорту вимагала глибокої модернізації змісту навчального процесу у ВНЗ фізичного виховання. Так, Р.Езерський відзначав, що суттєвим елементом прогресивних змін у навчальному процесі була переорієнтація навчального процесу на набуття студентами, передусім, конкретних практичних умінь, необхідних вчителю фізичної культури для успішної роботи у школі. “Стратегію організації навчального процесу належить спрямувати не на трансформацію викладачами як найбільшого обсягу інформаційного (фактографічного) матеріалу, а зосередитись, передусім, на уміннях студентів, їх розумінні сутності біологічних і суспільних явищ, що обумовлюють ефективність засобів фізичної культури. Найважливішим є уміння здобувати знання, а не засвоєння великого обсягу дрібної інформації, яка швидко забувається.” [214, с. 16-17]. Вчений вважає, що студенти втрачають інтерес до навчання усвідомивши, що отриманий матеріал потрібен їм лише для складання заліку або екзамену. Тому підготовка з природничих і гуманітарних наук, як і спеціальних методичних дисциплін повинна спиратись на доброму засвоєні практичних умінь та навичок. І найголовніше – навчатись слід через діяльність та самостійну працю під керівництвом викладача.

Загалом у 1991/1992 навчальному році у Польщі працювало 29660 вчителів фізичної культури, з яких ступінь магістра мали – 17126 педагогів, з неповною вищою освітою у школах – 6307 вчителів [418]. Ці данні свідчать, що на початку 90-х років, незважаючи на значне збільшення кількості випускників ВНЗ фізичного виховання у 80-х роках, керівництву освітою не вдалось повністю вирішити проблему забезпечення шкіл різного типу висококваліфікованими педагогами про що свідчать дані подані у табл. 5.1.

У 90-х роках, як вже було відзначено вище, швидко збільшується кількість навчальних закладів, в яких готували вчителів фізичної культури. Цей процес характеризувала багатоваріантність форм і спеціалізацій. Крім 4-х річних строків підготовки вчителів фізичної культури в АФВ набори студентів на 4-х та 5-і річний період навчання здійснювали факультети фізичного виховання університетів та педагогічних інститутів (Wyższe Szkoły Pedagogiczne). Першим був відкритий факультет фізичного виховання у Жешувському педагогічному інституту у 1991 році, а в наступних роках такі факультети за 4-х річним терміном підготовки були відкриті у Лодзинському та 5-і річним терміном навчання у Щецинському університетах. Факультет фізичного виховання з 3-х річним терміном підготовки було відкрито також у Радомському політехнічному інституті та в деяких вчительських колегіях (Kolegia Nauczycielskie).

Таблиця 5.1.

Кількість вчителів фізичної культури із ступенем магістра, які працювали у1992/1993 н.р. у різних типах шкіл.

(за З. Яворським, 1994)

Кількість населення	*Показники кількості магістрів (в %)*		
	основна школа	*професійно-технічні школи*	*загальноосвітні ліцеї, і технікуми*
Міста, де проживало понад 100000 чол.	53,3%	85,9%	93,9%
Міста, де проживало від 50000 до 100000 чол.	50,2%	85,1%	90,6%
Міста, де проживало від 10000 до 50000 чол.	46,1%	79,9%	91,8%
Населенні пункти міського типу, де проживало від 5000 до 10000 чол.	40,1%	64,3%	84,3%
Сільські регіони	20,2%	76,1%	76,1%
Середня:	41,9%	78,2%	87,3%

Характерною рисою у підготовці фахівців фізичного виховання стало спрямування цього процесу, перш за все, на задоволення кадрових потреб даного регіону. Широке географічне розміщення навчальних закладів в різних регіонах Польщі, де відбувалась підготовка вчителів фізичної культури, полегшувало доступ до них молоді, що була зацікавлена працею у школі. Разом з тим швидке зростання середніх і вищих навчальних закладів (особливо недержавних), в яких здійснювалась підготовка вчителів фізичної культури, поступово привело до ускладнення в працевлаштуванні випускників цих закладів [206].

В цьому періоді, у процесі підготовки вчителів фізичної культури, зростає роль вчительських колегій (педагогічних училищ), тривалість навчання в яких складає три роки, а на перший курс набирають лише випускників середніх шкіл. Деякі випускники цих навчальних закладів отримували двопрофільну кваліфікацію: “вчителя фізичної культури” з правом працювати у початковій та основній школах, а також “вихователя дошкільного закладу”. У 1993/1994 навчальному році у Польщі функціонували 32 вчительські колегії, у чотирьох з них спеціальність фізичне виховання була поєднана з дошкільним вихованням (Зелена Гура, Лешно, Новий Сонч, Конін) і лише у Рациборській вчительській колегії підготовка вчителів проводилась за однією спеціальністю – “вчитель фізичної культури” [206].

Впровадження двопрофільної підготовки у вчительських колегіях мало в цілому позитивне значення. Як вважав З.Яворський, це надавало можливість отримувати кваліфікацію вчителя фізичної культури тій частині молоді, яка не зуміла або не мала можливості навчатись в академіях фізичного виховання та на відповідних факультетах ВНЗ [209, с. 11-12].

Головну роль у підготовці спеціалістів фізичного виховання в цей період продовжували відігравати, як і у попередні роки, академії фізичного виховання. Випускники факультетів фізичного виховання цих навчальних закладів отримували кваліфікацію – “магістр фізичної культури і спорту”, що надавало їм можливість працювати у школах різного типу. Крім того випускники АФВ, які після другого курсу навчались на інших спеціальностях , отримували право працювати у галузі спортивної рекреації, лікувальної фізкультури, менеджменту, тренера з обраного ними виду спорту [119, 121].

Навчальний процес в академіях фізичного виховання на початку 90-х років забезпечувало (за даними Г.Грабовського) 1720 викладачів, у тому числі 76 докторів наук, 123 професори та доценти, 486 ад'юнктів (з науковим ступенем кандидата наук) і понад 1000 асистентів. На одного викладача з науковим ступенем припадало у середньому 76 студентів [171, с. 79]. Ці данні свідчать, що науковий потенціал академій фізичного виховання (особливо кількість докторів наук) був на досить скромному рівні. На думку Г .Грабовського однією з причин такого стану справ стала розбіжність, яка існувала з одного боку між зростаючими вимогами щодо рівня викладання

загально-наукових та спеціальних дисциплін у ВНЗ, а з іншого боку – низьким матеріальним винагородженням професорсько-викладацьких кадрів. Г.Грабовський також вважає, що суттєвим недоліком у значної частини ад' юнктів та асистентів була відсутність необхідного практичного досвіду праці в школі, тому що у більшості з них професійна діяльність в АФВ розпочиналась одразу після складання магістерського екзамену [171, с.78].

Аналіз навчальних планів 8 факультетів фізичного виховання АФВ та їх філій свідчить про значні коливання обсягу загального навантаження студентів у цих навчальних закладах. Найвище загальне академічне навантаження мали студенти Варшавської АФВ – 4235 годин, Краківської АФВ – 3445 годин та Познанської АФВ – 3292 години. Найнижчий показник навчального навантаження був у Вроцлавській АФВ – 2989 годин. Суттєво відрізнялись навчальні заклади і за кількістю годин відведених на окремі предметні цикли. Так, на фахову підготовку у Гданській АФВ виділялось у 1992/1993 навчальному році 2133 години (67% від загального бюджету годин), в Краківській АФВ – 2292 години (64,1%), натомість, у навчальних планах Катовицької та Вроцлавської АФВ відповідно – 1843 (53,5%) і 1435 годин (48 ,3%). На предмети гуманітарних циклів, які містили психолого-педагогічний блок, у Варшавській АФВ відводилось 1000 годин (19%), Краківській АФВ – 601 годину (18%), натомість у навчальних планах Вроцлавської і Катовицької АФВ на цей вид підготовки передбачалось відповідно 1027 (34, 6%) та 1139 годин (32,1%) [197].

В цьому ж навчальному році тижневе навчальне навантаження всього циклу підготовки майбутніх вчителів фізичної культури складало у середньому в Познанській АФВ – 21 годину, Краківській АФВ – 23 години, Вроцлавській АФВ – 23 години, Гданській АФВ – 24 години, Варшавській АФВ годин, – 26 годин, Катовицькій АФВ – 27 годин. Найвищий показник тижневого навчального навантаження студента в окремих семестрах мали Варшавська АФВ – 30 годин (у 2-5 семестрах) та Катовицька АФВ – також 30 годин (у 2-4 семестрах). Найменше щотижневе навчальне навантаження в окремих семестрах 9 годин (у 8 семестрі) мали студенти Гданської АФВ.

В більшості академій фізичного виховання кількість екзаменів у середньому за весь період навчання студентів складала від 22 до 24. Найвищий показник мав навчальний план Варшавської АФВ – 28 екзаменів, найменший навчальний план Гданської АФВ – 13 екзаменів.

Вибір спеціальності студентами наступав по закінченню 2 року навчання. Найбільший вибір пропонувався їм у Гданській АФВ – 5 спеціальностей (вчительська, тренерська, біологічна реабілітація, туризм і рекреація, менеджмент в фізичному вихованні) та Варшавській АФВ – 3 спеціальності (вчительська, тренерська, рухова рекреація).

Обсяг навчального часу на педагогічні практики в окремих академіях фізичного виховання у 1992/1993 навчальному році був також різними. Кількість годин, відведених на педагогічні практики за цей навчальний рік

подано у табл. 5.2.

Таблиця 5.2

Кількість годин визначених у навчальних планах АФВ на педагогічні практики у 1992/1993 н. р.

Вищий навчальний заклад	*Кількість годин на педагогічні практики*	*Обсяг годин на педагогічні практики у відношенні до загального їх обсягу у навчальному плані (в %)*
Варшавська АФВ	420	9,5%
Вроцлавська АФВ	300	10,1%
Гданська АФВ	450	14,1%
Катовицька АФВ	420	12,2%
Краківська АФВ	480	15,8%
Познанська АФВ	480	14,4%

Для прикладу розглянемо обсяг годин у навчальному плані для факультету фізичного виховання Познанської АФВ за 1992/1993 навчальний рік. Він складався з наступних предметних блоків. Цикл дисциплін фахової підготовки – 1883 години (56%): теорія і методика фізичного виховання, практика в школі – 741 година, гімнастика – 136 годин, легка атлетика – 145 годин, спортивні ігри – 112 годин, водні види спорту – 226 годин, зимові види спорту – 90 годин, вибрані види спорту – 96 годин, рухливі ігри – 60 годин, спеціалізація – 100 годин, туризм і рекреація – 39 годин, хореографія – 93 години, реабілітація – 45 годин. Цикл дисциплін природничо-наукової підготовки – 569 годин (19%): анатомія – 90 годин, біологія – 30 годин, фізика – 30 годин, біомеханіка – 65 годин, хімія і біохімія – 60 годин, фізіологія – 117 годин, антропологія – 52 години, гігієна – 65 годин, основи медичних знань – 60 годин, екологія – 30 годин, навчальна дисципліна за вибором – 30 годин. Цикл дисциплін гуманітарної підготовки – 687 годин (20%): історія фізичної культури – 45 годин, філософія і соціологія – 155 годин, психологія – 91 година, педагогіка – 108 годин, організація і керівництво у системі фізичної культури і спорту – 45 годин, іноземна мова – 243 години; цикл дисциплін загально-академічної підготовки – 153 години (5%): основи наукових досліджень – 87 годин, статистика – 33 години,

спортивні споруди і обладнання – 33 години. Всього – 3352 години [197] (рис. 5.4).

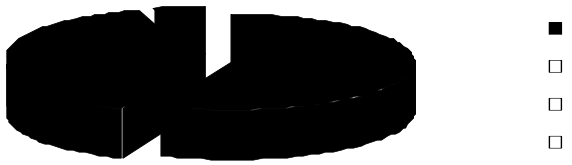
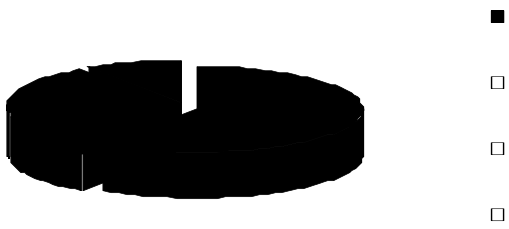

Рис. 5.4. Розподіл годин на цикли предметів (в %) у навчальному плані підготовки вчителів фізичної культури в Познанській АФВ у 1992/1993 н. р.

У 1993 році на факультеті фізичного виховання Варшавської АФВ впроваджено двоступеневу систему підготовки спеціалістів фізичної культури і спорту: I ступень з трьох річним терміном підготовки (ліцензіат) та II ступень з двох річним терміном підготовки на базі ліцензіата за освітньо -кваліфікаційним рівнем магістра фізичного культури. Одночасно на факультеті реабілітації підготовка спеціалістів здійснювалася протягом 4,5 років. Студенти за спеціальністю фізичне виховання мали можливість вибрати одну з п'яти спеціалізацій: гімнастика корекційна в початковій школі , фізичне виховання в сім'ї, біологічна реабілітація, профілактика сучасної загрози здоров'ю; фізичне виховання дітей, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи. Така організація підготовки спеціалістів фізичної культури на денній формі навчання факультету фізичного виховання Варшавської АФВ функціонувала до 1999 року. На заочній формі підготовки студентів було залишено систему 3+2 (ліцензіат і магістратура) [187, с. 5].

Загальне навчальне навантаження студентів згідно навчального плану факультету фізичного виховання Жешувського педагогічного інституту у 1992/1993 роках складало 3843 години. Підготовка вчителів фізичної культури здійснювалася в цьому ВНЗ у наступних навчальних циклах. Цикл дисциплін фахової підготовки – 2292 години (60%): теорія і методика фізичного виховання, педагогічна практика в школі – 660 годин, гімнастика – 165 годин, легка атлетика – 180 годин, спортивні ігри – 210 годин, водні види спорту – 327 годин, зимові види спорту – 198 годин, спортивні дисципліни за

вибором – 90 годин, спеціалізація – 120 годин, рухливі ігри – 30 годин, музика, ритміка і танці – 60 годин, туризм і рекреація – 123 години, реабілітація і фізіотерапія – 60 годин, предмет за вибором – 60 годин. Цикл природничо-наукових дисциплін – 495 годин (13%): біологія – 45 годин, анатомія – 75 годин, біомеханіка – 45 годин, хімія і біохімія – 45 годин, фізіологія – 75 годин, антропологія – 30 годин, гігієна – 75 годин, основи медичних знань – 75 годин, екологія – 30 годин. Цикл гуманітарних дисциплін – 705 годин (18%): історія фізичної культури – 45 годин, філософія і соціологія – 135 годин, психологія – 90 годин, педагогіка – 90 годин, організація і керівництво у системі фізичної культури і спорту – 15 годин, іноземна мова – 240 годин, предмет до вибору – 45 годин, монографічний курс – 45 годин. Цикл загально-академічної підготовки – 360 годин (9%): основи наукових досліджень – 210 годин, статистика – 45 годин,

технічні засоби навчання – 30 годин, інформатика – 45 годин, предмет до вибору – 30 годин [197] (рис. 5.5).

Рис. 5.5. Розподіл годин на цикли предметів (в %) у навчальному плані факультету фізичного виховання Жешувського педагогічного інституту у 1992/1993 н. р.

Аналіз навчального плану факультету фізичного виховання Жешовського педагогічного інституту за цей навчальний рік свідчить, що істотних відмінностей в організації навчального процесу між цим ВНЗ та академіями фізичного виховання не існувало. Натомість деякі відмінності полягали в тому, що матеріальне забезпечення, фізкультурне обладнання, інвентар та спортивні об'єкти у більшості АФВ було кращим. Також слід зазначити дещо вищий науковий потенціал професорсько-викладацьких кадрів, які працювали в академіях фізичного виховання [197].

У 1991/1992 навчальному році було відкрито факультет фізичного виховання при Лодзинському університеті за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра фізичної культури і валеології. Підготовка у цьому ВНЗ тривала 5 років. Це був перший вищий навчальний заклад Польщі, де готували фахівців за спеціальністю фізичне виховання і валеологія (pedagogika zdrowia) [194, 205].

Навчальний план на факультеті фізичного виховання Лодзинського університету у 1994/1995 навчальному році містив наступні навчальні дисципліни. Цикл загально-професійної підготовки – 1029 годин (44%): методика фізичного виховання і спорту – 90 годин, гімнастика – 75 годин, легка атлетика – 75 годин, плавання і рятування на воді – 90 годин, веслування – 120 годин, рухливі ігри – 30 годин, хореографія – 60 годин, лижний біг – 84 години, ковзани – 30 годин, баскетбол – 45 годин, гандбол – 45 годин, волейбол – 45 годин, футбол – 30 годин, вибрана дисципліна спорту – 150 годин, вступ до спеціальності – 15 годин, туризм і рекреація – 45 годин. Цикл природничо-наукової підготовки – 510 годин (22%): анатомія – 75 годин, аксіологія – 30 годин, фізіологія – 75 годин, валеологія – 30 годин, корегуюча гімнастика – 90 годин, лікувальний контроль з першою домедичною допомогою – 60 годин, гігієна – 30 годин, антропомоторика – 30 годин, методика організації активного відпочинку – 75 годин, екологія – 15 годин. Цикл гуманітарної підготовки – 810 годин (37%): загальна психологія – 45 годин, психологія виховання – 45 годин, суспільна психологія – 30 годин, психологія фізичної культури – 30 годин, загальна педагогіка – 45 годин, дидактика – 30 годин, суспільна педагогіка – 30 годин, історія виховання – 45 годин, сімейне виховання – 15 годин, організація і керівництво системою освіті – 30 годин, спеціальна педагогіка – 30 годин, філософія – 30 годин, етика – 30 годин, соціологія – 15 годин, іноземна мова – 210 годин, методика наукової діяльності – 30 годин, практикум з підготовки магістерської роботи – 90 годин, статистика – 15 годин, технічні засоби навчання – 15 годин. Всього – 2349 години [183].

Особливістю навчального процесу на факультеті фізичного виховання Лодзинського університету було проведення безперервної педагогічної практики протягом всього четвертого року навчання студентів. Передбачалось, що така організація педагогічної практики надасть їм можливість, крім набуття необхідного досвіду роботи в школі, також накопичити необхідний джерельний матеріал для написання магістерської роботи. Успішне зарахування педагогічної практики надавало студентам право продовжувати навчання на 5 році або в разі бажання достроково завершити навчання з отриманням ступеня ліцензіата (неповна вища освіта). Від 1994/1995 навчального року головними вимогами вступу на факультет фізичного виховання цього університету був конкурс атестатів на базі загальної середньої освіти (враховувалась середня оцінка з польської мови, біології, хімії, фізики) та добрий стан здоров'я і фізичної підготовленості [183].

У 1994/1995 навчальному році підготовку вчителів фізичної культури проводили загалом 19 середніх і вищих навчальних закладів, в тому складі шість академій фізичного виховання та дві їх філії; два факультети фізичного виховання (Щецинського та Лодзинського університетів); три педагогічні інститути (Бидгощський, Ченстоховський і Жешувський); Радомський політехнічний інститут; п'ять вчительських колегій (Зелено-Гурська, Конінська, Лешнівська, Ново-Сончинська та Раціборська). В цьому ж навчальному році на денні та заочні факультетах академій фізичного виховання та їх філіях було прийнято загалом

2640 студентів, на факультети фізичного виховання педагогічних інститутів – 293 студента, на факультети фізичного виховання Щецинського і Лодзинського університетів разом 379 студентів, на відділ фізичного виховання Радомського політехнічного інституту – 66 студентів та 252 студенти на спеціальність фізичне виховання у вчительських колегіях. Всього – 3620 студентів.

Таблиця 5.3

Вищі навчальні заклади, які здійснювали підготовку вчителів фізичної культури у 1994/1995 н. р.

Вищий навчальний заклад	*Підпорядкування ВНЗ*	*Термін навчання*	*Кваліфікація*
Варшавська АФВ	Головний Комітет фізичної культури	5 років (3+2)	спеціаліст фізичного виховання, магістр фізичного виховання
Вроцлавська АФВ	___”___	4 роки	магістр фізичного виховання
Гданська АФВ	____“ ____	4 роки	магістр фізичного виховання
Катовицька АФВ	_____”____	4 роки	магістр фізичного виховання
Краківська АФВ	_____”_____	4 роки	магістр фізичного виховання
Познанська АФВ	_____”_____	4 роки	магістр фізичного виховання
Лодзинський університет	Міністерство народної освіти	5 років	магістр педагогіки за спеціальністю фізичне виховання
Щецинський університет	_____”_____	5 років	магістр фізичного виховання
Ченстоховський педагогічний інститут	_____”_____	5 років	магістр фізичного виховання

Продовження таб. 5.3

Жешувський педагогічний інститут	____” _____	5 років	магістр фізичного виховання
Бидгощський педагогічний інститут	___”_____	3 роки	спеціаліст фізичного виховання

Радомський політехнічний інститут	____”_____	3 роки	спеціаліст фізичного виховання

В цілому у 1994/1995 навчальному році всі навчальні заклади, які здійснювали підготовку спеціалістів фізичної культури та спорту, випустили разом 2429 осіб [206]. В табл. 5.3 подано навчальні заклади, в яких готували вчителів фізичної культури, їх підпорядкованість відповідному державному органу освіти, тривалість навчання студентів та їх майбутня кваліфікація (1994/1995 навчальний рік).

Загалом у 1995/1996 навчальному році у ВНЗ, які готували фахівців фізичного культури і спорту навчалося 15840 студентів, з яких 9370 – на денних та 6470 студентів – на заочних відділеннях [203].

Постановою Міністерства Народної Освіти Польщі за №152/97 “Про Базовий стандарт навчання у вищих навчальних закладах фізичного виховання” від 13 листопада 1997 року був визначений основний зміст підготовки фахівців в цій галузі. Згідно з цією постановою був визначений 4–х, 4,5 та 5-і річний терміни підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра фізичного культури, за освітньо-кваліфікаційним рівнем ліцензіата з 3-х річним терміном навчання в академіях фізичного виховання. Бюджет базового загальнообов'язкового часу складав 3300 навчальних годин. Від магістра фізичного виховання вимагалось опанування ґрунтовних знань з методики діагностики психічного і фізичного розвитку вихованців, опанування педагогічною технологією, що гарантувала ефективну педагогічну діяльність під час проведення з учнями обов'язкових уроків з фізичного виховання, позакласних спортивно-рекреаційних занять та шкільного туризму. Основними місцями працевлаштування цих спеціалістів встановлювались: основна школа, гімназія, ліцей, технікум, вищі навчальні заклади, спортивні клуби, суспільно -рекреаційні організації [391].

У цьому ж навчальному році загальний бюджет навчального часу в академіях фізичного виховання мав такий розподіл: Гданська АФВ (з 5-и річним терміном навчання) – 3328 годин; Катовицька АФВ (4-х річний термін навчання) – 4020 годин; Краківська АФВ – 3665 годин (з 4-х річним терміном навчання) та 2584 годин (з 3-х річним терміном навчання, з можливістю отримання кваліфікації спеціаліста); Познанська АФВ – 3350 годин (з 4,5 річним терміном навчання), Варшавська АФВ – 3287 годин (з 5-и річним терміном навчання) та 2343 години (з 3-х річним терміном навчання). Розподіл навчального щотижневого навантаження студентів в академіях фізичного виховання подано в табл. 5.4.

У цьому ж навчальному році кількість передбачених навчальними планом екзаменів у 4-х та 5-і річному термінах навчання в академіях фізичного виховання складав у середньому 25-26 екзаменів за весь

навчальний цикл, натомість у 3-х річному терміні підготовці студенти складали 20-23 екзамени. Найбільша кількість екзаменів була передбачена навчальним планом Краківської АФВ– 32. В цілому, у порівнянні з першою половиною 90-х років, кількість екзаменів дещо збільшилась. Максимальна кількість екзаменів в одному семестрі, зазвичай, не перевищувала 5, лише навчальний план Познанської АФВ передбачав в останньому семестрі 6 екзаменів [212].

Таблиця 5.4

Розподіл щотижневого навчального навантаження студентів по семестрах в АФВ у 1998/1999 навчальному році

Академія фізичного виховання	*Навчальний семестр*									
	4, 4,5 і 5- річні терміни навчання (год. на тиждень)									
	1	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*
Варшавська АФВ	27	31	22	26	25	26	21	22	13	-
Вроцлавська АФВ	15	28	27	22	37	33	23	21	27	-
Гданська АФВ	27	26	28	27	25	26	19	11	-	-
Катовицька АФВ	28	30	29	29	27	16	14	19	9	-
Краківська АФВ	26	26	30	31	29	23	19	9	-	-
Познанська АФВ	24	26	27	23	26	21	25	-	-	-
3- річний навчальний цикл:										
Варшавська АФВ	29	31	27	24	28	19	-	-	-	-
Катовицька АФВ	28	30	29	29	28	17	-	-	-	-

Аналіз навчальних планів академій фізичного виховання за 1998/1999 навчальний рік свідчить про значну різницю у годинах запланованих на педагогічні практики. Так, навчальні плани Краківської і Познанської АФВ передбачали для педагогічних практик по 510 годин, натомість в Варшавській та Катовицькій АФВ відповідно– 240 і 225 годин. Розподіл

годин на педагогічні практики в академіях фізичного виховання подано у табл. 5.5.

Таблиця 5.5

Кількість годин визначених на педагогічні практики в академіях фізичного виховання Польщі у 1998/1999 н. р.

Академія фізичного виховання	*4-5 річний навчальний цикл*	*3-х річний навчальний цикл*
Варшавська АФВ	240 годин	240 годин
Вроцлавська АФВ	300 годин	-
Гданська АФВ	330 годин	-
Катовицька АФВ	225 годин	225 годин
Краківська АФВ	510 годин	-
Познанська АФВ	510 годин	-

В окремих академіях фізичного виховання також різним був обсяг годин, відведених студентам на зимовий і літній спортивні табори та туристичний табір. Якщо навчальний план Краківської АФВ передбачав 168 годин для організації літнього спортивного табору то у Вроцлавській та Гданській АФВ відводилось на нього лише 84 години. Такий стан справ був викликаний неспроможністю деяких академій фізичного виховання у нових ринкових умовах здійснювати повноцінне фінансування навчального процесу на денному та заочному факультетах, передусім у галузі організації педагогічних практик та організації літніх і зимових спортивних таборів та туристичного табору. Слід також зазначити, що у 90-х роках керівництво АФВ в умовах вільного ринку тільки почало набувати досвіду у новій бюджетній політиці та навчалось чіткого і швидкого реагування на ті зміни, які в цей час відбувались в економіці країни. Назва вищого навчального закладу (колонка 1), кількість навчального часу з окремих видів табірного збору (колонки 2, 3, 4) подано у табл. 5.6.

Таблиця 5.6

Розподіл навчального часу на різні види табірного збору в окремих профільних вищих навчальних закладах Польщі у 1998/1999 н. р. (за З. Яворським, 2003).

Назва вищого навчального закладу	*Літній табірний збір*	*Зимовий табірний збір*	*Туристичний табірний збір*	*Разом*
Варшавська АФВ	100 год.	90 год.	70 год.	232 год.
Вроцлавська АФВ	84 год.	84 год.	70 год.	238 год.
Гданська АФВ	84 год.	84 год.	70 год.	238 год.
Катовицька АФВ	60 год.	60 год.	не було	120 год.
Краківська АФВ	168 год.	104 год.	66 год.	338 год.
Познанська АФВ	126 год.	84 год.	не було	210 год.

Підготовка вчителів фізичної культури на факультетах фізичного виховання в частині АФВ, як вже було відзначено вище, здійснювалась за освітньо-кваліфікаційним рівнем ліцензіата (спеціаліста) фізичного виховання та за освітньою кваліфікацією магістра фізичного виховання на базі ліцензіату.

Навчальний план Варшавської АФВ в 1999/2000 навчальному році підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем ліцензіата (спеціаліст) фізичного виховання у 3-х річному терміні, складався з наступних предметів. Цикл фахової підготовки – 959 годин (42%): теорія фізичного виховання – 56 годин, методика фізичного виховання – 95 годин, теорія спорту – 56 годин, гімнастика – 101 година, плавання – 101 година, легка атлетика – 101 година, спортивні ігри (баскетбол, волейбол, гандбол, футбол) – 156 годин, рухливі ігри – 52 години, сноуборд і ковзанярський спорт – 26 годин, лікувальна гімнастика – 52 години, основи рекреації – 26 годин, ритміка і хореографія – 39 годин, шкільний туризм – 26 годин, спеціалізація інструктора спорту (баскетбол, волейбол, гандбол, гонка лижна, слалом, важка атлетика, фехтування, теніс, вільна боротьба, спортивна акробатика, бокс, дзюдо, віндсерфінг, парусний спорт) – 72 години. Цикл природничо-наукової підготовки – 429 годин (18%): анатомія – 78 годин, біологія – 52 години, біохімія – 39 годин, біомеханіка – 65 годин, фізіологія – 78 годин, антропологія – 39 годин, гігієна – 39 годин, медицина фізичного виховання – 39 годин. Цикл гуманітарної підготовки – 492 години (22%): історія фізичного виховання – 52 години, педагогіка – 78 годин, психологія – 78 годин, управління у сфері фізичної культури – 39 годин, соціологія – 56 годин, етика – 39 годин, іноземна мова – 104 години, основи наукових досліджень – 46 годин. Безперервна педагогічна практика в основній школі

відбувалась після 4 семестру і тривала 4 тижня – 120 годин, в середній школі також 4 тижні – 120 годин (разом 10%). Після завершення 3 семестру розпочинався літній спортивний табір (спортивне орієнтування, веслування, надання першої домедичної допомоги на воді, віндсерфінг, вітрильний спорт) тривалістю 13 днів – 100 годин (4%). По завершенню 4 семестру проводився зимовий спортивний табір (лижні гонки, гірськолижний спорт) тривалістю 12 днів – 78 годин (3%); туристичний табір тривав 7 днів по завершенню 4 семестру – 30 годин (1%). Загальна кількість годин у навчальному плані трьох річної підготовки ліцензіата складала – 2326 годин [313] (рис. 5.6).

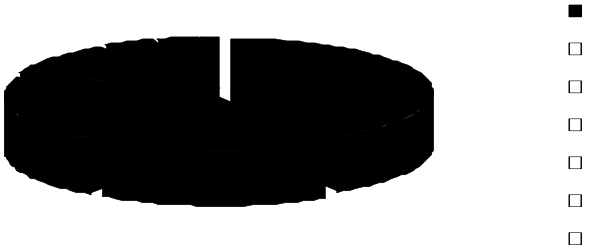

Рис. 5.6. Розподіл годин на цикли предметів (в %) у навчальному плані Варшавської АФВ у 1999/2000 н. р.

Після закінчення ліцензіату студенти за бажанням мали можливість продовжувати навчання ще два роки і отримати більш високий освітньо-кваліфікаційний рівень – “магістра фізичної культури”. В цьому ж навчальному році (1999/2000) на дворічних магістерських курсах у Варшавській АФВ студенти вивчали наступні предмети: методику фізичного виховання дітей та молоді, які відносились за станом здоров’я до спеціальної медичної групи; основи біологічної реабілітації, методику спортивних двобоїв, інформатику, статистику, другу спеціалізацію тренера з певного виду спорту, спортивну медицину, правові основи фізичного виховання, філософію, монографічний курс (за вибором), а також проходили тренерську практику. Загальний бюджет навчального навантаження студентів складав 2745 годин [312].

Постанова Міністерства Народної Освіти Польщі від 15 лютого 1999 року у справі базових навчальних програм для основних і середніх шкіл зобов'язала вчителя фізичної культури бути також відповідальним за організацію валеологічної освіти (edukacja zdrowotna) учнів у школі. Впровадження валеологічної освіти, як міжпредметної дисципліни до змісту навчальних програм школи, суттєво вплинуло на прискорення введення валеологічної освіти, як другої педагогічної спеціальності в середніх і вищих

навчальних закладах, де готували вчителів фізичної культури [233, 334].

У 2002/2003 навчальному році одинадцять ВНЗ, які готували вчителів фізичної культури, було впроваджено додаткову спеціальність – валеологічне виховання [191, 212]. У частині цих ВНЗ валеологічне виховання було поєднано із спеціальністю фізичне виховання. Однак впровадження цієї нової спеціальності до навчальних планів ВНЗ, де здійснювалася підготовка фахівців фізичної культури і спорту, не мало системного підходу. Це було пов'язане, у першу чергу, з нечітким визначенням певних універсальних компетенції, якими повинен був володіти майбутній вчитель, що мав реалізувати зміст валеологічної освіти у школі, а також наявністю значних розбіжностей у визначені завдань та змісту підготовки спеціалістів цього профілю в окремих ВНЗ.

У другій половині 90-х років XX та на початку XXI століття продовжується процес швидкого зростання загальної кількості набору студентів до АФВ. Так, за даними З.Яворського і К.Бухти, у 1995-2000 роках в цих ВНЗ навчалось загалом 20360 осіб, з яких 11150 на денних та 9210 студентів на заочних факультетах. У попередніх 1986-1990 роках їх кількість складала лише 13580 студентів, з яких 9180 осіб навчались на денних та 4400 осіб на заочних факультетах. З врахуванням збільшення загальної кількості ВНЗ у Польщі, що здійснювали підготовку фахівців фізичної культури, зокрема вчителів з цієї спеціальності, у 90-х роках продовжувала загострюватись конкуренція серед випускників у пошуку вільних місць роботи у школі [203, с. 29].

Відзначимо, що незважаючи на стрімкий ріст у 90-х роках кількості вищих навчальних закладів, в яких готували вчителів фізичної культури, у 2000/2001 навчальному році 74% всіх випускників ВНЗ із спеціальності фізичне виховання складали студенти-випускники АФВ [211, с. 21]. Загалом у цьому ж навчальному році в усіх АФВ, а також на денних і заочних факультетах фізичного виховання навчалось 13812 студентів. З них 7548 на денних (54,7%) та 6252 осіб (45,3%) на заочних факультетах. У тому ж 2000/2001 навчальному році польські АФВ разом підготували 4999 спеціалістів, з яких 72% отримали кваліфікацію магістра фізичного виховання [211, с. 22].

Водночас у різних типах шкіл Польщі у 1999 році працювало вчителями фізичної культури 44193 педагогів, серед яких 80% було зараховано на повну ставку. Із загальної кількості вчителів фізичної культури 6946 осіб працювали у сільських школах, з яких 83% були фахівцями з вищою освітою. Одночасно у 1999 році у школі на повній ставці розпочало працю 1071 випускників вищих та середніх навчальних закладів, де здійснювалась підготовка вчителів фізичної культури з яких 613 осіб були випускниками академій фізичного виховання, 144 осіб – педагогічних інститутів, 144 осіб – університетів, 126 осіб – вчительських колегій (училищ), 44 випускників з інших навчальних закладів [360, с. 62, 93].

У 1999/2000 навчальному році факультети і відділи фізичного виховання ВНЗ та неповних вищих педагогічних навчальних закладів закінчило 4197 осіб, в тому числі 2728 випускників із ступенем магістра фізичного виховання [204, с. 21].

Одночасно відсоток вчителів фізичної культури з кваліфікаційним рівнем магістра фізичного виховання, працюючих в системі середньої освіти у 2001/2002 навчальному році складав: у загальноосвітніх ліцеях – 90,4%, в гімназіях – 81,5%, в основних школах – 66,1% та 73,4% в інших освітньо-виховних закладах [204, с. 20]. Згідно з Постановою Ради Міністрів Польщі від 3 листопада 2000 року академії фізичного виховання переходили у підпорядкування Міністерства Народної Освіти. Таким чином, завершився тривалий період з 1950 по 2000 роки перебування АФВ у підпорядкуванні Головного Комітету Фізичної Культури [344].

Оцінюючи процес підготовки вчителів фізичної культури за даний період (кінець XX – початок XXI століття) в країні більшість польських вчених (З.Яворський [204, 211], Т.Машчак [259], К.Денек [143], С.Суліш [365], Я.Йонкіш [216], Г.Грабовський [172, 174], В.Осінський [283, 284] та ін.) підкреслювало позитивний характер змін, у порівнянню з 80-ми роками XX століття, вони відзначають його демократичний та інноваційний характер, поширення автономії ВНЗ, впровадження у навчальний процес сучасних технологій, адаптацію змісту підготовки спеціалістів у цій галузі до загальноприйнятих європейських стандартів.

Одночасно, на думку цих авторів, у підготовці вчителів фізичної культури існувало також ряд недоліків. Так, В.Осінський відзначав, що проблеми польської системи підготовки фахівців фізичної культури мають спільний характер з загальноєвропейськими проблемами в цій галузі: труднощі з працевлаштуванням випускників ВНЗ фізичного виховання в умовах ринкової економіки та загостренням конкуренції серед навчальних закладів, що здійснюють підготовку спеціалістів з цього фаху; необхідність розширення спеціальної (професійної) підготовки студентів; впровадження двох профільної підготовки вчителів фізичної культури з іншою педагогічною спеціальністю. На думку вченого “сучасна модель підготовки фахівців фізичної культури повинна враховувати той факт, що випускники факультетів фізичного виховання розпочинають свою трудову діяльність не тільки в школі, але також у дошкільних закладах та в інших установах фізичного виховання і спорту, в спортивних товариствах, клубах та об' єднаннях для молоді і дорослих” [283, с. 20].

На думку іншого польського вченого С.Суліша під час підготовки майбутнього вчителя фізичної культури необхідно звертати увагу на те, що він повинен реалізувати різноманітні суспільно-виховні функції у своїй педагогічній діяльності в школі, а не лише проводити уроки з фізичного виховання та позакласні заняття з учнями з фізичної культури і спорту. Тому зміст підготовки фахівців фізичної культури у ВНЗ повинен відповідати їх

майбутній різноманітній педагогічній діяльності у школі. “Незалежність вчителя не повинна обмежуватись лише правом вибору професії і автономією школи. Вона повинна бути поєднана з відповідною професійною підготовленістю вчителя. Значно більші можливості стати добрим спеціалістом мають ті вчителі, у яких професійна підготовка не обмежується лише вузькими спеціальними знаннями і уміннями, що необхідні лише для проведення уроків. Попередні системи підготовки вчителів в Польщі, як у вищих, так і в середніх навчальних педагогічних закладах, нерішуче впроваджували інноваційні зміни у цьому напрямку. Сам факт підпорядкування Міністерству Народної Освіти Польщі вищих навчальних закладів фізичного виховання, ще не означав автоматичних позитивних змін у професійно-педагогічної підготовці спеціалістів цієї галузі” [365, с. 22].

На зростання суспільних вимог щодо стану професійної підготовленості вчителів фізичної культури звертав увагу у своїх публікаціях Т.Машчак. “Враховуючи очікування і суспільні потреби належить підкреслити важливість багатоваріантності у галузі вибору спеціалізації студентами факультету фізичного виховання. Вищий навчальний заклад повинен бути у змозі запропонувати студентом багатоваріантність у їх професійно-педагогічній підготовці, при цьому вони самі повинні вирішувати, в залежності від індивідуальних уподобань і суспільних потреб, про напрямки здобування освіти. Такий стан справ вимагає повної самостійності студентів, а також усвідомлення відповідальності за ефективність та якість навчання. При цьому необхідно пам'ятати про насиченість процесу професійно-педагогічної підготовки ґрунтовними загальними і гуманітарними знаннями” [260, с. 2-3].

Досліджуючи стан підготовки вчителів у Польщі, в умовах сучасної трансформації країни у Західну Європу, відомий спеціаліст у галузі педагогіки та фізичного виховання С. Волошин визначив чотири основні її моделі: психологічну, праксеологічну, мультимедійну (інформаційно-технологічну) і гуманітарну. Сутність психологічної моделі полягає в значному зростанні в сучасний історичний період значення біомедичних і психологічних знань про людину та її онтогенетичний розвиток. Тому сучасний вчитель для успішного вирішення завдань навчально-виховного процесу в школі повинен опанувати відповідною системою ґрунтовних знань з цих наук [412, с. 1-3].

Праксеологічна модель спирається на прагматизм і раціоналізм у системі підготовки вчителів, коли в основі її знаходиться засада доцільності процесу їх підготовки. Тобто, фінансові витрати суспільства на підготовку педагогічних кадрів повинні бути “оплачені”, з часом, їх сумлінною працею у вихованні та освіті підростаючих поколінь. Така модель є притаманна для більшості країн Європейського Союзу.

Мультимедійна модель враховує постійну модернізацію інформаційних технологій, які швидко поширюються в останньому десятиріччі у всіх

країнах світу. Її характерними рисами є широка комп'ютеризація і інформатизація процесу підготовки вчителів. Ця модель, крім безперечно позитивного впливу на формування міцних знань і умінь у майбутніх педагогів, одночасно віддає перевагу, передусім, вмінням студентів володіти технічними засобами навчання, одночасно усуваючи на другий план такі особистісні якості вчителя як педагогічні здібності, покликання, високий рівень загальної культури і тощо.

В гуманітарній моделі центральне місце посідають спеціальні і психологічно-педагогічні знання, які необхідні, у першу чергу, для того, щоб вчитель був здатний не тільки ефективно діяти у різних навчально-виховних ситуаціях, що постійно виникають у школі, але також був спроможний при цьому використовувати власний особистісний потенціал. Постійно удосконалювати свої професійні якості, розвиватись як особистість [412, с. 1-3].

Досліджуючи процеси, які відбувались у системі фізичного виховання в школі на початку XXI століття Г.Грабовський акцентував увагу на необхідності пристосування підготовки вчителів фізичної культури у ВНЗ до вимог сучасної школи у цій галузі. Головні завдання фізичного виховання в школі, на думку дослідника полягають, у першу чергу, в формуванні умінь в учнів протидіяти стресом, алкоголізму, наркоманії і раціонально використовувати свій вільний час. “Фізичне виховання сьогодні має виконати два завдання: сприяти фізичному та моторичному розвитку підростаючого покоління, а також, підготовці молоді та дорослого населення до самостійного піклування про власний стан здоров'я. Випускники академій фізичного виховання загалом мають добрий рівень підготовки до реалізації першого завдання. Натомість значно гірше магістри фізичного виховання підготовлені до реалізації завдань школи у галузі валеологічної освіти та вміння формування у молодої людини здатності після закінчення школи самостійно дбати про власний психофізичний розвиток” [174, с. 63]. Тому важливого значення, акцентував Г.Грабовський, набуває процес адаптації змісту навчальних програм ВНЗ, за якими відбувається підготовка вчителів фізичної культури, до реальних суспільних потреб [174].

Загалом у 2003 році у загальноосвітніх школах, професійно-технічних училищах, профільних ліцеях та технікумах уроки фізичного виховання проводило 41987 вчителів – 7,5% від загальної кількості всіх вчителів загальноосвітніх дисциплін, які працювали в той час у країні [441, с. 2].

Наслідком загострення ситуації на ринку праці на початку XXI століття , передусім, можливістю працевлаштування у системі освіти на всіх її рівнях для випускників факультетів фізичного виховання ВНЗ, спостерігається деяке зниження загальної кількості студентів, які розпочали навчання у цих навчальних закладах. В цей період спостерігається деяке зменшення відсотку студентів, які навчались на факультетах фізичного виховання АФВ, у порівнянні з іншими вищими навчальними закладами, які мали подібні

факультети. Так, якщо у 1991-1995 роках на факультетах фізичного виховання АФВ навчалось загалом 77% всіх студентів у ВНЗ країни, то в період 1996-2005 років цей показник знизився до 61% [203, с. 33].

З 2002/2003 навчального року підготовка вчителів фізичної культури у вищих та середніх педагогічних навчальних закладах мала, переважно, одноопрофільний характер. Факультети фізичного виховання функціонували в Варшавській АФВ та її філії в Білій-Підлясці, Вроцлавській АФВ, Гданській АФВ, Катовицькій АФВ, Краківській АФВ, Познанській АФВ та її філії в Хожові-Великопольскому. Підготовка фахівців за спеціалізацію "фізичне виховання" здіснювали Жешувський та Щецинський університети; Бидгощська педагогічна академія, Зелено-Гурська педагогічний інститут, в Опольскому політехнічному інституті, в Елено-Гурському вищому професійному навчальному закладі. В недержавних ВНЗ, в тому числі, в Островсько-Свентокрижській вищій школі бізнесу і підприємництва, в Прушковському інституті фізичної культури і туризму, в Плоцькому вищому професійному навчальному закладі, в Білостокській, Цехоновській, Ловичській, Супрошилській вчительських колегіях. Двопрофільна підготовка вчителів фізичної культури проводилась за спеціалізацією "фізичне виховання і корекційна гімнастика" в Конінському, Кросненському, Тарновському вищих професійних навчальних закладах; за спеціалізацією "фізичне виховання і валеологія" у Лодзинському університеті, у Перемишлянській, Рациборській, Тарнобрежській вчительських колегіях; Свентокрижській академії, її філії у Петркові-Трибунальскому; Радомському політехнічному інституті; за спеціалізацією "вчитель початкових класів і фізичного виховання" у Ченстоховському педагогічному інституті, Згежській вчительській колегії; за спеціалізацією "соціальна педагогіка і фізичне виховання" у Слупській педагогічній академії; за спеціалізацією "соціальна опіка і фізичне виховання" у Люблінському університеті ім. М.Кюрі-Складовської, за спеціалізацією "біологія і фізичне виховання" в Седліцській академії; за спеціалізацією "фізика і фізичне виховання" у Жешувському університеті; за спеціалізацією "початкове навчання і фізичне виховання" у Ново-Сончинському вищому професійному навчальному закладі; за спеціалізацією "початкове навчання і корекційна гімнастика" у Люблінському університеті ім. М.Кюрі-Складовської [212].

Згідно з Постановою Міністра Народної Освіти і Спорту Польщі від 13 червня 2003 року у справі визначення навчальних стандартів для факультетів фізичного виховання ВНЗ було встановлено базовий мінімум навчального навантаження для підготовки магістрів фізичного виховання в обсязі 3300 годин, в тому числі на педагогічну практику – 150 годин, а також два обов'язкові спортивні табори (зимовий і літній), тривалістю до 20 днів [333]. Факультети і напрямки спеціалізації студентів в академіях фізичного виховання Польщі у 2005/2006 році подано у табл. 5.7

Таблиця 5.7

Факультети і напрямки спеціалізації студентів в академіях фізичного виховання Польщі у 2005/2006 н. р.

Академія фізичного виховання	*Факультет*	*Спеціалізація*
Варшавська АФВ	Фізичного виховання	Фізичне виховання, Туризм і рекреація
	Фізичного виховання, філія у Білій-Підлясці	Фізичне виховання, Туризм і рекреація
	Реабілітації	Фізіотерапія
Вроцлавська АФВ	Фізичного виховання	Фізичне виховання, Туризм і рекреація
	Фізіотерапії	Фізіотерапія
Гданська АФВ	Фізичного виховання	Фізичне виховання, Туризм і рекреація, Здоров'я суспільства
Познанська АФВ	Фізичного виховання	Фізичне виховання і фізіотерапія
	Туризму і рекреації	Туризм і рекреація
	Фізичного виховання, філія у Хожові Велико- Польському	Фізичне виховання
Катовицька АФВ	Фізичного виховання	Фізичне виховання, Управління і маркетингу
	Реабілітації	Фізіотерапія
Краківська АФВ	Фізичного виховання	Фізичне виховання, Туризм і рекреація
	Фізіотерапії	Фізіотерапія

Новий базовий навчальний стандарт для факультетів фізичного виховання АФВ I ступеня навчання — ліцензіат (тривалість навчального циклу 3 роки) передбачав мінімум обов'язкового навантаження в обсязі 1900 годин. Зміст навчального процесу складався з двох предметних блоків –основного (науково-біологічних і психолого-педагогічних дисциплін) і фахового. До змісту першого блоку входили наступні навчальні дисципліни: антропологія, анатомія, біомеханіка, фізіологія, педагогіка, психологія, теорія фізичного виховання, іноземна мова, інформаційні технології. До другого

блоку входили такі предмети: антропомоторика, біомеханіка, корегуюча гімнастика, валеологія, історія фізичного виховання, методика фізичного виховання, командні види спорту, індивідуальні спортивні дисципліни, теорія спорту, рухливі ігри, організація освіти, перша до медична допомога, співи. Педагогічна практика тривала не менш 6 тижнів. Обов'язковим був також спортивний табірний збір – не менше 7 днів. Випускник I ступня (ліцензіат) отримував кваліфікацію спеціаліста фізичного виховання з правом праці в основних школах, гімназіях, спортивних клубах і товариствах.

Базовий навчальний стандарт для факультетів фізичного виховання АФВ II ступеня передбачав на підготовку магістрів фізичного виховання не менше 900 годин (за два роки навчання). Він складався з двох навчальних блоків: загальноосвітніх і психолого – педагогічних дисциплін та фахового. До складу першого блоку входили: екологія, філософія, методологічні основи досліджень, педагогіка фізичної культури, психологія фізичної активності, соціологія і статистика. До другого блоку предметів відносились: методика фізичного виховання, теорія спортивного тренування, туризм в школі, ігрові види спорту, індивідуальні види спорту, фізичне виховання учнів спеціальної медичної групи. Випускник II ступня (магістр) отримував фахову підготовку до роботи у всіх типах шкіл, вищих навчальних закладах, а також в клубах і спортивних товариствах. Розпочинати навчання на II (магістерському) етапі могли студенти, які склали екзамени та отримали заліки з усіх предметів навчальної програми трирічної ліцензіатської підготовки.

Організацію навчального процесу у ВНЗ фізичного виховання розглянемо на прикладі Катовицької АФВ. Факультет фізичного виховання цього навчального закладу складався з наступних кафедр: теорії і методики фізичного виховання, системних досліджень в спорті, гуманітарних основ фізичної культури, біомеханіки, анатомії, медицини, індивідуальних видів спорту, водних видів спорту, командних видів спорту, рекреації і туризму, маркетингу, цивільної оборони. Подібну структуру кафедр, які проводили навчально-виховну роботу із студентами та наукову дільність, мали також інші академії фізичного виховання.

У порівнянні із змістом навчальних планів АФВ 80-х років XX століття зміст нових планів в цих ВНЗ в період 90-х років та на початку XXI століття зазнав деяких змін внаслідок намагання зблизити зміст та організацію навчального процесу із студентами до європейських стандартів. Відзначимо, що реалізація цієї концепції у значній мірі була зумовлена матеріально-фінансовою ситуацією, в якій функціонували АФВ та необхідністю виконання поставлених завдань у підготовці педагогічних кадрів в умовах ринкової економіки [405]. Розподіл академічних годин (в %) в польських АФВ за окремими предметними циклами у 2004/2005 навчальному році подано в табл. 5.8.

У 2005 році навчальний процес у АФВ Польщі забезпечувало загалом 1647 викладачів, з яких 15,8% від їх загальної кількості мали ступінь доктора

наук, 32,1% кандидата наук, 52,1% старших викладачів, викладачів і асистентів, порівняно з попереднім періодом (1991-1995 роки), коли в ВНЗ цього профілю працювало загалом 1489 викладачів (відповідно 13,4% докторів наук, 27,5% кандидатів наук та 59,1% викладачів без наукового ступеня). Слід констатувати, що за понад 10 річний період зміни у якісному складі викладачів були незначними, кількість докторів наук збільшилась на 2 ,4%, а кандидатів наук лише на 4,6% [203].

Таблиця 5.8

Розподіл академічних годин (в %) в АФВ у 2004/2005 н.р. у порівнянні з 1997/1998 н. р.

(за З. Яворським, К. Бухтою, 2007).

Академія фізичного виховання	*Розподіл навчального годин по окремих предметних циклах (в %)*	
Навчальний рік	*1997/1998*	*2004/2005*
Цикл фахової підготовки		
Варшавська	59,8%	58,2%
Вроцлавська	63,4%	52,6%
Гданська	63,5%	60,1%
Катовицька	61,7%	58,2%
Краківська	68,5%	64,2%
Познанська	60,3%	57,9%
Цикл природничо-наукової підготовки		
Варшавська	17,2%	18,3%
Вроцлавська	17,0%	19,6%
Гданська	16,3%	17,4%
Катовицька	17,5%	19,9%
Краківська	14,6%	15,7%
Познанська	21,3%	18,5%
Цикл гуманітарної та загальноосвітньої підготовки		
Варшавська	22,8%	23,5%
Вроцлавська	19,6%	27,8%
Гданська	20,2%	22,5%
Катовицька	20,8%	21,9%
Краківська	16,9%	20,1%
Познанська	18,4%	23,6%

Таким чином спостерігався незначний зріст кількості докторів та кандидатів наук, натомість знизилась кількість асистентів та інших викладачів. Це було викликано деяким збільшенням кількості асистентів, що отримали науковий ступінь кандидата наук, але одночасно зменшенням ліміту прийому на роботу молодих спеціалістів на посаду асистентів, внаслідок погіршення фінансової ситуації у деяких АФВ [203, с. 66-67].

В цілому ситуація з науковими кадрами у галузі фізичного виховання в АФВ на думку Я.Ківерського і В.Осінського мала ряд недоліків. Ці автори підкреслювали, що частина молодих викладачів не виявляли належної активності у науковій роботі, рідко брали участь у науково-практичних конференціях, мало публікували власних статей, методичних посібників та монографій. “Науковий розвиток вищої освіти у галузі фізичної культури вимагає зросту кількості спеціалістів, які б постійно і більш активно брали участь у науково-дослідницькій роботі, публікували матеріали з власник досліджень у кращих фахових виданнях, утримували і розвивали контакти не лише з науковцями в країні але й закордоном” [224, с. 46].

Варто також додати, що академії фізичного виховання залишались, як і у попередні роки, єдиними науковими осередками, що мали право проводити захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата та доктора наук у галузі фізичного виховання і спорту. За даними З.Яворського і К.Бухти за період 1950-2005 років в цих ВНЗ 1976 викладачів отримало ступінь кандидата наук, а захистило дисертації на наукову ступінь доктора наук – 176 науковців [203, с. 95].

Починаючи з 90-х років минулого століття у процесі підготовки вчителів фізичної культури польським ВНЗ почали активно застосовувати сучасні наукові технології і саме, в даний період була практично завершена комп'ютеризація всіх АФВ. Більшість навчальних закладів, які готують спеціалістів фізичного виховання і спорту, забезпечені необхідним спортивним обладнанням і інвентарем. Одну із найкращих матеріальних баз серед польських ВНЗ для підготовки вчителів фізичної культури має Варшавська АФВ. Для проведення практичних занять з різних видів спортивних дисциплін та спортивного тренування студентів в цій академії є сучасні спортивні об'єкти: легкоатлетичний і гімнастичний спортивні комплекси та комплекс для проведення тренувального процесу і змагань з командних видів спорту; критий басейн; спеціалізовані спортивні зали обладнані для проведення тренування з різних видів боротьби, боксу, фехтування, важкої атлетики; два легкоатлетичні стадіони, на одному з яких можна було проводити міжнародні змагання; тенісні корти (літній і зимовий). Крім того, для проведення літніх спортивних таборів є дві водні спортивні бази.

Інтеграція Польщі в Європейський Союз ставить перед вчителем фізичної культури нові, більш складні навчально-виховні завдання, передусім здатність до самостійного складання авторських програм для

різних класів, більш широкого використання інноваційних методичних засобів у своїй педагогічній діяльності. Тому новий зміст навчання у ВНЗ, в яких готують майбутніх вчителів фізичної культури, повинен бути спрямований на оволодіння студентами міцними знаннями, що розкривають найважливіші тенденції і явища, у яких функціонує сучасне суспільство, а також поглиблюють почуття європейської солідарності, міжнаціональної культури і толерантності, поваги до прав кожної людини [242, 400].

Слід зазначити, що постійне підвищення якість підготовки вчителів є одним з основних освітніх постулатів соціального і культурного розвитку у співпраці країн Євросоюзу. Від другої половини 60-х років XX століття західноєвропейське шкільництво, після досить тривалого періоду розбудови (після завершення другої світової війни), зробило значний крок у напрямку розширення шкільної освіти, відходу від елітаризму у навчанні, поляризації середньої і вищої школи. Майже у всіх країнах Західної Європи збільшилась кількості учнів і студентів, відкрились нові загальноосвітні та середні спеціальні навчальні заклади. Все це вимагало підвищення якості підготовки вчительських кадрів. Виникла необхідність удосконалення системи так званої селекції абітурієнтів для вищих педагогічних навчальних закладів. Протягом останніх років у підготовці вчителів відбулись значні позитивні зміни, дякуючи збільшенню інвестицій в освіту. Позитивним реформаторським кроком у розвитку співпраці в освіті між країнами Євросоюзу є розробка і широка реалізація програм: ERASMUS, LINGUA, COMETT, SOKRATES; обмін вчителями і студентами, створення загальноєвропейської системи поглибленого вивчення іноземних мов учнівською молоддю. Подібні проблеми очікували й польську освіту, хоч і в дещо інших суспільно-економічних умовах. Модернізація системи підготовки вчителі у Польщі, на відміну від подібного процесу у Західній Європі, проходила у складних умовах трансформації суспільства від соціалізму до капіталістичного ринку, зміни ідеології у вихованні дітей та учнівської молоді [122, 129].

На думку польських вчених у галузі педевтології: Ч.Банаха [103, 104], Ю.Йонкіша [216], Т.Левовицького [248, 250], З.Яворського [212] та ін. сучасна система підготовки вчителів, в тому числі спеціалістів фізичного виховання, має відбуватись у таких напрямках:

– пожвавлення системи підготовки вчителів до викладання двох предметів у школі;

– удосконалення науково-педагогічної діяльності викладачів ВНЗ;

– поширення наукових досліджень у галузі педагогіки, психології спорту, теорії і методики фізичного виховання, впровадження актуальних наукових проектів у практику шкіл та вищих навчальних закладів.

Сучасну професійну підготовку вчителів повинно характеризувати:

– відкритість та інноваційність у реалізації сучасних освітніх концепцій і моделей навчання;

– гнучкість та багатоваріантність навчального процесу;

– всебічна підготовка студентів до успішного виконання функції вчителя та створення всіх необхідних умов для практичної перевірки ними своїх умінь та здібностей;

– науково-обґрунтовані пропорції у викладанні теоретичних і практичних навчальних дисциплін;

– індивідуалізація навчального процесу;

– заміна домінування у навчальному процесі ролі викладачів на діалог і відкритість їх у контактах зі студентами.

Аналізуючи причини негативних тенденції, які існують у наш час в процесі підготовки вчителів фізичної культури, польські дослідники (А. Бройек [119], К.Бухта [122], Г.Грабовський [174, 175], Р.Цеслінський [123] та ін.) відзначають недосконаліть критеріїв прийому студентів на факультети фізичного виховання ВНЗ. На думку Г.Грабовського значне місце серед критеріїв прийому до АФВ повинен мати середній бал атестату про закінчення середньої освіти. “Головним завданням академій фізичного виховання є не підготовка студентів до спортивної кар'єри, а тільки, у першу чергу, підготовка вчителів фізичної культури. Без сумніву, добра фізична підготовленість, як передумова опанування практичними уміннями з видів спорту, передбачених навчальними програмами, є також важливим елементом для абітурієнта, як, наприклад, вміння виконання технологічного рисунку абітурієнта архітектурного факультету. На цьому, однак, це порівняння закінчується” [174, с. 4]. Цю думку також поділяла К. Бухта, яка відзначала, що її багаторічний досвід праці в АФВ свідчить про те, що ґрунтовні загальноосвітні знання, які абітурієнти отримали під час навчання у середній школі, створюють певні передумови для засвоєння ними теоретичних знань та практичних умінь під час їх навчання у ВНЗ [121].

В останні роки у спеціальній пресі та у виступах на науково-практичних конференціях польські вчені (Я.Драбік [146, 147], З.Жуковська [437], А.Павлуцький [295], З.Яворський [191] та ін.) звертають увагу на малоефективну підготовку майбутніх вчителів фізичної культури до валеологічної освіти дітей та молоді. На думку А.Павлуцького загальнопедагогічна і профільна підготовка студентів у ВНЗ фізичного виховання не створює належних можливостей для успішної реалізацій завдань з популяризації здорового способу життя серед учнів різних типів шкіл. Як відзначав цей автор молодий вчитель фізичної культури є слабо підготовлений до ролі координатора спільних дій педагогічного колективу в школі в ділянці валеологічного виховання школярів [295, с. 70]. Підтримуючи цю думку Я.Драбік звертає увагу на важливість збільшення обсягу академічних годин на валеологічну підготовку студентів ВНЗ

фізичного виховання, що дозволить їм ефективніше вирішувати завдання валеологічної освіти [146, с. 69].

Відомий спеціаліст у галузі фізичного виховання дітей та молоді З. Жуковська звертає увагу на необхідність поглиблення психолого-педагогічної підготовленості майбутніх вчителів фізичної культури. Вона вважає також за необхідне під час прийому молоді на факультети фізичного виховання АФВ проводити вступні співбесіди з абітурієнтами, які дозволять визначити рівень придатності кандидатів з точки зору їх педагогічного покликання [437, с. 155].

За результатами досліджень останніх років (Я.Бельський [111], Е. Вільчковський [16], В.Пасічник [62, 67] та ін.) значна частина випускників ВНЗ фізичного виховання недостатньо володіє науково-педагогічними, конструктивними та перцептивними здібностями, не вміє обґрунтовано і об' єктивно оцінити педагогічну працю своїх колег, опрацювати спеціальну літературу, підготувати авторську програму з фізичної культури для своєї школи. Тому традиційний зміст, форми і методи професійно-педагогічної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах потребують певного удосконалення. В процесі навчання студентів у ВНЗ слід приділяти значно більшу увагу теоретико-методичній підготовці вчителя фізичної культури. Сучасному вчителю притаманна висока інтелектуально-теоретична компетентність та глибокі методичні знання, які спираються на технологічний раціоналізм. Така компетентність передбачає знання системи принципів, методів, методичних прийомів з дидактики і виховання учнів. Фундаментальна теоретико-методологічна підготовка (загальна і спеціальна) дозволить учителю фізичної культури опанувати міждисциплінарні поняття, що надасть йому можливість краще розуміти учнів не тільки в межах своєї навчальної дисципліни [110, 111].

Педагогічна освіта студентів у вищих навчальних закладах має орієнтуватись на підготовку таких спеціалістів, які можуть діяти за власною ініціативою і нести особисту відповідальність за свої рішення. Нова концепція освіти в Польщі дає можливість вибору шкільної програми, а також розробки авторських програм з фізичної культури для своєї школи або класу. Це вимагає від вчителя самостійності і відповідальності за вибір педагогічних дій. Стратегія змін в освіті повинна йти від “розмитої відповідальності”, що ховається за розпорядженнями, інструкціями і запропонованими програмами та методичними зразками, до такої освіти, яка вимагає особистої відповідальності за наслідки педагогічного процесу у школі. Цей чинник є визначальним у системі підготовки та підвищенню кваліфікації вчителя фізичної культури.

Аналіз емпіричних досліджень та публікацій польських авторів (С. Волошин [411, 412], С.Жуковська [438], Г.Грабовський [174] та ін.) свідчить, що розроблені ними професіограми вчителя фізичної культури не розкривають тих аспектів його педагогічної діяльності, які мають бути

враховані в підготовці фахівців цієї спеціальності на сучасному етапі, зокрема, складання авторських програм з предмета “фізичне виховання” у школі; реалізація валеологічних завдань у навчально-виховному процесі; більша самостійність у вирішенні дидактичних і виховних завдань. Тому конче потрібне наукове обґрунтовування моделей, які б передбачали сучасні вимоги до професійної підготовки вчителя фізичної культури на даному етапі розвитку країни. Ці моделі дають можливість модернізувати навчальні плани для вищих навчальних закладів, удосконалювати програми з різних навчальних дисциплін, підготувати нові посібники для студентів тощо.

Реформування шкільної освіти в Польщі значно підвищило вимоги до педагогічної діяльності вчителя фізичної культури. На думку польських вчених (Я.Бельський [109, 110], З.Яворський [202, 212] спеціаліст фізичного виховання поряд з професійними якостями, повинен бути творчою людиною, демократичним і відкритим педагогом для учнів та їхніх батьків.

Пріоритети Європейського Союзу у галузі підготовки педагогічних кадрів орієнтують її на формування готовості майбутнього вчителя до систематичного підвищення рівня своєї кваліфікації шляхом участі у різноманітних формах навчання (курсова підготовка, післядипломна освіта, семінари, науково-практичні конференції та ін.), постійного самостійного поглиблення знань [253].

Сучасному вчителю не може вистачити тих знань, умінь та навичок, які він отримав у ВНЗ, щоб добре виконувати свої професійні обов'язки у навчанні і вихованні учнів. Він повинен постійно удосконалювати свої особистісні якості та підвищувати педагогічну майстерність, що забезпечують його високу загальну культуру, гуманістичну спрямованість у роботі з учнями та їх батьками, глибокі професійні знання, уміння і навички у реалізації завдань фізичного виховання школярів, творчість у педагогічній праці (Е.Вільчковський [15], О.Куц [42], Л.Сущенко [80], Б.Шиян [84] та ін.). Вчитель удосконалює свою педагогічну майстерність не тільки в школі чи на курсах підвищення кваліфікації, а також систематично працюючи над психолого-педагогічною і спеціальною літературою, вивчаючи досвід своїх колег та вчителів-новаторів і критично оцінюючи свою педагогічну діяльність.

Висновки до 5 розділу

1. Аналіз науково-методичної літератури та документів директивних органів свідчить, що наприкінці 90-х років XX століття у шкільній освіті Польщі відбулись значні зміни, які стосувались також модернізації системи фізичного виховання дітей і молоді. У 1996 році парламент Польщі прийняв Закон про фізичну культуру, який передбачив поступове збільшення обов’язкових занять фізичного виховання (до п’яти на тиждень) у всіх типах шкіл. В розкладі уроків планується три години з фізичного виховання, а інші

– дві години є також обов'язковими і проводяться з учнями у позаурочний час (в другій половині дня). В наш час це єдина країна в Європі, де уроки фізичного виховання проводяться щоденно. Цей предмет за загальним обсягом годин (за дванадцять років навчання учня) у шкільному навчальному плані посідає перше місце.

2. Відповідно до сучасної концепції освіти з кожного навчального предмета визначено обсяг базових знань, умінь та навичок, якими повинні опанувати учні. Такий базовий обсяг було визначено з предмету "Фізичне виховання" (шкільний компонент), до якого можна додавати частину навчального матеріалу, яку опрацьовує сам вчитель при складанні так званої "авторської частини програми". При цьому він враховує інтерес учнів, щодо запропонованих фізичних вправ і певних видів спорту, їх фізичну підготовленість, матеріальну базу школи, географічно-кліматичні умови даного регіону.

3. Суттєвою сучасною проблемою фізичного виховання у школі є те, що учні втрачають інтерес до занять фізкультурою та спортом, особливо за останні десять років, Це пов'язано з тим, що зменшується державне фінансування на дитячий та юнацький спорт, розбудову та утримання спортивних споруд (стадіони, спортивні залі, басейни, туристичні бази та ін .), на придбання фізкультурного інвентаря та обладнання для загальноосвітніх шкіл, які повинні забезпечувати сприятливі умови для масових занять фізкультурою і спортом. Широке розповсюдження телебачення, комп'ютерів, які мають інтернет, забирають багато часу у школярів. Як свідчать наші дослідження фізична активність у позаурочний час не займає головного місця в ієрархії особистих цінностей в учнів. Позитивне ставлення дітей та молоді до фізичної культури залежить від інтеграції навчально-виховного процесу з фізичного виховання у школі, позакласних та позашкільних занять фізкультурою та спортом, в яких вони можуть брати активну участь, а також впливу в цьому плані їх однолітків та батьків.

4. Значним недоліком існуючої системи фізичного виховання школярів є те, що у початкових класах (1-3) уроки з цього предмету проводять вчителі-класоводи, які не мають належної підготовленості (теоретично-методичної та особистої фізичної підготовки) для їх методично грамотного проведення. Вони не отримали під час навчання у ВНЗ відповідної професійної підготовки, щодо організації і змісту цих уроків з учнями молодших класів, До того ж ці уроки часто проводяться під час несприятливих погодних умов в коридорах або класній кімнаті, а не в спортивному залі. Оскільки розклад даних занять орієнтується, переважно, на учнів 4-6 класів основної школи, де ці уроки проводять вчителі фізичної культури.

5. В модернізації системи фізичного виховання учнів різних типів польських шкіл, у відповідності з вимогами Реформи та Закону про фізичну культуру, головна роль відводиться вчителю фізичної культури. Він отримав

значний шанс підняти фізичне виховання учнів своєї школи на більш високий рівень (це стосується перш за все навчально-виховного процесу та позакласної спортивно-масової роботи), показати своєю педагогічною діяльністю його значущість для всебічного розвитку особистості кожного учня. Вчитель є ініціатором ідей, спрямованих на підвищення ефективності розв'язання оздоровчих, освітніх та виховних завдань на уроках фізичного виховання та позакласних заняттях. Вчитель отримав право складати свою програму для кожного класу, а також користуватись різними авторськими навчальними та виховними програмами, які видаються у Польщі масовим тиражем.

6. Реформування освіти в Європі впродовж 1990-2000 років було спричинено впливом багатьох внутрішніх та зовнішніх чинників, з одного боку – збереження культурно-національних традицій, а з іншого – формуванням європейського освітнього простору, інтеграційними економічними і політичними процесами. У системі підготовки сучасних педагогічних кадрів її успіх забезпечують демократичні закони, нові схеми управління із залученням широкої освітянської громадськості та посилення автономії вищих навчальних закладів. Структура вищої освіти стала двоступеневою (ліцензіат і магістратура), з поступовим переходом від одно предметної підготовки вчителів фізичної культури до двох предметної.

Однак відомо, що фундаментальна підготовка сучасного вчителя орієнтована не стільки на формальне засвоєння навчальної інформації з предметів, передбачених навчальними планами ВНЗ, скільки на широту та ґрунтовність знань, сформованість відповідних умінь та навичок у студентів, які забезпечують у перспективі професійну мобільність фахівців фізичної культури та спорту, розширюють їх професійні компетентності, формують готовність до оперативного реагування на зміни, пов'язані з модернізацією шкільної освіти і потребу до систематичного підвищення особистого фахового рівня.

7. Вступ Польщі до Європейського Союзу (2004 р.) поставив нові, вищі вимоги до фахової підготовки вчителів фізичної культури у ВНЗ. Зокрема, її організація та зміст повинні бути спрямовані на оволодіння студентами знаннями, які відзеркалюють найважливіші тенденції і явища, у яких функціонує сучасне Європейське суспільство, розширення співпраці в освіті між країнами Євросоюзу, можливість широкого обміну викладачами та студентами між ВНЗ.

Швидке зростання кількості ВНЗ за останнє десятиріччя, переважно, за рахунок недержавних навчальних закладів, де готують фахівців фізичного виховання, спричинив ситуацію, коли потреби шкіл у спеціалістах цієї галузі не тільки були задоволені але у наш час виникла проблема працевлаштування випускників факультетів фізичного виховання ВНЗ та АФВ у навчальних закладах різних освітніх структур. Можливість їх працевлаштування диктувалась, в основному, попитом на кадри з цієї галузі,

для якого вирішальне значення мала ситуація на регіональному ринку праці.

РОЗДІЛ 6

Порівняльний аналіз підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах Польщі та України

6.1. Оцінка власної професійної підготовки студентами-випускниками ВНЗ фізичного виховання та спорту Польщі й України

Результати наукових досліджень (К.Божкова [118], М.Булатова [8], Е. Вільчковський [11, 13], Л.Волков [18], В.Войнаровська, [407, 408] М.Демель [137, 138,], В.Завацький [26], О.Куц [42], І.Муравов [49], Р.Пшевенда, [316] Ю .Шкребтій [86], Б.Шиян [85] та ін.), які присвячено стану здоров'я, фізичному розвитку та рухової підготовленості підростаючих поколінь свідчать, що у більшості, навіть економічно-розвинених країнах, ці показники не поліпшуються. Не дивлячись на покращення добробуту населення у країнах Західної Європи, США, Канади та ін., поліпшення харчування дітей та молоді, поширення профілактичних заходів у закладах освіти, не було отримано відчутних змін у зміцненні здоров'я та морфологічному стані школярів і студентів. Навпаки, за останнє десятиріччя зафіксовано підвищення хронічних захворювань, порушення постави, плоскостопість, ожиріння, короткозорість та інші вади організму підростаючих поколінь багатьох країн.

Слід визнати, що крім об'єктивних причин, які негативно впливають на здоров'я дітей та молоді (несприятлива екологія, перевантаження розумовою працею у закладах освіти, режим гіподинамії та ін.) частку вини за такий стан належить взяти на себе спеціалістам фізичної культури і спорту. Вони за своїм професійним обов'язком повинні поширювати фізичну культуру, як частину загальної культури суспільства, серед всіх вікових груп населення держави. Тому, коли у більшості країн Європи та Америки у засобах масової інформації та наукових публікаціях повідомляють про кризу фізичної культури у наш час, це справедливе твердження. Прикладом тому є результати детального аналізу стану фізичного виховання дітей та молоді, який було зроблено за ініціативою Міжнародного Комітету Спортивних Наук і Фізичної Культури (ICSSPE).

В цьому аналітичному документі було зазначено, що статус фізичного виховання у школах більшості країн знаходиться у незадовільному стані. Цей предмет, на думку керівництва шкіл, відноситься до другорядних не дивлячись на те, що постійно зростає кількість учнів, які мають захворювання серцево-судинної системи і нервової системи, вади опорно-рухового апарату та ін. За останні роки суттєво знизилась рухова активність дітей та учнівської молоді у зв'язку з поширенням телевізійних передач (сателітарне та кабельне телебачення), комп'ютерних ігор і інтернету. Це також пов'язано з проблемами алкоголізму, наркоманії, тютюнопаління, відхиленнями у соціальній поведінці тощо [181].

На Всесвітній саміт з фізичної культури у Берліні, який проводив ICSSPE, було запрошено широке коло представників недержавних регіональних та національних організацій, які зацікавлені у розвитку масовості фізичної культури та спорту. У Міжнародній Хартії з фізичної культури і спорту, яка була обговорена та прийнята на цьому саміті, підкреслено, що фізичне виховання підростаючих поколінь є основним елементом перманентної освіти в загальній системі освіти дітей та молоді кожної держави. У наш час необхідно об'єднувати зусилля державних та суспільних організацій у боротьбі за підвищення ролі фізичної культури і спорту у всебічному розвитку та вихованні молодого покоління у всьому світі.

Долаючи недоліки у системі фізичного виховання учнівської та студентської молоді, підвищуючи його вплив на стан їх здоров'я, фізичний розвиток і рухову підготовленість, забезпечуючи його відповідність сучасним соціокультурним вимогам суспільства та реформуванню освіти в Україні та Польщі збільшено кількість обов'язкових годин на фізичну культуру: до 3-х годин в українських школах та 4-5 годин на тиждень у польських школах. Це у деякій мірі позитивно вплинуло на підвищення рухової активності школярів і дозволило ефективніше реалізувати освітні, виховні та оздоровчі завдання, які передбачено вимогами програм з фізичної культури для шкіл різного типу.

В умовах планомірного реформування вищої освіти, стійкої орієнтації на європейську систему освіти та входження у Болонський процес в Україні та Польщі реорганізується підготовка фахівців з фізичної культури та спорту, яка спрямована на забезпечення відповідності між рівнем їх науково-методичної підготовки у вищому навчальному закладі і профілем майбутньої практичної діяльності.

В Україні започатковано новий щабель вищої освіти – магістратуру, яка передбачає підготовку науково-педагогічних та управлінських кадрів у системі вищої професійної фізкультурної освіти. Здійснюється перехід до загальноприйнятої світової системи вищої освіти, яка передбачає наступні ступені: молодший спеціаліст – бакалавр – спеціаліст – магістр – кандидат наук – доктор наук. У Польщі ця система має такі ступені: ліцензіат (бакалавр) – магістр – доктор наук (кандидат наук) – доктор хабілітований (доктор наук).

Модернізація системи підготовки вчителів фізичного культури у ВНЗ України та Польщі, починаючи з 90-х років минулого століття, на відміну від подібного процесу у Західної Європі, відбувалась у доволі складних умовах трансформації суспільства від соціалізму до ринкових відносин. Внаслідок цього багато запланованих заходів не було реалізовано з причин недостатнього фінансування освітніх програм.

Питання удосконалення системи підготовки вчителів фізичної культури у сучасних умовах та результативність їх педагогічної діяльності

активно вивчають українські та польські науковці (Я.Бєльський [109, 110], С. Жуковська [439], О.Куц [42], Л.Сущенко [81] , Б.Шиян [85], Б.Ходан [439], А. Цьось [87], З.Яворський [203] та ін.). Слід зазначити, що професійні знання вчителя фізичної культури завжди виявляються у комплексі. Йому необхідні знання з різних галузей наук, які пов'язані з вивченням життєдіяльності людини, найважливішими серед них є: педагогіка, психологія, анатомія, фізіологія, теорія і методика фізичного виховання та спортивні дисципліни.

Вони потрібні для його професійної підготовки, як спеціаліста фізичного виховання. Він повинен добре орієнтуватись в анатомо-фізіологічних та психологічних особливостях учнів різного віку, а також знати дидактику фізичних вправ, оптимальні норми дозування фізичних навантажень під час занять фізкультурою, особливості застосування фізичних вправ у вихованні дітей та молоді, здійснювати контроль за станом здоров'я і фізичної підготовленості школярів, пропагувати здоровий спосіб життя, мати добру особисту фізичну підготовленість для демонстрації фізичних вправ та ін. (Е.Вільчковський [12], Л.Волков [18], О.Вацеба [21], М. Герцик [21], З.Кравчик [236, 237], В.Осінський [285], Б.Шиян [85], Ю. Шкребтій [86], Р.Цеслінський [124] та ін.). Тому, у порівнянні з педагогами інших навчальних дисциплін, підготовка вчителя фізичної культури відрізняється більш широким науково-практичним спектром.

Модернізація системи підготовки сучасного вчителя фізичної культури , основою якої є академічний рівень підготовки, творча та інноваційна позиція в особистій професійній діяльності, його систематична і цілеспрямована робота з вдосконалення своєї педагогічної майстерності, необхідна у зв'язку зі швидкими темпами змін розвитку суспільства. Для удосконалення організації та змісту навчання спеціалістів фізичної культури і спорту у ВНЗ важливим є врахування думки студентів щодо якості викладання психолого-педагогічних, загально-наукових, біологічних та спеціальних дисциплін, мотиваційно-оціночних суджень відносно обраної професії, а також об'єктивна оцінка своїх професійних можливостей для викладання предмету – “Фізична культура” у школах різного типу.

Для виявлення цих міркувань ми провели відповідне дослідження, метою якого було визначити думку студентів – випускників вищих навчальних закладів України та Польщі, щодо якості їх підготовки із спеціальності “вчитель фізичної культури”. Нами було проведено анкетування студентів-випускників чотирьох ВНЗ України: Львівського державного університету фізичної культури, Харківської державної академії фізичної культури, факультетів фізичного виховання Волинського національного університету ім. Лесі Українки та Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. В анкетуванні брали участь 187 респондентів, з них 78% – студенти стаціонарної та 22% – заочної форми навчання.

Було також проведено анкетування студентів випускних курсів чотирьох ВНЗ Польщі: Варшавської (філія в м. Біла Підляска), Гданської, Катовицької академій фізичного виховання та Кєльценського гуманітарно-природничого університету ім. Яна Кохановського (факультет фізичного виховання). Всього в анкетуванні брали участь 142 респондента, з них 84% – студенти стаціонарної та 16% – заочної форми навчання. Анкетування студентів-випускників усіх ВНЗ проводилось одночасно, наприкінці 2006/2007 навчального року, коли у них закінчувався навчальний процес і залишалась остання екзаменаційна сесія.

Анкети для студентів українських та польських ВНЗ були ідентичні, в них ставились питання, які дозволяли визначити їх мотивацію до вибору спеціальності – "вчитель фізичної культури", самооцінку знань із загально-наукових, психолого-педагогічних, біологічних та спеціальних дисциплін, які викладались їм в період навчання у ВНЗ; оцінку ефективності педагогічної практики у школі; пропозиції щодо покращення навчального процесу у своєму закладі освіти.

Розглянемо узагальнені відповіді студентів-випускників українських та польських ВНЗ, які стосувались їх самооцінки, щодо професійної підготовки до праці вчителем фізичної культури у школі.

На питання – "Якщо вважаєте, що Вам було варто навчатись у ВНЗ фізичної культури або на факультеті фізичного виховання університету, то будь ласка, обґрунтуйте свою позицію". 57% польських та 41% українських респондентів вважає, що професія вчителя фізичної культури є важливою для суспільства. Вона дає можливість покращити здоров'я, фізичний розвиток та рухову підготовленість дітей і учнівської молоді. 48% українських студентів прийняло рішення вступати в цей навчальний заклад тому, що в ньому цікаво навчатись, а також існує реальна можливість покращити свої спортивні результати. Аналогічна відповідь була у 34% польських студентів. 11% українських і 9% польських респондентів вважає, що після закінчення ВНЗ вони зможуть зайняти більш високу посаду (не тільки у школі), а також підвищити свій соціальний статус (в основному, це відноситься до студентів заочних відділів) (рис.6.1).

Польща

Укра **їна**

Рис. 6.1. Обґрунтування вибору професії – "вчитель фізичної культури" студентами ВНЗ

На питання – "Якщо б Ви мали можливість спочатку вибирати професію, то обрали б таку саму спеціальність, іншу спеціальність (на іншому факультеті), інший ВНЗ?". 87% польських та 78% українських студентів відповіли, що обрали б таку саму спеціальність – "вчитель фізичної культури"; 9% польських та 9% українських респондентів – іншу спеціальність, яка також має відношення до педагогіки (це свідчить про їх бажання працювати у школі); 4% польських та 13% українських студентів обрали б іншу професію та навчання в іншому ВНЗ. Таким чином можна вважати, що 13% польських та 22% українських студентів незадоволені обраною спеціальністю. Тому, переважна більшість з них, після отримання диплому, буде шукати собі іншу професію (рис. 6.2).

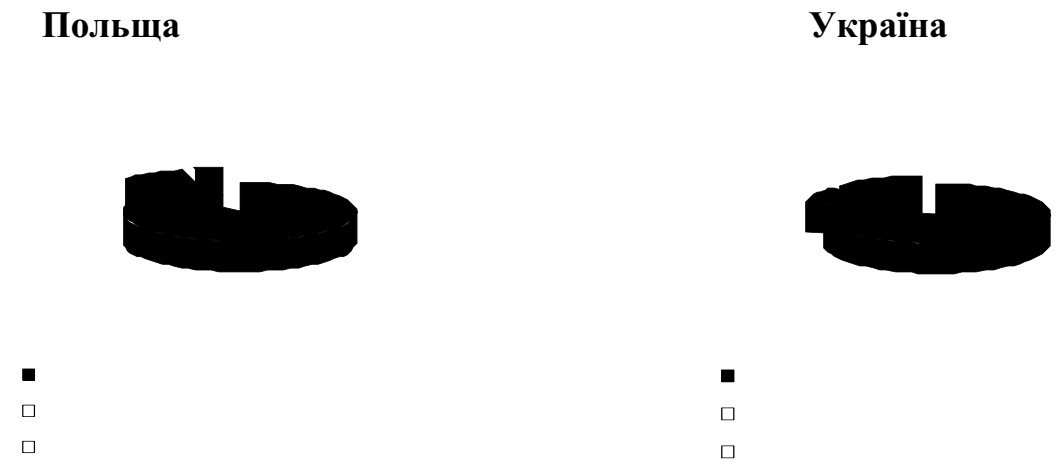

Рис. 6.2. Правильність вибору професії "вчитель фізичної культури" (в %) студентами ВНЗ

На питання – “Чи задоволені Ви обраною професією?” позитивну відповідь дали 78% українських і 87% польських респондентів, а негативну відповідно – 22% та 13% осіб. Можна вважати, що частина студентів протягом майже п'яти років навчання у ВНЗ переглянули свою позицію щодо обрання професії – “вчитель фізичної культури”. При цьому потрібно враховувати об'єктивні причини: погіршення стану здоров'я у деяких студентів; травми внаслідок занять спортом, що заважає їм працювати з цієї спеціальності; мала заробітна плата за досить відповідальну і складну педагогічну працю тощо. Ця ситуація також пов'язана з недосконалістю професійної орієнтації випускників середніх шкіл, які помилково обирають спеціальність.

Нас цікавило питання про те – “Де Ви хотіли б працювати після закінчення ВНЗ?”. Вчителем фізичної культури у школі бажали б працювати 58,2% польських і лише 14,6% українських студентів-випускників; 29,2% польських та 29,6% українських респондентів бажали б працювати тренерами з різних видів спорту з дітьми і молоддю у спортивних клубах, ДЮСШа та ін. Працювати в іншій галузі (в охороні, міліції (поліції), менеджером та ін.) бажали 9,2% польських та 15,2% українських респондентів. Поступити у майбутньому до аспірантури планували 1,4% польських та 5% українських студентів. Інші плани (виїхати за кордон, поступити в інший ВНЗ, створити власний бізнес та ін.) мали 2% польських і 35,6% українських студентів.

Характерним для українських студентів-випускників є те, що за спеціальністю, яку спочатку вони обрали, коли поступали до ВНЗ, бажали б працювати вчителем фізичної культури лише біля 15% з них. На посаду тренера претендує у два рази більше респондентів. До початку педагогічної практики у школі студенти недостатньо розуміли специфіку професійної діяльності вчителя фізичної культури, яка часто пов'язана з проблемами спортивної бази школи, недостатньою кількістю спортивного інвентарю і обладнання; відповідальністю за життя та здоров'я учнів; можливостями травм на заняттях фізкультурою; підтриманням дисципліни на уроках, коли учні не завжди можуть опанувати своїми емоціями та ін. Вони вважають, що краще працювати тренером у ДЮСШа або спортивному клубі, де кращі умови для занять і є можливість чітко репрезентувати свою працю при досягненні вихованцями певних спортивних результатів.

На питання – “Як Ви оцінюєте свою науково-методичну та практичну підготовленість до праці вчителем фізичної культури?” Студенти оцінювали себе за 5-бальною шкалою:

а) Знання сучасної методики організації та проведення уроків фізкультури – 3,9 у польських і 4,2 українських студентів.

б) Вміння здійснювати індивідуальний підхід у процесі фізичного виховання у школі – 3,8 у польських і 4,0 українських респондентів.

в) Знання та вміння планувати уроки з фізкультури (план-конспект) та перспективне планування для кожного класу (на семестр або навчальний рік) – 4,1 у польських та 4,1 українських студентів.

г) Об'єктивно оцінювати учнів із свого предмету – 4,1 у польських та 4, 4 українських респондентів.

е) Знання з організації і змісту позакласних занять з фізичного виховання та спорту – 3,9 у польських і 4,4 українських студентів.

ж) Вміння проводити спортивні змагання у школі – 3,9 у польських та 4 ,2 українських респондентів.

з) Вміння та знання з організації і змісту роботи з учнями спеціальної медичної групи – 3,3 у польських і 3,6 українських студентів.

і) Вміння проводити заняття з корегуючої гімнастики – 3,2 польських та 3,7 українських респондентів.

к) Знання з методики виховання морально-вольових якостей в учнів засобами фізичної культури – 3,8 у польських та 4,1 українських студентів.

Найменшу оцінку польські та українські студенти поставили собі за знання та вміння проводити заняття з корегуючої гімнастики (відповідно – 3, 2 та 3,7 бали), організації та змісту роботи з учнями спеціальної медичної групи (відповідно – 3,3 і 3,6 бали). Аналізуючи навчальні плани ВНЗ, можна зробити висновок, що однією з причин слабих знань цих важливих для вчителів фізичного виховання аспектів його професійної підготовленості є недостатня кількість лекційних та практичних годин на ці предмети (особливо у польських ВНЗ). Під час педагогічної практики у школі студентам пропонують, переважно, проводити уроки фізкультури, а факультативні заняття з корегуючої гімнастики вони взагалі не проводять або проводять епізодично.

Свої загально-наукові, психолого-педагогічні, біологічні та спеціальні знання студенти українських та польських ВНЗ оцінили таким чином (у 5-бальній системі):

а) Психолого-педагогічні предмети – 3,7 у польських та 3,9 українських студентів.

б) Теорія і методика фізичного виховання – 4,0 польські і 4,2 українські респонденти.

в) Предмети біологічного циклу (анатомія, фізіологія, біохімія та ін.) – 3,7 у польських та 4,0 українських студентів.

г) Спеціальні дисципліни (методика навчання легкої атлетики, гімнастики, плавання, спортивних ігор та інших видів спорту) – 4,5 у польських і 4,4 українських респондентів.

д) Іноземні мови– 3,4 у польських і 3,5 українських студентів.

З цієї групи навчальних дисциплін найвищу оцінку отримали знання і навички із спеціальних дисциплін 4,5 у польських і 4,4 українських студентів , а також з теорії і методики фізичного виховання – відповідно 4,0 та 4,2 бали . Це пояснюється тим, що студенти розуміють важливість цих профільних

предметів у професійній підготовці спеціалістів фізичної культури, тому вони більш уважно конспектують лекції цих викладачів і ретельніше готуються до семінарських та практичних занять з цих навчальних дисциплін .

Низьку оцінку вони поставили собі за знання іноземної мови – 3,4 у польських та 3,5 українських студентів. Слід зазначити, що майже всі студенти польських ВНЗ неодноразово виїздили за кордон у складі туристичних груп, на запрошення родичів або працювали під час літніх канікул у країнах Західної Європи, США, Канади. Тому вони могли об' єктивно оцінити свої знання з іноземної мови, яку вивчали у школі та ВНЗ.

Українські студенти специфічно ставляться до вивчення іноземної мови. Вони дуже рідко використовують її знання у своїй професійній діяльності, виїзди за кордон у більшості з них епізодичні. Тому студенти не мають належної мотивації до ґрунтовного вивчення іноземної мови. Також слід констатувати, що підготовка більшості з них з цього предмету після закінчення загальноосвітніх шкіл (особливо сільських) недостатня для вільного спілкування з іноземцями та розуміння тексту публікацій без словника.

Слід зазначити, що підготовленість студентів українських ВНЗ з усіх предметів цього блоку (за винятком спеціальних дисциплін) за їх самооцінкою була дещо вищою (на 0,1 – 0,6 бала), ніж у польських студентів. Важко однозначно пояснити, чим це викликано. Можливо кращим підбором професорсько-викладацьких кадрів в українських ВНЗ, що, безумовно, позитивно вплинуло на якість знань студентів з цих навчальних дисциплін, а також більш реальною перспективою знайти собі роботу за обраною спеціальністю, що для випускників польських ВНЗ є досить складною проблемою.

На питання – “Яка Ваша підготовленість до проведення наукових досліджень у школі?” Студенти поставили собі наступні оцінки:

а) Знання основних методів наукових досліджень у галузі фізичного виховання – 3,1 у польських та 3,9 українських студентів.

б) Знання тестів контролю рухової підготовленості учнів – 3,8 у польських і 4,0 українських респондентів.

в) Знання математичної статистики – 2,8 у польських та 3,7 українських студентів.

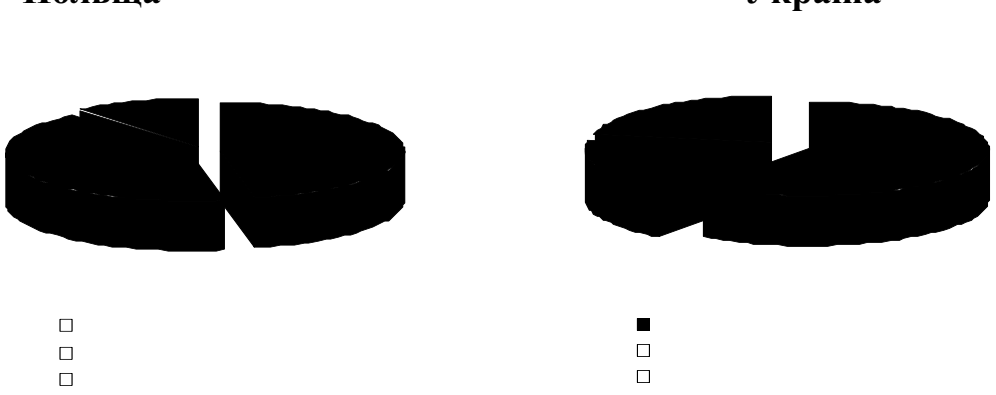
г) Володіння комп'ютером – оцінка 3,8 співпадала, як у польських так і українських студентів.

Слід констатувати, що оцінки з даного блоку навчальних дисциплін, які поставили собі студенти, найнижчі, особливо за знання математичної статистики (польські студенти). Вони слабо уявляють собі, які наукові дослідження може проводити вчитель фізичної культури у школі і вважають, що дослідження у галузі фізичного виховання дітей і молоді повинні здійснювати лише наукові працівники, а також спеціалісти, які працюють над

дисертаціями.

Можна вважати, що під час навчання у ВНЗ у значної частини студентів не сформована мотивація необхідності творчого підходу до майбутньої педагогічної праці, систематичного аналізу результатів своєї діяльності, проведення психолого-педагогічних спостережень за учнями у процесі уроків та позакласних занять, їх поведінкою і засвоєнням запропонованих вчителем вправ тощо. Все це, а також інноваційні підходи у навчально-виховному процесі із свого предмету, потребують обов'язкового володіння відповідною науковою технологією.

Нас цікавило питання – "Чи існують у навчальному процесі предмети, які, на Вашу думку, не потрібні для підготовки вчителя фізичної культури?" 47% польських та 60% українських респондентів відповіли, що таких предметів немає. 11% польських і 18% українських студентів не могли дати чіткої відповіді, а 42% польських та 22% українських респондентів вказали, що є такі предмети. До них польські студенти віднесли: логіку, андрогогіку, емісію (постановку) голосу та екологію. Можливо знання з андрогогіки (педагогіка дорослих людей) для майбутніх вчителів, які вважають, що повинні працювати лише з дітьми та учнівською молоддю, вважаються такими, що не можуть реалізуватись в їх педагогічній діяльності. Предмет "емісія голосу" також, на їх думку, не є обов'язковим для майбутніх вчителів фізичної культури. Тому вони вважають, що ці дисципліни не потрібні у навчальному плані польських ВНЗ (рис. 6.3).

Ри

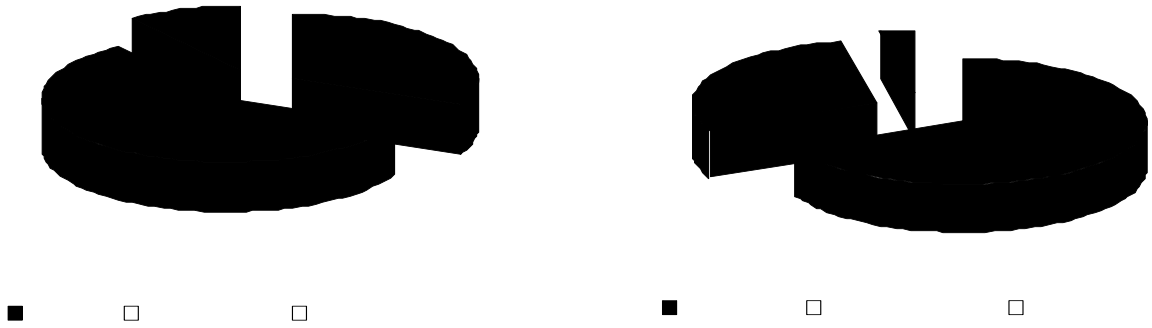
с. 6.3. Оцінка студентів (в %) доцільності певних предметів у навчальному процесі ВНЗ

Українські студенти віднесли до необов'язкових наступні предмети: соціологію, економіку, ділову мову, риторику та релігієзнавство. Можливо, що їх негативне ставлення до цих навчальних дисциплін пов'язано з недосконалістю методики їх викладання та відсутністю належної мотивації студентів до отримання знань з цих предметів, які необхідні не тільки педагогу, а й кожному спеціалісту з вищою освітою.

На питання – “Які нові навчальні дисципліни, на Вашу думку, потрібно включити до навчального плану у Вашому ВНЗ?” 37,1% польських та 58,4% українських респондентів вважають, що не потрібно додавати нових предметів; 33% польських та 32,8% українських студентів не могли дати відповіді. Однак 30,9% польських респондентів вважають, що належить зробити наступні зміни у навчальному плані: збільшити кількість практичних занять з різних видів спорту, які за своїм обсягом не повинні переважати теоретичні дисципліни; ввести з першого курсу навчання другу іноземну мову. 9,8% українських студентів вважають, що для покращення професійної підготовки вчителя фізичної культури належить включити до навчального плану: спортивний масаж, фітнес, збільшити години на практичні заняття з різних видів спорту, а також на вивчення іноземної мови та психології спорту. На питання – “Як Ви оцінюєте проведення педагогічної практики під час навчання у ВНЗ?” 32% польських та 68% українських студентів вважає, що практика в школах була організована добре. 58% польських та 29% українських респондентів поставили задовільну оцінку, а 10% польських та 3% українських студентів незадовільно оцінюють її проведення. Можна вважати, що негативна оцінка студентів у значній мірі залежала від вчителів фізичної культури тієї школи, де вона проводилась, а також керівника цієї практики, який не зміг організувати її на належному методичному рівні (рис. 6.4).

Польща **Україна**

Рис. 6.4. Оцінка студентів (в %) організації педагогічної практики

На питання – “Якщо Ви вважаєте, що педагогічна практика організована незадовільно, вкажіть, будь ласка, що потрібно змінити в її організації або змісті?” 11% польських та 14% українських респондентів вказали, що належить зменшити її тривалість (кількість запланованих на її проведення днів). 21% польських і 29% українських студентів побажали удосконалити форму організації педагогічної практики і проводити її також в ліцеях різного профілю (польські студенти), а також у дошкільних закладах,

коледжах та технікумах (українські студенти) у зв'язку з тим, що випускники цих ВНЗ також можуть працювати в даних установах освіти. 58% польських та 50% українських респондентів пропонують збільшити кількість годин на проведення уроків з фізичної культури та позакласних занять під час педагогічної практики, а 10% польських та 7% українських студентів вважають, що не потрібно вносити ніяких змін у її проведення. Частина студентів обох країн також пропонує зменшити обсяг документації, яку вони повинні підготувати для отримання позитивної оцінки за практику. Більше уваги належить, на їх думку, приділяти проведенню практикантами різних форм спортивно-масової роботи з учнями у позаурочний час та заняттям у групах корегуючої гімнастики та лікувальної фізкультури (спеціальна медична група) (рис. 6.5).

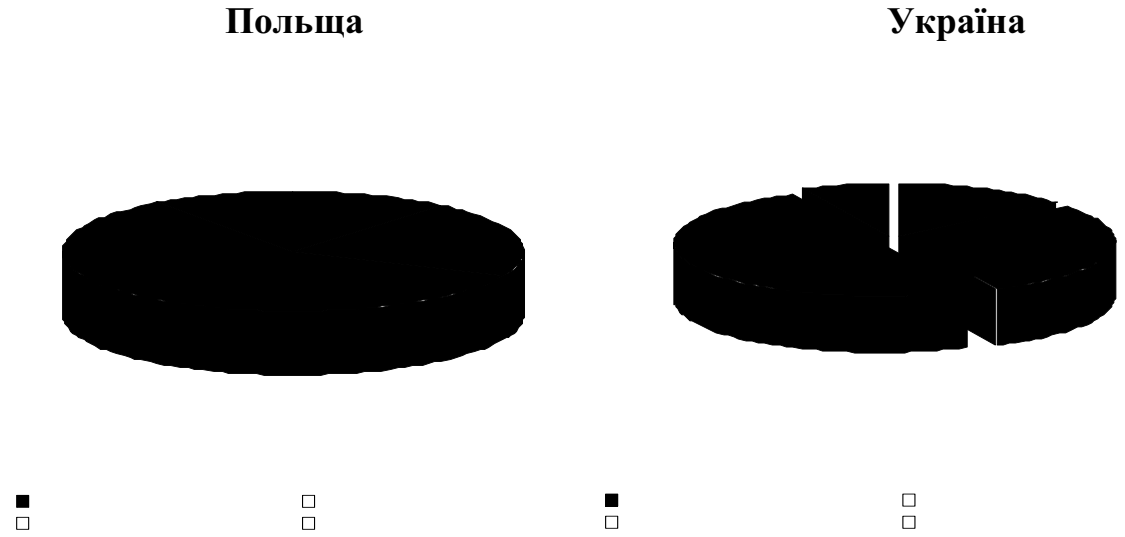

Рис. 6.5. Пропозиції студентів (в %) щодо покращення організації практики

На питання – “Які науково-методичні журнали Ви читаєте у процесі підготовки до семінарських та практичних занять, для написання курсових робіт?” 62,8% польських та 50,4% українських студентів вказали, що вони систематично використовують спеціальну періодичну пресу для самопідготовки. Слід відзначити, що у Польщі видається багато науково-методичних журналів для вчителів фізичної культури, тренерів з різних видів спорту, реабілітологів, а також людей, які цікавляться цією інформацією та займаються фізкультурою і спортом: “Лідер”, “Фізична культура”, “Фізичне і оздоровче виховання”, “Фізичне виховання і шкільна гігієна” та ін.

Ці журнали є у кожній бібліотеці ВНЗ, вони розповсюджуються серед населення та освітніх установ через передписку і тому доступні для всіх бажаючих їх прочитати. На превеликий жаль в Україні методична преса видається у значно меншому обсязі і вчителі фізичної культури, в основному, читають журнал “Фізичне виховання в школі”.

Інші 37,2% польських та 49,6% українських респондентів епізодично відвідують читальні зали та бібліотеки ВНЗ. Вони при підготовці до навчальних занять, заліків та екзаменів, переважно, задовольняються лише тією інформацією, яку можна отримати у підручнику або почути на лекціях від викладачів. Можна зробити висновок, що у значної частини студентів немає належної мотивації до самостійної роботи над своїм професійним розвитком, вони не приученні систематично користуватись методичною пресою. На цей суттєвий недолік в їх підготовці слід звернути увагу всім викладачам, які працюють з ними.

На питання – “Чи Ви маєте власну бібліотечку з методичної літератури для вчителя фізичної культури?” Позитивно відповіли 66,2% польських та 36, 6% українських студентів. Немає власної методичної літератури з фізичного виховання та спорту у 33,8% польських і 63,4% українських респондентів. Слід зауважити, що значна частина випускників ВНЗ буде працювати вчителем фізичної культури у школах невеликих міст або у сільських регіонах, де значно обмежений доступ до методичної літератури з цієї тематики. Тому важливо мати особисту бібліотечку, яка допоможе молодому вчителю швидше адаптуватись до педагогічної діяльності, краще організувати та проводити навчально-виховний процес із свого предмету, а також позакласну спортивно-масову роботу з фізичної культури та спорту в своїй школі.

На питання – “Які пропозиції Ви маєте, щодо покращення підготовки вчителів фізичної культури у Вашому ВНЗ?” 66,2% польських та 55,1% українських студентів вважає, що їх задовольняє існуюча система підготовки вчителів фізичної культури. 34,8% польських респондентів сформулювали наступні пропозиції:

- Включити до навчального плану більше практичних занять з тих спортивних дисциплін, які є у шкільних програмах (легка атлетика,

спортивні ігри, гімнастика та ін.), на цих заняттях викладачам ВНЗ слід приділяти більше уваги методиці навчання учнів різних елементів цих видів спорту.

- Зменшити обсяг академічних занять на випускних курсах, коли студенти активно працюють над магістерською роботою. Цей період вимагає від них приділяти більше часу праці у бібліотеці, аналізу результатів власних досліджень, завершенню написання магістерської праці та її оформленню. Однак у більшості ВНЗ на останньому навчальному році у студентів планують заняття протягом 4-5 днів щотижня.
- Зміст викладання таких предметів як педагогіка, психологія, теорія виховання та інші часто немає належної прикладності для педагогічної діяльності спеціалістів фізичної культури та спорту. На факультетах фізичного виховання ВНЗ ці предмети викладають професори та ад'юнкти, які також працюють на інших факультетах, де готують вчителів з різних спеціальностей. В академіях фізичного виховання ця проблема вирішується успішніше оскільки викладачі цих ВНЗ значно краще зорієнтовані у специфіці професійної діяльності вчителя фізичної культури, до того ж тематика їх наукових досліджень часто пов'язана з проблемами фізичної культури та спорту.
- Студенти вважають, що керівниками педагогічної практики повинні бути викладачі, які у свій час працювали у школі вчителем фізичної культури. Бувають непоодинокі випадки, коли керівниками практики є викладачі, які проводять у ВНЗ лише практичні заняття з однієї із спортивних дисциплін або спеціалісти реабілітації.
- Більшість студентів скаржаться на невдале планування розкладу занять . Бувають дні, коли у розкладі планується підряд по три практичних заняття (у спортивному залі, басейні та стадіоні) або по вісім академічних годин (чотири заняття) в день.
- На думку студентів викладачі повинні з більшою повагою ставитись до них, враховувати їх індивідуальні особливості та умови життєдіяльності, оскільки значна частина з них регулярно тренується і часто виступає на спортивних змаганнях, деякі працюють у позалекційний час тощо. Викладачам бажано дотримуватись демократичного стилю у стосунках із студентами, намагатись створювати позитивний психологічний клімат під час академічних занять. Це допомагає також кращому засвоєнню теоретико-методичного та практичного матеріалу, що пропонується їм у навчальному процесі.

44,9% українських студентів мали такі пропозиції:

- При викладанні теорії і методики фізичного виховання викладачам бажано звертати більшу увагу на новаторський досвід вчителів та

тренерів України і інших країн, а також більш детально розкривати систему фізичного виховання дітей дошкільного віку.

- Більш широко застосовувати на лекціях, семінарських і практичних заняттях технічні засоби навчання та комп'ютерну техніку.
- Покращити матеріальну базу ВНЗ для проведення академічних занять, зокрема, із спортивних дисциплін.
- Організовувати обмін студентів між різними ВНЗ не тільки України, а також інших країн. Проводити більше цікавих для студентів екскурсій, які сприяють їх культурному та пізнавальному розвитку.
- Належить ретельніше відбирати студентів на спеціальність – "фізичне виховання" тому, що частина з них це випадкові люди, які по закінченню ВНЗ не бажають працювати у цій галузі. Слід також покращити контроль за відвідуванням навчальних занять (особливо лекцій) студентами всіх курсів.
- Потрібні більш демократичні взаємовідносини між викладачами та студентами, тому, що частина з професорсько-викладацького складу дотримується авторитарного стилю у своїй праці у ВНЗ.

Таким чином, вважаємо, що подібні соціологічні дослідження студентів належить періодично (через 3-4 роки) проводить у вищих навчальних закладах з метою об'єктивного аналізу якості змісту навчального процесу з різних дисциплін, як одного з важливих критеріїв оцінки праці викладачів, що працюють з ними, а також для внесення коректив до навчальних планів та змін до програм з певних предметів.

6.2. Порівняння змісту навчальних планів підготовки фахівців фізичного виховання у вищих навчальних закладах Польщі і України

Для аналізу змісту підготовки фахівців у галузі фізичної культури та спорту були порівняні навчальні плани українських і польських вищих навчальних закладів, в яких готували вчителів фізичної культури: Варшавської академії фізичного виховання ім. Й.Пілсудського, Філії Варшавської академії фізичного виховання в Білій Підлясці, Гданської академії фізичного виховання і спорту ім. Е.Снядецького, Катовицької академії фізичного виховання ім. Е.Кукучкі, Краківської академії фізичного виховання ім. Б.Чеха, Кєлецького гуманітарно-природничого університету ім . Я.Кохановського, Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту, Волинського національного університету ім. Лесі Українки, Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, Львівського державного університету фізичної культури, Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка та нормативні документи, що регламентували діяльність цих вищих навчальних закладів.

У 90-х роках в Польщі і в Україні, як вже було відзначено вище, здійснено перехід на багатоступеневу підготовку фахівців фізичного виховання і спорту. Ця система дозволяє повніше враховувати здібності студентів та їх бажання до подальшого навчання, дає можливість здійснювати диференційований підхід в їх професійній підготовці, задовольняє потреби суспільства у фахівцях різного рівня підготовленості. Така багатоступенева підготовка створює також передумови для швидкої інтеграції польської та української систем освіти у західноєвропейський простір (О.Вацеба [21], М.Герцик [21], Л.Сущенко [81] та ін.). Здійснюючи аналіз навчальних планів підготовки вчителів фізичної культури в Польщі і Україні, ми брали до уваги, що в планах вищих навчальних закладів Польщі, на відміну від українських планів, не враховувались години, відведені на самостійну роботу студентів. Цей факт вносить істотні корективи у порівняльний аналіз змісту навчальних планів із спеціальності "фізичне виховання" польських і українських вищих навчальних закладів. Вважаємо, що введення годин на самостійну працю студентів у змісті навчальних планів українських ВНЗ із спеціальності "фізичне виховання" є показником поглибленого підходу до теоретико-практичної їх підготовки до майбутньої педагогічної діяльності у загальноосвітній школі. Разом з тим необхідно зважати на традиції в польській системі підготовки фахівців у ВНЗ, в якій у навчальних планах не визначаються години для самостійної праці студентів. Вважається, що це відноситься до самосвідомості самого студента, його особистої культури, мотивації і потреб у самовдосконаленні в майбутній професії.

У табл. 6.1. і 6.2. показано вищі навчальні заклади (колонка 2), кількість годин відведених на лекційні, практичні, семінарські заняття і педагогічну практику та їх розподіл, у відношенні до загального обсягу годин (%) у навчальних планах ВНЗ Польщі і України із спеціальності "фізичне виховання" (колонка 3-5).

Таблиця 6.1

Розподіл годин на навчальні цикли із спеціальності "фізичне виховання" освітньо-кваліфікаційних рівнів ліцензіат і магістр в польських ВНЗ у 2008/2009 н. р. (п'ять років навчання 3 + 2)

Назва вищого навчального закладу	*Загальна кількість навчальних годин*	*Цикл предметів гуманітарної та соціально-економічної підготовки*	*%*	*Цикл предметів природничо-наукової підготовки*	*%*	*Цикл предметів професійно-орієнтованої і практичної підготовки*	*%*	*Практика літній, зимовий і туристичний табірні збори; вибіркова частина*	*%*
Варшавська АФВ	3543	403	11,4	858	24,2	1885	53,2	397	11,2
Філія Варшавської АФВ в Білій-Підлясці	4301	442	10,3	845	19,7	2627	61,1	387	9,0
Гданська АФВіС	3305	-	-	879	26,6	1517	45,9	909	27,5
Катовицька АФВ	3183	-	-	690	21,6	1920	60,3	573	18,1
Краківська АФВ	3568	360	10,1	720	20,2	2058	57,7	430	12,0
Гуманітарно-природничий університет, філія в м. Петрков-Триб.	2750	540	19,6	1005	36,5	660	24	545	19,9

В аналізованих планах польських вищих навчальних закладів із спеціальності “фізичне виховання” серед дисциплін гуманітарної і соціально-економічної підготовки, найбільша кількість годин відводилась на філософію , соціологію, іноземну мову та інформаційні технології. Вищі показники у розподілі годин з цих дисциплін у підготовці майбутніх фахівців фізичного виховання в польських ВНЗ, відносно загальної їх кількості (в %), встановлено у навчальних планах Кєлецького гуманітарно-природничого університету, філія в Петркові Трибунальському – 19,6%, а найменший обсяг годин в цьому циклі у Краківської АФВ – 10,1%.

Крім вище названих дисциплін у навчальних планах польських ВНЗ в цьому циклі зазначені наступні предмети: статистика, охорона інтелектуальної власності, ергономіка і охорона праці, логіка, маркетинг, організація і право в освіті, охорона середовища, основи соціальної комунікації. За останні роки у педагогічних ВНЗ значно зросла увага до викладання іноземної мови і інформаційної технології. Студенти вивчають переважно англійську, німецьку, французьку, іспанську мови. Крім мов народів Європейського Союзу майбутні вчителі фізичної культури також можуть вивчати російську мову. Підвищена увага до вивчення іноземних мов викликана фактом вступу Польщі до Євросоюзу та значним збільшенням, у порівнянню з попереднім історичним періодом, контактів із західноєвропейським освітнім досвідом. Підвищений інтерес до другої дисципліни пов'язано із зростанням ролі в суспільстві інформаційних технологій і передусім, комп'ютерної технології.

Таблиця 6.2

Розподіл годин на навчальні цикли підготовки освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавр і спеціаліст із спеціальності "фізичне виховання" в українських ВНЗ на 2008/2009 н. р.
(п'ять років навчання 4 + 1)

Назва вищого навчального плану	*Загальна кількість годин*	*Цикл гуманітарної, соціально-економічної та психолого-педагогічної підготовки*	*%*	*Цикл науково-природничої підготовки*	*%*	*Цикл професійно-практичної і професійно-орієнтованої підготовки*	*%*	*Практика, літній, зимовий і туристичний табірні збори; варіантна частина*	*%*
ВДПУ	10314	1314	12,8	1710	16,6	4212	40,8	3078	29,8
ВНУ	10679	1701	15,9	1026	9,6	4340	40,6	3612	33,9
ДДІФКіС	9513	1638	17,2	1134	11,9	3996	42,0	2745	28,9
ЛДУФКіС	9990	2187	21,9	1296	12,9	4860	48,7	1647	16,5
ТНПУ	9107	1448	15,8	891	9,8	4010	44,1	2758	30,3

Спектр гуманітарних і соціально-економічних дисциплін, що вивчаються українськими студентами спеціальності "фізичне виховання" є досить широкий. В українських ВНЗ викладають наступні дисципліни:

економічна теорія, статистика, правознавство, політологія, культурологія, основи релігієзнавства, ділова мова, цивільна оборона, етика і естетика, українська мова, історія України, основи українського народознавства, українська і зарубіжна література, основи українського законодавства. Вивчається такі іноземні мови як англійська, німецька, французька (за професійним спрямуванням). Розподіл годин у циклі гуманітарної, соціально -економічної підготовки студентів в українських ВНЗ свідчить про те, що найбільша їх кількість є у навчальному плані Львівського університету фізичної культури – 21,9%, найменша у Вінницькому державному педагогічному університеті – 12,8%.

Аналіз розподілу кількості годин на природничо-наукові дисципліни стосовно загальної їх кількості у навчальних планах названих ВНЗ Польщі із спеціальності “фізичне виховання” свідчить, що найвищі показники навчального навантаження з дисциплін цього циклу були в планах Кє лецького гуманітарно-природничого університету – 36,5%. Найнижчий обсяг годин з цього циклу має Катовицька АФВ – 19,6%. У польських ВНЗ обов’язково викладаються такі дисципліни як анатомія, фізіологія, біомеханіка, домедична допомога, біохімія, біологія, антропомоторика, біологія спорту, фізіологія спорту, біомеханіка спорту, валеологія (Pedagogika zdrowia).

Аналізовані навчальні плани ВНЗ України освітньо-кваліфікаційних рівнів “бакалавр” (4 роки підготовки) і “спеціаліст” (1 річна підготовка) включають до свого змісту наступні дисципліни науково-природничого циклу: анатомія людини, спортивна фізіологія, біологія, біохімія, біомеханіка , фізіологія, фізіологічні основи фізичної культури, фізична реабілітація, основи медичних знань, спортивна медицина, фармакологія в спорті, спортивна морфологія, гігієна, біохімічні дослідження в фізичній культурі і спорті, спортивна генетика, методи обстеження в лікарському контролі, лікувальна фізкультура, масаж, валеологія і основи медичних знань, основи безпеки життєдіяльності, медико-біологічне забезпечення фізичного виховання. Найбільша кількість годин на вищевказані дисципліни була у навчальних планах Вінницького державного університету-16,6% від загальної їх кількості. Найменша кількість годин планувалась у Волинському національному університеті – 9,6%.

Цикл предметів професійно-орієнтованої і практичної підготовки студентів спеціальності “фізичне виховання” аналізованих польських навчальних планів ВНЗ включав наступні предмети: теорія і методика фізичного виховання, теорія і методика легкої атлетики, теорія і методи гімнастики, теорія і методика плавання, теорія і методика спортивних ігор, теорія і методика лижного спорту, теорія і методика спорту дітей та молоді, теорія і методика спорту осіб неповноправних, історія фізичної культури, теорія туризму і рекреації, теорія спорту, ритміка і танці, забави і рухливі ігри. Найвищий показник розподілу навчального часу (в %) у загальному

бюджеті годин на цикл професійно-орієнтованих і практичних дисциплін є у філії Варшавської академії фізичного виховання в Білій Підлясці – 61,1%. Найнижчий обсяг годин з цих предметів є у Кєлецькому гуманітарно-природничому університеті, філія в Петркові-Трибунальському – 24%.

Цикл дисциплін професійно-орієнтованої і практичної підготовки в українських навчальних планах із спеціальності "фізичне виховання" освітньо-кваліфікаційні рівні "бакалавр" і "спеціаліст" складався з наступних дисциплін: теорія і методика фізичного виховання, теорія і методика легкої атлетики, теорія і методика гімнастики, теорія і методика плавання, теорія і методика спортивних ігор, теорія і методика рухливих ігор, теорія і методика лижного спорту, теорія і методика викладання атлетизму, основи теорії і методики спортивного тренування, сучасні технології викладання фізичної культури, спортивні споруди і обладнання, управління в сфері фізичної культури, олімпійський і професійний спорт, ритміка і хореографія, організація спортивно-масових заходів, гімнастика з методикою оздоровчої гімнастики, туризм, економіка фізичної культури, фізична реабілітація. медико-біологічні дослідження в фізичній культурі і спорті, методи метрологічного контролю, історія фізичної культури, традиції фізичної культури в Україні, професійний спорт, сучасні технології викладання спортивних дисциплін. Найбільша кількість годин у цьому циклі було визначено у навчальному плані Львівського державного університету фізичної культури – 48,7%, а найменша була запланована у Волинському національному університеті – 40,6%.

На психологічно-педагогічну підготовку майбутніх вчителів фізичної культури у польських ВНЗ відводиться приблизно однакова кількість навчальних годин. У навчальних планах підготовки вчителів фізичної культури в Польщі до цього предметного блоку включено наступні дисципліни: педагогіка фізичної культури, психологія клінічна і виховна, психологія фізичної активності.

В аналізованих навчальних планах українських ВНЗ із спеціальності "фізичне виховання" на цей вид підготовки заплановано наступні психолого-педагогічні дисципліни: психологія, психологія управління, психологія спорту, педагогічна психологія, психологія фізичного виховання, психологія неповноправних, педагогіка, спортивна педагогіка.

Цикли предметів за вибором, педагогічні практики, зимові, літні та туристичні табірні збори у ВНЗ Польщі та України мають різний обсяг годин . Найбільшу кількість годин на цей аспект підготовки вчителів фізичної культури у польських вищих навчальних закладах заплановано у Гданській АФВіС – 27,5%, найменший – у філії Варшавської АФВ в Білій Підлясці – 9%. Серед українських ВНЗ найбільшу кількість годин планує Волинський національний університет – 33,9%, а найменшу – Львівський державний університет фізичної культури – 16,5%, із загального обсягу годин навчального плану.

Порівняльний аналіз навчальних планів польських та українських вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку майбутніх вчителів фізичної культури свідчать, що кількість запланованого академічного навантаження у українських студентів за п'ятирічний період їх навчання майже у три рази перевищує кількість навчальних годин, які плануються для польських студентів, переважно, за рахунок обсягу годин, які передбачено у навчальних планах українських ВНЗ на самостійну роботу студентів. Ці години плануються на підготовку студентів до семінарських, лабораторних та практичних занять, розширення науково-методичної інформації у галузі фізичного виховання та спорту, привчання їх до праці над літературою та ін. Можна вважати, що це є позитивним чинником у підготовці фахівців фізичного виховання та спорту.

У навчальних планах польських ВНЗ, як відмічалось вище, не планується годин на самостійну роботу студентів. Існує думка, що таку форму самостійних занять студентів, яка обмежується конкретним обсягом годин, викладачам важко проконтролювати. Також слід враховувати, що студенти мають різний рівень підготовленості з різних навчальних предметів (знання, уміння та навички) та інтелектуальний розвиток. Тому підготовка до академічних занять може мати різні витрати часу у кожного із студентів.

У всіх циклах предметів: гуманітарної та соціально-економічної, природничо-наукової, загально-професійної і практичної підготовки у навчальних планах українських ВНЗ планується дещо більша кількість годин і обсяг навчальних предметів порівняно з навчальними планами польських ВНЗ. Однак слід звернути увагу на те, що польські ВНЗ обов'язково організують літні, зимові та туристичні табірні збори для студентів стаціонарних і заочних форм навчання із спеціальності "фізичне виховання", незалежно від того, в якому регіоні Польщі знаходиться навчальний заклад. У навчальних планах українських ВНЗ ця форма професійної підготовки вчителя фізичного виховання не завжди має місце, особливо, коли це стосується навчання студентів техніці гірськолижного спорту, веслування на байдарках, вітрильного спорту та велотуризму. У цьому важливому для професійної підготовки вчителя фізичної культури аспекті польські ВНЗ мають перевагу.

Для здійснення більш глибокого порівняльного аналізу змісту навчальних планів ми взяли навчальні плани за 2008/2009 навчальний рік стаціонарних відділень двох вищих навчальних закладів – Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту (ДДІФКіС) та Краківської академії фізичного виховання (КрАФВ).

В аналізованому періоді суттєва відміність між українською та польською освітньою системою вищої школи у підготовці фахівців полягала в тому, що в Україні підготовка відбувалася за трьома освітньо-кваліфікаційми рівнями: "бакалавра" на базі повної середньої освіти з терміном навчання чотири роки; "спеціаліста" і "магістра" на базі

бакалавріату з термінами навчання відповідно один рік. Після закінчення чотирирічного навчання у вищому навчальному закладі України і отримання кваліфікації бакалавра, здійснюється розподіл студентів на тих, які бажають продовжувати навчання і отримати кваліфікацію спеціаліста, і тих, хто намагається отримати кваліфікацію магістра. У підготовці спеціаліста в галузі фізичного виховання і спорту головна увага зосереджується на поглибленні попередньо отриманих професійних знань. Підготовка магістрів скерована, переважно, на підготовку студентів до науково-викладацької діяльності у вищих навчальних закладах.

В Польщі підготовка фахівців у вищих навчальних закладах з різних спеціальностей, відбувалась за двома освітньо-кваліфікаційними рівнями: "ліцензіата" на базі повної середньої освіти з трирічним терміном навчання та "магістра" на базі ліцензіата з дворічним терміном навчання. Після закінчення трирічного навчання студент має можливість навчатись на другому етапі – дворічному курсі і після захисту магістерської праці отримати повну вищу освіту. Оскільки предметом нашого дослідження була підготовка вчителя фізичної культури для загальноосвітніх шкіл, а навчання у магістратурі в українських ВНЗ фізкультурного профілю спрямовано на підготовку фахівців до науково-педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах, ми здійснювали аналіз навчальних планів за освітньо-кваліфікаційними рівнями "ліцензіат" і "магістр" в польських ВНЗ та за освітньо-кваліфікаційними рівнями "бакалавр" і "спеціаліст" в українських ВНЗ.

За напрямком "фізичне виховання і спорт" підготовка за освітньо-кваліфікаційним рівнем "бакалавр" кваліфікація "фізичне виховання і спорт" здійснюється у Дніпропетровському державному інституті фізичної культури і спорту за чотирирічним навчальним планом. Нормативна частина навчальних планів складалась з наступних предметів: цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки, цикл природничо-наукової підготовки, цикл загально-професійної підготовки, цикл професійно-орієнтованої та практичної підготовки. Вибіркова частина включала цикл дисциплін за вибором ВНЗ та цикл за вибором студента. Всього навчальне навантаження для підготовки "бакалавра" за трирічний період складало – 7488 годин. Розподіл навчальних годин в окремих циклах був наступний: цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки – 1458 годин (19%); цикл природничо-наукової підготовки – 1134 години (15%); цикл загально-професійної підготовки – 1350 годин (18%); цикл професійно-орієнтованої та практичної підготовки – 1377 годин (19%); цикл дисциплін за вибором вищого навчального закладу – 1008 годин (14%); цикл за вибором студента – 135 годин (2%); педагогічна практика – 486 годин (7%); тренерська практика – 270 годин (3%); випускна робота – 270 годин (3%). (рис. 6.6). На лекційні заняття відводилось – 16,7% (1256 годин); на практичні, лабораторні і семінарські заняття, педагогічну і тренерську практики відводилось разом –

38,4% (2876 годин), самостійна роботи студента складала – 44,9% (3356 годин). Нормативна кількість залікових одиниць для підготовки бакалавра

становила 208 кредитів ECTS (рис. 6.6) .

Рис. 6.6. Розподіл годин за циклами предметів (в %) у навчальному плані ДДІФКіС за освітньо-кваліфікаційним рівнем "бакалавр".

Трирічний навчальний план Краківської академії фізичного виховання ім. Б.Чеха реалізував підготовку фахівців за напрямком "фізичне виховання" освітньо-кваліфікаційний рівень "ліцензіат з фізичного виховання". Цей навчальний план включав наступні цикли підготовки у нормативній частині: цикл загальної підготовки (відповідник українському циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки), цикл основних дисциплін (природничо-наукової підготовки), цикл фахової підготовки (цикл загально-професійної підготовки, цикл професійно-орієнтованої та практичної підготовки), цикл дисциплін додаткової спеціальності – лікувально-корегуюча гімнастика. На підготовку ліцензіата було визначено 2408 годин (з врахуванням педагогічної практики і тренувального літнього табірного збору). Навчальний час, між окремими предметними циклами, був розподілений наступним чином: цикл загально-академічних предметів – 210 годин (9%); цикл науково-природничих дисциплін – 480 годин (20%); цикл фахових дисциплін – 1203 години (50%); цикл дисциплін другої (додаткової) спеціальності – 255 годин (11%); педагогічна практика – 180 годин (7%); літній табірний збір – 80 годин (3%). На лекційні заняття відводилось 18% (435 годин), натомість на практичні, лабораторні і семінарські заняття, педагогічну практику і літній табірний збір відводилось – 82% (1973 години). Нормативна кількість залікових одиниць ECTS для підготовки ліцензіата складала 150 кредитів (рис. 6.7).

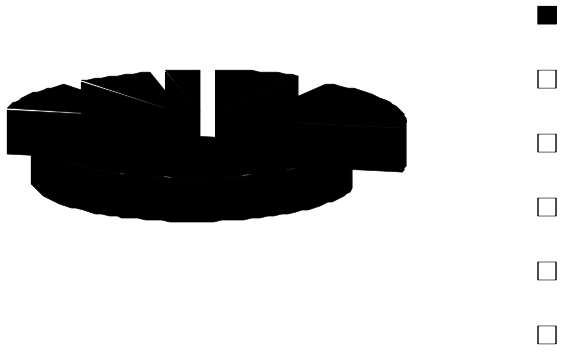

Рис. 6.7. Розподіл годин за циклами предметів (в %) у навчальному плані КрАФВ за освітньо-кваліфікаційним рівнем "ліцензіат"

У цикл загальної підготовки цього навчального закладу ввійшли чотири предмети: іноземна мова, інформаційні технології (комп'ютерна техніка), філософія або соціологія, логіка, з яких 30 годин відводилось на лекцій (14%), а 180 годин на практичні, лабораторні і семінарські заняття (86%). Особлива увага приділялась у цьому циклі іноземній мові (студенти мали до вибору англійську, французьку, німецьку і російську мови) на вивчення якої було виділено 120 годин, тобто 57% з усіх годин цього циклу. Студенти складали два іспити – з іноземної мови та філософії.

Цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки навчального плану ДДІФКіС містив 13 навчальних дисциплін: історія України, культурологія, українська мова, основи права, соціологія, іноземна мова, релігіознавство, філософія, педагогіка, психологія, основи економічної теорії, політологія, цивільна оборона. Варто зазначити, що на відміну від навчального плану КрАФВ у плані ДДІФКіС велика кількість годин (44,9%) відводиться на самостійну роботу студентів. Як і в плані КрАФВ, у навчальному плані ДДІФКіС значна увага зверталась на вивчення іноземної мови (324 год.). Чільне місце, крім цього предмету, займали також педагогіка (135 год.), психологія (108 год.), політологія (108 год.), основи економічної теорії (108 год.). На реалізацію цих предметів відводилося у циклі 783 години (53,7%). Студенти складали у цьому циклі 9 іспитів. Подані дані свідчать, що цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки в плані ДДІФКіС, у порівнянню з відповідним циклом КрАФВ, був значно розширений. Він містив більше предметів. Аналіз інших навчальних планів ВНЗ Польщі і України, де готують вчителів фізичної культури дозволяє ствердити, що така ситуація є характерною для підготовки спеціалістів одного профілю у цих країнах. На нашу думку, це свідчить, що українська система підготовки спеціалістів фізичної культури націлена на передачу майбутнім фахівцям більш широкого кола загальнонаукових знань.

Цикл природничо-наукової підготовки у навчальному плані КрАФВ передбачав 8 предметів: анатомія, антропологія, біохімія, біологія, фізіологія, педагогіка, психологія, теорія фізичного виховання. 195 годин відводилось на лекції (40,6%), а 285 годин на практичні, семінарські, лабораторні заняття разом (59,4%). Традиційно у цьому циклі центральну позицію займали анатомія (60 год.), фізіологія (90 год.), а також психологія (90 год.) і педагогіка (75 год.), що складало 315 годин (65,6%). Студенти також вивчали у цьому циклі теорію фізичного виховання (60 год.). Основною формою перевірки знань у студентів були іспити (7 з 8 дисциплін у навчальному плані) і лише з предмету біологія людини вони складали залік.

Цикл науково-природничої підготовки ДДІФКіС за напрямком фізичне виховання і спорт освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр містив 15 дисциплін: анатомія людини,

спортивна морфологія, фізіологія людини, фізіологічні основи фізичної культури і спорту, біохімія, біохімія спорту, основи екології, гігієна, гігієна фізичної культури, основи медичних знань, масаж, біомеханіка, спортивні споруди та обладнання, комп'ютерна техніка та основи математичної статистики, основи медичних знань, спортивна метрологія . 28,6% навчального часу було відведено лекціям (324 год.); 30,2% навчального часу – практичним, семінарським і лабораторним заняттям (342 год.), натомість самостійна робота студента виносила у цьому циклі 41,2% навчального часу (468 год.). Головне місце займали такі предмети, як анатомія людини (108 год.), фізіологія людини (108 год.), фізіологічні основи фізичної культури і спорту (135 год.), біомеханіка (108 год.), що давало в сумі 459 годин (40,5%). З 15 дисциплін студенти складали 5 іспитів (анатомія людини, фізіологія людини, гігієна, біомеханіка, фізіологічні основи фізичної культури і спорту). У порівнянню з польським циклом основних предметів, аналогічний цикл у ДДІФКіС містив більше навчальних дисциплін. Однак в плані КрАФВ присвячувалося більше навчального часу на практичні та лабораторні заняття ніж на лекційні.

Цикл фахових дисциплін у плані КрАФВ передбачав 27 предметів, у тому числі варіативну їх частину (факультативні заняття). До складу цього циклу входили: антропомоторика, біомеханіка, валеологія (педагогіка здоров’я, історія фізичної культури, туризм і рекреація, методика фізичного виховання, організація і законодавство в освіті, домедична допомога, ритміка і танець (хореографія), постановка голосу, спортивні забави і рухливі ігри, теорія спорту дітей і молоді, компенсаційно-корекційні вправи, теорія і методики гімнастики, легкої атлетики, плавання, волейболу, баскетболу, гандболу, футболу (чоловіки), боротьби (чоловіки), художньої гімнастики (жінки), тенісу, лижних видів спорту, ковзани. Предмети варіантної частини за вибором студента (90 годин, які не враховувалися як обов'язкові навчальні години циклу) мали характер факультативних занять. Головну роль у цьому циклі займали такі предмети як методика фізичного виховання (105 год.), теорія і методика гімнастики (90 год.), легкої атлетики (90 год.), теорія і методика лижного спорту (78 год.), плавання (60 годин), волейболу (60 год.), баскетболу (60 год.), гандболу (60 год.), футболу (60 год.), ритміка і танець (60 год.). Співвідношення лекцій і практичних занять становило відповідно 150 годин (12,5%) та 1053 години (87,5%). Студенти після вивчення предметів фахового циклу складали 12 іспитів. До цього циклу входили також дисципліни варіативної частини за вибором студента в обсязі 90 годин, які не враховувалися до обов'язкового навчального часу.

Відповідниками циклу дисциплін фахової підготовки КрАФВ у навчальному плані ДДІФКіС є два цикли – загально-професійної та професійно-орієнтованої підготовки. Цикл загально-професійної підготовки навчального плану ДДІФКіС містив 19 предметів. До його складу входили наступні дисципліни: вступ до спеціальності, охорона праці, безпека життєдіяльності та валеологія, історія фізичної культури, основи педагогічної майстерності, теорія і методика фізичного виховання, олімпійський та професійний спорт, теорія спорту, фізична реабілітація, організація і методика спортивно-оздоровчої роботи, туризм, організація та управління фізичною культурою і спортом, економіка фізичної культури, спортивна медицина, методико-біологічні методи у фізичній культурі і спорті, педагогічні методи дослідження у фізичній культурі і спорті. Серед цих предметів основна увага була приділена наступним навчальним дисциплінам: теорія і методика фізичного виховання (162 години), фізична реабілітація (162 години), організація і методика спортивно-оздоровчої роботи (162 годин), теорія спорту (135 годин), олімпійський та професійний спорт (108 годин). На реалізацію цих предметів визначалося у цьому циклі 729 год. (54%). Студенти складали 6 іспитів (історія фізичної культури, теорія і методика фізичного виховання, фізична реабілітація, організація і методика спортивно-оздоровчої роботи, організація і управління фізичною культурою і спортом, спортивна медицина).

До змісту циклу професійно-орієнтованої підготовки ДДІФКіС увійшло 8 навчальних дисциплін: теорія і методика фізичного виховання у дошкільних та загальноосвітніх закладах, теорія і методика гімнастики, теорія і методика спортивних ігор, теорія і методика рухових ігор, теорія і методика легкої атлетики, теорія і методика плавання, теорія і методика футболу, теорія і методика атлетизму. Всього у цьому циклу дисциплін на теоретичну підготовку відводилось 154 години (11,2%), на практичну – 614 годин (44,6%), натомість на самостійну роботу студентів – 609 годин (44,2%). Студенти складали лише один іспит – з теорії і методики фізичного виховання у дошкільних та загальноосвітніх закладах, на реалізацію якого було виділено найбільша кількість часу – 270 годин. Крім цієї дисципліни, значну частину навчального часу було присвячено у цьому циклі таким дисциплінам, як теорія і методика спортивних ігор (270 год.), теорії і методики легкої атлетики (243 год.). Загальна сума навчального часу цих трьох предметів у циклі професійно-орієнтованої підготовки складала 57,4% (783 год.). В цілому, в процесі загально-професійної і професійно-орієнтованої підготовки студентів у ДДІФКіС, у порівнянні з фаховим циклом КрАФВ, представляв більш широкий спектр дисциплін загально-професійної підготовки, натомість професійно-орієнтована та практична підготовка в цих двох вищих навчальних закладах не відрізнялась суттєво. Головна увага приділялась таким предметам, як теорія і методика гімнастики, теорія і методика легкої атлетики, теорія і методика спортивних ігор, теорія і методика плавання. Звертаємо також увагу на те, що підготовка студентів із зимових видів спорту у КрАФВ мала більш поглиблений і різнобічний характер у порівнянню із ДДІФКіС. Також у циклі фахової підготовки студентів у КрАФВ передбачалось значно більше іспитів з предметів професійно-орієнтованої та практичної підготовки. Розподіл навчальних годин на лекційні і практичні заняття з цих циклів у КрАФВ та ДДІФКіС був майже однаковий.

Навчальний план КрАФВ містив цикл предметів додаткової (другої) спеціальності – корегуюча гімнастика. У цьому циклі на лекційні заняття відводилось 60 годин (23,5%) та 195 годин (76,5%) на практичні заняття. До складу цього циклу входили: функціональна анатомія – 15 годин, патобіомеханіка – 15 годин, теорія і практика корегуючої гімнастики – 105 годин, методика оцінювання вад постави – 30 годин, методика корегуючої гімнастики – 60 годин, методика плавання осіб з вадами постави тіла – 15 годин, рухливі ігри корегуючого характеру – 15 годин.

Навчальний план ДДІФКіС передбачав два цикли вибіркової частини. Один з них – цикл дисциплін за вибором ВНЗ, а другий цикл дисциплін за вибором студента. До змісту першого циклу було внесено 8 предметів, у тому числі: теорія і методика обраного виду спорту, підвищення педагогічної майстерності (ППМ), тренажери в фізичній культурі і спорті, психологія спорту, українська мова для студентів, які її не вивчали у школі, фізичне виховання дітей дошкільного віку, культура професійного мовлення та спецкурси (теорія і методика фізичного виховання, основи культури особистості, основи біохімічного контролю у фізичній культурі і спорті, аеробіка).

Другий цикл дисциплін за вибором студента вибіркової частини плану ДДІФКіС вміщав два варіанти предметів: перший з них мав комп'ютерні технології у фізичній культурі і спорті, боротьбу; другий – ритміку і хореографію. Пропозиція вибіркової частини навчального плану ДДІФКіС, на нашу думку, була значно різноманітнішою у порівнянні з планом КрАФВ.

Педагогічна практика в КрАФВ передбачала практику в основній школі 90 годин, у тому числі 30 годин корегуючої гімнастики з дітьми; в гімназії 90 годин, у тому числі 30 годин проведення факультативних занять з корегуючої гімнастики з учнями. Крім педагогічної практики студенти брали участь у літньому і зимовому табірних зборах. Літній табірний збір тривав 10 днів (80 годин), він проводився після закінчення 4 семестру

. На цьому зборі студенти вивчали основи вітрильного спорту, віндсерфінга та веслування на байдарках. Під час зимового табірного збору студенти опановували уміннями гірськолижного спорту (слалом та сноуборд). Зимовий табірний збір тривав також 10 днів (70 годин), але, на відміну, від літнього табірного збору, він входив до складу навчальної дисципліни – зимовий спорт і проводився на другому році навчання (січень-лютий місяць).

Студенти ДДІФКіС проходили два види практики: педагогічну і тренерську. Педагогічну практику студенти розпочинали на 3 курсі у загальноосвітній школі (10 тижнів); тренерську на 4 курсі – у дитячо-юнацькій спортивній школі або у спортивному товаристві (6 тижнів). Навчальний план ДДІФКіС не передбачав проведення літнього і зимового табірних зборів, хоч у деяких українських вищих навчальних закладах, які готують майбутніх вчителів фізичної культури, ця форма підготовки також практикується.

Головною умовою отримання диплому ліцензіата в КрАФВ було написання і захист дипломної роботи. Дипломний іспит охоплював проблематику з теорії і методики фізичного виховання, а також, одного з предметів, який обирав студент: історія фізичного виховання, теорія спорту, методика навчання легкої атлетики, плавання, волейболу, баскетболу, гандболу, футболу і зимових видів спорту.

Державна атестація на отримання кваліфікації бакалавра з фізичного виховання і спорту в ДДІФКіС давала студентам можливість вибору – приступити до складання державних іспитів з теорії і методики фізичного виховання в загальноосвітніх школах, медико-біологічних основ фізичної культури і спорту або захищати дипломну роботу з теорії і методики фізичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. Отже, в обох навчальних планах у підготовці ліцензіата фізичного виховання у КрАФВ та у підготовці бакалавра у ДДІФКіС головний акцент робиться на ознайомлення студентів з основними напрямками педагогічної діяльності вчителя фізичної культури, засвоєння загально-наукових і професійно-орієнтованих знань та опанування ними умінь у проведенні навчальної та позакласної спортивно-масової роботи з учнями.

Однорічний навчальний план ДДІФКіС підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем “спеціаліст” складався з циклів гуманітарної та соціально-економічної, загально-професійної, професійної та практичної підготовки, а також з вибіркової частини. Загалом на підготовку спеціаліста визначалось 2025 годин, зокрема, на цикл дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки відводилось – 180 годин (9%); на цикл дисциплін загально-професійної підготовки – 801 годину (40%); на цикл професійної та практичної підготовки – 1008 годин (49%); вибіркова частина мала – 36 годин (2%) (рис. 6 .8). Навчальне навантаження на окремі форми навчання мало наступний вигляд: лекції – 204 години (10,1%), практичні, лабораторні і семінарські заняття – 564 години (27,9%), самостійна робота студента – 1257 годин (62%). У підготовці спеціаліста фізичного виховання спостерігається значна перевага практичних форм підготовки і годин, відведених на самостійну підготовку студентів до лекційних, семінарських та лабораторних занять. Кількість кредитів ECTS складає 56 залікових одиниць. (рис. 6.8).

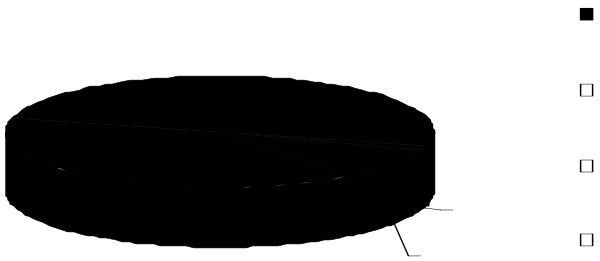

Рис. 6.8. Розподіл годин за циклами предметів (в %) у навчальному плані ДДІФКіС за освітньо-кваліфікаційним рівнем – "спеціаліст".

Цикл дисциплін гуманітарної та соціальної підготовки спеціаліста складався з двох навчальних дисциплін: політико-правові основи в фізичній культурі і спорті (72 год.), менеджмент та маркетинг у фізичній культурі і спорті (108 год.). Розподіл навчального часу (в %) на окремі форми навчання був наступний: лекції – 20% (36 год.); семінарські заняття – 21,1% (38 год.); самостійна робота студента – 58,9% (106 год.).

Цикл дисциплін загально-професійної підготовки включав наступні предмети: фізіологія спорту, психологія управління, сучасні педагогічні технології, педагогічна психологія, біохімічні дослідження в фізичній культурі і спорті, сучасні інформаційні технології, спортивна генетика, методи дослідження в лікарському контролі, педагогічні методи дослідження, методи метрологічного контролю в фізичній культурі і спорті. Навчальний час був поділений майже рівномірно на окремі предмети, і, лише на викладання фізіології спорту було виділено більше часу (108 год.) На лекції було визначено – 15,7% (126 год.); практичні, лабораторні та семінарські заняття – 21,2% (170 год.); самостійна робота студента – 63,1% (505 год.).

В цикл дисциплін професійної та практичної підготовки входили наступні предмети: теорія і методика спортивного тренування, теорія і методика фізичного виховання у вищих навчальних закладах, дипломна робота. До змісту цього циклу увійшла також педагогічна практика у вищому навчальному закладі. На реалізацію педагогічної практики у вищому навчальному закладі виділялось 270 годин; на дипломну роботу також 270 годин. Розподіл навчального часу на окремі форми навчання був наступний: лекції – 3,3% (34 год.); практичні, семінарські заняття – 34,5% (348 год.); самостійна робота студента – 62,2% (626 год.).

Вибіркова частина підготовки спеціаліста складалась лише з однієї дисципліни – інтелектуальна власність (36 год.).

Навчальний план підготовки за напрямком – "фізичне виховання" за освітньо-кваліфікаційним рівнем "магістр з фізичного виховання" термін навчання два роки КрАФВ за 2008/2009 навчальний рік складався з трьох навчальних циклів: загальної, основної і фахової підготовки. Всього навчальне навантаження у підготовці магістра за дворічний період виносило 1080 годин (з врахуванням годин педагогічної практики і туристичного табірного збору), у тому числі з загальної підготовки (загально-академічні предмети) – 150 годин (14%); науково-природничі – 240 годин (22%); фахової підготовки – 600 годин (55%); педагогічної практики – 60 годин (6%); туристичного табірного збору – 30 годин (3%). Кількість кредитів ECTS складала 124 одиниці (рис. 6.9).

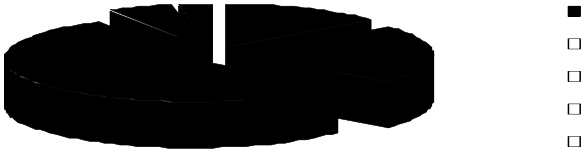

Рис. 6 .9.
Розподіл годин за циклами предметів (в %) у навчальному плані КрАФВ за освітньо-кваліфікаційним рівнем "магістр"

Цикл загально-академічних предметів у цьому навчальному закладі передбачав чотири предмети: філософія, іноземна мова, методологія наукових досліджень і статистика. На ці навчальні дисципліни було виділено 150 годин з яких 60 годин (40%) було визначено на лекції, а 90 годин (60%) на практичні, лабораторні і семінарські заняття. З трьох предметів (філософія, іноземна мова, статистика) студенти складали іспити.

Навчальний план підготовки за напрямком – "фізичне виховання і спорт" за освітньо-кваліфікаційним рівнем "магістр фізичного виховання" термін навчання один рік у ДДІФКіС за 2008/2009 навчальний рік складався з 4-х навчальних циклів: гуманітарна та соціально-економічна підготовка, загально-професійна підготовка, професійна та практична підготовка і дисципліни за вибором. Всього навчальне навантаження складало у плані підготовки магістра ДДІФКіС 2169 годин, з яких на цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки було виділено 198 годин (9%); цикл дисциплін загально -професійної підготовки – 540 годин (25%); цикл професійної та практичної підготовки – 1188 годин (55%); цикл дисциплін за вибором – 243 години (11%). Кількість кредитів ECTS складав 60 одиниць (рис. 6.10).

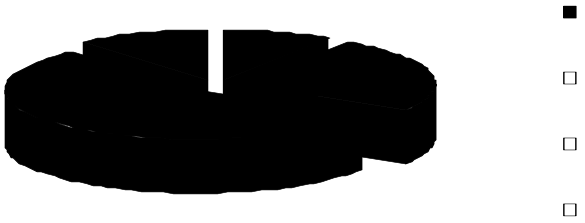

Рис. 6.10. Розподіл годин за циклами предметів (у %) у навчальному плані ДДІФКіС за освітньо-кваліфікаційним рівнем "магістр"

Цикл дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки містив наступні навчальні предмети: політико-правні основи в фізичній культурі і спорті, менеджмент та маркетинг в фізичній культурі і спорті, вища освіта в Україні і Болонський процес. Всього на цей цикл було виділено 198 навчальних годин. Не було передбачено іспитів з предметів цього циклу. Аналіз змісту двох циклів показав, що у підготовці польського вчителя фізичної культури на рівні магістра поглиблювалось вивчення дисциплін, які вивчалися студентами під час підготовки ліцензіата. Натомість у плані ДДІФКіС зосереджено більшу увагу на предметах, що визначають політико-правові основи фізичної культури і спорту та впровадження української вищої освіти у європейський простір. Викликано це було, на нашу думку, тим, що підготовка бакалавра фізичної культури в Україні триває на рік більше, у зв'язку з тим основні завдання професійно-педагогічної та спортивної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури були у цей період вже вирішені.

Цикл загальних дисциплін підготовки магістрів з фізичної культури КрАФВ передбачав 8 предметів: психологія фізичної активності, педагогіка в фізичній культурі, соціологія спорту, збереження здоров'я (валеологія), антропологія в фізичній культурі, біомеханіка спорту, фізіологія спорту, екологія і охорона середовища. На цей цикл визначалося 240 навчальних годин, з яких 120 годин лекцій (50%) і 120 годин (50%) практичних та лабораторних занять. З усіх предметів цього циклу було передбачено складання студентами іспиту.

У плані магістерської підготовки ДДІФКіС цикл дисциплін загально-професійної підготовки складався з 8 предметів: вікова фізіологія, біохімічні дослідження у фізичній культурі та спорті, методи клінічних та функціональних досліджень у фізичній культурі та спорті, психологія управління, педагогічна психологія, сучасні інформаційні технології, методи метрологічного контролю у фізичному вихованні та спорті і іноземна мова. На реалізацію змісту цього циклу відводилося 540 годин. Переважною формою контролю був залік і лише з двох предметів (сучасні інформаційні технології і іноземна мова) студенти складали іспити.

Навчальне навантаження циклу фахових предметів КрАФВ складало 600 годин, з яких 135 годин (22,5%) лекцій і 465 годин (77,5%) практичних, лабораторних і семінарських занять. Цей цикл містив 11 навчальних дисциплін у тому числі: теорія і методика фізичного виховання, туризм у школі, організація спортивно-рекреаційної роботи в школі, організація і управління в фізичній культурі, медицина фізичного

виховання і спорту, спеціальне фізичне виховання (неповноправні діти), антропомоторика , основи тренувального процесу в рекреації, теорія спортивного тренування, теорія і методика індивідуальних та командних видів спорту, монографічний курс (за самостійним вибором студента). До складу цього циклу також входив магістерський семінар, метою якого була підготовка магістерської праці. Центральне місце у циклі займали наступні предмети: теорія і методика індивідуальних та командних видів спорту (210 год.), туризм в школі (60 год.), спеціальне фізичне виховання (45 год.). На ці предмети було передбачено 52% із загального обсягу годин у даному циклі. З теорії і методики індивідуальних та командних видів спорту студенти самостійно вибирали предмети запропоновані навчальним планом. Головною умовою отримання заліку було відвідування студентом занять обсягом 150 годин з вибраних дисциплін спорту (у 2 та 3 семестрах по 60 годин, у 4-ому семестрі – 90 годин). Студенти вибирали для себе відвідування тренувальних занять з одного з видів спорту: спортивна або художня гімнастика, легка атлетика, культуризм, плавання, лижний спорт, теніс, настільний теніс, бадмінтон, баскетбол, волейбол, гандбол, футбол, міні-футбол, альпінізм, гірський велосипед, сноуборд, спортивні танці. Студенти також обирали серед чисельних пропозицій один монографічний курс, наприклад, олімпізм, етика спорту, екстремальні види спорту, маркетинг в спорті і інші. Умовою проведення монографічного курсу був запис на нього не менше 28 осіб. У порівнянні з циклом підготовки ліцензіата, де головна увага зосереджувалась на підготовці майбутнього вчителя фізичного культури, який повинен отримати певний обсяг знань і навчитись застосовувати у навчальному процесі з учнями сучасні методики навчання фізичних вправ та окремих видів спорту у процесі підготовки польського магістра з цієї освітньої кваліфікації основна увага приділялась поглибленню отриманих студентами знань, умінь та навичок, а також удосконалення їх у напрямку спортивної спеціалізації.

Цикл професійно-практичної підготовки у навчальному плані ДДІФКіС складався з 6 дисциплін: професійна діяльність фахівців з фізичного виховання, сучасні педагогічні технології у фізичному вихованні, теорія і методика оздоровчої фізичної культури, сучасні фізкультурно-оздоровчі технології у фізичному вихованні (аквафітнес, оздоровчий фітнес, оздоровчий туризм, спортивні танці, не традиційні методи оздоровлення), адаптаційне фізичне виховання, організація та проведення наукових досліджень у сфері фізичного виховання та спорту. До цього предметного блоку також долучено: практику – стажування та написання магістерської праці. Цей цикл складав – 1188 годин. З цих предметів студенти складали 2 іспити (сучасні педагогічні технології у фізичному вихованні та теорія і методика оздоровчої фізичної культури). Саме на ці дисципліни, а також на практику-стажування і підготовку магістерської праці навчальний план ДДІФКіС визначав найбільшу (54,8%) кількість навчального часу. На відміну від КрАФВ, у плані ДДІФКіС на цьому етапі підготовки студентів у поглибленому варіанті зосереджено було більшу увагу на опануванні ними теоретичних знань та практичних умінь із сучасних педагогічних і фізкультурно-оздоровчих технологій, а також на організацію і проведення наукових досліджень у галузі фізичного виховання та спорту.

До навчального плану ДДІФКіС також входив цикл дисциплін за вибором: спортивна фармакологія, спортивна генетика, інтелектуальна власність, а також спеціальні курси. На дисципліни за вибором відводилося у плані 243 години. На відміну від навчального плану КрАФВ і у підготовці магістрів в плані ДДІФКіС дисципліни за вибором були подані в окремому циклі.

Студенти магістерського ступеня підготовки КрАФВ проходили педагогічну практику в ліцеях (60 годин) після завершення 2 семестру. Вони повинні були також пройти літній туристичний табірний збір (по закінченню навчання на першому році

підготовки магістрів в рамах предмету – “туризм в школі”) в обсязі 30 годин (4-5 днів). Студенти мали можливість вибирати додаткові спеціальності (тренера з окремих видів спорту і інструктора спорту) заняття проводились факультативно і за окрему плату.

Для студентів ДДІФКіС була обов'язковою практика-стажування в обсязі 270 годин . Державна атестація їх складалася з іспиту з теорії і методики фізичного виховання, оздоровчої фізичної культури та захисту магістерської праці.

У підготовці магістрів фізичної культури в ДДІФКіС і КрАФВ важливими завданнями є отримання студентами необхідних знань, умінь та навичок для науково-дослідницької і науково-педагогічної діяльності, підготовка до практичної роботи у вищих , спеціальних середніх та загальноосвітніх установах. Аналіз вище розглянутих навчальних планів дозволяє стверджувати, що підготовка магістрів фізичної культури у ДДІФКіС у порівнянні з КрАФВ є глибшою і скерована на викладацьку працю випускників у вищому навчальному закладі, про що свідчать запропоновані студентам навчальні дисципліни, які викладаються на цьому освітньому рівні підготовки фахівців. Випускники КрАФВ, які бажають працювати викладачем у вищому навчальному закладі, на конкурсній основі поступають до аспірантури цієї академії (studia III stopnia). Ця тенденція стосується переважної більшості профільних вищих навчальних закладів фізичного виховання Польщі.

Отже, проведений порівняльний аналіз навчальних планів КрАФВ і ДДІФКіС дозволив визначити відмінності у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури, які мають місце у цих вищих навчальних закладах:

– суттєва відмінність у підготовці фахівців фізичної культури в вищих навчальних закладах України і Польщі полягає в функціонуванні різних освітньо-кваліфікаційних рівнів. В Україні фахівців фізичної культури готують за освітньо-кваліфікаційними рівнями: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст і магістр. В Польщі є два освітньо-кваліфікаційних рівні – ліцензіат і магістр;

– цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки ДДІФКіС містить значно більший обсяг навчальних дисциплін у порівнянні з КрАФВ. Аналіз навчальних планів інших ВНЗ Польщі і України, де здійснюється підготовка вчителів фізичної культури, дозволяє стверджувати, що така ситуація є характерною для підготовки спеціалістів цього профілю в обох країнах;

– цикл науково-природничої підготовки ДДІФКіС також передбачає більше навчальних дисциплін ніж у КрАФВ. Водночас план КрАФВ з цього ж циклу дисциплін передбачає більший обсяг навчального часу на практичні, лабораторні та семінарські заняття, ніж на лекції, порівняно з планом ДДІФКіС (з врахуванням часу самостійної роботи студента);

– у процесі загально-професійної підготовки в ДДІФКіС, у порівнянні з фаховим циклом КрАФВ студентам пропонується ширший спектр дисциплін загально-професійної підготовки. Натомість професійно-орієнтована та практична підготовка в цих двох вищих навчальних закладах була подібною. Головну увагу у підготовці майбутніх вчителів фізичної культури приділено таким предметом, як теорія і методика гімнастики, легкої атлетики, спортивних ігор, плавання. Виявлено також, що підготовка із зимових видів спорту у КрАФВ є глибшою і має різнобічній характер у порівняні з аналогічною підготовкою студентів у ДДІФКіС. Навчальний план КрАФВ також передбачав у цьому циклі підготовки, як домінуючу форму контролю – іспити, яких було заплановано значно більше у порівнянні з відповідним циклом плану ДДІФКіС. Розподіл навчального часу на лекції і практичні заняття в обох вищих навчальних закладах був майже ідентичний;

– аналіз змісту двох циклів гуманітарних та соціально-економічних предметів на рівні магістра показав, що у процесі підготовки польського вчителя фізичної культури планується поглиблене вивчення практично тих самих дисциплін, які вивчалися студентами у 3-х річному терміні (на ліцензіаті). Натомість у плані ДДІФКіС зосереджено більшу увагу на вивченні предметів, які визначають політично-правові основи фізичної культури і спорту, інтеграції української вищої освіти у європейський освітній простір;

– на відміну від КрАФВ у навчальному плані ДДІФКіС з підготовки магістрів цикл загально-професійної, професійної та практичної підготовки акцентує більшу увагу на опануванні студентами теоретико-методичними знаннями та практичними уміннями у галузі сучасних педагогічних і фізкультурно-оздоровчих технологій (оздоровчий фітнес, нетрадиційні методи оздоровлення) та аспектах організації і проведення наукових досліджень у сфері фізичної культури і спорту.

6.3. Професійні компетенції майбутнього вчителя фізичної культури

Починаючи з другої половини XX століття у всіх країнах Європи відбулись значні соціальні зміни, активізувались наукові дослідження у різних галузях промисловості, освіти та науки. Все це вимагало обов'язкової модернізації системи освіти дітей та молоді, а також вдосконалення професійної підготовки педагогічних кадрів. В наш час у системі шкільної освіти багатьох країн (Польщі, України, Росії, Чехії та ін.) відбуваються глибокі перетворення, пов'язані з новими вимогами суспільства до школи, можливостями, більш складними завданнями, певними змінами змісту навчально-виховного процесу у всій складності цієї взаємопов'язаної системи: суспільство-школа-учні. Ці суспільні перетворення потребують від учителя бути активним учасником і диригентом цих взаємодій (В.Кремень [38], Т.Котарбінський [232], В.Оконь [278], Н.Ничкало [51] та ін.).

Слід зазначити, що більшість політиків країн Західної Європи усвідомила, що успішне вирішення соціальних та економічних проблем суспільства у значній мірі залежить від ефективності функціонування шкільної, середньої спеціальної та вищої освіти. Вирішення цієї проблеми можливо лише за наявністю високого професіоналізму вчителів та професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, оскільки недооцінка важливості підготовки сучасних педагогічних кадрів спричиняє значні негативні наслідки, які безпосередньо пов'язані з громадською мораллю та мотивацією молоді до творчої праці. Більшість вчених (Н.Абашкіна [1], Т.Левовицький [207], С. Сисоєва [76], З.Яворський [203] та ін.) відзначають, що “заощадження” на освіті, в тому числі на підготовці педагогічних кадрів, негативно впливає на суспільний розвиток і виробництво, які у наслідок цього дають значно меншу економічну і соціальну віддачу.

Професія вчителя є однією із найстаріших. Вона акумулює тисячолітній досвід наступності поколінь. Вчитель – це зв'язувальна ланка між молодим та старшим поколіннями, носій суспільно-історичного досвіду. Суспільно-культурна цілісність народу, цивілізації в цілому та наступність поколінь, у значній мірі зумовлені навчально-виховною працею педагогів. Виступаючи як індивідуальний суб'єкт педагогічної діяльності, вчитель водночас є соціальним суб'єктом, носієм суспільних знань і цінностей. У наслідок цього в його особистісній характеристиці поєднуються ціннісна (аксеологічна) та значеннєва (когнітивна) площини, яка теж складається з

двох частин: загально-культурні та предметно-професійні знання. Як індивідуальний суб'єкт вчитель завжди представляє собою особистість, різноманіття індивідуально-психологічних та комунікативних якостей [29, с. 109].

Для забезпечення більш чіткої та ефективної підготовки вчителів до виконання своїх професійних обов'язків у школах та викладачів у вищих навчальних закладах, починаючи з другої половини XIX століття, вчені різних країн Європи та в США почали розробку та наукове обґрунтування моделей, які містили переважно перелік психолого-педагогічних знань та спеціальних умінь, необхідних кожному педагогу для успішної праці у відповідному навчальному закладі. Під поняттям модель підготовки вчителя західноєвропейські вчені розуміли описовий аналог, що відзеркалює основні характеристики педагога, його знання, уміння та навички, моральні якості, організаторські здібності покликані забезпечити результативну педагогічну діяльність у школі в певний період часу. Наукове обґрунтування моделей спеціалістів у галузі педагогіки здійснювалось з урахуванням різних концепцій процесу їх професійної підготовки. Такі моделі, безумовно, враховували специфіку освіти у кожній країні, а також її соціально-економічні та політичні умови.

Першу модель підготовки вчителів у Польщі розробив у 1913 році І.Давід, який адаптував для польських навчальних закладів моделі американських і західноєвропейських психологів та педагогів на підставі їх емпіричних досліджень. Вона враховувала особливості засвоєння студентами тих знань, умінь та навичок, які їм були необхідні у майбутньому для праці вчителем у загальноосвітній школі [132]. Пізніше, у міжвоєнний період, ця модель була удосконалена С.Шуманом та С.Баленом, які внесли до її змісту результати досліджень у цієї галузі психологів Швейцарії (під керівництвом І. Піаже) та Австрії (Ш.Бюллер) [371, 372].

У наступні роки модель підготовки польських вчителів доповнювалась дослідженнями психологів та педагогів з питань дидактики, індивідуального підходу до студентів (Т.Левовицький [247], М.Маньковська [256], Я.Рутковіяк [345], Р.Венцковський [402] та ін.) та психології їх навчання (Я.Піетер [301], З.Влодарський [406] та ін.).

Другий вид моделей підготовки вчителів мав праксеологічну спрямованість. В їх основу була покладена концепція оптимального фінансування шкільної та вищої освіти. Тобто держава повинна була вкладати необхідні кошти для їх успішного функціонування. Однак освіта повинна бути добре організована, а навчально-виховний процес учнів та студентів проводитись на сучасній науковій основі, враховуючи вимоги до неї суспільства . Праця педагогів у школі повинна бути організована так, щоб вони не допускали “браку” (Т.Котарбінський [232]). Тому підготовка вчителів у відповідності з цією моделлю, повинна враховувати вимоги праксеології та економіки. У практиці вищих навчальних закладів, які готують вчителів, ця модель була зорієнтована на професійну підготовку педагогів. Вона передбачала, переважно, добре методичне озброєння вчителя із свого предмету. Цьому повинно бути підпорядковано також навчання студентів із загально-наукових та психолого-педагогічних дисциплін.

Дослідження Р.Пахоцінського з проблеми підготовки вчителів у країнах Європейського Союзу переконують в перевазі прагматичної (професійно-інструментальної) підготовки майбутніх вчителів у вищих навчальних закладах [288]. В останні роки педевтологи різних країн підкреслюють необхідність гуманістичної (або як її називають персональної) орієнтації у професійній підготовці вчителів яка досить розлегло розглянута у працях відомих польських педевтологів (Х.Квятковська [242, 243], Ч. Купісієвич [240], Т. Левовицький [247, 248] та ін.). На їх думку процеси, що відбуваються у європейському соціально-економічному та культурному просторі, вимагають постійної

адаптації педагогічних кадрів до нових потреб суспільства, подальшого розвитку наукових знань і ставлять за мету сформувати якісно новий підхід до підготовки вчителів у вищих навчальних закладах.

Рада Європи на засіданні у Барселоні в 2002 році підкреслила, що вчитель виконує головну роль у всіх важливих напрямках розвитку суспільства. Тому покращення підготовки вчителів, кваліфікація яких відповідала б сучасним вимогам суспільства, є одним з основних завдань реформування системи освіти в європейських країнах. Широке обговорення і дискусії на міжнародних конференціях, симпозіумах, наукових семінарах, у пресі за останні роки визначило ряд проблем серед яких: модернізація системи професійної підготовки вчителя та підвищення його кваліфікації, а також статус та престиж професії педагога. Ці проблеми актуальні для більшості країн Європи, оскільки в технології промисловості та сільського господарства, економіці, науці, ідеології (особливо в країнах минулого Варшавського договору) потребують від вчителя широких компетенцій, а також готовності до постійного поглиблення та розширення своїх знань, врахування змін у суспільстві, культурі, науці [145].

У зв'язку з реформуванням освіти у більшості європейських держав наприкінці XX та початку XXI століття значно підвищились вимоги до особистості вчителя, його професійних якостей та ролі у сучасному суспільстві. У значній частині країн, в тому числі й у Польщі, введено контрактну систему працевлаштування вчителів у школах всіх типів. Серед вчителів фізичної культури, особливо у містах, має місце значний конкурс. Тому, у наш час, в школі може працювати лише професіонал високої кваліфікації, який здатний оперативно реагувати на ті зміни, що відбуваються у суспільстві й зокрема, в системі освіти, мати належну фундаментальну (загальну та спеціальну) теоретико-методичну підготовку, яка б забезпечила педагогу високу результативність праці у фізичному вихованні школярів, здатність до творчої діяльності, педагогічних інновацій, постійного удосконалення своєї педагогічної майстерності [111].

Починаючи з 90-х років минулого століття посилилась увага польських вчених до проблем вивчення особистості вчителя, наукового обґрунтування критеріїв оцінки його професійних якостей, результативності педагогічної праці, ефективності системи фізичного виховання дітей та молоді (Я.Бєльський [107, 109], М.Демель [137], З. Жуковська [439], С.Суліш [365], Р.Цеслінський [124], З.Яворський [209] та ін.). Ці проблеми розглядались вченими у педагогічному, психологічному та праксеологічному аспектах, що сприяло певному удосконаленню системи теоретико-методичної та спеціальної підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту. Серед досліджень, які були проведені польськими науковцями з проблем підготовки вчителя фізичної культури та його функціональних обов'язків зупинимось, на нашу думку, на найбільш суттєвих.

Відомий польський науковець Р.Цеслінський в монографії “Професія і праця вчителя фізичного виховання” на підставі аналізу власних багаторічних досліджень прийшов до висновку, що більшість випускників академій фізичного виховання мають достатню спеціальну підготовленість, яку можна віднести до їх спортивної підготовки. Однак, вони мають значно слабшу психолого-педагогічну підготовленість, а головне, у частини з них відсутня потреба у підвищенні своєї педагогічної майстерності. Вони не цікавляться сучасними дидактичними та виховними технологіями, не виписують методичних журналів із свого фаху, мало читають спеціальну науково-методичну літературу [125].

Р.Цеслінський визначив чотири типи вчителів фізичної культури за специфікою їх педагогічної діяльності в школі:

1. Тип вчителя – новатора. Цей вчитель постійно підвищує свою кваліфікацію, працює активно і творчо. Успішно реалізує вимоги навчальних програм та завдання фізичного

виховання учнів школи.

2. Тип тренера – спортсмена. Цей вчитель є вузько профільним спеціалістом. Він вважає своїм головним обов'язком сформувати в учнів навички у виконанні рухових дій, які рекомендує програма й розвивати у них фізичні якості. Він добре проводить у позаурочний час спортивні секції й вміло організує спортивно-масову роботу з учнями в школі.
3. Тип вчителя – дидактика. Цей вчитель має інтерес до педагогічної праці з дітьми та молоддю. Намагається успішно реалізувати дидактичні та виховні завдання у навчально-виховному процесі з учнями. Однак недостатній рівень загальнопедагогічної підготовки не дозволяє йому досягти значних успіхів у своїй фаховій діяльності.
4. Тип вчителя – імпровізатора. Вчитель, якого віднесли до цього типу, має недостатню теоретичну та практичну підготовленість. Він формально і часто байдуже ставиться до власного професійного удосконалення, слабо готується до уроків, в його роботі немає чіткої системи, яка повинна бути у навчально-виховному процесі. Тому, під час уроків він часто імпровізує, намагається пропонувати учням такі засоби, які не потребують від нього особливих зусиль у засвоєнні їх учнями (переважно, рухливі та спортивні ігри) [124, 125].

На думку Р.Цеслінського у шкільній практиці домінують два типи вчителів: дидактика та тренера-спортсмена. Головними перешкодами у зближенні реальної практики вчителя фізичної культури до теоретичної моделі зразкового педагога, як відзначає дослідник, є:

1. Суперечності між функціями вчителя і можливостями їх реалізації; між поставленими завданнями перед системою фізичного виховання школярів та умовами їх розв'язання в школі, де працює вчитель. Вони не можуть бути якісно вирішені без модернізації шкільної спортивної бази, збільшення кількості фізкультурного інвентарю, систематичного лікарського контролю за станом здоров'я школярів, зменшення кількості учнів в класі тощо.

2. Суперечності між вимогами до діяльності вчителя фізичної культури з боку різних суспільних груп, особливо керівництва шкіл та батьків учнів. Директор вимагає від вчителя, переважно, досягнення учнями результатів на спортивних змаганнях, оскільки керівництво органів освіти відзначає школи в цьому плані, а батьки зацікавлені в тому, щоб їхні діти систематично брали участь у різних рекреаційних формах масової фізичної культури в позаурочний час, яку повинен організовувати вчитель.

3. Неузгодженість між моделлю випускника вищого навчального закладу та обсягом тих функцій, які вимагає сучасна шкільна практика. Часто молоді випускники цих закладів не достатньо підготовлені до проведення в школах туристично-рекреаційних заходів з учнями, співпраці з різними спортивними установами (клубами, товариствами та ін.), а також з батьками [124, 125].

Р.Цеслінський вважає, що позитивні зміни у покращенні фізичного виховання школярів можуть відбутись лише тоді, коли вчителі організують самостійне застосування учнями засобів фізичної культури у позаурочний час, а також активізують свою роботу з батьками. Він звертає також увагу на модернізацію навчальних планів та програм вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку спеціалістів фізичної культури. А саме, забезпечення тісного зв'язку теоретико-методичної підготовки студентів з вимогами шкільної практики, корекції навчальних дисциплін психолого-педагогічного циклу, опрацювання нових критеріїв прийому абітурієнтів до вищих навчальних закладів на факультети фізичного виховання, з врахуванням їх мотивації щодо даної спеціальності [125].

Відома польська дослідниця педагогічної діяльності вчителя фізичного культури та підготовки спеціалістів фізичного виховання і спорту у вищих навчальних закладах З. Жуковська розробила модель педагогів цієї галузі, в якій визначила три основні компоненти: змістовно-мотиваційний, методично-організаційний та суспільно-культурний . Кожен з них, в свою чергу, містить певні компетенції (професійні якості) вчителя фізичної культури [438, 439].

До змістовно-мотиваційного компоненту, на її думку, відносяться наступні компетенції: педагогічні здібності, професіоналізм, ідентифікування зі своєю професією, дослідницька діяльність. Особливу роль відіграють компетенції професіоналізму. які складаються з теоретико-методичних та спортивно-моторичних компетенцій. Теоретико-методичні компетенції передбачають актуалізацію власних знань з теорії та методики фізичного виховання, біомедичних та гуманітарних наук, з методики спортивних дисциплін у навчально-виховному процесі з учнями. Спортивно-моторичні компетенції означають, що вчитель фізичної культури утримує високий рівень рухової підготовленості , що дає йому можливість демонструвати учням фізичні вправи. За компетенцію ідентифікування себе з педагогічною діяльністю З.Жуковська розуміє відчуття вчителем реалізації власних професійних прагнень, а також мотивацію вибору саме цієї професії.

Дослідницькі компетенції передбачають новаторський підхід до реалізації завдань системи фізичного виховання, експериментування та наукове обґрунтування застосування форм і методів (дидактичних та виховних) у навчально-виховному процесі із школярами. Ці компетенції також передбачають формування інтересу учнів до систематичних занять фізкультурою та спортом, в результаті чого зростає їх активність не тільки на уроках, а також в самостійній рекреаційній діяльності. Дослідницькі компетенції сприяють конструктивізму в педагогічній діяльності вчителя. Наприклад, оптимальний вибір та структуризація змісту запропонованих учням знань, умінь та навичок, якими вони повинні опанувати протягом семестру (півріччя) або навчального року.

Методично-організаційний компонент складається з організаторських, дидактичних та контрольно-оцінюючих компетенцій. Сутністю дидактичних компетенцій є єдність знань та умінь, застосування вчителем адекватних форм, методів та дидактичних засобів реалізації визначених навчальних, виховних та оздоровчих завдань. Для доброго опанування цими компетенціями вчитель повинен одержати належні знання у галузі психічного та фізичного розвитку учнів; з методики навчання фізичних вправ, передбачених програмою даного класу; з методики розвитку рухових якостей; з технології аналізу особистої педагогічної праці та об'єктивної оцінки навчальної діяльності учнів. З. Жуковська вважає, що розвиватись та вдосконалюватись дидактичні компетенції можуть лише за умови постійного самовдосконалення вчителя фізичної культури, стійкої мотивації до підвищення особистого кваліфікаційного рівня [438].

Організаторські компетенції полягають не лише в застосуванні вчителем у навчально-виховному процесі нових сучасних технологій, але й активного залучення учнів до підготовки та участі у процесі проведення уроків з фізичного виховання. Наприклад, підготовка відповідного фізкультурного інвентаря та обладнання, страхування під час виконання складних вправ; суддівства у спортивних іграх тощо. Вони також передбачають здатність вчителя до модернізації традиційних форм та методів проведення уроків, які дають можливість отримати належне фізичне навантаження та підвищити інтерес учнів до запропонованих вправ. Контрольно-оцінювальні компетенції полягають у застосуванні відповідних критеріїв оцінювання знань, умінь та навичок учнів, вони реалізуються на основі принципів періодичності, систематичності та об'єктивності.

Суспільно-культурний компонент передбачає наступні компетенції: комунікативність, активну участь в суспільному житті школи та поза її межами, а також

особисту загальну культуру. Комунікативні компетенції забезпечують здатність вчителя розуміти та інтерпретувати загально-дидактичні і виховні завдання в контексті спілкування з класом і з кожним учнем індивідуально. Педагогічна діяльність вимагає від вчителя загальнолюдських моральних якостей: людяності, активної громадянської позиції, відповідальності, терпимості, здатності до співчуття тощо. Зазначені якості детермінуються різними аспектами, визначальним серед яких є високий рівень загальної культури педагога.

З.Жуковська підкреслює, що власна система виховної роботи вчителя повинна бути підпорядкована загальношкільній стратегії виховання учнів кожної школи. Компетенції активної участі у суспільному житті школи та поза її межами вимагають від учителя фізичної культури відповідної етико-моральної позиції, усвідомлення того факту, що обмеження своєї діяльності лише рамками школи, обмежує його духовний, загальнокультурний та громадянський розвиток. Загальнокультурні компетенції вимагають від учителя високого рівня особистої культури та активної участі в культурному житті школи. Ці компетенції допомагають йому мотивувати учнів до культурного розвитку у широкому розумінні цього поняття, а не тільки застосування засобів фізичної культури у своєму особистому житті [438, 439].

Відомий польський спеціаліст у галузі теорії і методики фізичного виховання Я. Бєльський на підставі систематизації та узагальнення наукових праць, опублікованих у Польщі, Угорщині, Німеччині та інших країнах, багаторічного аналізу передового педагогічного досвіду і практики фізичного виховання учнів різних типів шкіл та власних експериментальних даних розробив праксеологічну модель фахової діяльності вчителя фізичної культури, здатного ефективно працювати в умовах реформування шкільної освіти у Польщі. Ця модель містить низьку складових його особистості [107, 110].

Результативність праці вчителя проявляється в тому, що переважна більшість його учнів має добре здоров'я та фізичний розвиток, високий рівень спеціальних знань та рухової підготовленості. Це дає їм можливість брати активну участь в спортивно-масовій роботі (шкільні змагання, спортивні секції та тощо) та сформувати стійку потребу в особистій руховій діяльності (оздоровчій та спортивній).

Фахова підготовленість, як складова моделі вчителя полягає не тільки в тому, що він закінчив вищий навчальний заклад, в якому досягнув високого рівня професійної підготовленості, а головне, в подальшому удосконаленню в різних формах післядипломної освіти.

Наступною складовою праксеологічної моделі є організація педагогічної діяльності . Високих результатів у педагогічній діяльності вчитель досягає, переважно, завдяки її чіткої організації, яка характеризується: свідомістю та цілеспрямованістю, конкретністю доручень учням і вимог до них у навчально-виховному процесі, раціональністю його змісту, засобів та визначення організаційних форм фізичного виховання школярів, чіткою організацією проведення різних форм фізичної культури учнів в режимі навчального дня школи та в позаурочний час.

Педагогічні вміння учителя, як складова моделі забезпечують ефективність його навчально-виховної діяльності, яка полягає у чіткому плануванні програмового матеріалу для кожного класу на навчальний рік (семестр) та окремі уроки; оптимальному використанні часу, відведеного на урок (його моторна щільність); застосуванні ефективніших методів і прийомів навчання учнів фізичних вправ та їх виховання; використанні новаторських елементів та прояві творчості в комплексному розв'язанні завдань фізичного виховання учнів; формуванні мотивації школярів до систематичних занять фізичною культурою та спортом.

До основним чинників, які, на думку Я.Бєльського, зумовлюють ефективність педагогічної праці вчителя відносяться: достатній педагогічний досвід, усвідомлення своєї ролі у суспільстві; глибокі спеціальні знання та уміння використовувати їх у професійній діяльності; систематичне удосконалення педагогічної майстерності; висока відповідальність за стан здоров'я, фізичний розвиток та рухову підготовленість учнів; сумлінне ставлення до своїх професійних обов'язків та об'єктивний аналіз своєї педагогічної діяльності [107, 110].

Праксеологічна модель запропонована автором містить також стиль взаємовідносин з учнями, який має характеризуватися доброзичливістю, тактовністю, об' єктивним ставленням до них, партнерськими стосунками. Вчитель є авторитетною людиною для учнів і в стосунках з ними має переважати демократичний стиль.

Матеріальні та соціальні умови праці. Вчитель працює в добрих матеріальних умовах. Він постійно дбає про модернізацію матеріальної бази (спортивний зал, майданчик) та придбання необхідного фізкультурного інвентаря й обладнання. Керівництво школи, колеги, учні та батьки ставляться до нього з повагою як до авторитетної людини.

Суспільна діяльність вчителя полягає в його активній участі в організації спортивно-масових заходів в школі та своєму регіоні, а також в діяльності молодіжних організацій (спортивні, туристичні клуби та секції). Він не обмежується лише інтересами своєї професії, а цікавиться літературою, музикою, мистецтвом, що збагачує його духовний світ, підвищує авторитет серед учнів і допомагає досягти успіхів у педагогічній діяльності.

Компоненти поданої моделі відзеркалюють сутність діагностичної і процесуальної функцій вчителя щодо комплексної реалізації оздоровчих, освітніх і виховних завдань фізичного виховання учнів.

Визначенню характерних рис особистості вчителя фізичної культури, його професійних якостей, що дозволяють продуктивно і творчо працювати у загальноосвітній школі присвятили свої дослідження вчені України, Росії, Білорусі (С.Балбенко [3], К. Данилко [22], Л.Волков [18], О.Куц [42], М.Віленський [10], В.Завацький [27], Л.Сущенко [87], О.Тимошенко [82], Б.Шиян [85], А.Цьось [87] та ін.).

Ефективність психолого-педагогічної та спеціальної підготовки вчителя за останні роки вивчались вченими Німеччини, Швеції, Чехії та Словаччини. В дослідженнях, що проводились у країнах Західної Європи, аналізувалась педагогічна діяльність вчителів, які працювали у школах різних типів, а також визначались основні чинники, що суттєво впливають на ефективність їхньої педагогічної праці. Однак, при цьому не бралась до уваги думка студентів-випускників, які навчались в академіях фізичної культури і на факультетах фізичного виховання університетів (інститутів). Дослідження проблеми, яка відноситься до визначення основних компетенцій, що формуються в процесі підготовки сучасного вчителя фізичної культури не може ігнорувати оцінки студентів, щодо якості їх знань, умінь та навичок із загально-наукової, психолого-педагогічної та спеціальної підготовки, яку вони отримали у вищому навчальному закладі (це питання було розглянуто нами у підрозділі 6.1.).

Аналіз науково-методичної літератури та наукових досліджень проведених за останні п’ятнадцять років свідчать, що у Польщі відсутня уніфікована типологія компетентнісних характеристик вчителя, що є однією з причин різних підходів щодо розробки моделей професійної підготовки спеціалістів фізичної культури. У більшості випадків ці моделі містять вимоги до виконання основних навчально-виховних функцій вчителя (організація, керівництво і контроль навчально-виховного процесу із школярами), які повинні бути реалізовані в його професійній діяльності, переважно, у процесі

проведення уроків та позакласних занять з фізичної культури та спорту.

Розробка моделі компетенцій педагогів, яка б передбачала сучасні вимоги до професійної підготовки вчителя фізичної культури на даному етапі розвитку суспільства, конче потрібна для подальшого удосконалення навчальних планів, програм з різних предметів, написання нових підручників та посібників для студентів вищих навчальних закладів не тільки Польщі, а й України, які мають багато спільного у концептуальних підходах, щодо реформування системи підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту.

Відомо, що результативність педагогічної діяльності вчителя фізичної культури залежить від його професійної підготовленості, обумовленої обсягом отриманих теоретично-методичних знань та сформованих фахових умінь під час його навчання у вищому навчальному закладі.

Польські педевтологи (Х.Квятковська [243, 244], Т.Левовицький [248, 249], В. Оконь [277] та ін.) мають значний науковий доробок у визначенні кваліфікаційних і компетентнісних вимог до вчителів загальноосвітніх шкіл. В умовах значних суспільно-економічних змін і з урахуванням загальної глобалізації та європейської інтеграції в освіті вони пропонують сучасні концепції педагогічної освіти та розробляють моделі підготовки майбутніх вчителів у вищих навчальних закладах. В процесі наукового обґрунтування цих важливих для реформування вищої освіти питань вони спираються на міжнародний досвід вчених інших країн, документи та рекомендації, які за останні роки були розроблені авторитетними міжнародними організаціями у галузі освіти, науки та культури.

Міжнародні організації, (ЮНЕСКО, ПРООН, Рада Європи, Організація Європейського Співробітництва і Розвитку та ін.) які працюють у галузі освіти, активно вивчають проблеми, пов'язані з компетентнісно орієнтованою освітою. У документах підготовлених ними за останні десять років, розглядались ключові компетенції спеціалістів, яких готують вищі навчальні заклади для різних галузей промисловості, освіти, медицини та ін.

Одним з провідних напрямів діяльності вищевказаних міжнародних організацій, які визначають шляхи подальшого розвитку освіти, є підтримка ініціатив, що спрямовані на організаційне, моніторингове та науково-методичне забезпечення процесу підготовки фахівців різних галузей промисловості, освіти, медицини, сільського господарства та ін. на засадах компетентнісного підходу. Оскільки поняття ключових компетенцій є багатогранним, їх визначення та трактування широко обговорюється на міжнародних наукових конференціях та симпозіумах. Експерти країн Європейського Союзу визначають поняття компетенції, як здатність людини застосовувати свої уміння, що забезпечують їй активне використання набутих досягнень у нових ситуаціях.

Міжнародна Комісія Ради Європи розглядає поняття “компетентності” як загальні або ключові, базові уміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, ключові уявлення або опірні знання, навички тощо. На думку експертів Ради Європи фахова компетентность спеціаліста передбачає: спроможність його сприймати та відповідати на індивідуальні і соціальні потреби; комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок.

На міжнародній науковій конференції, яка відбулась під егідою ЮНЕСКО в Норвегії (2004 р.), вчені прийшли до висновку, що трактувати поняття компетентності належить як здатність ефективно і творчо застосовувати знання і набуті уміння у міжособистісних відносинах, життєвих ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми у соціальному контексті та професійних ситуаціях.

Міжнародний департамент стандартів для навчання та освіти визначає поняття компетентності, як спроможність кваліфіковано діяти, виконувати завдання або роботу.

При цьому дефініція компетентності містить певний обсяг знань, навичок та ставлень, що дають особистості змогу ефективно діяти або успішно виконувати ті функції, які спрямовані на досягнення певних стандартів у професійної галузі діяльності. Для об'єктивного оцінювання компетентності пропонується виділити в цьому понятті наступні складові: набуті знання, уміння, навички та навчальні досягнення [258].

В польській та українській літературі застосовується три поняття: компетенція, компетентність та компетентний. Їх можна пояснити таким чином:

компетенція – це об'єктивно ідеальна категорія, що може бути застосована для характеристики будь-якої сфери діяльності людини, визначає її повноваження, права та обов'язки;

компетентність – це реально об'єктивна категорія, що застосовується для характеристики діяльності конкретної людини чи групи людей і свідчить про відповідність означеної компетенції; компетентність є сукупністю характерною людині щодо відповідності її діяльності визначеним нормам. Це слово походить від латинського “competentio”, що означає – досягаю, відповідаю, підходжу. Словник іншомовних слів визначає це поняття, як поінформованість, обізнаність, авторитетність [77];

компетентний – інтегрована риса особистості, що використовується у характеристиці її діяльності.

У психолого-педагогічній літературі поняття “професійної компетентності” розглядається, як фахова підготовленість і здатність вчителя до реалізації навчально-виховних завдань і обов'язків у педагогічній діяльності в школі, що обумовлені освітніми стандартими з певного напрямку або спеціалізації. До її структури входять: психолго-педагогічні, дидактичні та спеціальні знання, фахові уміння; морально-вольові якості, які дають можливість впевнено і толерантно спілкуватись з учнями; професійні здібності та певний досвід педагогічної діяльності. Ми поділяємо думку вчених (А.Коноха [36], С. Сисоєвої [75], Л.Сущенко [81] та ін.), які досліджували питання професійної компетентності педагогів. Вони визначають професійну компетентність вчителя за трьома напрямками: операційно-технологічні (знання, уміння і навички), мотиваційні (спрямованість на учнів та свою професію, сформованість особистісних якостей) і рефлексивні. Поняття “рефлексія” у наш час використовується в філософії, психології, педагогіці, соціології в процесі вивчення проблем мислення і діяльності людини, управління навчально-виховним процесом, самоаналізу і самооцінки своєї праці. На думку Б.Ананьєва, кожній людині (особливо педагогу) необхідно набути досвіду усвідомлення себе суб'єктом поведінки і реалізації в поведінці раніше ніж ставлення до себе перетворюється у рису характеру. Таке усвідомлення себе є рефлексією [2, с. 20].

Науковці вважають, що професійна компетентність передбачає усвідомлення вчителем особистої мотивації до педагогічної діяльності, потреб та інтересів, ціннісних орієнтацій і уявлення про свою соціальну роль у суспільстві; самооцінку особистісних якостей, професійних знань, умінь і навичок, стійку мотивацію до удосконалення професійної майстерності. Якщо мова йде про професійну підготовку вчителів, то можна вважати що компетентності формуються тільки за умови глибокої особистої зацікавленості студентів у майбутній педагогічній діяльності.

Важливе значення набуває у наш час поняття компетентності спеціаліста у будь-якої галузі. Наприклад, відомий британський психолог Д. Равен вважає, що компетентність – це специфічна здатність людини, яка необхідна для ефективного виконання конкретної дії у конкретній предметній галузі і яка вимагає вузько спеціальних знань в цій конкретній предметній галузі, відповідних навичок, способів мислення, а також

розуміння відповідальності за власні дії. Бути компетентним, як вважає дослідник, означає мати набір специфічних компетентностей різного рівня (спостерігати, глибоко розуміти предмет, самостійно ставити питання, вирішувати міжособистісні питання, тощо). Крім того Д.Равен говорить про "вищі компетентності", які, незалежно від того, в якій конкретній галузі вони проявляються, передбачають наявність у людини високого рівня ініціативи, здатності організувати інших людей для досягнення поставленої мети, готовність оцінювати і аналізувати соціальні наслідки власних дій тощо [74].

Поняття "компетенції" за останні роки часто застосовується у галузі освіти, як до педагогів так і до учнів або студентів. Слово "компетенція" (competentia) – відповідальність, пов'язане з обов'язком виконання певних дій. Компетенції – то є обсяг знань, умінь, справності, а також цінностей, необхідних для успішної реалізації поставлених завдань [152]. Поняття "компетенції" не слід ототожнювати з поняттям "кваліфікація". Підтвердження кваліфікації отриманням диплому про закінчення певного навчального закладу, ще не свідчить про широкі компетенції в даній галузі освіти.

У вітчизняній і зарубіжній літературі професійні знання, уміння та навички вчителя , а також його духовна культура характеризуються таким поняттям, як "компетентність педагога". Цій проблемі присвячено праці В.Бондаря [7], М.Євтуха [25], Н.Зволінської і В. Маслова [28], А.Коноха [36], Н.Кузьміної [41] та ін. Аналіз робіт названих вчених свідчить, що більшість з них вважають поняття "педагогічна майстерність" тотожним змістові і структурі "професійної компетентності".

У відповідності з дефініцією, яка розглядається у словнику сучасної польської мови, компетенцією є певний обсяг знань та умінь, професіоналізм, знання даної діяльності. Поняття компетентність розглядається наступним чином: знання та вміння в певній галузі, що характеризує професіоналізм особи, відповідна підготовленість до певної діяльності, прийняття раціональних рішень людиною. Слід зазначити, що відсутність у науковому обігу в польській педагогічній науці чітко визначеної структури компетентністних характеристик вчителя, утруднює розробку сучасних моделей професійної підготовки педагогічних кадрів.

Більшість науковців (Р.Жуковська [437], Р.Цеслінський [124], З.Яворський [191] та ін.) дотримуючись традиційної адаптаційної освітньої парадигми вважають, що головну роль у навчально-виховної діяльності відіграють праксеологічні компетенції вчителя. Вони не завжди враховують важливого значення для успішної професійної діяльності комплексу його аксеологічних компетенцій (морально-вольові, комунікаційні та ін.).

Водночас розробка моделі фахової діяльності сучасного вчителя на теоретичній основі холістичної (всеохоплюючої, всебічної) концепції виховання підростаючого покоління дає можливість перейти до планування структури та змісту сучасних варіантів системи професійно-педагогічної підготовки студентів, орієнтованих на формування у майбутнього вчителя фізичної культури необхідних особистісних якостей і надання йому як найповнішого комплексу фахових компетенцій.

Специфіка структури професійної компетентності педагога полягає в тому, що вона містить в себе характеристики його особистісних якостей, оскільки для вчителя, який обов 'язково проводить виховну роботу з учнями, вони відіграють провідну роль. На думку І. Зязюна крім знань і умінь вчителю необхідні певні особистісні якості, адже сам педагог є інструментом впливу на учня. Цей інструмент – його душа, він має бути чуйним до іншої людини, гуманним у своїх помислах [30].

Професійна компетентність вчителя є інтегрованим поняттям, яка об'єднує наступні її складові: світоглядні позиції особистості та професійні якості (знання і вміння)

у реалізації оздоровчо-профілактичних, діагностико-прогностичних, навчально-розвивальних, методичних, виховних, комунікативних, організаційно-педагогічних, контрольних, просвітницьких аспектах його діяльності та постійного педагогічного самовдосконалення.

Професіоналізм навчальної діяльності у вищому навчальному закладі – це мистецтво викладача формувати готовність студентів до ефективного розв'язання виховних, навчальних та оздоровчих завдань засобами фізичної культури за час, відведений на навчально-виховний процес учнів певного класу. Таким чином, базовий критерій професіоналізму у педагогічній діяльності – це здатність вчителя творчо використовувати отримані у вищому навчальному закладі знання, сформовані уміння та навички для комплексного розв'язання фахових та особистісних завдань. На думку Н. Кузьміної, професіоналізм – це сукупність стійких властивостей особистості, індивідуальності спеціаліста, які задовольняють вимоги професії. Професіоналізм, як стійка властивість особистості і діяльність спеціаліста, формується у процесі його професійної освіти [41].

Під базовим критерієм професіоналізму розуміють кінцевий результат фахової діяльності, певне соціальне замовлення. Особистісну суть професіоналізму складають знання, необхідні для виконання професійної діяльності, специфічне ставлення вчителя до учнів, навчального процесу, умов фахової діяльності і необхідності самовдосконалення як професіонала. Діяльну (процесуальну) сутність професіоналізму складає комплекс умінь: гностичних, самовдосконалення, спілкування, вміння перебудувати діяльність свою та учнів, реконструювати навчально-виховну інформацію для отримання очікуваного результату своєї праці. Від цього залежать успіхи у професійній діяльності кожного педагога. На думку І.Зязюна – "специфіка професіоналізму у будь-якій професії є компетентність та озброєння системою умінь" [30, с. 303].

Поняття професійної компетентності, на думку Г.Бєлєнької охоплює наступні компоненти:

- обсяг глибоких та змістовних знань, якими педагог вільно володіє; практичні уміння з їх наступним застосуванням;
- психологічні якості, що дають особистості можливість вільно, впевнено і толерантно діяти у залежності від наявної необхідності та потреб умов життя;
- повноваження застосовувати професійні уміння у конкретних ситуаціях [4, с. 6].

Якщо мова йде про професійну компетентность вчителя, то обов'язковою умовою їх набуття виступає формування і розвиток світогляду, власної світоглядної позиції і сформованої на її основі педагогічної лінії поведінки.

У процесі навчання студентів у вищому навчальному закладі можливо сформувати лише її основу, тому, що фахова компетентність формується під час набуття вчителем педагогічного досвіду і постійної праці над удосконаленням своєї майстерності. Професійна компетентність не є сталою величиною, процес її формування ніколи не завершується і постійно змінюється. Її якість можна оцінити в конкретних ситуаціях діяльності вчителя (навчальна, виховна, організаційна) відповідно до вимог його функціональних обов'язків. Сучасний вчитель фізичної культури має бути ініціативним і творчим у своїй педагогічній діяльності, знати до чого потрібно прагнути, що є в реальності, що йому треба

робити і чому робити саме так; оцінювати наслідки своєї праці і нести за них особисту відповідальність.

Стрімке поширення поняття “професіоналізм вчителя” спостерігається в документах сучасних освітніх реформ у зарубіжних країнах, в матеріалах міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Комітет з питань освіти Ради Європи, Міжнародна Організація Праці, Організація Міжнародного Співробітництва і Розвитку, Європейська Асоціація Педагогічної Освіти та ін.), які останнім часом приділяють посилену увагу проблемам підготовки вчителів, покращення їх педагогічної діяльності, підвищення соціального статусу та ін. У доповіді з освіти ЮНЕСКО визначає, що міжнародний консенсус у даному дуже складному питанні існує лише в тому, що “педагогічну діяльність необхідно вважати висококваліфікованою професією” [415, с. 63]. Упродовж останніх років у світовому та європейському освітньому просторі опубліковано декілька моделей розвитку шкільної освіти в контексті майбутніх суспільних трансформацій та змін і основна частина з них пов'язується з процесами стандартизації освіти [162].

Комітет педагогічних наук Польської академії наук опрацював проект стандартів професійних компетенції вчителя, необхідних для виконання дидактичних, виховних та організаційних функцій у школі. До цих стандартів відносяться наступні компетенції: праксеологічні, комунікативні, креативні, співпраці, інформаційні та моральні. Умовою раціональної організації вищевказаних функцій та ефективності педагогічної праці є компетенції, якими студент повинен оволодіти у процесі навчання у вищому навчальному закладі та удосконалення своєї професійної майстерності після його закінчення [356].

У багатьох сучасних публікаціях та виступах на міжнародних наукових конференціях провідних вчених Польщі та інших країн вказується на те, що XXI століття повинно бути століттям компетенцій. У зв'язку з подальшим розвитком цивілізації значно зростає потреба на спеціалістів високої кваліфікації, які оперативно реагують на зміни, що відбуваються у суспільстві, промисловості, господарстві, економіці тощо. Все це стосується і фахівців фізичного виховання та спорту.

Розглянемо основні компетенції, які можна покласти в основу моделі сучасного вчителя фізичної культури.

1. Праксеологічні компетенції реалізуються в об'єктивному діагностуванні, ефективному плануванні, чіткій організації своєї педагогічної діяльності, контролі та оцінюванні учнів у процесі уроків фізичного виховання.

Вчитель, який володіє названими компетенціями може:

– розробити загальну концепцію своєї праці з фізичного виховання з кожним класом, учнями та батьками;

– визначити вихідний стан фізичної підготовленості, наявних умінь та знань учня, а також об'єктивно проаналізувати результати тестування школярів (володіти технологією діагностики фізичної підготовленості учнів);

– раціонально спланувати навчально-виховний процес з учнями, спираючись на результати їх обстежень (фізичний розвиток, стан здоров'я, рухову підготовленість);

– застосовувати відповідну дидактичну технологію: оптимальні методи та прийоми, організаційні форми навчальної праці учнів, визначаючи їх у відповідності до цілей, завдань та існуючих умов навчання;

– розробити авторську програму фізичного виховання для кожного класу;

– сформулювати конкретні завдання навчання та виховання учнів, запрограмувати відповідні засоби фізичної культури для їх реалізації;

– проаналізувати та об'єктивно оцінити досягнення учнів із предмету “Фізичне виховання”, враховуючи їх індивідуальні особливості;

– сформувати позитивну мотивацію учням до виконання фізичних вправ і тим самим успішно реалізовувати завдання враховуючи інтереси та потреби дітей і молоді;

– ефективно використовувати час, який виділено на урок фізичного виховання (досягти його високу моторну щільність);

– об'єктивно оцінити фізичний розвиток і стан постави учнів;

– визначити типові вади та їх причини у фізичному розвитку і стані здоров'я школярів (агресія, наркоманія, депресія, неврози) і скерувати учня до відповідної форми допомоги (медичної, психолого-педагогічної);

– об'єктивно оцінити результативність власної праці з фізичного виховання учнів;

– спланувати концепцію підвищення особистої педагогічної майстерності.

2. Комунікаційні компетенції вчителя передбачають правильність і ефективність використання мовлення у навчанні фізичних вправ. Культура мовлення є одним із важливих показників духовного багатство педагогів, культури їх мислення, а також могутнім засобом формування особистості учнів. В.О.Сухомлинський називав мовленеву культуру дзеркалом духовної культури людини і важливим засобом облагороджування його почуттів і думок. Це дозволяє розглядати культуру мовлення вчителя в числі найважливіших компонентів його професійної підготовки. Автор зазначає, що “живе спілкування з класом має практичну мету: поєднання допомоги в усвідомленні учнями сутності запропонованих знань, спрямування розумової активності учнів до певних цілей, спонукання до свідомого сприйняття інформації” [79, с. 64-65].

Функції спілкування можна звести до повідомлення інформації, пізнання особистості іншої людини в процесі спілкування, взаємовідносин людей в процесі міжособистісних взаємодій і взаємних контактів (Б.Ананьев [2], А.Бодалев [6] та ін.). Часто вони є непередбачуваними, про що пише В.Кан-Калік – “Хочу підкреслити, що спілкування з дітьми – це творчий процес, який викликає до життя безліч непередбачуваних ситуацій взаємодії. У цьому сенсі будь-який акт взаємодії з учнями є вирішення творчого завдання“ [31, с. 19].

Тому техніка педагогічного спілкування є досить складним процесом, детермінованим багатьма чинниками, в тому числі різними ситуаціями. Але вирішальну роль при цьому відіграє правильна психологічна установка на спілкування вчителя з учнями: відкритість до дітей, готовність до контакту з ними; передбачення їх задоволення від спілкування з педагогом та спільного емоційного переживання, яке відбувається в процесі взаємного спілкування; готовність до взаємодії з ними у навчально-виховному процесі.

Вченими психологами визначено три стилі взаємодії (спілкування) педагога з учнями: авторитарний (директивний), демократичний (колегіальний), ліберальний (вседозволений, анархічний). Кожен з цих стилів характеризується конкретними проявами: формальним (форма комунікації) і змістовим (зміст діяльності).

Якщо вчитель фізичної культури володіє комунікаційними компетенціями то він:

- уміє пристосувати власне мовлення до віку учнів та рівня їх розумових здібностей ;

- вміє застосовувати спортивну термінологію, образно і доступно пояснити учням особливості виконання кожної вправи;

- адаптує стиль виховного впливу до рівня зрілості учнів;

- мислить логічно і розвиває ці здібності у своїх вихованців;

- використовує різні технології дискусій, а також невербальної комунікації у спілкуванні з учнями;

- розвиває мовний арсенал своїх вихованців, демонструє функції мови, як інструмент розумової діяльності і порозуміння між людьми, постійно удосконалює своє мовлення та його естетику.

Все це проявляється в умінні спілкуватись з учнями, слухати їх, розуміти їх психічний стан, а також зміст їх відповідей. Вчитель, який має ці компетентності може використовувати різні техніки дискусії, а також невербальної комунікації у порозумінні із школярами, при повідомленні їм необхідних знань. Доступно виразити свої почуття і навчати учнів цьому; продемонструвати дітям культурну цінність та функції мови, як інструмента мислення і порозуміння між людьми.

3. Компетенції співпраці виражають успішність суспільних спілкувань. Ці компетенції має вчитель, який:

– вміло забезпечує взаємозв'язок між своєю професією, особистістю педагога і станом його взаємовідносин з учнями, а також з процесами, які відбуваються в колективі учнів певного класу;

– є особисто відповідальним і дотримується загальнолюдських моральних норм в контактах з учнями, батьками та колегами;

– мобілізує школярів до активної навчальної діяльності під час уроків;

– вміє розв'язувати конфліктні ситуації в класі, застосовуючи компроміс та переконання, а не примус;

– вміло підтримує ініціативу учнів щодо їх бажань до систематичних занять фізичною культурою та спортом;

– сприяє правильним взаємовідносинам між учнями та їх батьками;

– в стосунках з учнями керується доброзичливістю, тактовністю, об'єктивним ставленням до кожного з них, дотримується, переважно, демократичного стилю у взаємовідносинах із школярами;

– є прикладом для учнів, як різнобічна особистість та авторитетна людина, що у своєму житті дотримується вимог здорового стилю життя;

– об'єктивно оцінює рівень вихованості учнів та їх можливості, опрацьовує і реалізує авторську концепцію удосконалення системи виховання учнів засобами фізичної культури.

4. Креативні компетенції проявляються у творчому ставленні вчителя до своєї праці та нешаблонній педагогічній діяльності. Ними володіє вчитель, який:

– може працювати нестандартно, пропонувати своє оригінальне вирішення організаційно-методичних завдань під час проведення уроків фізичного виховання;

– вміє раціонально застосовувати засоби фізичної культури, що можуть змінюватись у залежності від об'єктивних ситуацій (зміна погодних умов або місця проведення уроків);

– стимулює самостійність, відповідальність учнів та здатність до аналітичного мислення у навчально-виховному процесі;

– застосовує методи психолого-педагогічних досліджень при аналізі різноманітних педагогічних ситуацій;

– вміє організувати та обладнати місце своєї праці (матеріально-спортивна база, фізкультурне обладнання та дидактичний матеріал);

– вміє використовувати у своєї праці спеціальну та психолого-педагогічну літературу;

– застосовує у своїй педагогічній праці ефективніші методи і прийоми навчання учнів різноманітних фізичних вправ та їх виховання засобами фізичної культури .

5. Інформаційні компетенції реалізуються застосуванням сучасних засобів інформації. Ними володіє вчитель, який:

– знає іноземні мови на рівні спілкування і вільного читання фахових публікацій;

– застосовує інформаційні технології у ході праці, перспективного та оперативного планування навчально-виховного процесу, узагальнення та аналізу результатів педагогічної діяльності (вміння використовувати комп'ютер, користуватись інтернетом, електронною поштою);

– може при розробці своєї авторської програми з фізичного виховання для певного класу використовувати необхідну інформацію з інтернету.

6. Моральні компетенції передбачають загальнолюдську культуру і вимагають об' єктивної оцінки довільних етичних вчинків людей. Цими компетенціями володіє вчитель, який:

– знає особисті етичні вимоги до педагога і дотримується їх;

– ставиться до своєї педагогічної діяльності як соціально значущої, що вимагає зусиль в організації педагогічного середовища;

– ставиться до себе як до самостійної, вільної та справедливої особистості, а до власного розвитку як підґрунтя морального вдосконалення та професійного росту;

– намагається робити у своїй педагогічній діяльності все для добра своїх вихованців;

– має моральну відповідальність за стан здоров'я, фізичний розвиток та вихованість учнів;

– у стосунках з учнями характеризується доброзичливістю, тактовністю, об' єктивним ставленням до кожного з них, дотримується переважно демократичного стилю у взаємовідносинах із школярами;

є прикладом для учнів, як різнобічна та авторитетна особистість, що дотримується вимог здорового способу життя.

В процесі навчання студентів у вищому навчальному закладі на заняттях із загально-наукових, психолого-педагогічних та спеціальних дисциплін у них формуються вище розглянуті компетенції. На думку українських вчених (Г.Бєлєнька [4], Л.Волков [18], А.Конох [36], О.Куц [42], В.Платонов [71], Л.Сущенко [81], О.Тимощенко [82], Б.Шиян [85], Ю.Шкребтій [86], А.Цьось [87] та ін.) професійна компетентність випускника вищого навчального закладу передбачає сукупність фізичних та інтелектуальних якостей, необхідних для самостійного та ефективного вирішення різних ситуацій, пов'язаних з майбутньою педагогічною діяльністю вчителя у школі. Вона передбачає: наявність знань, умінь та навичок творчого володіння фізичним, інтелектуальним і духовним інструментарієм, здатність взаємодії з учнями, колегами та батьками.

Основні вимоги до професійної підготовки спеціалістів фізичної культури можна подати узагальнено за низькою їх обов'язків. Випускники вищого навчального закладу зобов'язані знати те, що складає базис їх майбутньої педагогічної діяльності. Це теоретичні основи педагогіки, психології, суспільно-біологічних наук, основи професійних знань, умінь, навичок та їх логічне поєднання. Вони зобов'язані мати

спеціальну підготовку, що дозволяє виконувати основні завдання, які зумовлені їх педагогічною діяльністю; повинні вміти робити узагальнення, що дають можливість поєднувати теорію з практикою; знати, які теоретико-методичні положення можна застосовувати у розв'язанні конкретних завдань або проблем навчально-виховного процесу в школі.

Випускники вищих навчальних закладів зобов'язані володіти уміннями міжособистісного спілкування (з учнями, батьками, колегами). Вони повинні знати професійну етику та вміти реалізувати дидактичні принципи і норми поведінки у своїй практичній діяльності; прагнути до постійного підвищення науково-методичного рівня. У них повинна бути сформована мотивація до неперервної освіти, яка передбачає активний пошук можливостей до підвищення рівня особистих професійних знань, умінь та навичок. До цих вимог також належить оволодіння загальними професійними якостями: творчою ініціативою, самостійністю, відповідальністю, підприємливістю. Завдяки цим якостям професіоналізм учителя фізичної культури стає вагомим чинником суспільного розвитку.

Нами розроблена структурно-функціональна модель професійних компетенцій випускників факультетів фізичного виховання вищих навчальних закладів та академій фізичного виховання Польщі, які навчаються п'ять років й по закінченню цих навчальних закладів отримують ступень – “магістра” (рис 6.11). Вона розроблена на підставі орієнтованої моделі вчителя, яку пропонує Комітет педагогічних наук Польської Академії Наук та наших власних спостережень протягом понад десяти років праці у Кєльцінському гуманітарно-природничому університеті ім. Я.Кохановського. Ця модель відзеркалює вимоги до професійної підготовленості випускника – майбутнього вчителя фізичної культури, його основні фахові компетенції, наявність яких дозволяє йому виконувати педагогічні функції, спрямовані на комплексне вирішення оздоровчих, освітніх та виховних завдань у процесі фізичного виховання школярів. Володіючи цими компетенціями майбутній вчитель має відповідні загально-наукові та спеціальні знання, а також необхідну фахову підготовку, що дозволяє йому:

- методично грамотно проводити уроки фізичного виховання та різні форми позакласних занять з фізичної культури та спорту;
- оперувати нормативно-правовими знаннями у галузі фізичної культури;
- знати закономірності розвитку фізичних якостей, формування рухових умінь та навичок учнів різних вікових груп;
- знати основи навчальних програм та базові стандарти досягнень учнів кожного класу, вміти їх застосовувати при розробці власних навчальних програм з фізичного виховання;
- грамотно формулювати навчально-виховні завдання із свого предмету та підбирати відповідні засоби для їх реалізації;
- розробити авторську програму з фізичного виховання для учнів кожного класу основної школи, гімназії та ліцею з врахуванням оптимального використання спортивної бази школи (зал, фізкультурний майданчик);
- співпрацювати з батьками та різними громадськими організаціями (місцевий комітет фізичної культури та спорту, спортивні клуби та ін.), які проводять спортивно-масову роботу з дітьми та молоддю;
- планувати свою роботу спираючись на програми з фізичного виховання, потреби та інтереси учнів, наявні умови школи;
- використовувати відповідні організаційні форми та методи, а також технічні і дидактичні засоби навчання в процесі формування рухових навичок учнів, розвитку фізичних якостей, спостереження та слухання вчителя під час уроків фізичного виховання ;

- правильно демонструвати і чітко пояснювати фізичні вправи, якими учні повинні опанувати, володіти навичками страхування;

- надати першу до медичну допомогу в разі травмування учнів під час уроків фізичного виховання, позакласних занять та спортивних змагань;

- дотримуватись санітарно-гігієнічних вимог щодо безпеки проведення занять фізичними вправами з учнями;

- сприяти формуванню позитивної мотивації учнів та стимулювати їх до зміцнення свого здоров'я, покращення фізичного розвитку та рухової підготовленості;

- застосовувати різні методи та прийоми, а також використовувати відповідні тести контролю та оцінки досягнень учнів з предмету “фізичне виховання”;

- виявляти причини порушень дисципліни та фізичного і психічного стану учнів: вади опорно-рухового апарату, агресії, порушення моторики, вживання наркотиків, алкоголю, тютюнопаління і запропонувати їм ефективні засоби їх профілактики;

- об'єктивно оцінити ефективність власної педагогічної праці і розробити концепцію покращення особистого професійного рівня;

- поєднувати вимогливість з повагою до учнів, ставитись до них об'єктивно, незалежно від їхнього соціального походження, рівня вихованості та індивідуальних рис характеру;

– застосовувати інформаційні технології і використовувати інтернет для отримання необхідних знань у галузі фізичного виховання дітей та молоді.

Однак, слід зазначити при цьому, що у випускника вищого навчального закладу відсутній достатній практичний досвід, який має велике значення для успішної роботи вчителя. Можна мати глибокі знання з педагогіки, психології та спеціальних дисциплін, а не вміти реалізувати їх у достатній мірі у своєї практичної діяльності. Педагогічна практика у студентів ВНЗ у зв'язку з коротким терміном її проведення, не дає можливості розібратись із нюансами педагогічної діяльності, до того ж вона завжди відбувається під контролем керівника групи практикантів (викладача ВНЗ) та вчителя фізичної культури цієї школи. Все це значно обмежує прийняття практикантом власних рішень у різноманітних педагогічних ситуаціях, які виникають у навчально-виховному процесі із учнями.

Тому важливим компонентом комплексу фахових компетенцій вчителя фізичної культури є власний педагогічний досвід. Без цього не може бути належної професійної компетентності, тому що отримані знання та сформовані фахові вміння за роки навчання студента у вищому навчальному закладі повинні бути реалізовані у педагогічній діяльності в школі, яка не завжди буває такою “ідеальною”, як її розглядали викладачі у лекційних курсах, семінарських та практичних заняттях з різних навчальних дисциплін у ВНЗ. У цьому зв'язку, якщо мова йде про вчителя -професіонала , то можна вважати, що йому необхідно попрацювати в школі що найме 5-6 років, щоб відчути себе справжнім педагогом і пізнати у деталях на практиці особливості і труднощі педагогічної праці.

- Знає як раціонально спланувати навчально-виховний процес з фізичного виховання школярів. -Знає методи наукових досліджень з теорії і методики фізичного виховання.

професійного росту та морального вдосконалення.
- Є тактовною, доброзичливою та вихованою людиною, яка має різнобічні культурні інтереси.

Комунікативні компетенції:
-Добре володіє державною мовою і вміє спілкуватися з учнями різного віку.
-Вміє застосовувати спортивну термінологію, доступно пояснити учням виконання фізичних вправ.
-Знає як спілкуватись з учнями різних класів, має відповідні психологічні знання щодо міжособистісних контактів.
- Знає як співпрацювати з батьками та громадськими організаціями, які проводять спортивно-масову роботу із школярами.

Модель компетенцій випускників ВНЗ фізкультури і спорту

Інформаційні компетенції:
- Вміє користуватись сучасними інформаційними технологіями (комп'ютер, інтернет).
- Знає іноземну мову на рівні спілкування і читання фахових публікацій.
- Вміє застосовувати інформаційні технології у педагогічній праці (планування, аналіз, отримання необхідної інформації).

Креативні компетенції:
-Володіє психолого-педагогічними методами для аналізу та розв'язання педагогічних ситуації.
-Знає, як обладнати своє місце праці.
-Вміє застосовувати методи та прийоми навчання і виховання.

Рис. 6.11. Модель компетенцій випускників польських вищих навчальних закладів фізичної культури і спорту

За думкою С. Сисоєвої та Н. Мачинської – “Процес формування професійної компетентності триває протягом усього життя людини. На кожному етапі він набуває певного змісту, нових організаційно-педагогічних форм і методів, нових потреб і відповідних підходів до інтегрування індивідуальних професійних, соціальних аспектів життєдіяльності” [76, с. 12].

Професійна компетентність вчителя не є сталою величиною. Процес її формування та удосконалення продовжується до тих пір поки педагог працює у школі. Професійна компетентність постійно змінюється, а рівень її якості можна визначити в конкретних ситуаціях навчально-виховної діяльності вчителя фізичної культури.

Таким чином, готовність випускників ВНЗ до педагогічної праці вчителем фізичної культури є інтегральним утворенням, яке об'єднує інтелектуальні, моральні, емоційні та вольові якості особистості, сукупність професійно-орієнтованих компетенцій, стійкі мотиви до майбутньої діяльності у галузі фізичного виховання дітей та молоді.

Висновки до 6 розділу

1. Соціологічне опитування студентів-випускників польських та українських ВНЗ, які здійснюють підготовку вчителів фізичної культури, з метою виявлення їх думки щодо якості набутих ними професійних знань, умінь та навичок свідчить, що в питаннях вибору професії, яка пов’язана із фізичним вихованням дітей і молоді їх рішення майже аналогічне. Однак, щодо праці вчителем в школі польські студенти мають дещо більшу мотивацію (58,2%) у порівнянні з їх українськими колегам (14,6%).

Самооцінка науково-методичної та практичної підготовленості до педагогічної праці в школі (за 5 бальною шкалою) у польських та українських студентів досить висока (від 4,0 до 4,5 балів). Вона стосувалась знань і умінь з планування навчально-виховного процесу, оцінювання учнів; методики навчання різних фізичних вправ. Найнище оцінили студенти свої знання та вміння проводити заняття із корегуючої гімнастики та лікувальної фізкультури, іноземної мови та математичної статистики.

Організацію та зміст педагогічної практики 32% польських та 68% українських студентів оцінюють на добре, відповідно – 58% та 29% задовільно, 10% та 3% незадовільно. Переважна більшість студентів пропонує збільшити тривалість педагогічної практики.

У процесі самоосвіти 62,8% польських та 50,4% українських студентів періодично використовують методичні журнали. Лише 66,2% польських та 36,6% українських респондентів має власну бібліотечку з методичної літератури, що ми вважаємо суттєвим недоліком в їх підготовці

Студенти-випускники польських та українських ВНЗ вважають, що необхідно дотримуватись демократичного стилю у стосунках викладачів із студентами. Професорсько-викладацькому складу слід намагатись створювати позитивний психологічний клімат під час проведення академічних занять.

2.Модернізація системи підготовки спеціалістів фізичного виховання та спорту у Польщі і України, починаючи з другої половини 90-х років XX століття, відбувається у досить складних умовах трансформації суспільства до ринкових відносин. В Україні були введені нові освітньо-кваліфікаційні рівні в системі вищої освіти: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр. У Польщі існує лише два рівні: ліцензіат і магістр. Однак у зв'язку з прийняттям Україною Болонської Декларації і поступовим входженням до Європейського освітнього простору реальна перспектива її переведення на двоступеневий рівень вищої освіти, характерний для польських освітніх закладів.

3.Порівняльний аналіз систем підготовки вчителів фізичної культури у польських та українських ВНЗ свідчить, що незважаючи на ідентичність завдань, організаційних форм навчального процесу, оцінювання знань студентів; вимог, щодо написання дипломних і магістерських робіт тощо, підготовка майбутніх спеціалістів даної галузі у цих країнах має певні особливості, які проявляються у змісті навчальних планів ВНЗ, кількості годин, визначених на окремі предмети, загальному бюджеті годин у цих планах тощо. Так обсяг годин в планах українських навчальних закладів перевищує його, порівняно з польськими планами, майже в три рази за рахунок обсягу годин запланованих на самостійну роботу студентів. Вважаємо, що це розширює науково-методичну та практичну підготовку українських студентів до їх майбутньої праці в школі.

Польські навчальні плани ВНЗ передбачають обов'язкове проведення зимових, літніх та туристичних табірних зборів для студентів стаціонарної та заочної форм навчання. Вони дають можливість сформувати практичні вміння та навички студентів, щодо проведення різноманітних рекреаційних і туристичних форм занять з дітьми та молоддю. В українських ВНЗ ця форма підготовки фахівців фізичного виховання та спорту не завжди має місце.

4.На основі аналізу науково-методичної літератури та вивчення практики роботи ВНЗ, їх досвіду нами була розроблена структурно-функціональна модель професійних компетенцій випускників факультетів фізичного виховання польських ВНЗ та АВФ, які навчаються п'ять років і по закінченню цих навчальних закладів отримують ступень "магістра фізичного виховання". В її основу були покладені рекомендації Комітету Педагогічних наук Польської Академії Наук, щодо моделі вчителя школи та наш, понад десятирічний, досвід праці у Кєльцінському гуманітарно-природничому університеті ім. Я .Кохановського. Розроблена модель містить вимоги, щодо майбутньої праці випускника у різних типах шкіл (основна, гімназія, ліцей), розкриває його основні фахові компетенції, наявність яких дозволяє успішно виконувати педагогічні функції, спрямовані на реалізацію оздоровчих, освітніх та виховних завдань у навчальній та позакласній роботі з фізичного виховання школярів. Модель професійних компетенцій випускників може бути, на нашу думку, використана в українських вищих навчальних закладах, які здійснюють підготовку спеціалістів фізичної культури та спорту.

Загальні висновки

1. На підставі проведених досліджень встановлено, що система підготовки вчителів фізичної культури у Польщі формувалась та удосконалювалась на різних історичних етапах у тісному взаємозв'язку з еволюцією шкільної освіти загалом. Основні періоди становлення та розвитку національної системи фізичного виховання школярів та професійної підготовки майбутніх спеціалістів фізичної культури і спорту, були зумовлені соціально-історичними, військово-політичними, економічними, загальноосвітніми та соціокультурними чинниками. До них відносяться: етап створення окремих інституцій, в яких проводилась підготовка вчителів фізичної культури (гімнастики) для загальноосвітніх шкіл, починаючи з XIX століття до 1918 року (початок розбудови незалежної Польщі); етап формування польської системи фізкультурної освіти 1918-1939 рр.,(міжвоєнний період), підготовка спеціалістів у Познанському, Ягеллонському університетах та Варшавському ЦІФВ; післявоєнний період (40-50, 60-70, 80-90 роки) мав свої специфічні етапи обумовлені певними змінами у системі підготовки фізкультурних кадрів, створення АФВ у Познані, Кракові, Вроцлаві, Гданську, Катовіцах, організації факультетів фізичного виховання при університетах та педагогічних інститутах; сучасний етап реформування шкільної та вищої освіти у Польщі наприкінці XX та початку XXI століття (перехід до інтеграції з державними і суспільними структурами Європейського Союзу).

Кожен з цих історичних етапів має свої характерні особливості, пов'язані із вимогами суспільства та державними завданнями, які ставились перед цією галуззю освіти. Визначені етапи відзеркалюють динаміку соціально-економічного розвитку Польщі, її політичного устрою, розвитку науки з фізичної культури та спорту, потреби польських шкіл у висококваліфікованих вчителях фізичної культури.

2. Результати аналізу архівних документів та історичних матеріалів дають підстави констатувати, що до першої половини XIX століття професійна підготовка вчителів фізичної культури у Польщі не проводилась. Незначна кількість спеціалістів з гімнастики, які працювали у школах, закінчували навчальні заклади в інших країнах (Швеція, Чехія та ін.). Тільки у другій половині XIX століття у Польщі були організовані три осередки підготовки вчителів гімнастики для шкіл: курси товариства "Сокіл", школа гімнастики та масажу Х.Кучальської і курси (студія) при Ягеллонському університеті. Це був початок створення національної системи підготовки спеціалістів фізичної культури

для різних типів польських шкіл.

У зв'язку із різними суспільно-політичними умовами, які існували в польських протекторатів підлеглих Австро-Угорщині, Росії та Прусії, зміст та форми курсової підготовки вчителів гімнастики мав певні відмінності. Зокрема, у регіонах Західної Галичині у підготовці вчителів під патронатом "Сокола" перевага надавалась методиці навчання шведській гімнастиці і рухливим іграм. Подібна концепція у підготовці спеціалістів фізичної культури реалізувалась на курсах Х.Кучальської, де навчались також і жінки, які мали право викладати гімнастику у жіночих гімназіях. На двох-трьох річних курсах при Ягеллонському університеті підготовка фахівців фізичного виховання передбачала широку програму. Поряд з практичними заняттями з гімнастики, легкої атлетики, рухливих та спортивних ігор, плавання, слухачам курсів також пропонувався цикл лекцій з анатомії, фізіології та інших предметів, які викладали професори цього навчального закладу. Якість підготовки спеціалістів фізичної культури, які навчались у ті часи в Ягеллонському університеті, не поступалась підготовці випускників цього профілю у навчальних закладах Західної Європи.

3. Встановлено, що після отримання Польщею незалежності (1918 р.) гострою проблемою шкільної освіти була недостатня кількість кваліфікованих кадрів для викладання предмету "Фізичне виховання" у загальноосвітніх школах. Починаючи з 1920 року у різних регіонах країни (Варшава, Львів, Познань, Краків) створюються однорічні державні курси підготовки спеціалістів фізичного виховання, переважно для працюючих вчителів, які не мали цієї кваліфікації, а також для випускників середніх шкіл та вчительських семінарій, при наявності у них доброї фізичної підготовленості. У 1924 році були відкриті Вищі вчительські курси, на яких здійснювалась двохпрофільна підготовка вчителів фізичної культури та співів. Вони функціонували у Польщі до початку другої світової війни.

Починаючи з 20-х років, підготовка вчителів фізичної культури з вищою освітою здійснювалась у Познанському (з 1922 р.), Ягеллонському (з 1927 р.) університетах та Варшавському інституті фізичного виховання (з 1925 р.), пізніше цей навчальний заклад було реорганізовано в академію фізичного виховання ім. Й.Пілсудського (1938 р.). Тривалість підготовки майбутніх вчителів в університетах складала три роки, а в інституті фізичного виховання – два роки (з 1936 р. термін навчання було збільшено до трьох років). Випускники факультетів фізичного виховання Познанського та Ягеллонського університетів отримували також другу спеціальність – учителя біології або географії. Таким чином, ці ВНЗ започаткували національну систему підготовки фахівців фізичної культури та спорту (науково обґрунтували навчальні плани, програми з різних предметів та апробували їх у багаторічній практиці). За міжвоєнний період було підготовлено 1448 спортивних педагогів з вищою освітою. Якість їх професійної підготовки була досить високою і відповідала європейським стандартам того історичного періоду, щодо спеціалістів даної галузі.

4. За результатами дослідження встановлено, що розвиток системи фізичної культури та спорту у Польщі в 1945–60-х роках відбувався в умовах зміни політично-господарського ладу, країна ввійшла до соціалістичного табору За досить короткий проміжок часу було здійснено ряд реформ, спрямованих на покращення фізичного виховання дітей та молоді; створено державні керівні органи фізичної культури та спорту; розпочалась активна відбудова матеріальної бази навчальних закладів; налагоджено організацію навчального процесу з фізичного виховання у школах різного типу; опрацьовано і впроваджено у школи нові навчальні плани і програми; почав інтенсивно розвиватись масовий дитячо-юнацький спорт; було відроджено довоєнну систему підготовки спеціалістів цієї галузі. Підготовка вчителів фізичної культури з вищою

освітою для загальноосвітніх шкіл у 1945-1960 р.р. була зосереджена у Варшавській АФВ та на факультетах фізичного виховання Познанської і Краківської медичних академій. Зміст підготовки цих фахівців майже не відрізнявся від підготовки спеціалістів цієї галузі, яка проводилась у Польщі у міжвоєнний період. Тривалість навчання студентів у цих закладах була три роки. Підготовка фізкультурних кадрів проводилась за однією спеціальністю – "фізична культура і спорт" (в період 1945-1973 р.р.), після закінчення ВНЗ випускник отримував освітню кваліфікацію – "магістр фізичного виховання і спорту" .

У цей період у підготовці фахівців цієї галузі реалізувалась концепція універсального спеціаліста, здатного працювати не тільки у школах, а й інших спортивних структурах (спортивні школи, товариства, клуби та ін.). Однак така багатопрофільна підготовка фізкультурних кадрів в деякій мірі негативно позначалась на ґрунтовній підготовці студентів до педагогічної діяльності у школі. Поряд з названими ВНЗ підготовку вчителів фізичної культури для початкових та основних шкіл, починаючи з 1950 року, здійснювали 16 педагогічних ліцеїв, де навчання майбутнього вчителя тривало три роки.

На підставі аналізу літературних джерел та навчальних планів фізкультурних ВНЗ можна стверджувати, що у 1960-1970 рр. система підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту у Польщі мала багато спільного з аналогічною системою вищої освіти в Україні. У цей періоді підготовка фізкультурних кадрів проводилась у Варшавської АФВ та відкритих за рішенням Уряду Познанському, Вроцлавському, Краківському та Катовицькому інститутах фізичного виховання. Вона відбувалась за однією спеціальністю – "фізичне виховання та спорт", а навчання студентів тривало чотири роки. Крім цих навчальних закладів підготовка вчителів фізичної культури для початкових та основних шкіл проводилась у дворічних учительських інститутах та педагогічних ліцеях. Випускники цих ВНЗ отримували ґрунтовну фахову підготовку для майбутньої педагогічної діяльності у всіх типах шкіл, спортивних секціях клубів, товариств, центрів рекреації та реабілітації. Разом з цим у країні не вистачало вчителів фізичної культури з вищою освітою для загальноосвітніх шкіл, особливо у сільській місцевості та малих містах.

Теоретико-методологічний аналіз педагогічної та спеціальної літератури, а також статистичні данні органів освіти дозволяють констатувати, що друга половина 70-х та 80 роки минулого століття характеризувалась у Польщі поглибленням кризи у системі освіти , яка була викликана зовнішніми та внутрішніми причинами. Головними з них були: обмаль вчителів; зниження масовості рекреаційних занять дітей та молоді, шкільного туризму; недостатнє державне фінансування у галузі фізичного виховання і спорту; слабка матеріальна база, особливо сільських шкіл. У 80-х роках у школах країни не вистачало близько 10 тисяч вчителів фізичної культури. Тому уроки з цієї навчальної дисципліни часто проводили випускники середніх шкіл, які, у кращому випадку, закінчили короткотермінові курси з фізичної культури і не мали належної належної спеціальної підготовки для її викладання.

За результатами порівняльного аналізу навчальних планів академій фізичного виховання 80-90-х років минулого століття та нових планів цих ВНЗ на початку XXI століття встановлено, що в сучасних навчальних планах є намагання зблизити їх зміст та організацію навчального процесу із студентами до європейських стандартів. У більшості європейських країн студенти фізкультурних ВНЗ отримують другу педагогічну спеціальність на підставі більш широкої освітньої бази. Слід підкреслити демократичний та інноваційний характер у польських ВНЗ, розширення автономії навчальних закладів, впровадження у навчальний процес сучасних технологій, адаптацію змісту підготовки

спеціалістів у цій галузі до загальноприйнятих європейських стандартів.

5. На основі вивчення науково-теоретичних публікацій та аналітичних документів Міністерства освіти Польщі можна вважати , що сучасна польська система фізичного виховання школярів має достатній кадровий та науково-методичний потенціал для реалізації основних вимог реформи освіти (1999 р.) і разом з тим не позбавлена недоліків, які гальмують подальше удосконалення цієї системи. До них відносяться: невідповідність матеріальної бази ряду шкіл, особливо сільських, щодо сучасних вимог в реалізації завдань фізичного виховання школярів; певний консерватизм вчителів, особливо тих, які мають педагогічний стаж понад 20 років і не бажають змінювати технологію праці у відповідності з вимогами реформи шкільної освіти; повільний темп модернізації системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх спеціалістів фізичної культури та спорту у ВНЗ, яка б враховувала сучасні вимоги нової реформи освіти, щодо організації навчально-виховного процесу та позакласної фізкультурно-масової роботи у польських школах.

6. За результатами власних досліджень, теоретико-методологічного аналізу сучасної педагогічної та спеціальної літератури була розроблена модель професійних компетенцій випускників фізкультурних ВНЗ, яка відзеркалює вимоги до професійної підготовленості майбутнього вчителя фізичної культури, його основні фахові компетенції, наявність яких дозволяє успішно виконувати педагогічні функції, спрямовані на комплексне вирішення оздоровчих, освітніх та виховних завдань у школі. Випускник фізкультурного ВНЗ, який володіє цими компетенціями, має відповідні загально-наукові, психолого-педагогічні та спеціальні знання, які стосуються організації та методики проведення уроків фізичного виховання, позакласних рекреаційних занять; перспективного та оперативного планування навчально-виховної роботи, розробки авторських програм для кожного класу; використання інформаційних технологій та інтернету для отримання необхідних знань і умінь застосовувати відповідні методи і прийоми виховання у школярів позитивних моральних і вольових якостей засобами фізичної культури.

7. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної та спеціальної літератури з проблеми дослідження свідчить, що за роки незалежності України помітно зріс інтерес вітчизняних науковців до вивчення зарубіжних систем професійної освіти, зокрема, підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту, оскільки відсутність спеціальних досліджень та фундаментальних робіт українських науковців з питань підготовки вчителів фізичної культури у західноєвропейських країнах гальмує процес удосконалення системи фізичного виховання в Україні. У контексті національних здобутків у галузі фізичного виховання країн Західної Європи цінний багаторічний досвід має Польща, де за останнє десятиріччя активно реформуються освітня та культурна сфери, в тому числі й галузь фізичного виховання різних груп населення та системи підготовки фізкультурних кадрів. Незважаючи на те, що реформування існуючої системи підготовки майбутніх вчителів фізичної культури визначається специфічними національними, соціально-економічними та політичними умовами кожної країни, є деякі інваріантні аспекти підвищення ефективності даної галузі вищої освіти, які зумовлені комплексом спільних загальних завдань та концептуальних підходів, що постали на сучасному етапі модернізації освіти в Україні та Польщі.

Узагальнюючи організацію та зміст системи підготовки польських фахівців цієї галузі можна стверджувати, що окремі концептуальні засади щодо модернізації системи підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у ВНЗ Польщі можуть бути застосовані у практиці українських освітніх структур, зокрема, з питань розробки стандартів шкільної та вищої педагогічної освіти; законодавчого забезпечення діяльності закладів освіти різного типу; посилення автономії ВНЗ та введення двоступеневої підготовки (ліцензіат і

магістр) у вищій освіті; диференційованого підходу до оплати педагогічної праці у залежності від рівня кваліфікації вчителя; обов'язкового проведення із студентами стаціонарного та заочного відділів літніх, зимових та туристичних табірних зборів; створення загальнопольської комп'ютерної бази бібліотек і широке застосування мультимедійних засобів у навчальному процесі; належне забезпечення студентів необхідним спортивним обладнанням та інвентарем під час проведення практичних занять зі спортивної підготовки; створення умов викладачам ВНЗ для публікування авторських підручників, методичних посібників, наукових та методичних праць, збірників конференцій (майже всі польські ВНЗ мають видавничі відділи та власні друкарні); досить широкі можливості для реалізації міжнародних освітніх проектів (грантів), обміну науково-викладацькими кадрами та студентами між навчальними закладами західноєвропейських країн та Польщі; проведення регулярних ротацій керівних кадрів (деканів, проректорів, ректорів) ВНЗ, які можуть бути обрані максимум на два строки (каденції), що обумовлено Законом про вищу освіту Польщі.

Додатки

Додаток А

Міністерство освіти і науки України
Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту України
Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

Н А В Ч А Л Ь Н И Й П Л А Н

Напрямок підготовки: 0102 "Фізичне виховання і спорт"

Спеціальність: 010201 "Фізичне виховання"

Освітньо-кваліфікаційний рівень – 6.010200 "Бакалавр"

Кваліфікація: Бакалавр з фізичного виховання і спорту

Термін навчання– 4 роки

ЗАТВЕРДЖУЮ	ПОГОДЖЕНО	ПОГОДЖЕНО	ПОГОДЖЕНО	ПОГОДЖЕНО
Ректор Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту	Перший заступник міністра Мінсім"ямолодьспорт	Голова науково-методичної комісії з фізичного виховання МОіН України	Директор науково-методичного центру вищої освіти МОіН України	Начальник департаменту вищої освіти МОіН України
_____В.Г. Савченко	_____І.М. Шевляк	_____Ю.М. Шкребтій.	_____К.Л. Левківський	_____
_____ 200 р.	_____ 200 р.	_____ 200 р.	_____ _200 р.	_____ _200 р.

ГРАФІК НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Курс	вересень					жовтень				листопад				грудень					січень					лютий				березень				квітень				травень				червень				липень					серпень			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52
І																			С	С	К	К																			С	С	С	С	К	К	К	К	К	К	К	К	К
П																			С	С	К	К																			С	С	С	С	К	К	К	К	К	К	К	К	К
Ш															С	С	К	К	П	П	П	П	П	П	П	П	П	П													С	С	С	С	К	К	К	К	К	К	К	К	К
ІУ						П	П	П	П	П									С	С	К	К														С	С	Д	Д	Д	Д	К	К	К	К	К	К	К	К	К

	курс	Теор. навч.	Екзам. сесія	Прак-тика	Дипл. робота	Держ. атестація	Каніку-ли	Всього			№	Види практики	Годин	Семестр	Тижні	
	І	36	5	-	-	-	11	52			1.	Педагогічна	486	6	10	
	П	36	5	-	-	-	11	52			2.	Тренерська	270	7	5	
	Ш	26	5	10	-	-	11	52								

	ІУ	28	4	5	-	4	11	52				Разом	756		15	
	Разом	126	19	15	-	4	44	208								
												ПОЗНАЧЕННЯ				
												Теор.навчання				
		Державна атестацІя														
	курс	Державні іспити або Випускна (дипломна) робота							семестр		С	Екзам.сесія				
	ІУ	1.Теорія, методика фізичного виховання в загальноосвітніх закладах				Теорія, методика фізичного виховання в загальноосвітніх закладах			8 8		П	Практика				
		2.Медіко-біологічни основи ФКіС							8		Д	Державна атестація				
											К	Канікули				

ПЛАН НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

№ п/п	Назва дисципліни	Форми контролю			Кількість годин					Розподіл за семестрами							
						З них				I курс		П курс		Ш курс		IУ курс	
		Іспити	заліки	Курсова робота	Всього години/ кредит ECTS	Лекції	Практич., метод., лабор. заняття	Семінарські заняття	Самостійна робота студента	1 сем	2сем	3сем	4сем	5сем	6сем	7сем	8сем
										20 тиж	21 тиж	20 тиж	21 тиж	17 тиж	24 тиж	20 тиж	21 тиж
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18

1. НОРМАТИВНА ЧАСТИНА																	
1.1 ЦИКЛ ГУМАНІТАРНОЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ																	
	Історія України	1	-		108/3	34	-	36	38	4							
	Культурологія	2	-		108/3	32	-	32	44	-	4						
	Українська мова (за про- фесійним спрямування)	-	2		81/2	-	54	-	27	2	2						
	Основи права	7	-		81/2	24	-	24	33	-	-	-		-	-	4	
	Соціологія	6	-		81/2	20	-	20	41	-	-	-		2			
	Іноземна мова	5	2,4		324/9	-	276	-	48	4	4	2	2				
	Релігієзнавство	5	-		54/1,5	20	-	20	14	-	-	2					
	Педагогіка	3	2		135/4	42	-	40	53	-	2	4					
	Психологія	5	-		108/3	28	28	-	52	-	-	-	-	4			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
	Основи економічної теорії	6	-		108/3	28	-	32	48	-	-	-	2	2			
	Політологія	8	-		108/3	28	-	30	50	-	-	-		-	-	-	4
	Цивільна оборона	-	8		54/1,5	18	-	18	18	-	-	-	-	-	-	-	2
	Всього	9	7		1458/40,5	308	358	288	504	10	12	12	4	8	-	4	6
1.2 ЦИКЛ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ПІДГОТОВКИ																	
	Анатомія людини	1	-		108/3	34	32	2	40	4							
	Спортивна морфологія	-	2		81/2	16	22	-	43	-	2						
	Фізіологія людини	4	-		108/3	32	24	8	44	-	-	4					

	Фізіологічні основи фізичної культури і спорту	6	-		135/4	38	26	8	63	-	-	-	-	-	4		2
	Біохімія	-	2		54/1,5	16	14	4	20	-	2						
	Біохімія спорту	-	3		54/1,5	18	16	2	18	-	-	2					
	Основи екології	-	6		541/1,5	20	-	22	12	-	-	-	-	-	2		
	Гігієна	3	-		54/1,5	18	-	18	18	-	-	2					
	Гігієна фізичної культури	-	4		54/1,5	18	-	18	18	-	-	-	2				
	Основи медичних знань	-	3		54/1,5	16	12	6	20	-	-	2					
	Масаж	-	4		54/1,5	10	16	4	24	-	-	-	2				
	Біомеханіка	4	-		108/3	34	34	-	40	-	-	-	4				
	Спортивні споруди та обладнання	-	8		54/1,5	18	-	18	18	-	-	-	-	-	-	-	2
	Комп’ютерна техніка та основи математичної статистики	-	1		81/2	18	16	2	45	2							
15	Спортивна метрологія	-	2		81/2	18	14	4	45	-	2						
	Всього	5	10		1134/31	324	226	116	468	6	6	10	8	-	6	-	4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1.3 ЦИКЛ ЗАГАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ																	
	Вступ до спеціальності	-	1		54/1,5	16	-	16	22	2							

	Охорона праці	-	8		54/1,5	18	-	18	18	-	-	-	-	-	-	-	2
	Безпека життєдіяльності та валеологія	-	6		54/1,5	18	-	18	18	-	-	-	-	-	-	-	2
	Історія фізич. культури	1	-		54/1,5	18	-	18	18	2							
	Основи педагогічної майстерності	-	5		81/2	20	-	18	43	-	-	-	-	2			
	Теорія, методика фізичного виховання	5	3д		162/4,5	52	-	50	60	-	-	4	-	2			
	Олімпійський та професійний спорт	-	6		108/3	20	-	20	68	-	-	-	-	-	4		
	Теорія спорту	-	8		135/4,5	32	-	32	71	-	-	-	-	-	-	-	4
	Фізична реабілітація	6	-		162/4,5	48	40	10	64	-	-	-	-	4	4		
	Організація і методика спортивно-оздоровчої роботи	8	7		162/4,5	52	-	52	58	-	-	-	-	-	-	4	4
	Туризм	-	3		54/1,5	4	26	-	24	-	-	2					
	Організація і управління фізичною культурою і спортом	7	-		54/1,5	20	-	18	16	-	-	-	-	-	-	2	
	Економіка фізичної культури	-	7		54/1,5	10	-	16	28	-	-	-	-	-	2	-	
	Спортивна медицина	8	-		54/1,5	20	14	4	16	-	-	-	-		-	-	4
	Медико-біологічні методи дослідження в ФКіС	-	8		54/1,5	10	16	4	24	-	-	-	-	-	-	-	2

19	Педагогічні методи дослідження в ФКіС	-	5		54/1,5	8	10	-	36	-	-	-	-	2			
	Всього	6	12		1350/38	366	106	294	584	4	-	6	-	10	10	8	12

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1.4 ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНО– ОРІЄНТОВАНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ																	
	Теорія, методика фізичного виховання в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах	7	5,6, 8	7д	270/7,5	74	92	-	104	-	-	-	-	4	2	4	4
	Теорія і методика гімнастики	-	1,2, 3, 5д		243/7	20	120	-	103	2	2	2	2	2			
	Теорія і методика спортивних ігор: баскетбол волейбол гандбол наст. теніс	 - - - -	5д 4 5 5 1		270/7 81/2 81/2 54/1,5 54/1,5	 4 2 2 4	 36 30 20 18	 - - - -	 41 49 32 32	 - - - 2	 - - -	 - - -	 2 - -	 2 2			
	Теорія і методика рухомих ігор	-	2		81/2	6	36	-	39	-	2						
	Теорія і методика легкої атлетики	-	1,2, 4д		243/7	22	116	-	105	2	2	-	2				
	Теорія і методика плавання	-	2, 4д		135/4	10	90	-	35	2	2	-	2				
		-	4		54/1,5	4	20	-	30	-	-	-	2				

	Теорія і методика футболу																
	Теорія і методика атлетизму	-	2	-	81/2	6	36	-	39	-	2						
	Всього	4	25		1377/38	174	794	-	895	10	12	4	12	12	4	2	2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
	Практика педагогічна тренерська	- -	6д 7д		486/13,5 270/7,5	- -	320 150	- -	168 120						6	6	
10.	Випускна робота				270/7,5												
	Всього	-	2		1026/28,5		470		286						6	6	
2. ВИБІРКОВА ЧАСТИНА																	
2.1 ЦИКЛ ДИСЦИПЛІН ЗА ВИБОРОМ ВНЗ																	
	Теорія і методика обраного виду спорту	2,4,8	6		243/7	20	86	-	137	1	1	1	1	1	1	1	1
	Підвищення педагогічної майстерності (ППМ)	-	2,4,6		243/7	-	94	-	149	1	1	1	1	1	1	1	1
	Тренажери в ФКіС	-	7		54/1,5	8	24	-	22	-	-	-	-	-	-	2	
	Психологія спорту	7	-		81/2	12	16	6	47	-	-	-	-	-	-	2	
	Укр.мова для студентів, які яки не вивчали її	2	1		108/3	-	50	-	50								

	Дошкільне фізичне ви- хування дітей	-	4		54/1,5	18	-	20	16	-	-	-	2				
	Культура професійної мови	-	7		81/2	8	-	16	57	-	-	-	-	-	-	2	
	Спец. курси ТМФВ Основи культури особистості Основи біохімічного контролю в ФКіС Аеробіка	- - - -	- 6 8 4		36/1 36/1 36/1 36/1	8 10 8 4	- - - 10	10 10 10 -	9 7 9 13	- - - -	- - -- -	- - - -	- - - 2	2 - - 	2 - 	- - 	 2
	Всього	2	9		1008/28,5	76	100	72	274	-	-	-	4	2	4	4	2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
2.2 ЦИКЛ ДИСЦИПЛІН ЗА ВИБОРОМ СТУДЕНТА																	
	Варіант 1																
	Комп’ютерні технології в ФКіС	4	-		81/2	6	36	-	39	-	-	-	2				
	Боротьба	-	5		54/1,5	2	16	-	36	-	-	2	-	-			
	Варіант 2																
	Комп’ютерні технології в ФКіС	4	-		81/2	6	36	-	39	-	-	-	2				
	Ритміка, хореографія	-	5		54/1,5	2	16	-	36	-	-	-	-	2			
	Всього	1	-		135/4	8	52	-	75				2	2			
	ВСЬОГО ГОДИН	27	66	1	7488/208	1256	2106	770	3356	30	30	30	30	30	30	30	30

Голова методичної ради,
професор В.М.Шамардін

Міністерство освіти і науки України
Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту України
Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

Н А В Ч А Л Ь Н И Й П Л А Н

Напрямок підготовки: 0102 "Фізичне виховання і спорт"
Спеціальність: 010201 "Фізичне виховання"

Освітньо-кваліфікаційний рівень: 7.010201 "Спеціаліст"
Кваліфікація: Викладач фізичного виховання і спорту
Термін навчання – 1 рік на базі бакалавра

ЗАТВЕРДЖУЮ	ПОГОДЖЕНО	ПОГОДЖЕНО	ПОГОДЖЕНО	ПОГОДЖЕНО
Ректор Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту	Перший заступник міністра Мінсім"ямолодь спорт	Голова науково-методичної комісії з фізичного виховання МОіН України	Директор науково-методичного центру вищої освіти МОіН України	Начальник департаменту вищої освіти МОіН України
В.Г.Савенко	_____ І.М.Шевляк	Ю.М.Шкребтій.	_____К.Л. Левківський	_____
_____ 200 р.	_____ 200 р.	_____ 200 р.	_____ _200 р.	_____ _200 р.

ГРАФІК НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

КУРС	вересень					жовтень				листопад				грудень					січень					лютий				березень				квітень			травень				червень				липень					серпень				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52
У											П	П	П	П	П				С	С	К	К																С	С	Д	Д	Д	Д									

	курс	Теор. навч.	Екзам. сесія	Прак-тика	Дипл. робота	Держ. атестація	Каніку-ли	Всього			№	Види практики	Годин	Семестр	Тижні	
	У	28	4	5	-	4	2	43			1.	Педагогічна	228	9	5	
	Разом	28	4	5	-	4	2	43				Разом	228		5	

												ПОЗНАЧЕННЯ				

												Теор. навчання				
		Державна атестація														
	курс	Державні іспити або Випускна (дипломна)робота							семестр		С	Екзам. сесія				
	У	1.Теорія, методика фіз. виховання в вищих навчальних закладах				Теорія, методика фізичного виховання в навчальних закладах освіти			10 10		П	Практика				
		2. Медико-біологічні основи ФКіС							10		Д	Державна атестація				
											К	Канікули				

ПЛАН НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

№ п/п	Назва дисципліни	Форми контролю			Кількість годин					Розподіл за семестрами	
						З них				9 сем	10 сем
		Іспити	Заліки	Кваліфікаційна робота	Всього/ години/ кредит ECTS	Лекції	Практичні методичні лаборат. заняття	Семінарські заняття	Самостійна робота студента	20 тиж	21 тиж
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ЦИКЛ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ											
	Політико-правові основи в ФКіС	-	9	-	72/2	14	-	14	44	2	
2.	Менеджмент та маркетинг в ФкіС	10	-		108/3	22	-	24	62	2	2
	ВСЬОГО	-	1	-	180/5	36	-	38	106	4	2
ЦИКЛ ДИСЦИПЛІН ЗАГАЛЬНО–ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ											
2.	Спортивна фізіологія	10	-		108/3	14	10	4	80	-	
3.	Психологія управління	-	9		72/2	14	16	-	42	-	2
4.	Сучасні педагогічні технології	9	-		72/2	14	-	16	42	2	-
5.	Педагогічна психологія	-	9		72/2	14	-	16	42	2	

6.	Біохімічні дослідження в ФКіС спорті	-	10		72/2	14	-	16	42	-	2
7.	Сучасні інформаційні технології	9	-		10/3	16	10	6	76	2	-
8.	Спортивна генетика	9	-		81/2	16	-	16	49	2	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
9.	Методи обстеження в лікарському контролі	-	10		72/2	8	-	20	44	-	2
10.	Педагогічні методи дослідження в ФКіС	-	10		72/2	8	-	20	44	-	2
11.	Методи метрологічного контролю в ФКіС	-	10		72/2	8	-	20	44		2
	Всього				801/22,5	126	36	134	505	8	10
ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ											
1	Теорія, методика спортивного тренування	10	9		216/6	16	44	30	126	2	2
	Теорія, методика фізичного виховання в вищих навчальних закладах (ВНЗ)	10	9	10д	252/7	18	94	-	140	2	4
	Випускна (дипломна)робота		10д		270/7,5				270		
4.	Педагогічна практика в ВНЗ	-	9д		270/7,5	-	180	-	90	8	
	Всього				1008/28	34	318	30	626	12	6
ВИБІРКОВА ЧАСТИНА											
1.	Інтелектуальна власність	-	9		36/1	8		8	20		2

	РАЗОМ ГОДИН СПЕЦІАЛІСТА	7	11	1	2025/56,5	204	354	210	1257	24	20

Голова методичної ради
професор Шамардін В.М.

Міністерство освіти і науки України

Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту

Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

Н А В Ч А Л Ь Н И Й П Л А Н

Напрямок підготовки: 0101 "Фізичне виховання і спорт"

Спеціальність: 010201 "Фізичне виховання"

Освітньо-кваліфікаційний рівень: 8.010201 "МАГІСТР"

на базі БАКАЛАВРА

Кваліфікація: Магістр з фізичного виховання

Термін навчання – 1 рік

ЗАТВЕРДЖУЮ	ПОГОДЖЕНО	ПОГОДЖЕНО	ПОГОДЖЕНО	ПОГОДЖЕНО		
Ректор Дніпропетровського державного інституту фізичної культури і спорту	Перший заступник Міністра Мінсім"ямолодьспорту України	Голова науково-методичної комісії з фізичного виховання МОіН України	Директор науково-методичного центру вищої освіти МОіН України	Начальник департаменту вищої освіти МОіН України		
_____ В.Г.Савченко	_____ _____ І.М.Шевляк	_____ Ю.М. Шкребтій.	_____ К.Л.Левківський	_____		
_____ 2006 р.	_____ 2006 р.	_____ 2006 р.	_____ 2006 р.	_____ 2006 р.		

ГРАФІК НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

К	вересень	жовтень	листопад	грудень	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень
У												
Р												
С	1 2 3 4 5 6 7 8 9	10 11 12 13 14 15 16 17 18 19	20 21 22 23 24 25 26 27 28 29	30 31 32 33 34 35 36 37 38 39	40 41 42 43 44 45 46 47 48 49	50 51 52						
У		С С С С С	Е К К	М М М М М Е Д Д								

	курс	Теор. навч.	Екзам. сесія	Прак-тика	магістр. робота	Держ. атестація	Каніку-ли	Всього			№	Види практики	Годин	Семестр	Тижні	
	У	27	2	5	5	2	2	43			1.	Стажування	270	9	5	
	Разом	27	4	5	5	2	2	43				Разом	270		5	
												ПОЗНАЧЕННЯ				

												Теор. навчання				
		Державна атестація														
	курс	Державній іспит		Магістерська робота					семестр		Е	Екзам.сесія				
	У	Теорія, методика фізичного виховання і оздоровчої фізичної культури		Теорія, методика фізичного виховання і оздоровчої фізичної культури					10		С	Стажування				
											К Д	Канікули Державна атестація				

М - магістерська робота

ПЛАН НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

№ п/п	Назва дисципліни	Форми контролю			Кількість годин					Розподіл за семестрами	
						З них				1сем	2 сем
		Іспити	Заліки	Кваліфікаційна робота	Всього годин / кредит ESTC	Лекції	Практичні методичні лаборат. заняття	Семінарські заняття	Самостійна робота студента	19 тиж	18 тиж
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ЦИКЛ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ											
	Політико-правові основи в ФКіС	-	1	-	54 / 1,5	14	-	14	26	2	
2.	Менеджмент та маркетинг в ФКіС		2		108 / 3	18	4	14	72	-	2
3.	Вища освіта в Україні і Болонський процес				36 / 1						
	ВСЬОГО				198 / 5,5	32	4	28	98		
ЦИКЛ ДИСЦИПЛІН ЗАГАЛЬНО– ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ											
	Вікова фізіологія		1		81 / 2	12	6	4	59	-	
	Біохімічні дослідження в ФКіС	-	2		54 / 1,5	10	8	2	34	-	2
		-	1		54 / 1,5	8	8	2	36	2	

	Методи клінічних та функціональних досліджень в ФКіС										
	Психологія управління	-	2		54 / 1,5	10	6	4	34		
	Педагогічна психологія	-	1		54 / 1,5	10	-	10	34	2	
	Сучасні інформаційні технології	1	-		81 / 2	8	14	6	53	2	-
	Методи метрологічного контролю в ФКіС	-	2		54 / 1,5	6	8	2	38	-	2
	Іноземна мова	1	-		108 / 3	-	56	-	52	4	-
	Всього				540 / 15	64	100	26	308		
ЦИКЛ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ											
1.	Професійна діяльність фахівців з фізичного виховання		1		54 / 1,5	10	10	2	32	2	
2.	Сучасні педагогічні технології у фізичному вихованні	2			54 / 1,5	16	10	4	24	-	2
3.	Теорія, методика оздоровчої фізичної культури	2			162 / 4,5	26	26	10	100	2	2
	Сучасні фізкультурно-оздоровчі технології у фізичному вихованні				270 / 7,5						
	аквафітнес		1		54 / 1,5	4	10	4	36	2	
	оздоровчий фітнес		1		54 / 1,5	4	10	4	36	2	
	оздоровчий туризм		1		54 / 1,5	4	10	4	36	2	

4.	спортивні танці		1		54 / 1,5	4	10	4	36	2	
	нетрадиційні методи оздоровлення:		2		54 / 1,5	8	8	2	36	-	2
5.	Адаптивне фізичне виховання		2		54 / 1,5	10	8	2	34	-	2
6.	Організація та проведення наукових досліджень в сфері фізичної культури і спорту		2		54 / 1,5	10	8	2	34	-	2
7.	Практика – стажування		1д		270 / 7,5						
8.	Магістерська робота		2д		270 / 7,5						
	Всього				1188 / 33	96	110	38	404		
	Разом нормативна частина				1926 / 53, 5	182	214	92	810		

ЦИКЛ ДИСЦИПЛІН ЗА ВИБОРОМ											
	Спортивна фармакологія		+		54 / 1,5	10	-	4	40		
	Спортивна генетика		+		81 / 2	10	-	4	40		
	Інтелектуальна власність		2		36 / 1	10	-	8	18		
	Спец.курси				72 / 2						
	Всього				243 / 7						
	РАЗОМ ГОДИН МАГІСТРА				2169 / 60						

Голова методичної ради
професор Шамардін В.М.

Додаток Б

Plan 3-letnich studiów stacjonarnych I stopnia – KIERUNEK WYCHOWANIE FIZYCZNE (specjalność główna) z gimnastyką korekcyjną (specjalność dodatkowa) realizowany od roku akademickiego 2008/2009.

Plan zatwierdzono uchwałą Rady Wydziału WF z dnia 26.04.2007 roku.

Lp.	Nazwa przedmiotu				ROK 1				ROK 2				ROK 3			
					Sem I		Sem II		Sem III		Sem IV		Sem V		Sem VI	
					15 tyg. 15		15 tyg. 15		15 tyg. 15		15 tyg. 15		15 tyg. 15		15 tyg. 14	
		Ogól.	Wykł.	Ćwicz.	W	c	W	c	w	c	W	c	W	c	W	C
	Przedmioty kształcenia ogólnego															

	Język obcy /B2/	120	-	120		2		1		1		2		2		
	Technologia informacyjna	30	-	30		2										
	Filozofia / Socjologia *	30	15	15			1	1								
	Propedeutyka logiki / Komunikacja społeczna *	30	15	15	1	1										
		210	30	180	1	5	1	2		1		2		2		
	Przedmioty kształcenia podstawowego															
1	Anatomia	60	30	30	1	1	1	1								
2	Antropologia	45	15	30					1	2						
3	Biochemia	30	15	15			1	1								
4	Biologia człowieka	30	15	15	1	1										
5	Fizjologia	90	30	60					1	2	1	2				
6	Pedagogika	75	30	45			1	1	1	2						
7	Psychologia	90	45	45					1	1	2	2				
8	Teoria wychowania fizycznego	60	15	45		1									1	2
		480	195	285	2	3	3	3	4	7	3	4			1	2
	Przedmioty kształcenia kierunkowego															
	Antropomotoryka	45	15	30									1	2		
	Biomechanika **	30	15	15									1	1		
	Edukacja zdrowotna	30	15	15											1	1
	Emisja głosu	30		30		2										
	Historia kultury fizycznej	45	15	30	1	2										
	Turystyka i rekreacja	30	15	15									1	1		
	Metodyka wychowania fizycznego	105	45	60			1	2	1	1	1	1				
	Organizacja i prawo w oświacie ***	30	15	15									1	1		

	Pierwsza pomoc przedmedyczna	15		15		1									
	Rytmika i taniec	60		60		2		2							
	Teoria sportu dzieci i młodzieży	45	15	30										1	2
	Zabawy i gry ruchowe	30		30				2							
	Ćwiczenia kompensacyjno–korekcyjne	30		30									2		
	Teoria i metodyka gimnastyki	90		90		2		2		1		1			
	Teoria i metodyka lekkiej atletyki	90		90		2		2		2					
	Teoria i metodyka pływania i rat. wodnego	60		60		1		1		1		1			
	Teoria i metodyka koszykówki	60		60				2		2					
	Teoria i metodyka piłki nożnej – mężczyźni #	60		60									2		2
	Teoria i metodyka piłki ręcznej	60		60		2						2			
	Teoria i metodyka piłki siatkowej	60		60						2		2			
	Teoria i metodyka sportów walki	45		45									2		1
	Gimnastyka artystyczna –kobiety	30		30											2
	Tenis	15		15								1			
	Teoria i metodyka narciarstwa/snowboardu ****	78		78 ****											
	Łyżwiarstwo	30		30									2		
	Zajęcia fakultatywne *****	90													
	Egzamin dyplomowy ******														

		1203	150	1053	1	14	1	13	1	9	1	8	4	13	2	8
	Gimnastyka korekcyjna Anatomia funkcjonalna	15		15				1								
	Teoria i praktyka postępowania korekcyjnego	105	30	75			1	1	1	1		2		1		
	Metody oceny postawy ciała	30	15	15					1	1						
	Patobiomechanika	15		15										1		
	Gry i zabawy o charakterze korekcyjnym	15		15								1				
	Pływanie korekcyjne	15		15										1		
	Metodyka gimnastyki korekcyjnej	60	15	45							1	2		1		
		255 A	60	195			1	2	2	2	1	5		4		
	RAZEM	2148	435	1713	4	22	6	20	7	19	5	19	4	19	3	10

* – do wyboru

** – z elementami ergonomii

*** - w tym ochrona własności intelektualnej

**** – ćwiczenia realizowane w formie obozu zimowego /sporty śnieżne/ (10 dni – 70 godzin) na II roku studiów– wpis do indeksu wymagany do zaliczenia IV semestru – zaliczenie z oceną;

***** – zajęcia fakultatywne (nie wliczone do ogólnej liczby godzin), które student ma prawo wybrać, ale wybór przedmiotów nie stanowi warunku ukończenia studiów; są to zajęcia odpłatne – kalkulowane wg rzeczywistych kosztów jedynie godzin dydaktycznych; zajęcia organizowane w okresie ostatnich trzech semestrów studiów (4-6) w zależności od liczby zgłoszeń, wpisywane do indeksu studenta; lista przedmiotów do wyboru będzie ogłaszana przed rozpoczęciem każdego roku akademickiego;

A - pozostała liczba godzin do wymaganych (400) wg standardów kształcenia nauczycieli– realizowana jest w przedmiotach podstawowych i kierunkowych: edukacja zdrowotna, fizjologia, biologia człowieka, psychologia;

- w zajęciach mogą uczestniczyć kobiety.

Obozy:

– letni (sporty wodne) 10 dni (80 godzin) – realizowany po IV semestrze – wpis do indeksu wymagany do zaliczenia II roku – zaliczenie z oceną;

Praktyki obowiązkowe:

– pedagogiczna – wdrożeniowa w szkole podstawowej – 1 tydzień (30 godzin, w tym 10 godzin gimnastyki korekcyjnej)– realizowana w III semestrze – wpis do indeksu wymagany do IV sem. – zaliczenie;

– pedagogiczna – w szkole podstawowej– 2 tygodnie (60 godzin, w tym 20 godzin gimnastyki korekcyjnej) – realizowana w III i IV semestrze– wpis do indeksu wymagany do V sem. – zaliczenie z oceną;

– pedagogiczna– w gimnazjum – 3 tygodnie (90 godzin, w tym 30 godzin gimnastyki korekcyjnej) – realizowana w V semestrze w okresie 10.09. – 30.09. – wpis do indeksu wymagany do VI sem. – zaliczenie z oceną;

Opracowano na podstawie:

- projekt standardów kształcenia – kierunek WF (strona www. Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego)
- standardy kształcenia nauczycieli (Rozp. MENiS z dnia 7 września 2004 r., Dz. U. z dnia 22 września 2004 r.)
- podstawa programowa wychowania przedszkolnego, kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół....(Rozp. MEN z dnia 21 maja 2001, Dz. U. z dnia 19 czerwca 2001 r.)

Plan 2-letnich studiów stacjonarnych II stopnia KIERUNEK WYCHOWANIE FIZYCZNE
realizowany od roku akademickiego 2008/2009
Plan zatwierdzono uchwałą Rady Wydziału WF z dnia 20.04.2006 roku. Zmiany zatwierdzone uchwałą Rady Wydziału WF z dnia 26.04.2007 roku oraz z dnia 6.06.2007 roku.

Lp.	NAZWA PRZEDMIOTU				ROK 1				ROK 2				E/Z	ECTS
					Sem 1		Sem 2		Sem 3		Sem 4			
					15 tyg.		15 tyg.		15 tyg.		15 tyg.			
		ogółem	wykł.	ćwicz.	w	c	w	c	w	c	w	c		
	Przedmioty ogólne	150	60	90										

	Filozofia	45	30	15	2	1							E 1	5
	Język obcy*	45		45		1		1		1			E 3	5
	Metodologia badań naukowych	15	15		1								ZO 1	3
	Statystyka	45	15	30	1	2							E 1	5
	Przedmioty podstawowe	240	120	120										
	Psychologia aktywności fizycznej	30	15	15			1	1					E 2	4
	Pedagogika w kulturze fizycznej	30	15	15			1	1					E 2	4
	Wychowanie zdrowotne	30	15	15					1	1			E 3	3
	Socjologia sportu	30	15	15					1	1			E 3	3
	Antropologia w kulturze fizycznej	30	15	15	1	1							E 1	4
	Biomechanika sportu	30	15	15	1	1							E 1	4
	Fizjologia sportu	30	15	15			1	1					E 2	4
	Ekologia i ochrona środowiska	30	15	15							1	1	E 4	3
	Przedmioty kierunkowe	600	135	465										
	Teoria i metodyka (zaawansowana) wf	45	15	30			1	2					E 3 **	6
	Turystyka szkolna	60	15	45 ***					1	3 ***			E 3	5
	Organizacja imprez sportowo -rekreacyjn.	15		15		1							Z O1	2
	Organizacja kultury fizycznej	30	15	15							1	1	E 4	4
	Medycyna wf i sportu	30	15	15					1	1			E 3	5
	Wychowanie fizyczne specjalne	45	15	30					1	2			E 3	5

	Antropomotoryka	30	15	15			1	1					E 2	3
	Podstawy treningu zdrowotnego	30	15	15			1	1					E 2	3
	Teoria treningu sportowego	30	15	15					1	1			E 3	3
	Teoria i metodyka sportów indywidualnych i zespołowych****	210		210		4		4		4		2	ZO 1 ,2,3, 4	16
	gimnastyka****A	30		30		2								
	lekka atletyka****A	30		30		2								
	podstawy samoobrony	30		30										
	gimnastyka	30		30										
	cheerleaders – gimnast. formy pokazowe	15		15										
	gimnastyka artystyczna	30		30										
	kulturystyka	30		30										
	lekka atletyka	30		30										
	pływanie i ratownictwo wodne	30		30										
	fitness szkolny	15		15										
	nowoczesne formy gimnastyki	30		30										
	taniec towarzyski	30		30										
	kolarstwo górskie	30		30										
	narciarstwo	30		30										
	snowboard	30		30										
	wrotkarstwo	30		30										
	tenis stołowy	15		15										
	tenis	15		15										
	badminton	15		15										

	koszykówka	30		30										
	piłka siatkowa	30		30										
	piłka ręczna	30		30										
	piłka nożna	30		30										
	futsal	15		15										
	wspinaczka skałkowa	15		15										
	Wykład monograficzny do wyboru*****	15	15								1		ZO 4	1
	Seminarium magisterskie	70		70				2		2		10#	Z4	20
	RAZEM	1000	315	685	6	15	6	14	6	15	3	4		120

* - do wyboru angielski, francuski, niemiecki, rosyjski; warunkiem uruchomienia danej grupy językowej (poziom zaawansowany) jest zapisanie się min. 18 osób

- do wyboru angielski, francuski, niemiecki, rosyjski; warunkiem uruchomienia danej grupy językowej (poziom zaawansowany) jest zapisanie

** - egzamin po praktyce pedagogicznej w szkołach ponadgimnazjalnych ;

*** – obóz wędrowny (4-5 dni – 30 godzin) realizowany po I roku – wymagany do zaliczenia IV semestru;

***A - przedmioty obowiązkowe;

**** - student ma obowiązek zrealizowania przedmiotów w łącznym wymiarze 150 godzin (2 semestr – 60 godzin, 3 semestr – 60 godzin, 4 semestr – 30 godzin);

***** – ogłaszany w danym roku przez Dziekana Wydziału WF, np. Marketing w sporcie, Fizjologia sportu, Prawo w kulturze fizycznej, Olimpizm, Etyka w sporcie, Sporty ekstremalne i inne. Warunkiem uruchomienia danego kursu jest zgłoszenie się min 28-32 osób;

- 10 godzin indywidualnych seminaryjnych zajęć dydaktycznych.

–praktyka pedagogiczna w szkołach ponadgimnazjalnych – 2 tygodnie (60 godzin) po 2 semestrze – do zaliczenia w 3 semestrze;

–specjalizacje (specjalności) sportowe (instruktorskie i trenerskie) w ramach zajęć fakultatywnych – odpłatnie, na koszt studenta.

Додаток В

А н к е т а

для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання
та спорту, факультетів фізичного виховання ВНЗ України

Просимо Вас об'єктивно відповісти на питання анкети, яка є анонімною. Ваши відповіді допоможуть внести корективи у навчальні плани та програми навчальних дисциплін ВНЗ. Д'якуємо Вам за вспівробітництво.

Ваш навчальний заклад та факультет . . . . . .

Рік навчання (курс) . . . . . Спеціальність . . . . . .

Стаціонарне, заочне навчання (підкреслити). Стать: чол., жін. (підкреслити).

1. Якщо вважаете, що Вам варто навчатись у ВНЗ фізичного виховання та спорту або факультеті фіз.виховання ВНЗ, то будь-ласка, обгрунтуйте це (необхідно підкреслити не більше, як 3 відповіді):

а) можна таким чином оволодіти цікавою професією.

б) можна поглибити свої загальні знання.

в) можна отримати вищу освіту (найважливішим є диплом).

г) у процесі навчання у ВНЗ можна цікаво і корисно провести цей час.

д) закінчення ВНЗ створює можливість отримання більш високої посади та дозволяє підвищити свій соціальний престиж.

е) можна дізнатися багато цікавого у галузі психофізичного та моторичного розвитку дітей і молоді, як покращити їх стан здоров'я та ін.

2. Якщо б Ви мали можливість з початку здійснити вибір певної професії, то (підкреслити):

а) обрали б таку саму спеціальність.

б) іншу спеціальність (на іншому факультеті).

в) іншу спеціальність та інший навчальний заклад.

3. Якщо Ви вважаєте, що варто навчатись в університеті (академії) фіз. виховання та спорту або факультеті фізичного виховання ВНЗ, які готують вчителів фізичної культури, то будь-ласка, обгрунтуйте це:

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

4. Чи Ви задоволені обраною майбутньою професією (підкреслити)?

так ні

5. Що Ви збираєтесь робити після закінчення ВНЗ (підкреслити) ?

а) працювати вчителем в школі.

б) тренером в ДЮСШа або спорт.клубі.

в) поступити в інший навчальний заклад.

г) поступити до аспірантури.

д) закінчити магістратуру.

е) працювати в іншій галузі (в якій ?) . . . . . .

ж) інши плани (які?) . . . . . .

6. Як Ви оцінюєте свою науково-методичну та практичну підготовленість до праці вчителем фізичної культури (оцінку просимо подати в 5 балах; від 5 – відмінно, до 1 – не має знань та відповідних умінь, обвести цифру 0) оцінка

а) Знання сучасної методики організації та проведення

уроків фізкультури 1 2 3 4 5
б) Здійснювати індивідуальний підхід в процесі
фізичного виховання 1 2 3 4 5
в) Знання та вміння планувати уроки з фізкультури
(план-конспект) та перспективне планування для
кожного класу (на четверть або навчальний рок) 1 2 3 4 5
г) Об'єктивно оцінювати учнів із свого предмету 1 2 3 4 5
е) Організація та зміст позакласних занять з
фізичного виховання та спорту 1 2 3 4 5
ж) Проведення спортивних змагань в школі 1 2 3 4 5
з) Організація та зміст роботи з учнями спеціальної
медичної групи 1 2 3 4 5
і) Проведення занять з корегуючої гімнастики 1 2 3 4 5
к) Виховання моральних та вольових якостей в учнів
засобами фізичної культури 1 2 3 4 5
7. Як Ви оцінюєте рівень своєї підготовленості з
наступних дисциплін (обвести оцінку 0) :
а) Психолого-педагогічні предмети 1 2 3 4 5
б) Теорія та методика фізичного виховання 1 2 3 4 5
в) Предмети біологічного блоку (анатомія, фізіологія,
біомеханика та ін.) 1 2 3 4 5
г) Спеціальні дисципліни (методика навчання легкої
атлетики, гімнастики, плавання, спортивних ігор та
інших видів спорту) 1 2 3 4 5
д) Іноземної мови (якої ?) 1 2 3 4 5
8. Ваша підготовленість до проведення наукових
досліджень в школі (обвести оцінку О) :
а) Знання основних методів наукових досліджень 1 2 3 4 5
б) Знання тестів рухової підготовленості учнів 1 2 3 4 5
в) Знання методів математичної статистики 1 2 3 4 5
г) Володіння комп’ютером 1 2 3 4 5

9. Чи у навчальному процесі на Вашому факультеті є предмети, які на Вашу думку, не потрібні для підготовки вчителя фізичної культури
(підкреслити) :
а) не має таких.
б) є такі предмети (вказати їх) . . . . . .
. . . . . .
в) не можу дати відповіді.

10. Які нові навчальні дисципліни, на Вашу думку, потрібно включити до навчального плану підготовки вчителів фізичної культури у Вашому ВНЗ (підкреслити).
а) не потрібно додавати нових предметів.
б) є такі предмети (вказати їх) . . . . . .
. . . . . .
в) не можу дати відповіді .

11. Як Ви оцінюєте проведення педагогічної практики під час навчання у ВНЗ (підкреслити).
а) вважаю, що практика організована добре.
б) задовільно.
в) незадовільно.

12. Якщо Ви вважаєте, що педагогічна практика організована незадовільно, вкажіть , будь ласка, що потрібно змінити в її організації або змісті (підкреслити).

а) зменщити її тривалість (кількість запланованих годин).

б) змінити форму організації пед.практики.

в) збільшити кількість годин на педагогічну практику.

г) інши пропозиції, щодо її удосконалення . . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

13. Які науково-методичні журнали Ви читаете у процесі підготовки до семінарських та практичних занять, для напісання курсових та магістерських праць ? Просимо вказати назву журналів:

. . . . . .

. . . . . .

14. Чи маєте Ви власну бібліотечку з методичної літератури для вчителя фізичної культури (підкреслити) .

а) не маю.

б) якщо маєте , то просимо вказати автора та назву книжки: . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

15. Які ви маєте пропозиції, щодо покращення системи підготовки вчителів фізичної культури у Вашому вищому навчальному закладі. Просимо коротко написати. Щиро д'якуємо Вам за відповіді.

Додаток Г

Kwestionariusz dla studentów kierunków wychowania fizycznego w Akademiach Wychowania Fizycznego, Wyższych Szkołach Pedagogicznych Polski

Kwestionariusz ten zawiera pytania i oraz stwierdzenia dotyczących podjęcia przez Pana (Pani) studiów wychowania fizycznego. Proszę o dokładne zapoznanie się z treścią kwestionariusza oraz udzielenie odpowiedzi lub wybór i zakreślenie właściwej spośród podanej kafeterii. Wypowiedź jest anonimowa, by zagwarantować jej szczerość.

Odpowiedzi Państwa mogą pomóc w dokonaniu zmian w planach oraz programach kształcenia specjalisty z wychowania fizycznego i sportu. Wyrażamy słowa wdzięczności Państwu za udzielenie odpowiedzi.

Proszę podać nazwę uczelni oraz kierunku nauczania
Rok studiów ..... Specjalność.....
Dzienne, zaoczne studia (podkreślić). Płeć: m., k. (podkreślić)

1. Czy uważa Pan (Pani), że warto studiować wychowanie fizyczne ?
(proszę o podkreślenie nie więcej jak 3 odpowiedzi):

a.)można zdobyć w ten sposób interesujący zawód

b.)można pogłębić swoją wiedzę ogólną

c.)można zdobyć wyższe wykształcenie (sam dyplom się liczy)

d.)można korzystnie spędzić czas

e.) studia dają możliwość awansu i osiągnięcia wysokiej pozycji w życiu

e.)można pogłębić wiedzę o psychologicznym, fizjologicznym oraz motorycznym rozwoju dzieci i młodzieży, możliwościach wzmocnienia zdrowia i inne

2. Gdyby miała Pan (Pani) możliwość ponownego wyboru kierunku studiów, to:

a.)wybrałam (wybrałbym) tą samą specjalność

.....

b.)wybrałabym (wybrałem) tą specjalność na innej uczelni (jaką?)

.....

c.)wybrałabym (wybrałbym) inną specjalność na innej uczelni

.....

3. Jeżeli uważa Pani (Pan), że warto studiować wychowanie fizyczne w Akademii Wychowania Fizycznego lub w innych szkołach wyższych w których jest prowadzane kształcenie nauczycieli wychowania fizycznego, to proszę uzasadnić (uargumentować) ten wybór

.....

.....

.....

.....

4. Czy jest Pan (Pani) zadowolony (-a) z wyboru przyszłego zawodu ?

(proszę podkreślić)

Tak Nie

5. Co zamierza Pan (Pani) robić po ukończeniu studiów ?

a.)podjąć pracę w charakterze nauczyciela wychowania fizycznego w szkole

b.)pracować trenerem w klubie sportowym lub w innej instytucji sportu bądź rekreacji

c.)podjąć studia na innym kierunku

d.)uzyskać tytuł magistra z wybranej specjalności

e.)podjąć pracę naukową na uczelni

f.)inne pomysły (jakie?)

6. Jak ocenia Pan (Pani) swój poziom merytorycznego oraz praktycznego przygotowania do wykonywania zawodu nauczyciel wychowania fizycznego (oceną proszę podać w skale 5 punktowej od oceny 5 – bardzo dobry, do 1 – nie posiadam odpowiedniej (wystarczającej) wiedzy i umiejętności; wynik podkreślić)

a.)znajomość nowoczesnych metod organizacji i przeprowadzenia lekcji z wychowania fizycznego 1 2 3 4 5

b.) umiejętność opracowania koncepcji pracy z pojedynczymi uczniami 1 2 3 4 5

c.)umiejętność planowania lekcji wychowania fizycznego (konspekt lekcji) oraz perspektywicznego planowania zajęć z tego przedmiotu dla poszczególnych klas szkolnych na semestr, rok szkolny ...

1 2 3 4 5

d.)umiejętność posługiwania się odpowiednimi metodami i środkami oceny osiągnięć szkolnych ucznia 1 2 3 4 5

e.)umiejętność organizacji zajęć fakultatywnych z wychowania fizycznego i sportu 1 2 3 4 5

f.)umiejętność organizowania sportowych imprez szkolnych 1 2 3 4 5

g.)umiejętność organizacji zajęć z uczniami mającymi wady w rozwoju fizycznym i motorycznym 1 2 3 4 5

h.)umiejętność organizowania zajęć z gimnastyki korekcyjnej 1 2 3 4 5

h.) umiejętność kształtowania postaw prospołecznych i prorodzinnych u uczniów 1 2 3 4 5

7. Jak ocenia Pan (Pani) swój poziom wiedzy i umiejętności z następujących dyscyplin naukowych (podkreślić):

a.)psychologiczno-pedagogiczne dyscypliny 1 2 3 4 5

b.)teoria i metodyka wychowania fizycznego

c.)przedmioty biomedyczne (anatomia, fizjologia, biomechanika i inne) 1 2 3 4 5

d.) przedmioty kierunkowe (lekka atletyka, gimnastyka, gry zespołowe oraz inne dyscypliny sportu) 1 2 3 4 5

e.)języki obce (jaki?) 1 2 3 4 5

8. Jak ocenia Pan (Pani) swoje umiejętności posługiwania się technikami i metodami badawczymi w rozpoznawaniu zjawisk pedagogicznych

a.)znajomość podstaw metodologii badań 1 2 3 4 5

b.) znajomość testów sprawności ruchowej 1 2 3 4 5

c.)znajomość metod statystyki matematycznej 1 2 3 4 5

d.)znajomość techniki komputerowej 1 2 3 4 5

9. Czy w programie studiów znajdują się przedmioty, które zdaniem Pana (Pani) są zbędne w procesie kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego?

a.) nie

b.)tak (jakie?).....
.....

c.)nie potrafię udzielić odpowiedzi

10. Jakie nowe przedmioty zdaniem Pana (Pani) warto wprowadzić w program studiów ?

a.)nie warto wprowadzać nowych przedmiotów

b.) tak (jakie?).....
.....

c.)nie potrafię udzielić odpowiedzi

11. Jak ocenia Pan (Pani) system praktyk realizowanych w trakcie studiów?

a.)uważam, że praktyka jest dobrze realizowana

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Україна, 43025 м. Луцьк, пр. Волі, 13
Тел.: +38(03322) 4-10-07
Факс: +38(0332) 72-01-23
Ел. пошта: post@univer.lutsk.ua
www.vdu.edu.ua

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
LESYA UKRAINKA VOLYN NATIONAL UNIVERSITY
Prosp. Voli, 13, Lutsk 43025, Ukraine
Tel.: +38(03322) 4-10-07
Fax: +38(0332) 72-01-23
E-mail: post@univer.lutsk.ua
www.vdu.edu.ua

14.04.2010 № 3/1539
на № _____ від _____

Акт впровадження

результатів наукових досліджень у навчальний процес студентів Інституту фізичної культури та здоров'я Волинського національного університету імені Лесі Українки

Ми, що нижче підписалися склали даний акт про впровадження результатів наукової роботи Пасічника Володимира Романовича „Підготовка вчителя фізичної культури в Польщі" у процес фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури Волинського національного університету імені Лесі Українки

Виконавець теми вніс такі пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження, її характеристика	Наукова новизна та значення, рекомендації щодо використання	Ефект від впровадження
Лекційний матеріал з досвіду підготовки фахівців фізичної культури і спорту у зарубіжних країнах для студентів, які утримують освітньо-кваліфікаційний рівень „спеціаліст" та „магістр".	Систематизовано здобутки провідних польських вчених у галузі теорії і методики фізичного виховання для підготовки фахівців фізичної культури і спорту. Узагальнені дані рекомендується використовувати у під час викладання навчальних предметів „педагогіка", „теорія і методика фізичного виховання", „вища освіта в Україні і Болонський процес".	Розроблені матеріали отримали позитивну оцінку фахівців кафедр педагогіки, теорії і методики фізичного виховання. Відзначено, що запропоновані рекомендації сприяють формуванню у студентів вмінь встановлювати причинно – наслідкові зв'язки, бачити взаємозв'язок між змістом навчальних предметів, здатність оперувати теоретичними знаннями.

Автор-розробник — В. Р. Пасічник
Проректор з наукової роботи — А. В. Цьось
Декан Інституту фізичної культури здоров'я — О. І. Бичук

Список використаних джерел

1. Абашкіна Н.В. Професійні якості вчителів та вихователів в оцінці німецьких педагогів /Н.В.Абашкіна //Зб.наук.праць Педагогіка і психологія професійної освіти: Результати досліджень і перспективи. – К., 2003. – С. 471–479.
2. Ананьев Б.Г. Избранные психологические труды /Б.Г.Ананьев – М.: Педагогика, 1980. – Т. 1. – 232 с.
3. Балбенко С.Ю. Личность учителя физической культуры и условия ее формирования в высшей школе: Автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.01 С.Ю.Балбенко – Одесса. 1973. – 19 с.
4. Бєлєнька Г.В. Виховання дітей дошкільного віку. Становлення фахівця в умовах навчання. Монографія. / Г.В.Бєлєнька – К.: Світоч, 2006. – 302 с.
5. Боберський І. Рухові забави та ігри / упор. Є.Приступа. – Львів, 1992. – 64 с.
6. Бодалев А.А. Личность и общение /А.А.Бодалев – М.: Педагогика, 1995. – 258 с.
7. Бондарь В.И. Управленческая деятельность директора школы /В.И.Бондарь – К.: Рад. школа, 1987. – 156 с.
8. Булатова М. Здоров'я та фізична підготовленість населення України /М.Булатова, О. Литвин // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2004. – № 1. – С. 3–9.
9. Виленский М.Я. Личность студента в гуманитарном образовательно-розвивающем пространстве /М.Я.Виленский // Личность студента в образовательно-розвивающем пространстве физической культуры. Тез.докл. – (Ч.1). – М., 2003. – С. 11–17.
10. Виленский М.Я. Физическая культура в научной организации процесса обучения в высшей школе /М.Я.Виленский – М.: Изд-во МГПИ, 1992. – 186 с.
11. Вільчковський Е.С. Праксеологічна модель вчителя фізичного виховання /Е.С. Вільчковский, Я.Бєльський // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф."Фізичне виховання, спорт і фізична культура в сучасному суспільстві. – Луцьк, 1999. – С. 120–122.
12. Вільчковський Е.С. Самооцінка вчителями фізичного виховання своєї професійної підготовки /Е.С.Вільчковський, А.Е.Вільчковська, В.Р.Пасічник // Сучасні оздоровчо -реабілітаційні технології: Зб.наук.пр. – Луцьк, 2005. – №1. – С. 186–191.
13. Вільчковський Е.С. Особливості професійно-педагогічної підготовки вчителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах Польщі /Е.С.Вільчковський, В.Р. Пасічник // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – Київ-Вінниця, 2006. – С . 270–274.
14. Вільчковський Е.С. Ставлення до фізичної культури учнів польських ліцеїв /Е.С. Вільчковський, А.Е.Вільчковська, В.Р.Пасічник // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні: Зб.наук.пр. – Рівне, 2006. – Вип. 4. – С. 113–117.
15. Вільчковський Е.С. Особливості підготовки вчителів фізичного виховання у країнах Європи /Е.С.Вільчковський, В.Р.Пасічник // Зб.наук,пр.: Теоретичні та методичні

засади педагогічної освіти. – Харьків, 2007. – С. 525–531.

16.Вильчковский Е.С. Подготовка учителей физкультуры в ВУЗах Украины и Польши за самооценкой студентов-випускников /Е.С.Вильчковський, В.Р.Пасичник //Физическое воспитание и спортивное совершенствование студентов: современные технологии. – Одесса: Наука и техника, 2008. – С. 555–563.

17.Вільчковський Е.С. Підготовка студентів польських вищих навчальних закладів до валеологічної освіти школярів /Е.С.Вільчковський, А.Е.Вільчковська, В.Р.Пасічник // Зб.наук.пр., Вип. 16: Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.-Київ-Вінниця, 2008. – С. 328–332.

18.Волков Л.В. Физическое воспитание учащихся Л.В.Волков – К.: Рад.школа, 1988. – 184 с.

19.Гайдучок С. Вправи вільноруч (Ч.1-4) /С.Гайдучок – Львів.: Сокіл Батько, 1927. – 42 с.

20.Гайдучок С. Фізичне виховання українського народу // Сокільські вісті. Ч. 3-6. /С. Гайдучок – Львів, 1935. – С. 7–8.

21.Герцик М.С. Вступ до спеціальностей галузі “Фізичне виховання і спорт” /М.С.Герцик, О.М.Вацеба – Львів.: Укр.технології, 2002. – 230 с.

22.Данилко М.Т. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх вчителів фізичної культури: /М.Т.Данилко Автореф. дис...канд.наук з фіз.виховання та спорту: 24.00.02 / – Луцьк, 2000. – 19 с.

23.Дубогай О.Д. Оздоровлення дошкільнят, або Канікули влітку / О.Д. Дубогай, Н.В. Маковецька, Н.В. Погрібняк. - Запоріжжя: ТОВ “ЛІПС” ЛТД, 2005. - 228 с.

24.Євтух М.Б. Гуманізація виховання в контексті розвитку польської педагогіки міжвоєнного періоду (1918-1939 р.р.) /М.Б.Євтух, В.С.Ханенко – Луганськ, 2004. – 175 с.

25.Євтух М. За педагогічною технологією (До питання про нові методичні підходи при проектуванні навчальних занять у вищій школі) М.Євтух, О.Сердюк // Вища освіта України. – 2001. – №1. – С. 71–81.

26.Завацький В.І. До питання гуманізації навчання спеціалістів фізичної культури в умовах вищого навчального закладу // Конференція: Підготовка спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні /В.І.Завацький, В.І.Маковецький – Луцьк, 1994. – С. 447–449.

27.Завацький В.І. Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні /В.І. Завацький // Матеріали першої республіканської конференції. – Луцьк.: Надстир’я, 1994. – С. 8–16.

28.Зволинская Н.Н. Квалификационная характеристика специалиста по физической культуре и спорту /Н.Н.Зволинська, В.И.Маслов – М.: ФиС, 1990. – 62 с.

29.Зеер Е.Ф. Модернизация персонального образования /Е.Ф.Зеер // Сов. педагогика. – 1993. – №4. – С. 106–110.

30.Зязюн І.А. Педагогічна майстерність /І.А.Зязюн – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.

31.Кан-Калик В.А. Техника педагогического общения /В.А.Кан-Калик // Учителю о педагогической технике / Под ред. Л.И.Рувинского. – М.: Педагогика, 1987. – С. 19–23.

32.Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество /В.А.Кан-Калик, Н.Д.Никандров – М.: Педагогика, 1990. – 144 с.

33.Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения.: В 2 т. – Т. 1. – /Я.А. Коменський – М.: Просвещение, 1982. – 656 с.

34.Коменский Я.А. Педагогическое наследие /Я.А.Коменський, Д.Локк, Ж.-Ж.Руссо, И.Г. Песталоцци Составитель В.М.Кларин, А.Н.Джуринский. – М.: Педагогика, 1987. – 412 с.

35.Кондрашова Л.В. Формування професійного світогляду студентів педагогічного вузу в процесі їхньої педагогічної підготовки /Л.В.Кондрашова // Проблеми вищої школи. Вип. 8. – К.: Вища школа, 1994. – С. 6–11.

36.Конох А.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців із спортивно-оздоровчого туризму. Монографія А.П.Конох – Запоріжжя: ЗНУ, 2006. – 456 с.

37.Кремень В.Г. Модернізація вищої школи України в контексті принципів Болонської декларації В.Г.Кремень // Вища школа, 2004. – № 5-6, – С. 32–39.

38.Кремень В.Г. Національна освіта як соціокультурне явище /В.Г.Кремень // Учитель, 1999. – №11 – 12. – С. 7-17.

39.Кремень В.Г. Система освіти в Україні: Сучасні тенденції і перспективи /В.Г.Кремень // Професійна освіта: педагогіка і психологія, за ред. Т.Левовицького, І.Вільш, І. Зязюна, Н.Ничкало. – Київ-Ченстохова, 2000. – С. 11-21.

40.Круцевич Т.Ю. Социально-педагогические аспекты системы физического воспитания /Т.Ю.Круцевич // Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві: Зб. наук. пр. – Луцьк, 2002. – Т.1. – С. 125–131.

41.Кузьмина Н.В. Предмет акмеологии /Н.В.Кузьмина – СпБ.: Политехника, 2002. – 189 с.

42.Куц О.С. Модель спеціаліста по спеціальності 701021 і професійно-педагогічна діяльність /О.С.Куц, В.А.Леонова, М.А.Галайдюк // Матеріали 2 Всеукраїнської науково-практичної конференції “Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні / за ред. В.І.Завацького, Ю.М.Шкребтія. – Київ-Луцьк: Веже, 1996. – С. 68–72.

43.Куц О.С. Модельные показатели физического развития и физической подготовки населения Центральной Украины /О.С.Куц – К.: Искра, 1993. – 256 с.

44.Кнодель Л. Концепція моделі професійної компетентності спеціаліста нової генерації сфери туризму /Л.Кнодель // Наукові записки. Серія: Педагогіка, №4, – Тернопіль, 2006 – С. 38–44.

45.Лесгафт П.Ф. О преподавании естественных наук в средних учебных заведениях /П.Ф. Лесгафт // Избр.пед.соч. – М.: ФиС, 1988. – 328 с.

46.Локк Дж. Сочинения в 3-х т. /Дж.Локк – М.: Мысль, 1988. – 668 с.

47.Маслов В.И. Подготовка специалистов по физической культуре и спорту в институтах физической культуры. Основы методологии, теории и организации: Методологическая разработка для слушателей ФПК. /В.И.Маслов – М.: ГЦОЛИФК, 1989. – 63 с.

48.Маслов В.И., Зволинская Н.Н. Многоуровневая структура физкультурного образования – очередной указ или особая общественная необходимость /В.И.Маслов , Н.Н.Зволинская // Теория и практика физической культуры. – 1994. – № 12. – С. 2–8 .

49.Муравов И.В. Оздоровительные эффекты физической культуры и спорта /И.В.Муравов – К.: Здоров'я, 1989. – 272 с.

50.Неперервна професійна освіта. Філософія, педагогічні парадігми, прогноз, за ред. В.Г. Кременя. – К.: Наукова думка, 2003. – 853 с.

51.Ничкало Н.Г. Професійно-технічній освіті–державну політику та науково-педагогічне забезпечення /Н.Г.Ничкало// Нові технології навчання: Науково-методичний збірник . – К.: ІСДО.1995.– Вип. 15.–С. 9–18.

52.Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта: міжнародний аспект /Н.Г.Ничкало // Матеріали Міжнародної наукової конференції "Творча особистість у системі неперервної професійної освіти", за ред. С.О.Сисоєвої і О.Г. Романовського. – Харьків: ХДПУ, 2000. – С. 54–80.

53.Пасічник В.Р. Основні тенденції підготовки вчителів фізичного виховання у Польщі в період 40-50-х років XX століття /В.Р.Пасічник // Сучасні оздоровчо-реабілітаційні технології. Зб.наук.пр. – Луцьк, 2005. – №1. – С. 25–30.

54.Пасічник В.Р. Сучасний стан фізичного виховання учнів основних шкіл Польщі /В.Р. Пасічник // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2004. – С. 130–133.

55.Пасічник В.Р. Підготовка вчителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах Польщі в період 1918-1939 р.р. /В.Р.Пасічник // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Збірник наукових праць Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2005. – С. 71–77.

56.Пасічник В.Р. Професійно-педагогічна підготовка вчителів у вищих навчальних закладах Польщі на тлі європейської інтеграції /В.Р.Пасічник // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2005. – №1. – С. 150–153.

57.Пасічник В.Р. Фізичне виховання учнівської молоді у Польщі (X1X-XX століття) /В.Р. Пасічник // Молода спортивна Україна. Збірник наукових праць з галузі фізичної

культури та спорту. – Львів, 2006. – Вип.6. – Т. 3. – С. 207–214.

58.Пасічник В.Р. Розвиток польської теоретичної думки у галузі фізичного виховання (історичний аспект) /В.Р.Пасічник // Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Збірник наукових праць присвячений 50-річчю інституту фізичного виховання і спорту. – Вінниця, 2006. – Вип. 6. – С. 26–31.

59.Пасічник В.Р. Провідні концепції підготовки спеціалістів фізичного виховання у Польщі наприкінці XIX та початку XX століть /В.Р.Пасічник // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2006. – № 4. – С. 172–177.

60.Пасічник В.Р. Особливості підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту у Польщі в період 60-70-х років XX століття /В.Р.Пасічник // Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні. Збірник наукових праць. – Рівне, 2006 . – Вип. IV. – С. 45–50.

61.Пасічник В.Р. Стан фізичного виховання школярів у Польщі (1918–1939 р.р. В.Р. Пасічник // Актуальні проблеми розвитку руху спорт для всіх: досвід, досягнення. тенденції. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль, 2007. – Т.2. – С. 213–217.

62.Пасічник В.Р. Функції сучасного вчителя фізичного виховання у школах Польщі /В.Р. Пасічник // Молода спортивна Україна.Збірник наукових праць з галузі фізичної культури і спорту. – Львів, 2007. – С. 82–83.

63.Пасічник В.Р. Особливості фізичного виховання дітей дошкільного віку та учнів загальноосвітніх шкіл Польщі у 70-80-х р.р. XX століття /В.Р.Пасічник // Спортивний вісник Придніпров'я. – №2–3. Дніпропетровськ, 2007. – С. 49–53.

64.Пасічник В.Р. Передумови зародження і розвитку системи підготовки спеціалістів фізичного виховання в Краківському та Познанському університетах (друга половина XIX – початок XX століття) /В.Р.Пасічник // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Наукова монографія за ред. С.Єрмакова. №10. – Харьков, 2007. – С. 110–113.

65.Пасічник В.Р. Основні проблеми підготовки вчителів фізичного виховання в Польщі у 90-х роках XX століття /В.Р.Пасічник // Молода спортивна наука України. Збірник наукових праць з галузі фізичної культури та спорту. Вип. 12. Т. 2. – Львів, 2008. – С . 160–166.

66.Пасічник В.Р. Головні тенденції професійно-педагогічної підготовки вчителів фізичного виховання у Польщі в період 1980 – 1990 р.р. /В.Р.Пасічник // Вісник Чернігівського державного пед.університету. Вип. 55. Т. 1.Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2008. – С. 28–33.

67.Пасічник В.Р. Про деякі аспекти професійної підготовки вчителів фізичного виховання в Польщі (2000-2005 р.р.) /В.Р.Пасічник // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Збірник наукових праць Волинського університету ім. Лесі Українки. Т. 1. – Луцьк, 2008. – С. 227–231.

68.Пасічник В.Р. Розвиток фізичного виховання у післявоєнний період (друга половина 40-50-х років XX століття) /В.Р.Пасічник // Спортивний віснік Придніпров'я. – Дніпропетровськ, 2008. – С. 67–70.

69.Пасічник В.Р. Вибрані проблеми теорії фізичного виховання в Польщі (XYI-XIX століття) /В.Р.Пасічник // Теоретично-методичні основи організації фізичного виховання молоді. Матеріали Всеукраїнської науково- практичної конференції. – Львів, 2008. – С. 9–14.

70.Пасічник В.Р. Основні напрями розвитку фізичного виховання в сучасних школах Польщі /В.Р.Пасічник // Молода спортивна Україна. Збірник наукових праць з галузі фізичної культури та спорту. Вип. 13. Т. 2. – Львів, 2009. – С. 122–126.

71.Платонов В.Н. Про нову концепцію фізичної культури та спорту В.Н.Платонов, В.С. Панюков, В.І.Патрушев, М.В.Туленков// Матеріали І Республіканської конференції "Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні". – Луцьк: Настир'я, 1994. – С. 3–4.

72.Педагогическая энциклопедия. – Т.4. М.: Педагогика, 1968. – 257 с.

73.Пуховська Л.П. Світові стандарти професіоналізму вчителів, педагогічні міфи і реальність /Л.П.Пуховська // Збірник педагогіка і психологія професійної освіти: Результати досліджень і перспективи. – К., 2003 – 680 с.

74.Равен Д. Педагогическое тестирование. Проблемы, заблуждения, перспективы (пер. с англ.) /Д.Равен – М.: Когито центр, 1999. – 144 с.

75.Сисоєва С.О. Педагогічна творчість. Монографія /С.О.Сисоєва – К.: Каравела, 1998. – 150 с.

76.Сисоєва С., Мачинська Н. Загальнопедегогічна підготовка майбутнього вчителя у педагогічному коледжі: Технологічні аспекти. Навчально-методичний посібник /С. Сисоєва, Н.Мачинська – К., 2006. – 112 с.

77.Словарь иностранных слов /Под ред. И.В.Лехина, С.М.Локшиной, Ф.Н.Петрова (гл.ред .) и Л.С. Шаумяна. 6-е изд. – перераб. и доп. М.: Сов.Энцикл., 1964. – 315 с.

78.Станкин М.И. Учитель физической культуры, личность, общение /М.И.Станкин – М.: Педагогика, 1993. – 160 с.

79.Сухомлинский В.О. Как воспитать настоящего человека. Педагогическое наследие /В. О.Сухомлинський – М.: Педагогика, 1990. – 288 с.

80.Сущенко Л.П. Мета та завдання фізичного виховання у світлі цивілізаційного підходу: Навчальний посібник /Л.П.Сущенко – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 81 с.

81.Сущенко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретично-методологічний аспект). Монографія. /Л.П.Сущенко – Запоріжжя: ЗДУ. 2003. – 440 с.

82.Тимошенко О.В. Оптимізація підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. Монографія. /О.В.Тимошенко — Київ: НПУ. 2008. - 420 с.

83.Франко Т. Пластові гри і забави /Т.Франко – Львів, 1913. – 52 с.

84.Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Ч. 2 /Б.М.Шиян – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 247 с.

85.Шиян Б.М. Методика викладання спортивно-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту. Навчальний посібник /Б.М.Шиян , В.Г.Папуша – Харьків: ОВС, 2005. – 208 с.

86.Шкребтій Ю.М. Стан та напрями удосконалення системи підготовки кадрів для фізичного виховання і спорту /Ю.М.Шкребтій // Матеріали ІІ Всеукраїнської конференції: “Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні” за ред . В.І.Завадського, Ю.М.Шкребтія. – Київ– Луцьк: Вежа, 1996. – С. 3–16.

87.Цьось А.В. Дифференційований підхід у процесі професійної підготовки вчителя фізичної культури: Автореф. дис... канд.пед.наук: 13.00.01 / А.В.Цось– К., 1994.–16 с .

88.Цьось А. Закономірності розвитку фізичного виховання на території України /А.Цьось, В.Романюк, О.Бичук // Фізична культура, спорт та здоров’я нації. Вип. 6. – Вінниця, 2006. – С. 45–50.

89.Чихаев В.П. Культура и техника речи учителя /В.П.Чихаев // Учителю о педагогической технике /Под ред. Л.И.Рувинского. – М.: Педагогика, 1987. – С. 64–87.

90.Apel uczestników Sejmiku kultury fizycznej. „Kultura Fizyczna”, nr 9-10 1981, s. 7–8.

91.Arasymowycz S., Bergier B., Galecki J., Kurpeta W. Szkolny Klub Sportowy – program działania, stan i perspektywy. „Kultura Fizyczna”, 1988 nr 1-2, s. 16–18.

92.Arasymowicz S. Rola teorii i metodyki wychowania fizycznego w procesie studiów w uczelniach wychowania fizycznego. „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1987 nr 3, s. 1-13.

93. Archiwum Akt Nowych. Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Dz. U., nr 18, poz. 183. Rozporządzenie MWRiOP z dnia 7.X.1924 r. w sprawie organizacji studiów i egzaminów z ćwiczeń cielesnych jako przedmiotu nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich.

94. Archiwum Akt Nowych. Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. 1921, sygn. 156, k. 56. Rozporządzenie Ministra WRiOP w sprawie programów i egzaminów końcowych na Państwowych Kursach Wychowania Fizycznego.

95. Archiwum Akt Nowych. Zespół Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. 1918, sygn. 160, k. 1–6.

96. Archiwum UAM. Akta studium WF 1937–1939. Sygn. 337.

97. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. AWF-4. Protokół z posiedzenia I Komisji Studium WF z dnia 23 maja 1927 r.

98. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. PKWF-1, L-58. List Eugeniusza Piaseckiego do Stanisława Ciechanowskiego z dnia 17 lutego 1922 r.

99. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. St. WF-4, Protokół z posiedzenia Komisji Studium WF z 14.XII.1931 r. w sprawie programu studiów i egzaminów na stopień magistra w.f.

100. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. SWP-7L. L-137. Organizacja Studium Wychowania Fizycznego UJ. 19.X.1921.

101. Archiwum WSWF, sygn. III A1. Protokół z krajowej narady rektorów w GKFW z dnia 26.X.1950.

102. Archiwum WSWF, sygn. A II T/2 k. 150. Dział Nauki i Nauczania. p. 40–50, odpis zarządzenia prezesa Rady Ministrów z 10.XII.1953. Poznań.

103. Banach Cz. Cechy osobowościowe nauczycieli. „Nowa Szkoła", 1989 nr 3, s . 37–39.

104. Banach Cz. Szkolnictwo polskie w latach 1944–1988. „Dydaktyka Szkoły Wyższej", 1989 nr 1, s. 165-192.

105. Bednarski L. Zarys problemów kształcenia i doskonalenia kadr dla potrzeb kultury fizycznej. „Kultura Fizyczna", 1970 nr 3, s. 101–105.

106. Bielski J. Intensyfikacja zajęć wychowania fizycznego. Warszawa 1985. 55 s .

107. Bielski J. Uwarunkowania efektywności pracy nauczyciela wychowania fizycznego. Kielce 1996. 125 s.

108. Bielski J. Nowa koncepcja kształcenia ogólnego w Polsce. „Lider", 1997 nr 9 , s. 3–7.

109. Bielski J. Jak kształcić nauczycieli do nowej rzeczywistości edukacyjnej. „Lider", 1999 nr 11, s. 11–13.

110. Bielski J. Teoretyczne i metodyczne podstawy efektywności pracy nauczyciela wychowania fizycznego. WSP Piotrków-Trybunalski 1999. s. 438.

111. Bielski J., Próba W., Wilczkowski E. Stan świadomości nauczycieli wychowania fizycznego i praktyka związana z reformą edukacyjną. Raport z badań przeprowadzonych w pierwszej połowie 2001 roku na terenie kraju. WSP Piotrków Trybunalski 2001. 11 s.

112. Bielczyk Z.Z przełomowych wydarzeń w rozwoju Akademii Wychowania Fizycznego. „Kultura Fizyczna", 1970 nr 3, s. 98–101.

113. Bierkowski L. Kilka słów o ważności, potrzebie i użytku gimnastyki. Kraków 1837. 14 s.

114. Bilek M. Sprawozdanie z działalności Katedry Higieny WSWF Kraków. „Rocznik Naukowy WSWF w Krakowie", t. VIII. Kraków 1969. s. 39–45

115. Biskupska J. Oferty zatrudnienia absolwentów AWF. „Wychowanie Fizyczne w Szkole", 1989 nr 4, s. 62–65.

116. Boberski I. Zabawy i gry ruchowe, cz. 2 [w:] Zwit dyrekcji c.k. Akademicznoji Gimnazij w Lwowi za r/szk/ 1904/1905. L'vov 1905, s. 3–27.

117. Botwiński R. Zmiany stanu zatrudnienia w szkolnictwie absolwentów uczelni wychowania fizycznego w latach 1965-1972, [w:] Jaworski Z., Krawczyk Z. (red.). Problemy zatrudnienia zawodu absolwentów uczelni wychowania fizycznego. Materiały z konferencji w Warszawie w dniach 18-19 marca 1974 r. AWF. Warszawa 1975, s. 98–104.

118. Bożkowa K. Trybuna profesorów. „Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna", 1987 nr 3, s. 6–9.

119. Brojek A., Cieśliński R., Buchta K. Motywacyjne uwarunkowania studiów studentów pierwszego roku uczelni wychowania fizycznego. „Roczniki Naukowe", t. VIII. Biała Podlaska 2002. s. 45–66.

120. Brzezicki A., Miller A. Kartki z historii kultury fizycznej i turystyki 1945-1964. Warszawa 1964. s. 131.

121. Buchta K. Niektóre cechy studentów a ich wyniki studiowania w Akademiach Wychowania Fizycznego (cykle studiów 1983–1987 oraz 1993–1998). „Kultura Fizyczna", 1998 nr 7–8, 7–14.

122. Buchta K. Przebieg studiów w Instytucie Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej-Podlaskiej na tle innych uczelni wychowania fizycznego. „Rocznik Naukowy", t. IX. Biała-Podlaska 2002. s. 87 – 103.

123. Cieśliński R. Praktyki pedagogiczne w opinii studentów Wydziału Zamiejscowego Wychowania Fizycznego w Białej-Podlaskiej. „Kultura Fizyczna", 2007 nr 3–4, s. 10–15.

124. Cieśliński R. Przygotowanie do zawodu i pozycja społeczna nauczycieli wychowania fizycznego. AWF. Warszawa 1991. 190 s.

125. Cieśliński R. Zawód i praca nauczyciela wychowania fizycznego. AWF. Warszawa 1988. 252 s.

126. Charzewski J. Demograficzne i urbanizacyjne wyznaczniki kultury fizycznej w Polsce, [w:] Krawczyk Z., Przewęda R., Ulatowski T. (red.). Raport o kulturze fizycznej. Komitet Nauk o Kulturze Fizycznej Polskiej Akademii Nauk. Warszawa 1989. s. 43–51.

127. Chełmecki J. Próba określenia głównych tendencji i etapów rozwoju kultury fizycznej w Polsce Ludowej, [w:] Rola tradycji w kształtowaniu współczesnego modelu kultury fizycznej. Warszawa 1986. s. 182–196.

128. Chełmecki J. Sytuacja i ogólne prawidłowości rozwoju kultury fizycznej w okresie PRL. Historia wychowania fizycznego latach PRL, [w:] Grzybowiski R. (red.) Oświata, wychowanie i kultura fizyczna w rzeczywistości społeczno -politycznej Polski Ludowej (1945-1989). Adam Marszałek. Toruń 2005. s. 373–381.

129. Chełmecki B. Realizacja Programu Sokrates-Erasmus w AWF w Warszawie a proces integracji europejskiej w szkolnictwie wyższym. „Kultura Fizyczna", 2006 nr 9-12, s. 70–76.

130. Churska W. O nowy model nauczyciela wychowania fizycznego. „Kultura Fizyczna", 1979 nr 2, s. 27–30.

131. Daszkiewicz T. Józefa Piłsudskiego działania na rzecz rozwoju powszechnego wychowania fizycznego i sportu, [w:] Zuchora K. (red.) Myśli i uwagi o wychowaniu fizycznym i sporcie. Studia i Monografie, nr 79. AWF im. J. Piłsudskiego. Warszawa 2000. s. 122–137.

132. Dawid J. O duszy nauczycielstwa. „Nasza Księgarnia". Warszawa 1932.40 s.

133. Decyzja nr 8 przewodniczącego GKKFiS z dnia 25 maja 1985 w sprawie zasad przyjmowania absolwentów 2-letnich studiów nauczycielskich kierunku wychowania fizycznego na studia w AWF. Informator GKKFiS. Warszawa 1985. 5 s.

134. Dekret z dnia 18 stycznia 1956 r. o organizacji spraw kultury fizycznej. Dz. U., 1956 r., nr 2, poz. 12.

135. Dekret z dnia 16 stycznia 1946 r. o powszechnym obowiązku wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Dz. U. 1946, nr 31, poz. 195.

136. Dekret z dnia 16 stycznia 1946 r. o utworzeniu urzędów i rad wychowawczych przysposobienia wojskowego. Dz. U., 1946 r., nr 3 poz. 25.

137. Demel M. Bez historii teoria jest ślepa, [w:] Zuchora K. (red.) Myśli i uwagi o wychowaniu fizycznym i sporcie. Studia i Monografie, nr 79. AWF Józefa Piłsudskiego. Warszawa 2000. s. 145–148.

138. Demel M. Co utrudnia postępy teorii wychowania fizycznego?, „Kultura Fizyczna", 1988 nr 1-2, s. 10-11.

139. Demel M. Od ćwiczeń cielesnych do kultury fizycznej. „Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna", 1980 nr 9, s. 312–316.

140. Demel M. Propedeutyka wychowania fizycznego: wstęp do studiów. Sport i Turystyka. Warszawa 1965. 255 s

141. Demel M. O wychowaniu zdrowotnym. PZW Szkolnych. Warszawa 1968. 190 s.

142. Demel M. Wstęp do książki E. Śniadeckiego „O fizycznym wychowaniu dzieci". Ossolineum. Wrocław 1956. s. 2–4.

143. Denek K. Edukacja nauczycieli dla krajoznawstwa i turystyki oraz wychowania zdrowotnego. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 2002 nr 5, 4–7.

144. Denek K. Funkcje nauczyciela w społeczeństwie wiedzy. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 2004 nr 12, s. 4–9.

145. Denek K. Wpisywanie się polskiego systemu oświaty w europejski obszar edukacji. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 2005 nr 11, s.

146. Drabik J. Czas na zmiany – o przyszłości uczelni wychowania fizycznego. „Sport Wyczynowy", 2003 nr 3-4, s. 66–71.

147. Drabik J. Potrzeba zmiany filozofii lekcji wychowania fizycznego kształcenia nauczycieli. „Lider", 1996 nr 9, s. 12–15.

148. Dziazdowski Z. 25 lat uczelni w służbie socjalistycznej kulturze fizycznej. Kronika AWF. Poznań 1976. 163 s.

149. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1946, nr 12, poz. 90/z – 12.03.

150. Dubowska A. Uczniowie czy akrobacie? „Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna", 1985 nr 8, s. 374–375.

151. Dudziński E. Metodyka nauczania lekkiej atletyki. AWF. Warszawa 1963. 117 s.

152. Dulak S. Wizualizacja w kształceniu nauczycielskiego – wnioski pod adresem kształcenia. „Studia Pedagogiczne", 1995, t. LXI, s. 23–29.

153. Education for all for learning to live together: contents – problems and solutions // 46-th session of the international Conference on Education – Geneva. 5-8 Sept. 2001. Educational Courses Vol. 19-n.5 p. 22–24.

154. Estkowski E. Wybór pism pedagogicznych. PZWS. Warszawa 1955. 298 s.

155. Fish D., Broekman H. Nowe podejście do kształcenia nauczycieli. „Kształcenie Nauczycieli", 1992 nr 1, s. 5–8.

156. Fligerowa E. Wychowanie fizyczne i sport w szkolnictwie, [w:] Brzezinki A ., Miller A. (red.) Kartki z historii kultury fizycznej i turystyki 1945-1964.

Warszawa 1965. s. 26–45.

157. Gaj J. Dzieje Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu (1919-1994). Akademia Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego w Poznaniu. Seria: Monografia nr 312. Poznań 1996. 291 s.

158. Gaj J., Hadzełek K. Dzieje kultury fizycznej w Polsce. Akademia Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego w Poznaniu. Seria: Podręczniki nr 45. Poznań 1997. 293 s.

159. Gaj J. Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej. PWN. Warszawa-Poznań 1987. 362 s.

160. Gaj J. Wyższe studia wychowania fizycznego w latach akademickich 1950–1956. PWN. Poznań 1970. 191 s.

161. Gawlik S. Budowa podstaw nowego ładu szkolnego (1944-1948), [w:] Grzybowiski R. (red.) Oświata, wychowanie i kultura fizyczna w rzeczywistości społeczno-politycznej Polski Ludowej (1945-1989). Adam Marszałek. Toruń 2005. s. 27–42.

162. GBN Education and Community. Four seniors for the future of public education // The Deeper News – 1995 – nr 6 (1/z OECD Schooling for Tomorrow. In: What schools for the future – Paris: OECD. 2001 – p. 77–98.

163. Gębora M. Sylwetka nauczyciela w trzech wersjach teorii wychowania fizycznego. „Kultura Fizyczna", 2003 nr 1-2, s. 26–28.

164. Gilewicz Z. Kształcenie kierowników wychowania fizycznego w Polsce, „Kultura Fizyczna", 1932 z. 12, s. 89–94.

165. Gniekowski W. Kronika Akademii Wychowania Fizycznego. 1929 – 1959. AWF. Warszawa 1960. 175 s.

166. Gniekowski W. O reformie sytemu kształcenia na uczelniach wychowania fizycznego. „Kultura Fizyczna", 1956 nr 11, s. 858.

167. Gołębiowski Ł. Gry i zabawy różnych stanów w kraju całym lub niektórych tylko prowincjach. Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe. Warszawa 1983. s. 332.

168. Gondek L. Kultura fizyczna w Polsce: 1944–1984. Zarys podstawowych struktur, form i efektów zarządzania kulturą fizyczną w czterdziestolecie PRL . AWF. Gdańsk 1986. 265 s.

169. Goriszowski W. Koncepcje wychowania fizycznego polskiej myśli pedagogicznej doby Renesansu. „Kultura Fizyczna", 1984 nr 9-10, s. 7–10.

170. Grabowska W. Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1932–1939. PAN . Wrocław 1976. 89 s.

171. Grabowski H. Kształcenie kadr naukowych w uczelniach wychowania fizycznego, [w:] Grabowski H. (red.) Problemy kształcenia w uczelniach wychowania fizycznego. AWF. Kraków 1993. s. 65–79.

172. Grabowski H. O doborze na studia, kształceniu i pracy zawodowej nauczycieli wychowania fizycznego. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 1996 nr 5, s. 8–9.

173. Grabowski H. Procesy selekcji na studia wychowania fizycznego. Czynniki społeczno-pedagogiczne. PAN-Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Warszawa 1973. 126 s.

174. Grabowski H. Uwagi krytyczne o wychowaniu fizycznym i kształceniu nauczycieli. Oficyna Wydawnicza „Impuls". Kraków 2004. 70 s.

175. Grabowski H. Teoretyczne przesłanki fizycznego wychowania. „Kultura Fizyczna", 1988 nr 1-2, s. 7–9.

176. Grot Z. (red.). Dzieje Poznańskiej Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego (1919 – 1969). PWN. Poznań 1970. 223 s.

177. Grzybowiski R. Oświata, wychowanie i kultura fizyczna w rzeczywistości Polski Ludowej (1945-1989). Adam Marszałek. Toruń 2005. 428 s.

178. Guzek K. Stopnie awansu zawodowego nauczyciela. Dokumenty, komentarze, plan rozwoju zawodowego, wzory pism. Akademicka Oficyna Wydawnicza. Lublin 2000. s. 132.

179. Hajduszok S. Piw stolitta Sokolskych wydań. Lwów 1937.

180. Hądzelek K. Postulaty Sejmu Nauczycielskiego w sprawie wychowania fizycznego w szkole. Materiały Dorocznej Sesji Naukowej AWF w Warszawie. Warszawa 1966. 27 s.

181. Hądzelek K., Wroczyński R. (red.) Spuścizna Komisji Narodowej w dziedzinie wychowania fizycznego. Warszawa 1978. 209 s.

182. Hang Guy. Trends and issues in learning structures in higher education in Europe – Bonn. HRK. 2000 – p. 77.

183. Informator o studiach wychowania fizycznego. Łódź 1994. 11 s.

184. Informator o warunkach przyjęcia i zasadach kwalifikowania kandydatów na wyższe studia wychowania fizycznego. Rok szkolny 1972/73. GKKFiT. Warszawa 1972. 25 s.

185. Instrukcja z datą 11 maja 1948 roku o organizacji roku szkolnego 1948/1949 w zakresie kształcenia nauczycieli szkół podstawowych. Dz. U. Min. Oś. 1948, nr 6, poz. 109.

186. Jabłoński H. O kadrach wychowawców fizycznych w szkolnictwie. „Kultura Fizyczna", 1950 nr 9, s. 341.

187. Jaczynowski L. Europejskie aspiracje Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie. „Kultura Fizyczna", 2005 nr 7-8, s. 1–8.

188. Jakubowski J. Polityka oświatowa Polskiej Partii Robotniczej (1944-1948). Warszawa 1975. 227 s.

189. Jaworski Z. Co mówią liczby o magistrach wychowania fizycznego. „Wychowanie Fizyczne w Szkole", 1986 nr 3, s. 29–30.

190. Jaworski z. Kierunki modernizacji kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego. IPNiSW. Warszawa 1989. s. 22–27

191. Jaworski Z. Koncepcje krzewienia kultury zdrowotnej w szkole polskiej (1965-2004). Adam Marszałek. Warszawa 2005. 167 s.

192. Jaworski Z. Losy absolwentów studiów zaocznych akademickich uczelni wychowania fizycznego w Polsce. „Kultura Fizyczna", nr 5 1975, s. 205–210.

193. Jaworski Z., Łysakowski J. Makrostruktury organizacji kultury fizycznej w Polsce w latach 1946 – 1980. AWF. Warszawa 1985. 145 s.

194. Jaworski Z. Po roku funkcjonowania studiów wychowania fizycznego zdrowotnego w Uniwersytecie Łódzkim. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 1993 nr 1, s. 11–19.

195. Jaworski Z. Pożądane cechy swoiste nauczycieli kultury fizycznej. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 1989 nr 5-6, s. 15–24

196. Jaworski Z. Plany studiów CIWF na tle koncepcji programowych uniwersyteckich studiów wychowania fizycznego w latach 1922/23-1938/39. „Wychowanie Fizyczne i Sport", 1980 nr 4, s. 105–127.

197. Jaworski Z. Plany studiów wychowania fizycznego, rehabilitacji i rekreacji ruchowej w Polsce w roku akademickim 1992/93. AWF. Warszawa 1994. 117 s.

198. Jaworski Z. Propedeutyka kultury fizycznej i zdrowotnej systemie edukacji. Warszawa 1977. 126 s.

199. Jaworski Z., Karnowacka I., Stańczyk T. Plany studiów w akademiach wychowania fizycznego w roku akademickim 1984/85. Analiza porównawcza . AWF. Warszawa 1987. 115 s.

200. Jaworski Z. Plany studiów w Warszawskiej Akademii Wychowania Fizycznego. „Roczniki Naukowe", t. XXXII. AWF w Warszawie. Warszawa 1989. s. 229–247.

201. Jaworski Z. Reforma studiów wychowania fizycznego w Polsce w latach 1969-1973, cz.1. „Wychowanie Fizyczne i Sport", 1996 nr 3, s. 96–97.

202. Jaworski Z. Reforma studiów wychowania fizycznego latach 1969-1973, cz. 2. „Wychowanie Fizyczne i Sport", nr 4 1996, s. 61–68.

203. Jaworski Z. Buchta K. Rozwój publicznych uczelni wychowania fizycznego w Polsce. Almamer. Warszawa 2007. 122 s.

204. Jaworski Z. Rozwój studiów wychowania fizycznego a możliwości zatrudnienia w szkolnictwie. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 2002 nr 5 , s. 20–23.

205. Jaworski Z. Studia wychowania fizycznego zdrowotnego w Uniwersytecie Łódzkim. „Kultura Fizyczna", 1992 nr 1-2, s. 18–21.

206. Jaworski Z. Studia wychowania fizycznego szkołach wyższych Ministerstwa Edukacji Narodowej. „Kultura Fizyczna", 1995 nr 5-6, s. 11–14.

207. Jaworski Z. Wyższe studia wychowania fizycznego. Analiza porównawcza. Studia i Monografie. AWF. Warszawa 1982. 357 s.

208. Jaworski z. Specjalność a losy zawodowe absolwentów Warszawskiej AWF z lat 1950-1994. „Kultura Fizyczna". „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 2002 nr 6-7, s. 19–24.

209. Jaworski Z. Studia wychowania fizycznego kolegiach nauczycielskich. „Kultura Fizyczna", 1995 nr 3-4, s. 10–15.

210. Jaworski Z., Terytorialne rozmieszczenie magistrów wf w szkolnictwie. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 1986 nr 4, s. 62–64.

211. Jaworski Z. Zarys działalności uczelni wychowania fizycznego Polsce w latach 1950-2000. „Kultura Fizyczna", 2002 nr 11-12, s. 19–26

212. Jaworski Z. Zarys sylwetki zawodowej i koncepcja kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 2003 nr 5, s. 20–23.

213. Jaworski Z., Krawczyk Z. Problemy zatrudnienia i zawodu absolwentów uczelni wychowania fizycznego, [w:] Jaworski Z., Krwczyk Z. (red.) Materiały z konferencji w Warszawie w dniach 18-19 marca 1974. AWF. Warszawa 1975. 296 s.

214. Jezerski R. Związki teorii z praktyką istotnym warunkiem efektywności studiów wychowania fizycznego, [w:] Sleżyński J. (red.) Proces przekształcania planów i programów studiów w uczelniach wychowania

fizycznego. Materiały seminarium międzyuczelnianego. AWF. Katowice 1993. s. 15–19.

215. Jonkisz J. Jubileusz 40-lecie AWF we Wrocławiu: 1946-1986, [w:] Jonkisz J. (red.) XL lat AWF we Wrocławiu: 1946-1986. Studia i monografie. AWF. Wrocław 1987. s. 21–22.

216. Jonkisz J. Pedeutologiczne dylematy reformy edukacyjnej i inspiracje, nadziej i zagrożenia, [w:] Koszczyc T., Lewandowski M., Starostiak W. (red.) Wychowanie i kształcenie w reformowanej szkole, t. 5. WTN. Wrocław 2004, s. 11–17.

217. Jonkisz J. Refleksja nad studiami w uczelniach wychowania fizycznego. „Wychowanie Fizyczne i Sport", 1988 nr 2, s. 67–70.

218. Junosza-Dąbrowski W. Podstawy idealne kultury fizycznej. Warszawa 1935. 54 s.

219. Kalinowski A. Czasopismo „Wychowanie Fizyczne" w latach 1933–1939, „Kultura Fizyczna", 1983 nr 3-4, s. 22–24.

220. Kalus A. Centralny Instytut Wychowana Fizycznego w Warszawie. Przewodnik informacyjny. Warszawa 1933. s. 21.

221. Karpowicz S. Pisma pedagogiczne. Wrocław-Warszawa. 1965. 182 s.

222. Kersten K. Historia polityczna Polski: 1944–1956. „Krąg". Warszawa 2004. 132.s.

223. Kitowicz J. Opis obyczajów i zwyczajów za panowanie Augusta III. PIW. Warszawa 1985. 436 s.

224. Kiwerski J., Osiński W., Stanowisko Komitetu Rehabilitacji Kultury Integracji Społecznej PAN w sprawie polityki badań naukowych rozwoju kadr w dziedzinie nauk o kulturze fizycznej, „Antropomotoryka", 2005 nr 3, s . 45–57.

225. Klimczak M. Koszty kształcenia w uczelniach wychowania fizycznego, Grabowski H. (red.) Kształcenie kadr kultury fizycznej. AWF w Krakowie. Zeszyt nr 58. Kraków 1988. s. 150–157.

226. Kameński A. Edukacja obywatelska przez Adolfa Kamieńskiego. Michał Grul. Warszawa 1774. s. 124.

227. Konarski S. O skutecznym raz sposobie i inne pisma polityczne. Skarby Biblioteki Narodowej. Wrocław 2005. s. 347.

228. Kopczyńska-Sikorska J., Sekita B. Wychowanie fizyczne najmłodszych, „Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna", 1986 nr 6, s. 203–207.

229. Korczak J. Wstępne słowo do książki J. Śniadeckiego „O wychowaniu fizycznym dzieci”, [w:] J. Sniadecki. O wychowaniu fizycznym dzieci. Alfred Toma. Warszawa 1920. 2–4 s.

230. Kosman E., Wohl A. Z punktu widzenia celów i zadań. „Kultura Fizyczna”, 1956 nr 6, s. 424.

231. Koszczyc T., Lewandowski M., Starościak W. (red.) Wychowanie i kształcenie w reformowanej szkole, t. 5. WTN. Wrocław 2004. 463 s.

232. Kotarbiński T. Sprawność i błąd z myślą o dobrej robocie nauczyciela. PZWS. Warszawa 1960. 165 s.

233. Kowalska J. Edukacja zdrowotna w programach uczelni wychowania fizycznego w Polsce, [w:] Żukowska Z., Żukowski R. (red.) Zdrowie – Ruch – Fair Play. AWF. Warszawa 2001. s. 130 – 136.

234. Krakowska T. Rola przedmiotów pedagogicznych w kształceniu nauczycieli wychowania fizycznego, „Chowana”, 1989 nr 3, s. 120–134.

235. Krawczyk B. Koncepcje wyższego szkolnictwa wychowania fizycznego Polsce w latach 1919 – 1939. PWN. Warszawa 1968. 75 s.

236. Krawczyk Z. Osobliwości roli społecznej nauczyciela wychowania fizycznego. „Kultura Fizyczna”, 1979 nr 3, s. 2–4.

237. Krawczyk Z., Przewęda R., Urbański T. (red.). Raport o kulturze fizycznej w Polsce. AWF. Warszawa 1989. 122 s.

238. Krawczyk Z. Społeczne uwarunkowania specyfiki zaocznych studiów kultury fizycznej. „Kultura Fizyczna” 1975 nr 5, s. 203–205.

239. Krawczyk Z. Teoria wychowania fizycznego a teoria kultury fizycznej. „Kultura Fizyczna”, 1981 nr 6, s. 1–3.

240. Kupisiewicz Cz. Wybrane problemy teorii i praktyki pedagogicznej na progu XXI wieku. PWN. Warszawa 2005. 131 s.

241. Kurdybacha L. Pisma wybrane, t. I. WSiP. Warszawa 1976. 506 s.

242. Kuraś T. Test ogólnej sprawności fizycznej jako kryterium selekcji na studia w Akademii Wychowania Fizycznego. „Kultura Fizyczna”, 2005 nr 3, s. 159–161.

243. Kwiatkowska H. Jak kształcić nauczycieli do nowej rzeczywistości społecznej i odmiennych potrzeb edukacyjnych człowieka. „Kultura Fizyczna”, 1991 nr 9-10, s. 12–16.

244. Kwiatkowska H. Nowa orientacja w kształceniu nauczyciela: założenia i metody edukacji nauzcycielskiej PWN. Warszawa 1988. 358 s.

245. Lachowicz L. Aktywność społeczna i organizacja studentów wyższej szkoły wychowania fizycznego Gdańsku. „Zeszyty Naukowe AWF w Gdańsku", 1982 nr 6, 115–131.

246. Laszkiewicz L. Uczestnictwo w kulturze fizycznej ludności Pomorza Zachodniego. Szczecin 1990. 154 s.

247. Lewowicki T. Indywidualizacja kształcenia. PWN. Warszawa 1977. 333 s.

248. Lewowicki T. Problemy kształcenia i pracy nauczyciela. Warszawa-Radom 2007. 148 s.

249. Lewowicki T. Przemiany oświaty. Szkice i ideały w praktyce edukacyjnej. „Żak". Warszawa 1995. 173 s.

250. Lewowicki T., Radziewicz S. Szkoła państwowa, publiczna, nie publiczna, prywatna, społeczna, [w:] Pomykało W. (red.). Encyklopedia pedagogiczna. Fundacja innowacyjna Warszawa 1993, s. 797–804.

251. Locke J. Myśli o wychowaniu. WAiF. Wrocław 1984. 146 s.

252. Lubowicz A. Cele wychowania fizycznego programach nauczania szkoły ogólnokształcącej. „Kultura Fizyczna", 1973 nr 9, s. 390-393.

253. Macior S. System punktowy studiów wyższych. „Kultura Fizyczna", 2003 nr 1-2, s. 16–18.

254. Madejski E. Gimnastyka racjonalna. Lwów 1871. 78 s.

255. Majewski S. Przemiany organizacyjno-programowe szkolnictwa średniego ogólnokształcącego w Polsce w latach 1944-1961, [w:] Grzybowiski R. (red.) Oświata, wychowanie i kultura fizyczna w rzeczywistości społeczno-politycznej polski Ludowej. Adam Marszałek. Toruń 2005. s. 193–200.

256. Mańkowska M. Praktyki pedagogiczne studentów kierunku nauczycielskiego . AWF. Warszawa 1977. 178 s.

257. Marszałek B. Ustawa o utworzeniu Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, [w:] Orłowicz-Musiał M., Wasztyla R. (red.) Przeszłość polskiej kultury fizycznej. „Zeszyty Naukowe", nr 89. AWF im. B. Czecha w Krakowie. Kraków 2004. 97 – 104.

258. Maszczak T. Kształcenie nauczycieli wychowania fizycznego obliczu europejskich standardów. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 2006 nr 3, s. 1–4.

259. Maszczak T. O kształceniu nauczycieli wychowania fizycznego. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 2002 nr 5, s. 2–3.

260. Maszczak T. Wyznaczniki edukacji nauczycielskiej w świetle potrzeb reformującej się szkoły. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne”, 2002 nr 5, s. 2 -3.

261. Mękarski B. Działalność S.W. Ciechanowskiego w zakresie kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego, [w:] „Roczniki Naukowe”, AWF w Krakowie, t. XVI, Warszawa-Kraków 1979, s. 249–280

262. Młodzianowska H. Rozwój wychowania fizycznego i sportu w Polsce w latach 1914–1944, [w:] Z dziejów kultury fizycznej w Polsce. Materiały na Plenum GKKFiT z okazji 100-lecia sportu polskiego. AWF. Warszawa 1967, 77 – 83 s.

263. Modrzewski A.F. O poprawie Rzeczypospolitej. Narodowa Biblioteka Lektur Szkolnych Siedmiogród. Warszawa 2007. 88 s.

264. Moliere S., Gniekowska H. Ewolucja programów wychowania fizycznego przedszkolu. „Kultura Fizyczna”, 1973 nr 9, s. 396–398.

265. Miśkiewicz B. Główne zadania uczelni wychowania fizycznego na kadencje 1987–1990. „Życie Szkoły Wyższej”, XXXIV, 1987 nr 9, s. 3–27.

266. Nawokowski A. Wybrane prawno-organizacyjne aspekty zajęć wychowania fizycznego w szkołach wyższych. „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1989 nr 4, s. 115–124.

267. Nawokowski A. Wychowanie fizyczne i sport w polskich szkołach wyższych po 1989. „Wychowanie Fizyczne”, 1994 nr 4, s. 125–130.

268. Niczkało N., Szlosek F. Kształcenie zawodowe w Polsce i Ukrainie – na tle przemian. Warszawa-Radom 2008. 233 s.

269. Nowak L. Geneza i rozwój kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego w Polsce do 1939. AWF. Seria: Monografie nr 296. Poznań 1991. 76 s.

270. Nowak-Dłużewski J. Listy Stanisława Konarskiego 1733-1771. Warszawa 1962. 294 s.

271. Noskiwiecz Z.Z dziejów gimnastyki w Polsce. „Kultura Fizyczna”, 1972 nr 9 , s. 408–411.

272. Nykowski A. Główne zadania akademii i wyższych szkół wychowania fizycznego w latach 1976-1980. „Kultura Fizyczna”, 1975 nr 11, s. 508-512.

273. Nykowski A. Potrzeby zatrudnienia i perspektywy kształcenia absolwentów uczelni wychowania fizycznego do 1990 roku, [w:] Jaworski Z., Krawczyk Z. Problemy zatrudnienia i zawodu absolwentów uczelni wychowania fizycznego. Materiały konferencji w Warszawie w dniach 18-19 marca 1974 r

. AWF. Warszawa 1975. s. 149–159.

274. Ochrowski A. Zarys działalności Zakładu Teorii i Metodyki Pływania w aspekcie XL-lecia Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Krakowie. „Roczniki Naukowe", t. VIII. WSW. Kraków 1969. s. 65–70.

275. Oganowski Z. (red.) 700 lat myśli Polskiej. Filozofia i myśl społeczna XVII wieku. PWN. Warszawa. 738 s.

276. Okoń W. Encyklopedia pedagogiczna. PWN. Warszawa 1992. 246 s.

277. Okoń W. Osobowość nauczyciela. Warszawa 1978. 152 s.

278. Okoń W. Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej. Zak-Mol. Warszawa 1998. 424 s.

279. Olizarowski A.A. O polityce społecznej, [w:] Oganowski Z. (red.) 700 lat myśli Polskiej. Filozofia i myśl społeczna XVII wieku. PWN. Warszawa 1979. s. 124–132.

280. Orawiec W. Unowocześnienie procesu dydaktycznego w kształceniu kadr kultury fizycznej. „Chowana", 1987/1988 nr 2, s. 129–135.

281. Orlewicz-Musiał M., Wasztyla R. Przeszłość polskiej kultury fizycznej. „Zeszyty Naukowe", nr 89. Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie. Kraków 2004. 357 s.

282. Osiński W. Aktualne problemy wychowania fizycznego w Polsce. „Kultura Fizyczna" 1998 nr 2, s. 15–17.

283. Osiński W. Nauczyciel wychowania fizycznego i jego kształcenie wobec wyzwań XXI wieku. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 2001 nr 12, s. 19–23.

284. Osiński W. Współczesne tendencje oraz propozycje modernizacji wychowania fizycznego. „Kultura Fizyczna", 1999 nr 1-3, s. 1–3.

285. Osiński W. Wychowanie fizyczne w przed dniu reformy systemu edukacji – rejestr problemów najważniejszych, [w:] Zuchora Z. (red.) Myśli i uwagi o wychowaniu fizycznym i sporcie. studia i Monografie nr 79. AWF im. J. Piłsudskiego. Warszawa 2000, s. 271–283.

286. Osmolski W. Kształcenie kierowników wychowania fizycznego oraz powołanie i organizacja Państwowego Instytutu wychowania Fizycznego. PUWFiPW. Warszawa 1927. 25 s.

287. Osmołski W. Teoria sprawności ruchowej. Nasza Księgarnia. Warszawa 1935. 67 s.

288. Pachociński R. Oświata XXI wieku. Kierunki przeobrażeń. Instytut Badań Edukacyjnych. Warszawa 1999. 204 s.

289. Pająk H. Konspiracja młodzieży polskiej 1945–1956. „Retro”. Lublin 1994. 310 s.

290. Pasiecki E. Dzieje wychowania fizycznego. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Lwów 1925. 235 s.

291. Piasiecki E. O zawodzie wychowawcy fizycznego. Biblioteka Higieniczna. Warszawa 1927. 81 s.

292. Piasecki E. Projekt działalności Min. WRiOP na polu wychowania fizycznego. „Wychowanie Fizyczne”, 1923 nr 1-4, s. 11–17.

293. Piasiecki E. Wychowanie fizyczne w szkołach akademickich. „Wychowanie Fizyczne”, 1925 nr 1-4, s. 24–35.

294. Piasecki E. Zarys teorii wychowania fizycznego. Zakład Narodowy Ossolińskich. Lwów 1935. 112 s.

295. Pawłucki A. Nauczyciel wobec wartości zdrowia – studium krytyczny. AWF. Gdańsk 1997. 125 s.

296. Petrycy S. Pisma wybrane. t. I-II. Seria: Biblioteka Klasyków Filozofii. PWN . Warszawa 1956. 589 s.

297. Pęcherski M. Szkoła ogólnokształcąca w Polsce Ludowej. Wrocław 1970. 123 s.

298. Pęcherski M., Swiątek M. Organizacja oświaty w Polsce w latach 1917–1977 . Warszawa 1978. 410 s.

299. Pędrazewska B. Kształcenie nauczycieli wychowania fizycznego w pierwszym dziesięcioleciu Polskiej niepodległej, [w:] Orlewicz – Musiał M., Wasztyla R. (red.) Przeszłość polskiej kultury fizycznej. „Zeszyty Naukowe”, nr 89, Akademia Wychowania Fizycznego im. B. Czecha w Krakowie. Kraków 2004. s. 85–89.

300. Piaget J. Logic and psychology. Basic Books. New York. 1957. p. 358.

301. Pieter J. Psychologia uczenia się i nauczania. Prace Naukowe WSP. Katowice 1967. 776 s.

302. Pietrzak H. Sport w szkołach polskich województwa Śląskiego w latach 1922 -1939, [W:] Woltmann B. (red.) Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce, t. III. Instytut Wychowania Fizycznego Poznańskiej AWF. Gorzów Wielkopolski 1997. s. 53–62.

303. Pionk M. Socjologiczno-pedagogiczny aspekt osobowości nauczyciela wychowania fizycznego. „Kultura Fizyczna”, 1975 nr 6, s. 244–248

304. Plan Sześcioletni. Ustawa gospodarczego 6-letnim rozwoju gospodarczego budowy podstaw socjalizmu na lata 1950-1955. Warszawa 1949 r. 151 s.

305. Piramowicz G. Powinności nauczyciela. WSiP. Warszawa 1988. 168 s.

306. Podstawowe założenia zmodyfikowanego systemu kształcenia kadr kultury fizycznej na poziomie wyższym. GKKFiT 1973. 24 s.

307. Popławski A. Pisma pedagogiczne. Ossolineum. Wrocław 1957. 412 s.

308. Preising W. O naukowy charakter kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego. „Kultura Fizyczna", 1979 nr 2, s. 33–35.

309. Program wyższych szkół wychowania fizycznego. Cz. 1 (Założenia, plan studiów, zakres wymagań egzaminacyjnych). GKKFiT. Warszawa 1965. 106 s.

310. Program rozwoju wyższych studiów wychowania fizycznego. GKKFiT – Departament Nauki i Kadr. Warszawa 1973. 16 s.

311. Program rozwoju wyższych szkół wychowania fizycznego do 1990 roku. GKKiT. Warszawa 1974. 21 s.

312. Program studiów. Kierunek studiów. Wychowanie Fizyczne. Studia 4,5 – letnie magisterskie. AWF. Warszawa 1999. 266 s.

313. Program studiów. Kierunek: Wychowanie Fizyczne. Studia 3-letnie licencjacie. AWF. Warszawa 1999. 139

314. Programy 4-letnich studiów magisterskich stacjonarnych i zaocznych. Kierunek nauczycielski. AWF. Warszawa 1973. 232 s.

315. Prus B. Kroniki: wybór. Zakład Narodowy Ossolińskich. Wrocław 1994. 521 s.

316. Przewęda R. Stan wychowania fizycznego w Polsce. „Kultura Fizyczna", 1989 nr 7-8, s. 3–9.

317. Przewęda R. Wychowanie fizyczne w latach osiemdziesiątych. „Kultura Fizyczna", 1985 nr 11-12, s. 4–10.

318. Przewęda R. Wychowanie fizyczne w szkole. „Kultura Fizyczna", 1986 nr 6, s. 197–198.

319. Puczyński W. Lekcja egzaminacyjna w opinii studentów do zawodu nauczyciela wychowania fizycznego. „Roczniki Naukowe", nr 102. AWF. Poznań 1978. s. 103–113.

320. Raczek J. Niepokojący spadek sprawności fizycznej. „Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna", 1986 nr 8, s. 6–9.

321. Ramowe plany i programy studiów magisterskich na wydziale wychowania fizycznego kierunek rehabilitacji ruchowej w Akademiach Wychowania Fizycznego. GKKFiS. Warszawa 1980. 157 s.

322. Ramowe programy nauczania na kierunku wychowanie fizyczne ze specjalności nauczycielska, trenerska, rekreacji. AWF. Warszawa 1983. 400 s .

323. Ramowe programy 4-letnich studiów magisterskich na kierunku nauczycielskim w uczelniach wychowania fizycznego. GKKFiT. Warszawa 1973. 137 s.

324. Raport o stanie oświaty w PRL. Warszawa 1973. s. 53.

325. Rataszewski W. Kierunki i formy kształcenia w AWF w Poznaniu. Seria: Monografia nr 152. AWF. Poznań 1979. 53 s.

326. Reczek W. XXV-lecie kultury fizycznej w Polsce Ludowej. „Kultura Fizyczna", 1969 nr 7, s. 291–300.

327. Reforma systemu edukacji. Ministerstwo Edukacji Narodowej (18.01.1998). „Lider", 1998 nr 5, s. 3-10

328. Rej M. Żywot człowieka poczciwego. Ossolineum. Wrocław 1956. 672 s.

329. Rocznik statystyczny szkolnictwa: 1944/45-1966/67. Warszawa 1968, 20 s.

330. Romer E. Uwagi o samorządzie w uniwersytetach polskich, [w:] W obronie wolności szkół akademickich. Kraków 1933. s. 195–198.

331. Rotkiewicz M. Dr Eugenia Lewicka i jej rola w powołaniu CIWF. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 2002 nr 6-7, s. 19–24.

332. Rozporządzenie Ministerstwa WRiOP z dnia 7 marca 1924 r. w sprawie organizacji Studium WF w uniwersytecie. Dz. U. 1924 r., nr 18, poz. 184.

333. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 13 czerwca 2003 r. w sprawie standardu kształcenia w wyższych szkołach. Kierunek wychowanie fizyczne. Dz. U. nr 144 z 20 sierpnia 2003 r.

334. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r. w sprawie ramowych programów szkół podstawowych i gimnazjum. Dz. U. 1999 r., nr 15, poz. 129.

335. Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie przemianowania Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego we Wrocławiu na Akademie Wychowania Fizycznego dnia 11 grudnia 1972 r. Dz. U. 1972 r., poz. 348, 349, 350.

336. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 czerwca 1979 r. w sprawie zmiany nazwy Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Katowicach. Dz. U. 1979 r., nr 14, poz. 93.

337. Rozporządzenie Rady Ministrów dnia 28 kwietnia 1981r. w sprawie zmiany nazwy Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku. Dz. 1981 r., nr 11, poz. 55.

338. Rozporządzenie Rady Ministrów dnia 17 lipca 1952 r. w sprawie poddania Wyższych Szkół Wychowania Fizycznego przepisom Ustawy z dnia 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym o pracownikach nauki. Dz. U. 1952 r ., nr 30, poz. 242.

339. Rozporządzenie Rady Ministrów dnia 6 sierpnia 1969 r. w sprawie utworzenia Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego Gdańsku. Dz. U. 1969 r ., nr 23, poz. 167.

340. Rozporządzenie Rady Ministrów dnia 20 sierpnia 1950 r. w sprawie Akademii Wychowania fizycznego. Dz. U. 1950 r., nr. 3, poz. 20.

341. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 maj 1954 r. w spawie udoskonalenia szkół. Dz. U. MOiSz. nr. 7, 1954 r.

342. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 września 1970 r. w sprawie utworzenia Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Katowicach. Dz. U. 1970. nr 22, poz. 182.

343. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 5 lipca 1950 r. w sprawie Przekształcenia Studiów Wychowania Fizycznego przy Akademiach Medycznych w Poznaniu, Wrocławiu i Krakowie w Wyższe szkoły Wychowania Fizycznego. Dz. U. 1950 r., nr 29, poz. 273.

344. Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 3 listopada 2000 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Edukacji Narodowej. Dz. U. 200 r., nr 94, poz. 1038.

345. Rutkowiak J. Rozwój zawodowy nauczyciela a szkoła. Monografie. Rozprawy. Studia. WSiP. Warszawa 1982. 203 s.

346. Schmitd A. Problemy działalności dydaktycznej uczelni wychowania fizycznego w roku akademickim 1973/1974 – na tle potrzeb kadrowych kultury fizycznej. AWF. Warszawa 1974. 37 s.

347. Schmitd A., Zawistowska E., Zadel J. Uczelni wychowania fizycznego w liczbach: 1980 r. GKKFiT. Warszawa 1981. s. 45.

348. Schmitd A. Wybrane problemy zaocznego kształcenia kadr kultury fizycznej w uczelniach akademickich wf. „Kultura Fizyczna", nr 5 1976, s. 219–221.

349. Sidorowicz W. Lekka atletyka (technika i metody). AWF. Warszawa 1962. 72 s.

350. Sikorki W. Wychowanie fizyczne w szkole powszechnej. Księgarnia Św. Wojciecha. Poznań 1934. 78 s.

351. Skibiński K., Tomaszewska H. Stan uczestnictwa młodzieży w kulturze fizycznej i wypoczynku. „Kultura Fizyczna", nr 3-4 1989, s. 14–16

352. Skorowski J. Program kultury fizycznej w szkole okresu przejściowego. Cz. I . „Kultura Fizyczna”, 1978 nr 10, s. 434–438.

353. Skorowski J. Program kultury fizycznej w okresu przejściowego. Cz. II. „Kultura Fizyczna”, nr 11 1978, s. 488–490.

354. Skorowski J. Szkolna kultura fizyczna w perspektywie lat 1981-1990. „Kultura Fizyczna”, 1980 nr 5, s. 2–6.

355. Smarczyński H. Działalność Zakładu Pedagogiki w Wyższej Szkole Wychowania Fizycznego w Krakowie (1953-1966). „Rocznik Naukowy”, t. VII. WSW. Kraków 1969. s. 102–106.

356. Standardy kompetencje zawodowych nauczycieli opracowane przez zespół przygotowania pedagogicznego nauczycieli. Rada do spraw Kształcenia Nauczycieli. Przedstawione na posiedzeniu KNP PAN w dniu 13.X.1997 r. w Warszawie. Warszawa 1998. s. 214-217.

357. Stańczyk T. Akademie Wychowania Fizycznego w latach 1976-1985. AWF. Gdańsk 1990. 59 s.

358. Staroń R. Baza wychowania fizycznego państwowych miejskich szkołach średnich ogólnokształcących ogólnokształcących w Krakowie w latach 1918-1939, [w:] Woltmann (red.) Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce., t. III. Instytut Wychowania Fizycznego Poznańskiej AWF. Gorzów Wielkopolski 1997. s. 45–52.

359. Statut Komitetu do spraw Kultury Fizycznej z dnia 23.X.1987, par. 1, Warszawa 1988. s. 12 s.

360. Stępniowski J. Nauczyciel w roku szkolnym 1998/99. CODN. Warszawa 1999. 260 s.

361. Strzyżewski S. Tendencje w metodyce wychowania fizycznego w Polsce w latach 1918-1988. „Kultura Fizyczna”, 1988 nr 9, s. 305–309.

362. Suchodolski B. Pedagogika przygotowania dla życia i pedagogika kształcenia osobowości. „Ruch Pedagogiczny”, 1967 nr 1, s. 15.

363. Suchodolski B. Wychowanie dla przyszłości. PWN. Warszawa 1959. 433 s.

364. Suchodolski B. Wychowanie mimo wszystko. WSiP 1990. Warszawa 1990. 425 s.

365. Sulisz S. Złożone realia zmian w kształceniu nauczycieli. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne”, 2001 nr 6-7, s. 19–23.

366. Supiński J.E. O gimnastyce. Lwów. 1867. 122 s.

367. Szczecinski R. Praca szkoły środowiskowej w zakresie wychowania fizycznego i sportu. „Kultura Fizyczna”, 1974 nr 8, s. 363–367.

368. Szczepański J. Kryzys liberalny koncepcje uniwersytetu. „Przegląd Socjologiczny”, 1959 t. 9, s. 70–75.

369. Szepański J. Maleńka encyklopedia totalizmu. Kraków 1990. s. 59.

370. Szybiak I. Wiedza o organizmie człowieka w polskich programach nauczania (od XVIII do XX wieku), [w:] Rzepka R. (red.) Nauczanie wiedzy biomedycznej na studiach pedagogicznych. Górnoszłąska Szkoła Pedagogiczna im. A. Hołda. Mysłowice.2003 s. 154–157.

371. Szuman S. Talent pedagogiczny, [w:] Okoń W. (red.) Osobowość nauczyciela. Warszawa 1959. 115 s.

372. Szuman S. Dzieła wybrane, t. 1. Studia nad rozwojem psychologicznych dziecka. WSiP. Warszawa 1985. s. 251

373. Śniadecki J. O fizycznym wychowaniu dzieci. Wydawnictwo Akademickie „Żak”. Warszawa 2005. 147 s.

374. Tarnowski T. Kształcenie kadr wychowania fizycznego i sportu, [w:] Brzeżicki A., Miler A. (red.). Kartki z historii kultury fizycznej i turystyki 1945-1964. t. 2. Sport i Kultura fizyczna. Warszawa 1965. s. 14–24.

375. Tomaszewski T. Z pogranicza psychologii i pedagogiki. PSWS. Warszawa 1970. 260 s.

376. Toporowicz K. Dzieje Krakowskiej Akademii Wychowania Fizycznego latach 1893–1987. „Wychowanie Fizyczne i Sport”, rok 1988, nr 4. s. 28–43.

377. Toporowicz K. Dzieje Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego i Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Krakowie w latach 1927–1967. „Rocznik Naukowy WSWF w Krakowie”, t. VII. Kraków 1967. s. 13–28.

378. Toporowicz K. Zarys dziejów Krakowskiej uczelni wychowania fizycznego, Orlewicz-Musiał M., Wasztyla (red.) M. Przeszłość polskiej kultury fizycznej . „Zeszyty Naukowe”, nr 89. AWF im. B. Czecha w Krakowie. Kraków 2004. s. 217–241.

379. Trybus W. W poszukiwaniu nowego modelu szkolnego systemu kultury fizycznej. „Kultura Fizyczna”, 1973 nr 9, s. 386–389.

380. Trzyletnie Studia Wychowania Fizycznego w Uniwersytecie Poznańskim. „Kultura Fizyczna”, 1922 z. 7-9, s. 108–109.

381. Trześniowski R. Węzłowe problemy kultury fizycznej w systemie narodowej . „Kultura Fizyczna” 1989 nr 1-2, s. 1–6.

382. Trześniowski R. O rozwoju i sprawności fizycznej dzieci i młodzieży szkolnej w Polsce oraz o niektórych konsekwencjach dla wychowania.

„Kultura Fizyczna”, 1982 nr 1-3, s. 11–15

383. Tymczasowe ramowe programy studiów na Wydziale Wychowania Fizycznego w Akademiach i Wyższych Szkołach Wychowania Fizycznego, GKKFiT. Warszawa –Wrocław 1978. 191 s.

384. Uchwała Biura Politycznego KC PZRP w sprawie kultury fizycznej i sportu. Warszawa 1949. s. 1–5.

385. Uchwała nr 1/70 Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z dnia 29 kwietnia 1970 r. w sprawie reformy studiów wychowania fizycznego i doskonalenia kadr kultury fizycznej. „Biuletyn Informacyjny GKKFiT”, 1970 nr 7-8, s. 8–9.

386. Uchwały i dokumenty w sprawie kultury fizycznej za rok 1950. Warszawa 1951. 51 s.

387. Uchwała Sejmu PRL z dnia 14 października 1973 r. w sprawie systemu edukacji narodowej. Monitor Polski, nr 44 z roku 1973.

388. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów za rok akademicki 1938/39. Kraków 1938. s. 55–61.

389. Uniwersytet Poznański. Spis wykładów na 1, 2, 3 trzysemestr roku akademickiego 1931/32. Poznań 1931, s. 44–47.

390. Ustalenia z dnia 29 kwietnia 1970 r. Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego oraz Głównego Studium Nauczycielskiego w sprawie przejęcia Filii UMCS Białej Podlaski przez AWF w Warszawie. Dz. U. 1970 r., nr 1487, poz. 234.

391. Ustawa nr 152/97 Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 13 listopada 1997 r. w sprawie określenia minimalnych wymagań programowych dla studentów studiów magisterskich na kierunku wychowanie fizyczne. „Prawo szkolnictwa Wyższego”, NNO, poz. 324.

392. Ustawa z dnia 20 kwietna 1960 r. o organizacji spraw kultury fizycznej i turystyki. Dz. U. 1960 r. nr 10, poz. 65.

393. Ustawa z dnia 30 grudnia 1949 r. o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu. Dz. U. 1949 r., nr 65, poz. 526.

394. Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. o prawach i obowiązkach nauczycieli. Warszawa 1956. s. 1–6.

395. Ustawa z dnia 15 grudnia 1951 r. o szkolnictwie wyższym i o pracownikach nauki. Dz. 1952 r., nr 6, poz. 38.

396. Ustawa z dnia 23 sierpnia 1938 r. o przekształceniu Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego wojskową szkołę akademicką pod nazwą „Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego Piłsudskiego Warszawie. Dz. U. 1938, nr 65, poz. 448.

397. Ustawa z dnia 5 grudnia 2001 r. o zmianie nazwy Akademii Wychowania fizycznego im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku. Dz. U. 200 r., nr 4, poz. 30 .

398. Ustawy Komisji Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane w Warszawie roku 1783. D. Fr. Bialski. Warszawa 1902. 113 s.

399. Ustawy Komisji Edukacji Narodowej. Lwów 1923. 168 s.

400. Warchol K., Momola I. Założenia a rzeczywistość praktyk pedagogicznych studentów wf. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", 2008 nr 2, s. 26–33.

401. Wasilewski E. Przemówienie rektora AWF w Warszawie doc. dr Erazma Wasilewskiego. „Kultura Fizyczna", 1975 nr 6, s. 242–243.

402. Więckowski R. Pedagogika wczesnoszkolna. WSiP. Warszawa 1993. s. 339.

403. Wilk S. Awans kultury fizycznej w Polsce Ludowej „Kultura Fizyczna", 1979 nr 4, s. 3–6.

404. Winkel W. Znaczenie wychowania fizycznego sportu w systemie nauczania i wychowania młodzieży szkolnej. „Kultura Fizyczna", 1969 nr 7, s. 301–302.

405. Wittbord E. Ministerstwo Edukacji Narodowej. Kwalifikacje, stopnie i tytuły zawodowe w dziedzinie kultury fizycznej i zdrowotnej. „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne", nr 6-7 2001, s. 42–44.

406. Włodarski Z. Nauczanie, [w:] Pomykało W. (red.) Encyklopedia pedagogiczna. Warszawa 1997. s. 421–425.

407. Wojnarowska B. Edukacja zdrowotna. Podręcznik akademicki. PWN. Warszawa 2007. 602 s.

408. Wojnarowska B. Zachowania zdrowotne młodzieży szkolnej w Polsce. Warszawa 1993. 132 s.

409. Woltmann B. (red.). Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce, t. 3. Instytut Wychowania Fizycznego Poznańskiej AWF. Gorzów-Wielkopolski 1998. s. 314.

410. Wołoszyn S. Dzieje wychowania i myśli pedagogicznej w zarysie. Warszawa 1964. 609 s.

411. Wołoszyn S. Funkcje i zadania współczesnego nauczyciela wychowania fizycznego problematyka jego kształcenia. „Kultura Fizyczna", 1970 nr 3, s. 111–116.

412. Wołoszyn S. Jak kształcić nauczycieli? „Kultura Fizyczna”, 1998 nr 12, s. 1–3.

413. Wolańska T. Rekreacja ruchowa, [w:] Krawczyk Z., Przewęnda R., Ulatowski T. (red.) Raport o kulturze fizycznej. Komitet Nauk o Kulturze Fizycznej w Polsce. Warszawa 1989. s. 71–89.

414. Wolańska T., Salita J., Piotrkowska H. Sport dla wszystkich w cyklu życia, [w:] Zuchora K.(red.) Myśli i uwagi o wychowaniu fizycznym i sporcie. Studia i Monografia, nr 79. AWF im. Józefa Piłsudskiego. Warszawa 2000. s. 418–433.

415. Word Education Report 1998: Teachers and Teaching in a Changing Word – Paris UNESKO, Publishing, 1998 – p. 174.

416. Wroczyński R. Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu. Ossolineum. Wrocław 1979. 415 s.

417. Wróblewska K. Sprawności kształcenia kultury fizycznej w uczelniach wychowania fizycznego, [w:] Grabowski H. (red.) Kształcenie kadr kultury fizycznej. Materiały międzynarodowej konferencji. „Zeszyty Naukowe” nr 58 . AWF. Krakowie 1988, s. 167–172

418. Wybrani zagadnienia z EWIKAN. WSiP. Warszawa 1992. 124 s.

419. Wyniki spisu kultury fizycznej i sportu w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (według stanu organizacyjnego w dniu 30 września 1981 r.). GKKFiS. 1981. 45 s.

420. Wyrobkowa-Pawłowska W. Wychowanie fizyczne w polskich szkołach eksperymentalnych w początkach XX wieku. „Kultura Fizyczna”, 1967 nr 9, s. 405–408.

421. Zaborniak S. Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868–1939). Uniwersytet Rzeszowski. Rzeszów 2007. 543 s.

422. Załącznik do Zarządzenia nr 27 Przewodniczącego GKKiT z dnia 24 kwietnia 1971. Dz. U. GKKiT, nr 3, poz. 8.

423. Zarządzanie Ministra Oświaty Ministra Wychowania Ministra dnia 17 kwietnia 1984 r. (KO-415-3/84) w sprawie planów nauczania studium nauczycielskiego. Dz. U. MOiW 1984 r., nr 5, poz. 30.

424. Zarządzanie Ministra Oświaty i Wychowania (KO-415- 3/84) z dnia 27 marca 1984 r. (KO-415-3/84) w sprawie regulaminu studiów nauczycielskich. Dz. U. MO i W 1984 r., nr 5, poz. 29

425. Zarządzanie Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 27 marca 1984 (KO-415 -1/84) w sprawie utworzenia Studium Nauczycielskiego. Dz. U. MOiW

1984 r., nr 5, poz. 29.

426. Zarządzanie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego i Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z dnia 29 czerwca 1970 r. w sprawie przekazania Akademii Wychowania Fizycznego Uniwersytetu im. Curie-Składowskiej w Białej-Podłaskiej. Dz. U. GKKFiT 1970 r., nr 8, poz. 222.

427. Zarządzanie Ministra Spraw Wewnętrznych i ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w porozumenuiu z Ministrem Spraw Wewnętrznych z dnia 9 grudnia 1929 r. w sprawie połączenia Państwowego Instytutu Wychowania Fizycznego Warszawie i Centralnej Szkoły Wojskowej i Sportów w Poznaniu w jeden zakład pod nazwą Centralny Instytut Wychowania Fizycznego na Bielanach. Monitor Polski 1930 r. z dnia 1 marca .

428. Zarządzanie nr 98 Przewodniczącego GKKF TKKF z dnia 28 czerwca 1953 r .. Odpis załącznika nr 4. Archiwum WSW. sygn. AII S/1 k. 37. Dział Nauki i Nauczania. Poznań 1953.

429. Zarządzanie nr48 Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki dnia 6 lipca 1970 w sprawie utworzenia w Białej Podlaska Filii Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie. Dz. U. GKKFiT 1970 r., nr 7, poz. 19.

430. Zarządzanie nr 180 Prezesa Rady Ministrów dnia 10 grudnia 1953 r. w spawie utworzenia Wydziałów i Katedr w Akademii Wychowania Fizycznego Krakowie, Poznaniu i Wrocławiu. Monitor Polski. 1954 r., nr A-5 , poz. 150.

431. Zarządzanie Prezesa Rady Ministrów dnia 1 stycznia 1953 r. Dz. U. 1953 r., nr 180, poz. 51.

432. Zarządzanie Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z dnia 24 kwietnia 1971 r. w sprawie utworzenia w Gorzowie Wielkopolskim Filii Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego Poznaniu. Dz. U. GKKFiT 1971 r. , nr 3, poz. 8.

433. Zawadzka B. Przygotowanie nauczyciela w zakresie edukacji zdrowotnej – na przykładzie woj. Świętokrzyskiego. „Wychowanie Fizyczne", 2006 nr 2, s. 31–37.

434. Zebranie Sekcji Wychowania Fizycznego Wyższego w dniu 18 czerwca 1956 r. Archiwum GKKFiS., teczka 216/18, cz. II.

435. Znaniecki F. Socjologia wychowania, t. 2. Naukowe Towarzystwo Pedagogiczne. Poznań 1930. 609 s.

436. Znaniecki F. Studia nad teorią wartości. Elementy rzeczywistości praktycznej . „Przegląd Filozoficzny" Warszawa 1912, s. 17–25.

437. Żukowska Z. Miejsce i rola dyscyplin humanistycznych w różnych profilach kształcenia w uczelniach wychowania fizycznego, [w:] Chmiełewski B. (red.) Nauki o kulturze fizycznej wobec wyzwań współczesnej cywilizacji. Materiały na konferencje z okazji 25-lecia AWF w Katowicach 16-18 czerwca 1995 r. AWF. Katowice 1995. s. 149–160.

438. Żukowska Z. Model normatywny nauczycieli wychowania fizycznego. „Kultura Fizyczna", 1979 nr 3, s. 5–8.

439. Żukowska Z., Hodaň B. Nauczyciel wychowania fizycznego jego społeczno-wychowawcze funkcje. AWF. Olomouc-Warszawa 1996. 353 s.

440. Zuchora K. Raport wygłoszony na IV Sejmiku Szkolnym Kultury Fizycznej. Warszawa 2004. 9 s.

441. Zuchora K. (red.) Myśli o wychowaniu fizycznym i sporcie. Studia i Monografie, nr 79. AWF Józega Piłsud skiego. Warszawa 2000. 488 s.